

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

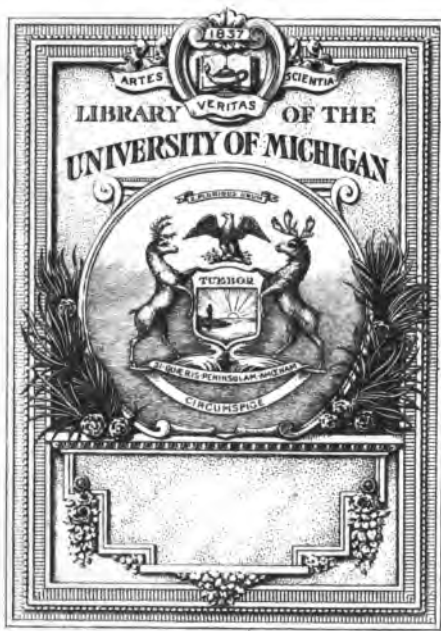
Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk <http://books.google.com/>

A 494119

AS
284
S941

**SVENSKA
AKADEMIENS
HANDLINGAR**

IFRÅN ÅR 1796.

TJUGONDETREDJE DELEN.

STOCKHOLM, 1850.

P. A. NORSTEDT & SÖNER,

Kongl. Boktryckare.

100
100
100

54. C. ...
7-28-25
12188

INNEHÅLL.

Handlingar rörande Akademiens Högtidsdag den 20 Dec. 1846.	
Tal af Akademiens Direktör, E. G. Geijer . . .	sid. 1.
Vid Tegnér's Död. Skaldestycke af A. Lindeblad . . .	” 7.
Minne af Riks-Rådet, Grefve G. Cronhjelm, för- fattadt af H. Järta	” 21.
Äreminne öfver Georg Stjernhjelm, af E. G. Geijer . . .	” 151.
Inträdestal af Elias Magnus Fries	” 173.
Svar af Akademiens Direktör, C. F. af Wingård . . .	” 225.
Inträdestal af C. W. Böttiger	” 229.
Svar af Akademiens Direktör, S. Grubbe . . .	” 288.
Handlingar rörande Akademiens Högtidsdag den 20 Dec. 1847	” 295.
Tal af Akademiens Direktör, S. Grubbe . . .	” 297.
Minne af Professoren O. Rudbeck d. ä. författadt af P. D. A. Atterbom	” 311.

HANDLINGAR

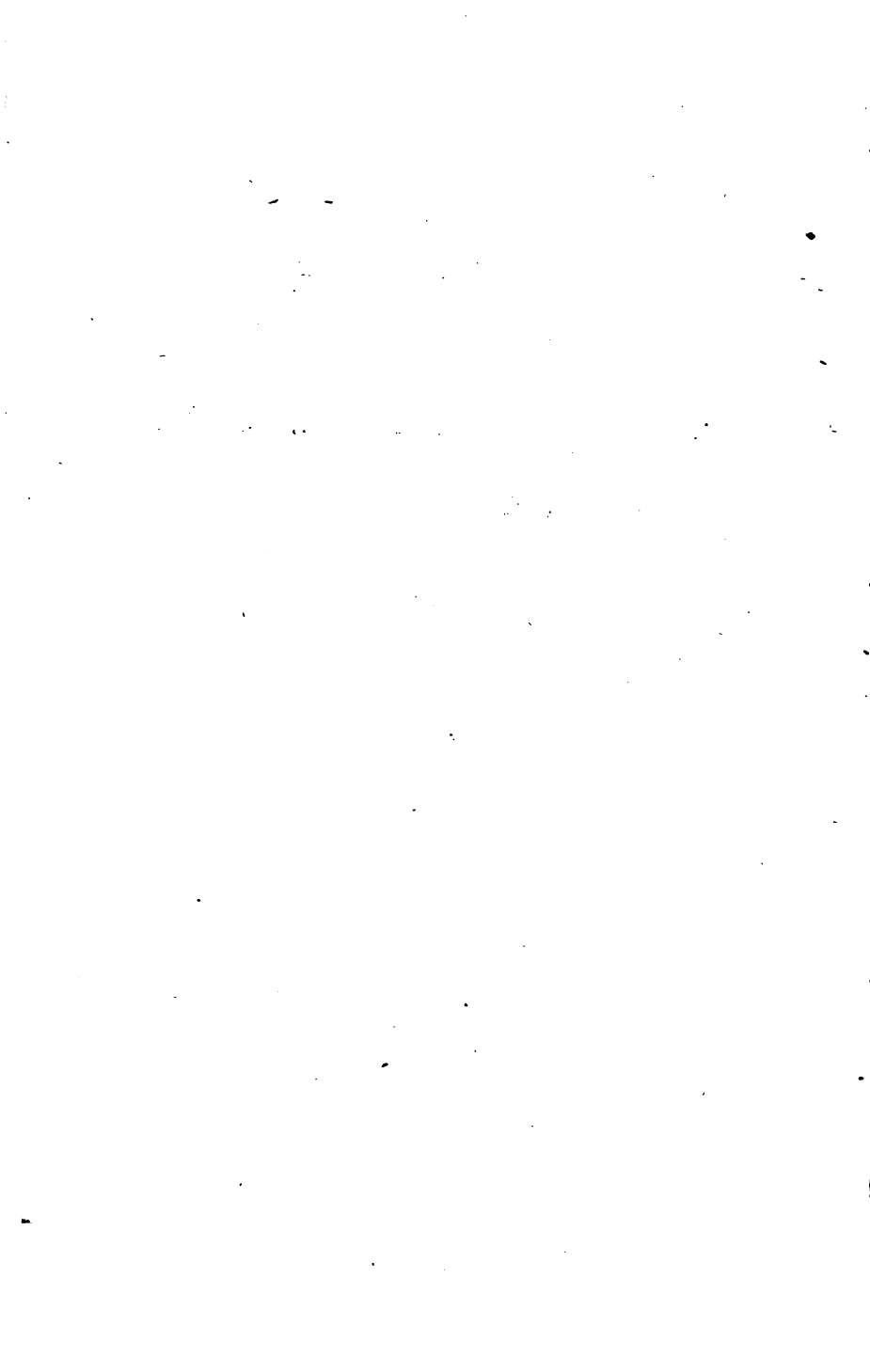
RÓRANDE

SVENSKA AKADEMIENS

HÖGTIDSDAG,

Den 20 December 1846.

Den 20 December 1846, Svenska Akademiens högtidsdag, hade Akademien, på stora Börssalen, offentlig sammankomst, hvilken DD. MM. Konungen, Drottningen och Enke-Drottningen, DD. KK. HH. Kronprinsen, Hertigarne af Upland och Dalarne, samt den Kongl. Prinsessan täcktes å den vanliga lektaren öfvervara.

Akademiens n. v. Direktör, Professoren, Kommandören af Kongl. Nordstjerne-orden, Magister ERIK GUSTAF GEIJER öppnade sammankomsten med följande

TAL:

Det är med känslan af en stor, en oersättlig förlust, som vi i detta ögonblick här samlas. Denna känsla uppfyller så alla hjertan, att jag ej ens behöfver nämna dess anledning. Låtom oss tala med

Sv. Akad. Handl. fr. 1796. Del. 23.

hvarandra om vår gemensamma sorg! Denna betraktelse må vara värdig den, åt hvilken den egnas.

Det hörer till sorgens väsende att ej vilja släppa sitt föremål. Sjelf vet hon ej af, att detta föremål förvandlar sig under hennes händer. Detta sker blott småningom, och är tidens verk; hvarföre han ock gäller såsom den bästa tröstare. Detta är sant, ehuru i anuan mening, än den, hvari lättsinnigheten låter sig tröstas. Den verkliga sorgen, som lefver i sitt föremål, skjuter ifrån sig all den tröst, som kunde hämtas af glömskan. Denna sorg lefver af sitt eget minne. Men minnet, som är hennes smärta, blir tillika hennes tröst. Kännare af människohjertat veta det väl. — De veta, huru motbudande förströelsen är för det sörjande hjertat. De fördjupa sig derföre tvertom med det samma i betraktelsen af det älskade föremålet. Sådant är det verkliga, det sanna deltagandet; och under dess milda inflytelse framgår ur sorgens egen natt det förklarade, det saliga minnet, som sjelft är en tröstens engel.

Vid stora, allmänna förluster, behöfver detta deltagande ej framkallas. Det kommer sjelfmant. Också är det vid sådana tillfällen, som den sanna sorgen bäst visar hela sin förädlande förmåga.

Vore dess föremål verkligen det förgängliga, hvar funnes då tröst, om ej i glömskans och för-

ströelsernas flod? Men det är ej så. — Den sanna sorgen är födslosmärthan af det evigas uppgång i själen. Vål är den älskade vännen med tusen fibrer fästad vid det sörjande hjertat, och alla dessa fibrer blöda, då sammanvarons ljufva lycka så plötsligt afbrytes; — men egentligen aflägsnar sig blott föremålet för att träda framför oss, uppöfver oss, i egenskap af en blid, ledande skyddsengel; och i den himmelska luft, hvori han höjer sig, framlyser först hans sanna, ovanskliga natur. Det visar sig, att han nu först *är* och verkligen lefver sitt rätta lif, höjd öfver jordlifvets qualm och töcken i evig eter, ren och ung — att allt hvad han på jorden verkat, nu framträder i sitt rätta ljus, nu lyser i sin sanna skepnad.

Det är det lif, som de *odödlige* lefva; och — tröstom oss dermed! — detta lif är *deras eget*, ingalunda något lån, någon gåfva af *oss*. Det är igenom sin egen lifskraft, som det öfverlefver de förgängliga släkten, och ur dess skära, himmelska ljus flöda välsignande ro, lugn och salighet i de dödligas bröst.

Jag har sökt framkalla den sinnesstämning, i hvilken stora gemensamma förluster förvandla sig i stora och sköna minnen. Det är endast i sådan sinnesstämning, som det egnar oss att nalkas *Tegnér's graf*.

Vid den sörja med oss Sveriges söner och döttrar — sörjer i stum smärta den Nordiska naturen, hvars Eolsharpa han var — sörjer den nya världen med den gamla, ty hans rykte, en blåögd Genius med strömmande hår, flög vidt omkring och försökte på längre afstånd, än någon Nordens son före honom, sina glänsande vingar. Hans lyra var full af dessa himmelska toner, om hvilka Pindarus, hans själsförvandt, i Hellas sjöng före honom, att de, en gång anslagna, odödligt klinga öfver hafven och lauden.

Hvarföre då klaga? — Och likväl tager det återväckta, nu ensliga ungdomsminnet ut sin rätt, och vill ej låta hämmas rösten af sin smärta.

Jag minnes dig uti vår morgons stunder.
I täflan gick vår stig mot fjällets topp.
Vi skydde ej för djupets brant derunder,
Och klippans höjd ej stäfsade vårt lopp.
Förgäfves dimman steg ur dalens grunder;
Omäteligt, som rymden, var vårt hopp.
Ett haf af ljus sig för vår blick utbredde;
Vårt öga drack: vår själ i ljus tillbedde.

Jag minnes dig uti vår middagstimma.
Tillsammans stodo vi på Wenerns strand;
Dess haf i solens brand vi sågo glimma,
Och vän trohjertadt tryckte vännens hand.
Förtröstansfullt vår längtan ville simma
Utöfver vågor blå till fjerran land.

Nu utan dig jag står på öde stranden,
Och du har ensam gått till fjerran landen.

Jag minnes dig i aftonskuggans susning
Af höga björkar vid den stilla sjö.
Vi sågo aftonrodnans sista ljusning
Fly öfver topparna på skogig ö.
Men våra hjertan slogo med förtjusning,
Der sol gick upp att ej i natten dö.
Nu sjunker den. Det nattas i mitt sinne.
Snart minnets månsken herrskar blott derinne.

Jag minnes dig i hemska andestunden
På ättekullens spets. — Oss omgaf natt
Och vinterns snödok vidt omkring i runden.
Hafsbränningarnas vilda fragga spratt
I skyhög harm bortöfver klippegrunden;
Utöfver skogen Nattens Drottning satt
Och såg i stjernehimmels norrskenskrans
Omtumla vålnader i krigisk dans.

Der blef den fosterbrödra-ed besvuren,
Som oss förenat, fast på skilda spår.
Du gått förut. — Men nordiska naturen,
Men hvarje blomma af dess sköna vår,
Men hvarje fläkt på sommarns vingar buren,
Men aftonrodnans skimmer, daggens tår,
De tala än för många slägters sinne
Om Vårt — om Nordens största sångarminne.

Efter inledningstalets slut fortfor Direktören:

Saknaden, som här i sången sökt sitt uttryck, har redan framkallat minnesblommor i alla delar af fäderneslandet. Jemväl till Akademiens högtid hafva dylika blifvit hemburna, och Akademien har funnit en bland dem röja den värma för ämnet, den harmoni i bilder och språk, att hon ansett den böra fästas i den minneskrans, som hon i dag nedlägger på den oförgätliges stoft.

Sekreteraren uppläste härefter följande Skaldestycke.

VID TEGNÉRS DÖD.

Det skönaste uti ett sångarhjerter
Är gömdt för verdens blick och dagens sken;
Och snillet har sin egen fröjd och smärta,
Den ingen känner utan Gud allen.
Hvad ypperst fram i skaldens toner träder,
Hvad djupast rör och gläder,
Det är ett skuggspel blott utaf den verld,
Som blommar i hans bröst uppå hans himmelsfärd.

Den färden har han slutat: han är gången
In i sin himmel från den kalla jord.
Hans ande jublar nu i stjernesången
Och blickar mellanåt till älskad Nord.
Re'n många minnesrunor äro skurna;
Men på den stores urna
En ringa krans jag äfven fästa vill:
Den kransen hör förgängligheten till.

Det var en tid, då andra strider fördes
På Sveriges jord med ädel kämpalust,
Och nya lyror vidt kring landet hördes,
Och sången täflade från kust till kust.
Emellan nytt och gammalt gällde striden

Väl då, som nu för tiden;
Men det var vettenskap och konst, som tog
Sin Oriflamma och i härnad drog.

Och segerposter flögo öfver hafven;
Verldsskakarn diktade sin Iliad,
Och folkens frihetskänsla, förr begrafven,
Steg upp och flammade så stolt och glad.
Sjelfständighetens mod sin vakteld tände,
Thorsbältet kring sig spände
Och formade den vigge, som en dag
Blef sänd till jättars skräck och nederlag.

Då trädde fram ur Lundagårdens sköte
En yngling glad med lyran i sin famn;
Den nya tiden gick han djerf till möte
Och skänkte den sin hyllning och sitt namn:
Ett okänt namn, men snart det fyllde Norden,
Och flyger nu kring jorden,
Och sjunger Sveriges ära, Sveriges lof
I herdehyddor och i kungahof.

Med väldig hand han grep i lyrans strängar:
Gif akt! det klingar öfver dal och fjäll,
Och kumlen öppna sina hjeltesängar,
Och kämpaskuggor gå ur bergens håll.
Hur svärden gnistra, huru sköldar braka!

Framåt, men ej tillbaka!

Det var hans härrop, hördt med lust en gång,
Och framåt gick han sjelf i ljus och sång.

Och Svea lyssnar till hans sång, betagen;
Hvad kraft och allvar blixtra deruti!
Den sången är ur hennes hjerta tagen,
Den är som nordanvinden frisk och fri.
Med örnens flygt den klyfver luftens vågor,
Flyr in i solens lågor,
Och hvilas stundom, leende och huld,
Uppå en morgonsky i purpur och i guld.

Hans sångmö aminades på mytens grunder,
En Nordens dotter, med Valkyrian slägt,
Men fostrad i Olympens lagerlunder
Och klädd i Orientens rika drägt.
Hvad segersällhet henne genomströmmar!
Hon drömmer segerdrömmar
Och fäster, flygande, men sansad dock,
Ett diadem af stjernor kring sin lock.

Hans fantasi ej jagade i tomma,
I kalla rymder, der blott natt sig lagt.
Hvarhelst han såg, der stod en verld i blomma,
Befolkad af hans snilles skaparmakt.
Hur känslan klappar under blomhöljd yta!
Hur rikt dess ådror flyta!

Och tanken dansar fram i bild, så skär,
Så skön och rundad, som en Bajadér.

Han älskade ej dunklets gråa dimma
Med spökgestalter utan själ och kropp.
Uti en flod af ljus han ville simma
Och fiska perlor från dess botten opp.
Ej bildståt blott, men lif och sanning ville
Hans underbara snille;
Och genomskinlig var hans sång och klar,
Men därför icke mindre djup den var.

Der låg en trollmakt i hans lyra inne.
Sjüng han om kärlek, om dess sorg och tröst,
Då log ett hopp, då rodnade ett minne
Med himmelskt ljufva lågor i hvart bröst.
Hvad ömma hviskningar i månskensstunder!
Från paradiset lunder
En blomsterånga öfver hjertat flöt,
Och själ till själ i sympati sig slöt.

Men sjüng han forntids hjeltebragd och ära,
(Den sången var som åskaus dån i skyn)
Och mauade den gamla vikingslära
I sköna former inför tidens syn,
Då vaknade i strålande Valhalla
De Asagudar alla,
Och Brage undrade hvars sång det var,
Som så hans toners färg och lynne bar.

Och vida kring hans sångarrykte fördes,
Från Thules fjällar än ett segerbud.
Hans lyras klang i fjerran dalar hördes,
Och Svea högre steg vid hvarje ljud.
Förvånad vid hans sång du står, o Söder!
Att sol i Norden glöder,
Att diktens tempel öppnar här en dörr
Till rosengårdar, knappt du visste förr.

Bland hänryckt ungdom och bland sina Greker
Hur glad han lefver ett olympiskt lif!
Hvarhelst han kommer, se, hur snillet leker,
Se, hur han adlar hvarje tidsfördrif!
Sitt koger har han fullt af skämtets pilar;
En efter annan ilar
Mot säkert mål förutan agg och harm:
Ve den, som blottar för dess udd sin barm!

Men öfver Lundagårdens kronor skina
De sorgsna stjernor på en afskedsfest,
Och skalden öfverger sin Carolina,
Han, som var sångens förste offerprest.
Ett Pindus reser han väl allestädes,
Der fädrens jord beträdes;
Men för hans lefnadsglädje är det qväll,
Och Värends björkar susa kring hans tjäll.

Ännu likväl förnims den höga anden,
Hans Svada vittnar om sin gudabörd.
Men hemsjuk längtan gick till stjernelanden,
De gula lockar hvitnade till skörd.
Ett suckande farväl hans tankar voro,
Och Svea gret af oro:
Hon mindes väl, att på dess hjessa gladt
Han hade sångens lagerkrona satt.

Det midnatt var, och Carlavagnen vänder,
Och himlen sträcker ut en stjernsädd famn.
Sin sista suck den trötte skalden sänder,
Och bleknar hän i glansen af sitt namn.
Då — hvilka vemodsfulla toner klinga!
Den lyras strängar springa,
Hvars like Norden icke höra får,
Hvars stämma genom tidchvarfven går.

Han är ej mer. Dock må vi icke klaga
I vinterqvällen, trånande och lång.
Vi ha hans *Axel* och hans *Frithiofs Saga*,
Vi ha en evig sommar i hans sång.
Hans minne som ett präktigt norrsken brinner:
När det en gång försvinner,
Då hvilar natt utöfver Sveriges jord,
Då är det död och trældom i vår Nord.

Men du, som hemgått till de sköna lauden,
Till ljusets Mimersbrunn, för menskor dold!
Hur glad WALLIN dig leder der vid handen
Hän till din KELLGREN och din LEOPOLD!
I deras armar fången
Säg dem en helsning från den svenska sången,
Men dölj vår fattigdom, förgät vår tid,
Och sjung med dem blott salighet och frid.

Se, hvad din Genius för oss har biktat,
Du Siare i heligt majestät!
Hvad du med morgonrodnans brand har diktat,
På millioners läppar lefver det.
Till dig skall sången blicka upp och lära,
Du Nordens glans och ära!
Och Sveasångarns bild skall stånda glad
I Sveas hjerta, — i dess kungastad. *)

Efter läsningens slut yttrade Ordföranden:

Då denna skrift blifvit inlemnad efter täflings-
tidens förlopp, har någon belöning för densamma
icke kunnat komma i fråga; hvarför Akademien

*) Vid den tid, då detta skaldestycke författades, var anledning till den förmodan, att Tegnér's bildstod, hvar till anteckning nyss var öppnad, skulle erhålla sin plats uti det under byggnad varande National-Museum i hufvudstaden.

endast på det sätt, som nu skett, kunnat ådaga-
lägga sin aktning för författaren. Kyrkoherden, Ma-
gister *Assar Lindeblad*.

Direktören fortfor:

Akademien öfvergår nu till den redogörelse,
som hennes stadgar föreskrifva.

Till innevarande års täflan hafva 34 skrifter blif-
vit inlemnade, hvaraf 3 i Vältaligheten och 31 i Skalde-
konsten. Bland de förstnämnda har ingen kunnat be-
lönas; — men Akademien har funnit N:o 3, *Patriotism
och Kosmopolitism*, utgörande svar på Akademiens pris-
fråga om den olika samfundsandan hos äldre och nyare
folk, röja en insigt i ämnet och en liflighet i fram-
ställningen, som synes lofva, att denna skrift, medelst
omarbetning, kan komma att lemna ett tillfredsstäl-
lande svar på den uppgifna frågan. Akademien, som
dertill uppmanar författaren, skall med nöje lemna del
af de anmärkningar, som vid skriftens granskning före-
kommit.

Bland skrifterna i Skaldekonsten har Akademien
med andra priset utmärkt N:o 4, *Hake Sjökonung*.
Tiden medgifver icke uppläsandet af mer än en del
utaf denna dikt, och man har dertill valt slutmålning-
gen, då Hake, öfvervunnen af Jorund och dödligen så-
rad, tillreder på sin flotta ett bål åt sig och sina män
och, sedan han helgat sig åt Oden, söker sin död bland
lågor och böljor. —

Efter

Efter läsningen framfördes författaren, Studeranden vid Upsala Universitet, Herr PER OLOF ENEROTH, till Direktören, som vid belöningens öfverlemnande tolkade Akademiens bifall.

Med samma pris hade Akademien utmärkt täflingskriften N:o 17, *Erotiska Dikter*, hvaraf valda ställen upplästes.

Författaren, Notarien i Kongl. Kammarkollegium, Herr FRANS FRODE THEODOR BERGSTRÖM, framfördes till belöningens mottagande, hvarvid Direktören uttryckte för honom Akademiens tänkesätt.

Enahanda belöning hade Akademien tillagt täflingskriften N:o 12, *Drottning Kristinas första natt i Rom*, som upplästes.

Vid belöningens öfverlemnande till författaren, Studeranden vid Upsala Universitet, Herr JOHAN HERMAN HÖRNER, förklarade Ordföranden Akademiens bifall.

Samma pris hade Akademien tilldömt täflingskriften N:o 26, *Runosångarens död*. Scenen för denna dikt är i Finland, under sednaste krig. Af detta stycke upplästes så mycket tiden medgaf, hvarefter författaren, Studeranden vid Upsala Universitet Herr WILHELM ROOS, framfördes till belöningens emottagande, hvarvid Direktören meddelade honom Akademiens uppmuntran.

Dernäst hade Akademien med andra priset utmärkt täflingskriften N:o 27, *Den första bönhörelsen*, hvaraf en del upplästes.

Författaren, Herr SVEN AUGUST HOLLANDER, mottog belöningen, hvarvid ordföranden tolkade Akademiens bifall.

Sedan prisutdelningen var slatad, tillkännagaf Direktören, att, vid bedömandet af täflingsskriften N:o 12, *Freden*, Akademien funnit denna skrift innehålla en i allmänhet sann målning af fredens välgörningar, utförd i en harmonisk vers: men då dertill kunnat läggas en skildring af den väckelse och rörelse inom andens och tankens verld, som efter stora politiska skakningar vanligen utveckla sig under ett längre fredslugn, ville Akademien uppmana författaren att genom en omarbetning i denna del fullborda sin täfla.

Bland de öfriga poëmerna har Akademien funnit en fosterländsk anda och vackra ställen i N:o 13, *Sång vid Fredriksten*, N:o 16, *Svca och Gustaf Wasa*, N:o 10, *Svenska grafven vid Pullava*, och N:o 20, *Fornnorden*, samt drag af poetisk bildningsgåfva och en vårdad versbyggnad i N:o 22, *Sångens födelse*, N:o 25, *Amanda*, och N:o 19, *Sång öfver Julius Cesar*. En religiös känsla uppenbarar sig i N:o 7, *Dopet vid Gaza*, och N:o 18, *Andaktens stunder*.

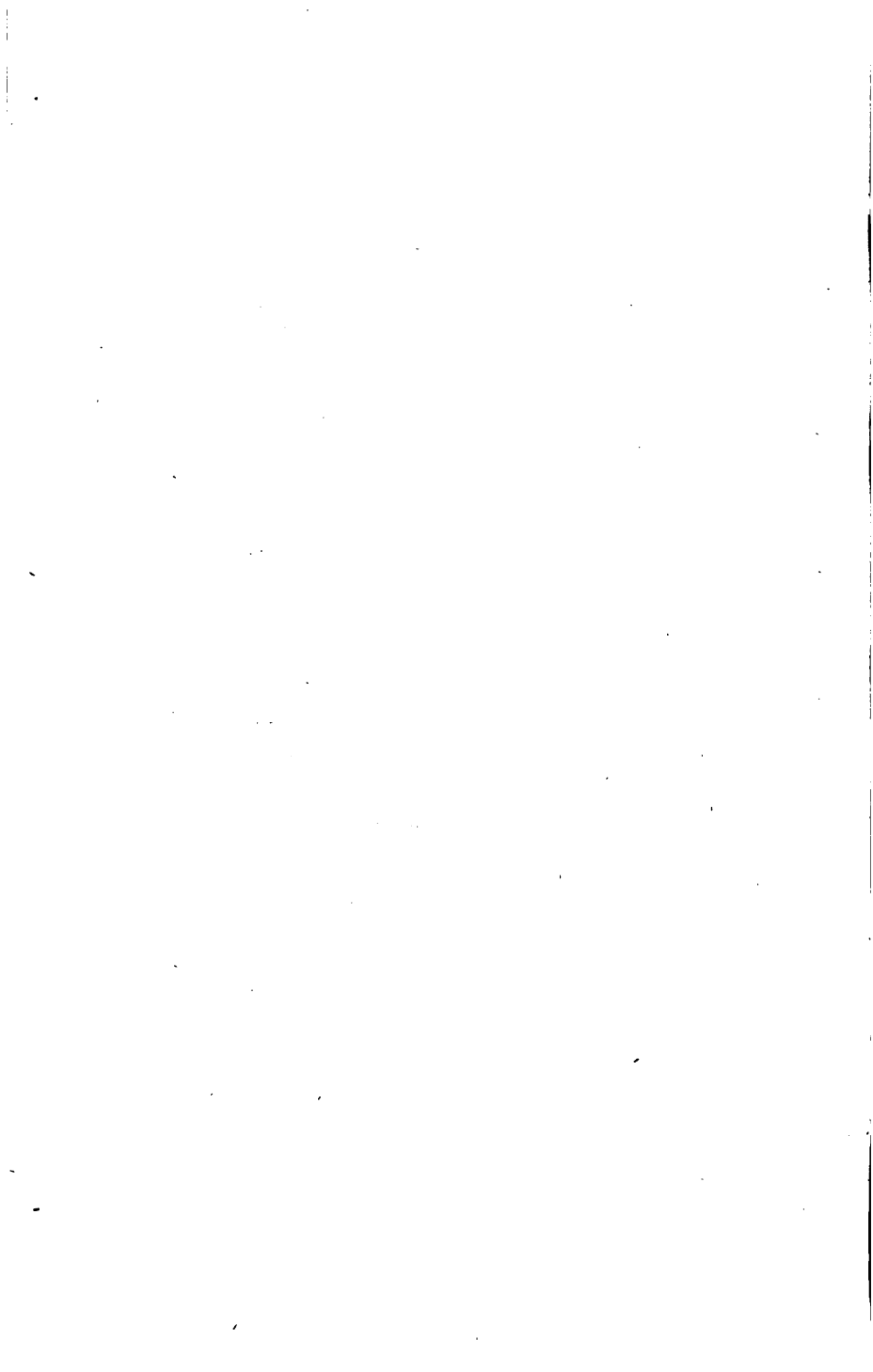
Sedan den för täflingsskrifternas inlemnande föreskrifna tid var förfluten, hade ytterligare 4 skaldestycken inkommit. Bunden af sina stadgar, hade Akademien icke kunnat låta någon af dessa skrifter ingå i täflan om hennes belöningar. Bland dem hade dock en samling lyriska dikter, kallad *Bilder från hemmet*, genom ett eget naivt behag fäst at hennes uppmärksamhet, och hon trodde sig göra ej mindre en rättvisa åt författaren än ett nöje åt sina åhörare, genom meddelandet af några bland dessa dikter, som nu upplästes.

Det af Akademiens hüge Beskyddare till Akademien nådigst öfverlemnade pris, att utdelas för litte-

rära förtjenster, hade Akademien innevarande år tillagt Riksarkivarien, Doktor JONAN JACOB NORDBSTRÖM, författare af *Bidrag till Svenska Samhällsförfattningens historia*.

Den minnespenning, Akademien innevarande år låtit preglas, äger till föremål Riksrådet, Grefve GUSTAF CRONHJELM. Åtsidan föreställer hans bröstbild med omskrifna namn och titlar. På frånsidan ses Astrea, hållande sin vågskål i den ena handen och stödjande den andra på en uppslagen bok, framför hvilken ligger en konungakrona, båda hvilande på en antik fotställning. Inskriften: *Unum regi legique præsidium*, innebär, att han var samma stöd för konungen och lagen. I afskrifningen läses: *De cultu juris patrii longe promeritus* (högst förtjent af fäderneslandets lagväsende), samt dödsåret 1737.

Akademiens ledamot, Herr JÄRTA, hade, oakadt en långvarig och beklagligen ännu fortfarande sjuklighet, efterkommit Akademiens önskan att författa minnes-teckningen öfver Grefve CRONHJELM. Tiden medgaf icke meddelandet af mer än en ringa del deraf, som dock gaf en föreställning om det helas värde.

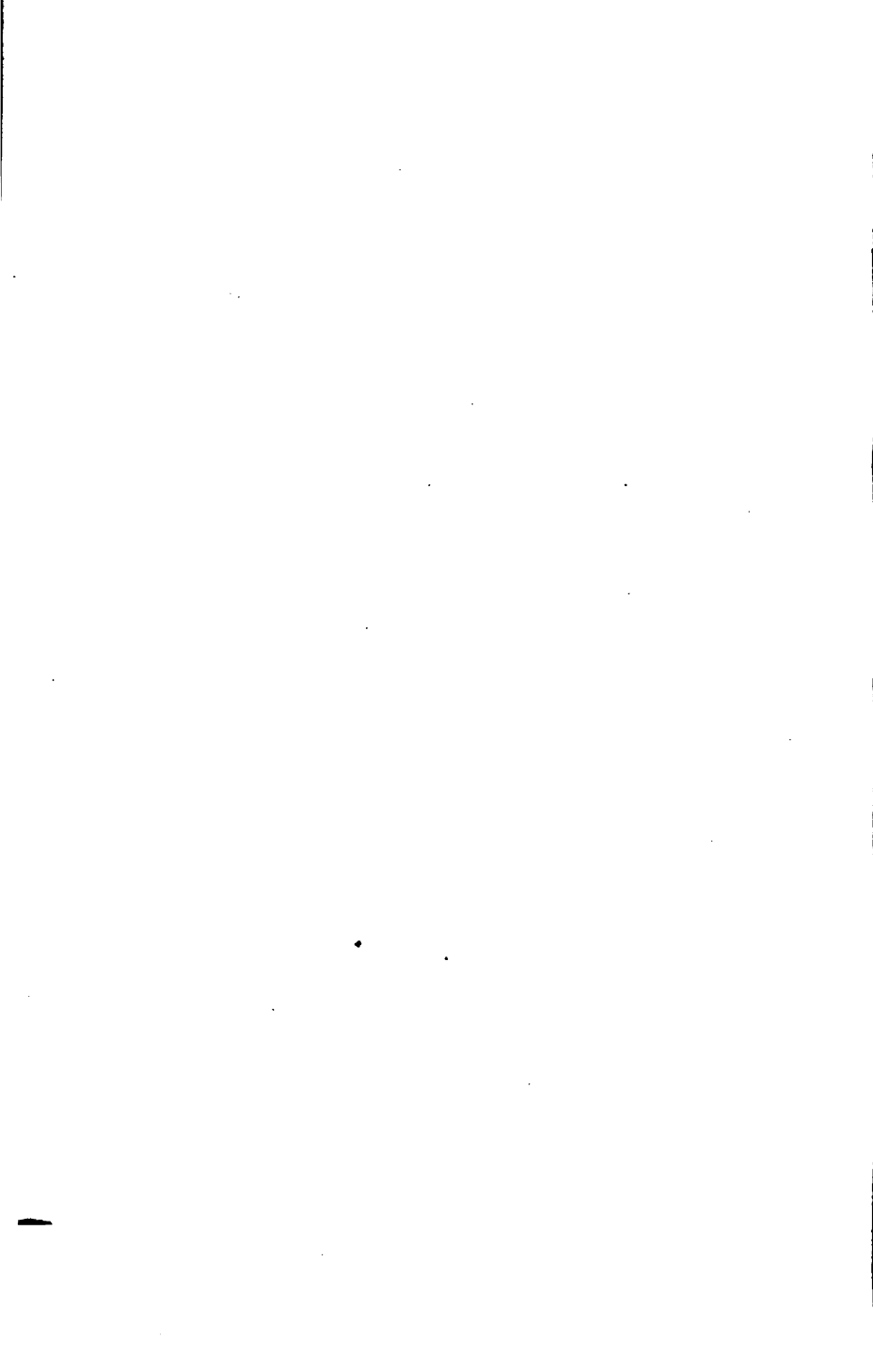

MINNE

AF

RIKS-RÅDET, GREFVE GUSTAF CRONHJELM.

Svenska Akademiens odödlige Stiftare ålade henne att årligen låta preglas en minnespenning öfver någon ibland Sveriges hädangångna stora män, samt föreskref derjemte, att en teckning af hans förtjenster skulle på Akademiens årliga högtidsdag uppläsas. Sådana minnesteckningar åtog sig en af Akademiens ledamöter, framlidne Biskopen Doktor NORDIN, att författa. Han fortfor dermed oafbrutet under 23 år, framkallande sålunda, med sina särdeles sakrika, rena och flärdfria, ej sällan äfven lifliga skildringar, nyttiga och angenäma fosterländska hågkomster. Efter hans död har, under följande 33 år, en annan ledamot af Akademien, Herr Biskopen Doktor FRANZÉN, uppfyllt detta hennes åliggande. Då han likväl, för 2:ne år sedan, af högst gilltiga orsaker önskade att ej vidare blifva derom anlita, beslöt Akademien att, i den kommande tiden, till fullgörande af detsamma, utse än den ena, än den andra bland sina ledamöter, efter hvars och ens närmare bekantskap

med den för året bestämda minnespenningens föremål. Författaren af den minnesteckning, som nu kommer att uppläsas, önskar att i någon mån kunna, uti framställningssättets enkelhet, likna den sistnämde eljest oförlikneliga mästare, hvars lefvernesbeskrifningar allmänheten med beundran och nöje under en lång följd af år åhört och läst; men han är ej så förmäten, att han skulle vilja söka att likna honom i fyndigheten af hans, ömsom djupttänkta, alltid klara, och, efter ämnenas skiljaktigheter, ändamålsenligt omvexlande inledningar, eller i hans snillrika uppfattning af allmänna förhållanden samt af personliga egenskaper och lynnen, eller i de osökta behagen af hans stil: med få ord, i allt detta, hvarigenom han må sägas hafva utaf biografien skapat en ny, honom egendomlig, art af historisk konst.

Hos hvart folk, som ordnat sig till en mer eller mindre stadgad samhällsbildning, och som, i följd deraf, hunnit att äga en historia, finna vi, så vida hon af tidens frätande makt blifvit skonad samt är förvarad uti för oss icke obekant språk och oläsliga skriftecken, vissa tid efter annan sig uppenbarande brytningsskiften. Ett sådant var i Sverige det länge förberedda, hvilket inträdde, se-

dan KON. CARL XI sjelf emottagit rikets styrelse. Det fortgick vidare under hans och hans sons regeringar till en allt mer och mer stegrad ytterlighet, intill dess det, efter KON. CARL XII:s fall, öfversprang i hast till en motsatt ytterlighet, den så kallade frihetstidens. Alla dylika våldsammare eller fogligare brytningar, ehuru i yttre företeelser hvarandra olika, hafva dock alltid och allestädes haft en gemensam egenskap, nemligen den, att de uppväckt till verksamhet i samhället och framkallat till inflytande på dess öden väldiga individuella krafter, hvilka i lugna dagar skulle hafva slumrat, ofta sjelfva omedvetna af sin förmåga, oftare ej bemärkta af andra.

Den nyssnämnda epoken af — om jag må låna ett ord från geologernas språk, — öfvergångsbildningar var rik på statsmän, likväl i allmänhet mera sluge än vise, mera skicklige att anlägga ränkfulla planer, än att utföra stora eller åtminstone af rena och ädla afsigter bestämde handlingar. Såsom ett undantag från mängden af dem, har jag föreställt mig den, hvilken Svenska Akademien, med sin höga Beskyddares bifall, valt till föremål för detta års minnespenning. Svenska Akademien har tvifvelsutän derigenom velat ådagalägga sin uppmärksamhet på hans förrättade värf, sin aktning för hans snille och hans fler-

faldiga kunskaper, för hans trofasta tillgifvenhet till den af lyckan allena svikna, men af sitt beundransvärda mod aldrig öfvergifna konung, som hade upphöjt honom till en bland sina Rådsherrar, samt för hans, i förening med denna känsla, lika varma och stadiga kärlek till fäderneslandet. Denne minnesvärde Statsman var GUSTAF CRONHJELM, slutligen Grefve, Kongl. Maj:ts och rikets Råd, Upsala Universitets Kansler, under någon tid President i Kongl. Kommerskollegium, vidare i Kongl. Kanslikollegium, Ordförande i den Lagkommission, hvilken fullbordade förslaget till Sveriges nu gällande Allmänna Lag.

Hans börd var icke hög, knappt i strängaste mening Svensk. Hans farfar, benämd CASPER CRUMBYGEL, hade (1647) öfverkommit från Tyskland till Sverige, dit införskrifven för att blifva Drottning KRISTINAS kock. Dennes honom följaktige son, POLYCARPUS, började äfven sin bana uti samma Drottningens enskilda tjenst, såsom dess Kammartjenare, men fullföljde henne sedermera i statens. Han användes länge i räkenskapsverken, men blef slutligen Landshöfding, först öfver Skaraborgs Län (1690) och derefter (1693) öfver Westmanland, samt under tiden adlad (1675), då han antog namnet CRONHJELM, och vidare (1691) benådad med friherrlig värdighet. Att han hade

från sin fader eller med sin hustru, en Tullförvaltares dotter, ärft eller, hvilket är mera troligt, sjelf förvärfvat sig en anseelig förmögenhet, tyckes antalet af hans i friherre-brefvet uppräknade gods och gårdar *) bevisa. Den gjorde för honom möjligt att bereda sina söner en sådan uppfostran, att två af dem, GUSTAF och SALOMON, kunde med den rätt, som ovanlig skicklighet och erkända förtjenster gånge dem, stegvis upphöjas till rikets förnämsta embeten och till grefligt stånd.

Efter i Sverige grundlagda studier, företog sig, vid sexton års ålder, GUSTAF CRUMBYGEL — sådant var då ännu hans obemärkta namn — en vidsträckt utländsk resa, för att förvärfva sig ytterligare bildning. Under denna resa gjorde han sig känd vid åtskilliga Tyska hof, och lärde sig känna dem. Vid sitt vistande i Stuttgart uti Hertigdömet Würtemberg blef han af Hértigen Administratorn utnämnd till Kammarherre hos den minderåriga Landtfursten, samt utsedd att i angelägna ärenden begifva sig till Landtgreffen af Hessen-Darmstadt och Markgreffen af Baden Durlach. Men innan han hann företaga denna honom uppdragna beskickning, hemkallade honom

*) Flosta, Hakunge, Segloraberg, Hyltenäs och Welestad.

(1686) — nu vorden delaktig af fadrens vunna adelskap — KONUNG CARL XI.

De flesta Svenska Konungar hafva varit begåfvade med den för regenter högst nyttiga, jag ville gerna säga outhärliga förmågan att upptäcka dold duglighet, äfven hos ringare personer, samt med förstånd att, efter särskilda arter deraf, rätt använda den. Men få hafva i så hög grad, som CARL XI och äfven, i de flesta fall, CARL XII ägt denna inom de andliga krafternas sfer upptäckande skarpsynthet, jemförlig med den, hvilken, inom naturens, åt så mången forskare beredt namnkunnighet. KONUNG CARL XI:s uppmärksamhet hade ej undgått berättelser om den i Tyskland vistande unga CRONHJELMS der förvärfvade rykte för kunskaper och skicklighet. Efter hemkomsten blef han utnämnd till Hofjunkare och snart derefter till Kammarherre hos den ännu endast femåriga Thronföljaren, hvarjemte han anställdes i Konungens Kansli samt, såsom då öfligt var, började der sin tjenstgöring med att arbeta uti Riksarkivet. Ett der ännu förvaradt omständligt utdrag af embetsbref från Svenska Ministrar vid främmande hof skall hafva tillvunnit honom Konungens synnerliga bifall och blifvit med 1000 R:dr, en den tiden stor summa, belönadt.

Det är sannolikt, att CARL XI, då han hemkallade CRONHJELM, redan hade för afsigt att framdeles använda honom vid sin sons uppfostran, samt emellertid ville genom de ofvannämnda hofstjensterna fästa honom vid Prinsens person. Ehuru ingalunda så obildad, som en smådeskrifvare *) föregifvit och efterverlden alltför länge trott, kände Konung CARL XI likväl lifligen, att hans uppfostran blifvit vanvårdad, hvilket partiaget orättvisligen tillskrifvit icke efterlåtenhet blott, utan äfven nedrigt uppsåt hos hans förmyndare, i synnerhet hos den med så många andra ogrundade tillvitelser belastade Rikskansleren, slutligen Riksdrotset, Grefve MAGNUS GABRIEL DE LA GARDIE. De kunskaper, dem han med bitter känsla sålunda sjelf saknade, ville den omtänksamme Konglige fadren förskaffa sin son. Till dess Guvernör förordnade han tidigt (1688) en man af ringa börd, hvars snille, ljusa förstånd och djupa insigter Förmyndare-regeringen redan hade upptäckt, och som den myndigvordne Konungen flerfaldigt användt i de viktigaste befattningar, samt slutligen utnämnt till Grefve och Kongl. Råd, ERIC LINDSKÖLD. Lärare åt Prinsen, änskönt i dess späda ålder ännu stadd, uppsökte han, el-

*) Den icke med full visshet kände författaren af *Anecdotes de Suède*.

ler rätteligen hans Gemål, ibland Upsala Universitets Professorer, samt antog dertill (1686) en vidt berest och synnerligen berömd vettenskapsman, ANDREAS NORRCOPENSIS, hvilken adlades under namnet NORDENHJELM samt befordrades till Kansliråd och Sekreterare af Staten. Men sedan först Grefve LINSKÖLD hade aflidit (1690) och Kongl. Rådet Grefve GYLDENSTOLPE efterträdt honom i Guvernörsbefattningen hos Prinsen, samt fyra år derefter (1694) NORDENHJELM äfven blifvit död, förordnades d. v. Statssekreteraren, sedermera K:gl. Rådet och Grefven, THOMAS POLUS, att fortsätta Prinsens undervisning, hvarvid denne lärare, såsom af andra värf mycket sysselsatt, fick till sitt biträde förordnad Kammarherren GUSTAF CRONHJELM.

En annan insigtsfull Kammarherre, STUART, blef Prinsens lärare i krigskonsten, särdeles i de mest vettenskapliga grenarna deraf, fortifikation och artilleri, äfvensom i dessa kunskapers grund, matematik.

Oaktadt de hinder för en fullkomlig framgång af denna unga furstes sorgfälligt ordnade uppfostran, dem hans alltifrån barndomen visade egensinnighet, samt, när ynglingaåldern nalkades, hans häftiga lust för jagt och andra ifrån studierna afledande nöjen förorsakade, hade han dock, enligt trovärdiga vittnesbörd, hvaribland en En-

gelsk Ministers *), ernått vid den tid, då CRONHJELM fick befattning med hans undervisning, en för hans ålder icke ringa grad af kunnighet. I Kongl. Riksarkivet förvaras egenhändigade öfversättningar, gjorda af honom på latin utaf korta svenska satser, äfvensom aritmetiska öfningar. En af dessa öfversättningar, hvilka utvisa, huru han dagligen under NORDENHJELMS handledning sysselsattes, upplyser, att han, redan vid nio års ålder, hade genomläst Cornelius Nepos och skulle begynna att läsa Justinus. Säkerligen skulle han hafva hunnit någorlunda långt i studier, om de icke, innan han ännu var en femtonårig yngling, blifvit afbrutna genom fadrens död och den snart derefter utförda parti-tillställning, hvarigenom honom erböds att genast sjelf emottaga regeringen. Ehuru i tysthet behandlad, hade dock något rykte derom blifvit spridt, innan, vid Ständernas sammankomst, saken skulle sättas i verket. Den unge Konungen skall sjelf hafva önskat dess framgång, samt varit missnöjd med Presterskapets väntade gensträfvighet deremot.

Om denna tilldragelse hafva nyligen flera berättelser kommit i dagen, samt deribland en af

*) *Robinsons État présent de la Suède*, hvaraf första upplagan utkom 1695.

Danska Sändebudet BOLLE LUXDORPH*). Främmande Ministrars skrifvelser, när de ej röra händelser, hvaruti sändebuden sjelfva tagit del, eller hvartill de varit åsyna vittnen, kunna väl icke i allmänhet antagas för fullt tillförlitliga; men den ifrågavarande synes dock förtjena uppmärksamhet, och skulle, om den vore ofelbart trovärdig, framställa GUSTAF CRONHJELM, vid dess första politiska handling, så sjelfständig, som han sedermera vid många tillfällen under sin skiftesrika lefnad visade sig vara. Han hade en kort tid förut blifvit gift med en dotter af Kongl. Rådet Grefve WALLENSTEDT, hvilken, såsom LUXDORPH förmåler, skall hafva varit en af dem, som, genom att öfverlemna styrelsen i Konungens egna händer, ville bryta det öfvervalde inom Förmyndare-regeringen, hvilket Enkedrottningen och Grefve BENGT OXENSTJERNA sökte att bemäktiga sig. CRONHJELM var Konungens Kammarherre och lärare, och äfven i fall den unga Monarken hade varit, såsom man ville låta det synas, okunnig om tillställningen, innan anbudet af sjelfrådighet till honom i Rikens Ständers namn framfördes, var detta honom säkerligen icke oangenämt. Sådana band af släkt-

skapen

*) *Fryxells Handlingar rörande Sveriges historia ur utrikes Arkiver samlade*; 4: 142 o. f.

skapen och det offentliga kallet oakadt, skall CRONHJELM hafva yttrat någon betänklighet mot den till framgång beredda statskuppen, om det må tillåtas mig att här nyttja detta, numera hos oss brukliga ord. Han hade, så förmäler LUXDORPH, sagt "att det vore en *delikat materie*" hvilket yttrande uppväckte emot honom en häftig storm. "LEWENHAUPT *) blef deröfver hetsig" — fortfar berättaren — "och sade: Jag tror väl, att "materien är delikat för eder, men den skall icke "vara delikat för oss andra. Derpå sprang Öfverste-löjtnanten BARON AXEL SPARRE upp och tog "LEWENHAUPTS parti mot den andra, och i samma "ögonblick kastade alla de andra, som voro på "Riddarhuset, deras hattar upp i vädret och ropade med en mun: *Vivat Kung CARL den Tofte*, "och dermed var det utan vidare deliberationer "och komplimenter afgjordt."

CRONHJELMS yttrande och LEWENHAUPTS ifriga svar derå omtalas väl icke i Riddarhus-Protokollet **); men dels är detta icke fullständigt,

*) Säkerligen den samme Grefve AXEL LEWENHAUPT eller LEJONHUVUD, som sedermera vid 1714 års Riksdag beskylldes CRONHJELMARNÄ för "flatterie". Han förde nu 1697 ordet för första klassen af Ridderskapet och Adeln. Se Handl. rörande Skandinaviens Historia 25: 316.

***) *Handlingar rörande Skandinaviens historia* 25: 314 o. f. Sv. Akad. Handl. fr. 1796. Del. 23. 3

emedan Sekreteraren var vid sammankomstens början, och när Laudtmarskalken, liksom händelsevis, först vidrörde frågan, ej tillstädes, utan, kanhända med afsigt att vara undan, skickad att uppsöka någon handling, och dels torde det till justeringen hafva blifvit så inrättadt, att något motstånd mot det hastiga beslutet ej skulle vara synbart. Tystnaden derom i tvenne andra berättelser *) af ännu okända personer, hvaraf åtminstone den ena haft något med händelsen att skaffa, skulle äfven kunna från sistnämnda orsak förklaras. Ridderskapet och Adeln sände genast en talrik deputation, att hos Rådet anmäla det så hastigt fattade beslutet; men underlät att förut meddela detsamma åt de ofrälse stånden, hvilka med skäl kunde misstycka denna otillbörliga, uppsåtliga uraktlåtenhet **). Borgare- och Bondeståndens utskickade gäfvo, utan

*) *Handlingar rörande Skandinaviens historia* 25: 346 o. f. *Bidrag till Svenska kyrkans och Riksdagarnas historia* 2: 119. Ifr. LUXDORPENS anf. st.

***) I Ridd. och Adels protokoll för den 8 Novemb. 1697 (Handl. rör:de Skand. hist. anf. st.) säges uttryckligen, att R. o. A. "ville vara de förste, som gjorde denna "declaration till Hans K:gl. Maj:t, på det de måtte förekomma de andra Ständerna, och dermed insinuera sig hos Kongl. Maj:t och visa sin kärlek och trohet för H. K. M:t." Det var efter påminnelse af Rådet, som Adeln kallade deputerade af de 3:ne stånden, att få del af dess beslut.

öfverläggning, sitt bifall dertill. Erkebiskopen Doktor SVEBILIUS deremot och några deputerade af Presteståndet, kallade till ett sentida sammanträde på Ridarhuset med Adeln, förbehöllo sig, innan de ville yttra sig öfver det viktiga ämnet, att derom få inhämta sina öfriga medbröders mening; men då desse redan voro åtskilde, när deputationen återkom, funno de få tillstädesvarande rådligast att också instämma i Ridderskapets och Adeln samt Borgare- och Bondeståndens beslut, samt att, i förening med dem, genast uppvakta Konungen och till honom framställa Ständernas önskan, att H. M:t måtte sjelf "antaga Regementsbördan," hvartill han ock förklarade sig vara villig. Emellertid hördes den följande dagen några röster inom Presteståndet tydligen röja missbelåtenhet, med det oordentliga sätt, på hvilket ett så viktigt ärende som detta blifvit framstörtadt, "då" —, såsom Biskop STEUCHIUS sig yttrade, — "man plägade hafva längre "moram uti mindre angelägna" *). Medhåll saknade således icke CRONHJELMS betänklighet.

Men om den frimodiga yttringen deraf må lända hans minne till heder, så hedrar det icke mindre Konung Carl XII:s, att han icke lät sig af missnöje med densamma hänföras till någon

*) *Bidrag till Svenska kyrkans och Riksdagarnas historia* 2: 119.

ovilja mot den sjelfständiga mannen, hvilken i öfrigt skall, efter den oftanämnda Danska ministerns utsago, hafva varit Konungen misshaglig, måhända genom föreställningar, dem han, såsom Kammarherre och Lärare, torde hafva funnit sig pligtig att göra mot den kraftfulle höga ynglingens öfverdådiga ysterhet. Hurudana dessa förhållanden månne hafva varit; — det dröjde dock knappt ett år, sedan Konungen sjelf emottagit regeringen, innan han utnämde CRONHJELM till Landshöfding öfver Westmanland, i dennes dödligt sjuke, och derföre afsked begärande, eller redan aflidne, Faders ställe.

Med förvaltningen af ett viktigt embete, hvilket, mera än de flesta andra, fordrar hos innehafvaren deraf en sällsynt förening af flersidiga, om ej alla grundligt djupa insigter samt af olikartade sjäsegenskaper, hade nu Friherre CRONHJELM att begynna sin verksamhet i statens högre värf. Snart inträdde också en tid, hvilken skulle utomordentligen pröfva hans duglighet dertill. Missväxten hade under de sista åren af Konung CARL XI:s regering förorsakat inom alla landsorter, och säkerligen, om ock i lindrigare mått, äfven inom den, hvars välfärd den nye Höfdingen borde främja, en nöd, hvarom beskrif-

ningarna *) öfverträffa uti ryslighet allt hvad man i nyare tider erfarit — en nöd, som vid brist på tillräckliga, i tid beredda förråd af lefnadsmedel, skattkammarens rikedom ej förmådde afvärja, och hvaröfver jemmern skall hafva med förebråelse öfver det stränga sätt, på hvilket denna rikedom blifvit samlad, förbittrat den döende Konungens ytterst svåra kroppsliga plågor **). Olyckan hade ock fortfarit under det år, vid slutet hvaraf CRONHJELM emottog den honom anförtrodda Länsstyrelsen. När hennes närmaste verkningar voro öfverståndna, återstod dock en uttömning af folkets krafter, hvilkas ansträngning de följande krigen snart påkallade. Sin alldagliga åligganden såsom Landshöfding hade väl CRONHJELM föreskrifna, icke allenast i mångfaldiga allmänna författningar, utan äfven uti en af dessa särskilta alltför omständliga instruktioner, hvarmed sextonhundredetalet öfverflödade. Men man fann ock då, att bokstaflig iakttagelse af sådana föreskrifter icke vore fyllestgörande vid utförandet i det verkliga lifvet af det vid skrifborden mer eller mindre visligen tänkta, utan att en embetsman, särdeles inom högre verkningsskretsar, fast mera behöfde klart förstånd,

*) Flerstädes i LUXDORPHS bref uti FRYXELLS Handlingar 4:de Delen.

***) LUXDORPH.

ordnande drift, rådighet, mod att fatta och att verkställa beslut, samt framför allt en kraftfull god vilja, som ej lät sig fjättras af bäfvan för oskäligt ansvar eller för obehörigt tadel.

Dessa då gällande åsigter och fastheten af en allmänlig grundbildning må man tillskrifva den tidens tillgång på dugliga embetsmän, som voro användbare i de mest olika befattningar. En sådan var Friherre GUSTAF CRONHJELM. Jag har ej haft tillfälle att efterforska hvad nyttigt han under elfvaåriga svåra förhållanden uträttade, eller hvad skadligt han afvände, såsom styresman för det honom anförtrödda Län; men hela hans följande offentliga lefnad förvissar mig, att han, under utöfningen af sitt första statsembete, var samma ovanligt skickliga och driftiga man, som vi sedermera finna honom i mera allmänt kända flerfaldiga förrättningar.

Detta bekräfta äfven de befordringar och utmärkelser, hvarmed Carl XII erkände och belönade hans förtjenster. Han var förmodligen belåten med det embete, han inuehade, då honom öfverraskade den, kanhända, icke särdeles angenäma underrättelsen, att han blifvit af Konungen befordrad till Hofkansler efter den år 1709 aflid-

de WILHELM JULIUS COYET *). Upplysningar härom lemna några, uti en längesedan förgäten, men ännu läsvärd veckoskrift, *Upsala Tidningar*, tryckta bref till honom från d. v. Kanslirådet CASTEN FEIF, hvilken, följaktig Carl XII till Bender, blef under denna Konungs femåriga, först tvungna, men derefter frivilliga landsflykt, dess förtrogne Minister för Sveriges inre ärenden, — om eljest en så sjelfrådig, och den tiden äfven med mindre betydliga regeringsmål så arbetsam Monark, som CARL XII, kunde sägas hafva ägt någon Minister. Det hemmavarande Rådet hade tilltrott sig makt att återbesätta det lediga Hofkanslers-embetet, samt dertill förordnat en lärd, onekligen ganska skicklig och i åtskilliga befattningar använd man, dåvarande vice-Presidenten i Wismarska Tribunalet LILJENSTEDT, sedermera Grefve och Riksråd: tvetydigt ryktbar såsom den främste bland Sveriges fullmäktige vid fredsslutet i Nystad. Men i samma dagar utnämde Konungen, om Rådets val ännu okunnig, till Hofkansler Landshöfdingen Friherre GUSTAF CRONHJELM, hvarvid, enligt FEIFs berättelse, det var Konungens afsigt att snart derefter ytterligare befordra

*) Den namnkunniga PETTER JULIUS COYETS son. Denne hade ock varit med beröm använd i flerahanda viktiga värf.

honom till Kongl. Råd och Kansliråd. Denna afsigt verkställdes ock inom några månaders förlopp, den 30:de Aug. 1710, då Konungen derjemte uppdrog åt CRONHJELM de af Kongl. Rådet Grefve GYLDENSTOLPE, hvilken år 1709 med döden afgått, innehafda befattningar, att vara Preses i Lagkommissionen och en bland de Rådsherrar, som ägde under Konungens frånvaro att utöfva dess högsta domsrätt och i allmänhet att förvalta vården af Justitieväsendet. På andra året derefter utnämndes han ock till Grefve, en värdighet, som vanligen tilldelades Kongl. Råd, när de icke förut den innehade.

Emellertid, innan detta Konungens beslut var i Bender fattadt, och förr än det kunde i Sverige vara känt, hade Rådet funnit sig nödsakadt att sammankalla ett utskott af Rikets Ständer. Det var ett i Konungens frånvaro samt utan hans vettskap vågadt steg, hvilket endast rikets vådliga tillstånd kunde rättfärdiga. Till sådana, i fordna tider ej sällan öfliga, möten plägade samtliga Landshöfdingar blifva kallade; men nu utsågos dertill endast tre från de närmast hufvudstaden belägna landskapen, Upland, Södermanland och Westmanland, emedan de öfrige voro eller ansågos vara inom sina Län omisteliga. En af de tre blef således CRONHJELM. Mötet skulle ej få utseende eller be-

nämning af Riksdag, och Ordföranden för Ridder-
skapet och Adeln, hvartill Rådet utsåg den äld-
ste tillstädesvarande Landshöfdingen, Amiralen,
men mot slutet af samma år till Kongl. Råd och
President i Göta Hofrätt utnämde Friherre HANS
CLERK *), icke heta Landtmarskalk **). Men då den-
ne ålderstegne man kort derefter sjuknade, förord-
nades CRONHJELM att vara honom till biträde, och,
när det fordrades, hans ställe intaga. I denna
befattning tillvann han sig allmänt bifall, och
Rådet berömde särskilt ett hans förslag att söka
tillvägabringa frivilliga bidrag af förmögnare per-
soner till de mest trängande behofvens afhjelpande,
hvertill han också sjelf gjorde ett uppmuntrande
anbud. Detta, sedermera äfven fullgjordt, var ef-
ter dåvarande förhållanden ganska betydligt, och
beloppet deraf synes hafva öfverstigit de flesta
andras.

Det är nog sannolikt, att sådana planer, som
vid den följande Riksdagen, 1714, visade sig ohölj-
de, redan vid 1710 års Riksmöte förhades i hem-

*) Han var en bland Sveriges utmärktare Örlogsmän,
bildad dertill genom goda förberedande studier samt 8
års tjenstgöring på Holländska flottan i dess lysande
period under Amiralerna TROMP, OPDAM m. fl. *Biogr.*
Lexikon.

**) Detta blef sedermera ej iakttaget.

lighet; men CRONHJELM förstod, i sådant fall, att hindra alla tillbud att dem frambringa. Han afstyrde skickligen hvarje sådant steg å Ständernas sida, som under dåvarande statskicks och tidsomständigheter kunde anses otillbörligt, samt var, såsom nyss visades, framför andra nitisk att finna utvägar till den utblottade skattkammarens understöd — mötets hufvudsakliga och synbara ändamål. Säkert är, att han genom sitt förhållande i en så grannliga befattning, som den ifrågavarande, tillvann sig ökadt förtroende af Konungen, för hvilken sammankallandet af Ständerna i öfrigt var misshagligt och som förböd förnyelse deraf*).

Det kunde synas naturligt, att de flera inom en kort tid hopade vedermälen af Konungens nåd och förtroende skulle emot sonsonen af en *Tysk* Kongl. kock väcka afund hos mången af de högbördiga, som voro och med skäl kunde vara stolte öfver sina ärofulla *Svenska* anor. Men ännu mera skulle sannolikt det inflytande i riksstyrelsen, hvilket var att vänta af en nykomling med CRONHJELMS allmänt erkända skicklighet och bestämda lynne, bekymra den eller dem, som blifvit vane att äga ett obestriddt öfvervälde inom Rådskammaren. Några ord uti ett af FEIRS bref**) tyckas ut-

*) Kongl. Bref till Rådet den 3 Febr. 1711.

**) Af den 26 Nov:r 1710: Upsala Tidningar 1773, sid. 233.

visa, att Konungen befarade missförhållanden emellan CRONHJELM och den mäktige samt högmodige Grefve ARVED HORN. Med anledning af den förstnämndes upphöjelse till Kongl. Råd skref FEIF: "Hans Majestät har det förtroende till Eders Excellens, att Eders Excellens uti sämja och förtroelighet lärer arbeta med Hans Excellens Grefve HORN till Hans Majestäts tjänst och Fäderneslandets nytta."

Likväl visade sig inga yttre tecken till ovilja af Grefve HORN eller andra Rådsherrar mot CRONHJELM. Tvertom, sedan han nyligen inträdt i utöfningen af Hofkanslers-embetet, lemnade Rådet honom ett, åtminstone skenbart, bevis af sin aktning, uttryckt i smickrande ordalag. Presidents-embetet i Wismarska Tribunalet hade då nyss blifvit ledigt, och dertill, under villkor af Konungens bekräftelse, förordnade Rådet honom, såsom en "mycket lärd och erudit man", samt "ägnande alla de meriter, som dertill fordrades". Tillspord huruvida han vore nöjd att åtaga sig denna beställning, svarade han, med tacksamhet för Rådets honom visade ynnest, sig "vilja alldeles blifva vid Deras Excellensers behag hvad de om honom täcktes disponera till Kongl. Maj:ts tjänst." Detta svar kunde anses vara något halt; och när, vid några föregående tillfällen, det ifrågavarande

Presidents-embetet varit bortgifvet åt sådana män, dem man önskat att på ett hedersamt sätt afhålla från närmare deltagande i regeringsärendena; när anledningar icke saknas, att Rådet ej med nöje sett en annan hafva blifvit utaf Konungen utnämnd till Hofkansler, än den, som det hade dertill förordnat; samt när den om sitt inflytande svartsjuka Kanslipresidenten Grefve ARVED HORN möjligen ogerna velat hafva sig nära en sådan man, som CRONHJELM, så kunde man hafva skäl att ställa i fråga, huruvida den nyss utsedde Presidenten i Wismarska Tribunalet verkligen varit innerligt belåten med Rådets honom, såsom det skulle synas, derigenom betedda ynnest. Ett bland FEIFS bref tyckes likväl uddanrödja allt tvifvel om CRONHJELMS belåtenhet.

Men äfven detta Rådets beslut, hurudan afsigten dermed må hafva varit, gick dock icke i fullbordan; emedan Konungen hade, något förr, än då detsamma blef honom till hans stadsfästelse bekant, befordrat CRONHJELM, såsom redan är sagdt, till Kongl. Råd och Kansliråd, samt derjemte förordnat honom till Lagkommissionens Ordförande, i den aflidna Kongl. Rådet och Kanslipresidenten Grefve GYLDENSTOLPES ställe.

Sverige hade nu liktidigt tvenne på 300 mils afstånd från hvarandra skilda styrelser: den ena,

uti Turkiet, af en egensinnig, för inga svårigheter, ej ens för omöjligheter, från sina beslut ryg-
gande Konung; den andra i Stockholm af en vack-
lande, ofta obeslutsam, aldrig kraftfullt verksam
Senat, hvars ledares afsigter ännu icke äro fyl-
lest uppdagade. Det var naturligt, att en sådan
rikets ställning skulle väcka missnöje hos dem,
hvilka insågo den oreda, som deraf förorsakades,
under det att, gemensamt med dessa, menigheterna
kände utomordentliga bördor tryckande samt miss-
tröstade om fosterlandets räddning ur de faror,
hvarmed från alla sidor fiendtliga härar hotade.
Äfven det inre lugnet kunde ej vidmakthållas. Inom
landsorterna klagades öfver missbruk af så väl ci-
vila som militära embets- och tjenstemäns myn-
dighet, särdeles öfver allahanda prejerier, som den
hemmavarande styrelsens lamhet ej mäktade hin-
dra. Till uppenbara våldsamerheter skred den upp-
retade allmogen i några trakter af Westergötland *).
Konungen, som i Bender ej var okunnig om till-
dragelserna i Sverige, ehuru de ofta för honom
vanställdes, befallde då, i enlighet med Ständer-
nas yttrade önskan, Rådet att utse en Kommission,
— bestående utom Ordföranden, af en Assessor i
Svea och en i Göta Hofrätt, samt en i Kammar-

*) LUNDBLAD, *Carl XII:s historia* 2: 221.

Revisionen *), hvilken skulle inom vissa Län anställa ransakning öfver anledningarna till klagomålen. Till Ordförande i denna Kommission förordnade Rådet Friherre CRONHJELM, medan han ännu var endast Hofkansler. Finge man, såsom icke osannolikt, antaga, att Grefve HORN gerna såg honom från de allmännare ärendena aflägsnad, så var detta tillfälle dertill ännu mera behagligt, sedan han snart derefter blifvit af Konungen befordrad till medlem af Rådet. I dess öfverläggningar kunde han således blott sällan och icke oafbrutet taga del, under de år, då den ifrågavarande vidlyftiga undersökningen fortgick.

Sedan CRONHJELM till Konungen öfversändt underdånig berättelse om förloppet af den honom och hans medkommitterade uppdragna ransakningen uti Skaraborgs, Elfsborgs och Bohus Län, förklarade Konungen, uti skrifvelse af den 23 September 1712, "sitt nådiga välbehag öfver den flit och allvarlighet, som han vid de derhos förefallna förrättningar hade brukat." Men tillika "tilltrodde Konungen hans välbekanta redlighet att derutinnan än vidare fortfara vid Amiralitetet och i Blekinge."

*) De hade rättighet att i orterna tillkalla extraordinarie Ledamöter.

Ehuru mödosamma och i flera afseenden obehagliga de utförda förrättningarna varit, skulle den ytterligare honom ålagda blifva ändå svårare. Amiralitetets räkenskaper voro orediga; illa samt kanhända oredligen hade blifvit hushålladt med de medel, som för utredningen af flottorna under de föregående åren kunnat anskaffas. FEJFS föreställde sig, att någon skuld härför skulle kunna hvälfvas på den gamla General-amiralen och K:gl. Rådet Grefve WACHTMEISTER, hvilken, ehuru sjelf oegennyttig samt nitisk för Konungens tjenst, dock torde hafva blifvit förledd till sådana befallningar, hvarmed de verkligen skyldige skulle söka att skydda sig. I sådant fall begärde han blifva underrettad om förhållandet, emedan han icke trodde, att "H. M:t ville låta General-amiralen för något tilltalas" *). För CRONHJELM sjelf hade det tvifvelsutan blifvit så mycket obehagligare, som han tyckes hafva icke blott burit en hög aktning för anläggaren af Carlskrona och skaparen af en bland Sveriges största örlogsflottor alltsedan Kon. ERIK XIV:s tid, utan, såsom det sedermera visade sig, äfven ställt sig till honom uti förtroliga förhållanden.

Ur brydsamheten uti ifrågavarande fall blef han dock hulpen åtminstone för någon tid, genom

*) FEJFS bref af den 24 Juli och 14 November 1712.

ett nytt uppdrag, som Konungen i skrifvelse af den 26 Oktober 1712 lemnade honom. Konungen, som beslutit att en ytterligare transport af troppar och af deras förnödenheter skulle till Pommern afgå, hade, såsom han i det nyssnämnda brefvet sig yttrade, "med missnöje försport, huru långsamt "det tillgått med flottans och den föregående transportens utredande, så länge ingen viss varit förordnad att omsorgen derföre enkannerligen antaga. Den bästa tiden hade blifvit tillbragt med vidlyftiga skriftvexlingar och sålunda fruktlöst förnött, samt det samlade förrådet onyttigt förtärdt." Konungen hade alltså funnit högst nödigt att förordna en af Dess Råd, hvilken skulle sig isynnerhet låta vårda om allt hvad för flottans och transportens utredning för det nästkommande året erfordrades, således att Amiralitetskollegium och de, som med transporten hade att beställa, endast och allenast skulle hålla sig till bemälte Kongl. Råd, i stället att de tillförne uti slika ärenden haft att brevexla med hela Rådet och Statskontoret. Och emedan Kongl. Rådet **CRONHJELM** dessutom vore beordrad att fullfölja undersökningskommissionen uti Carlskrona samt således vore der vid handen, ty hade Konungen så väl i anseende dertill, som i betraktande af
den

"den särdeles ifver, som CRONHJELM vid alla tillfällen visat för förrättandet af Konungens tjenst, "i nåder velat uppdraga honom denna särskilta "omsorgen." I det kongl. brefvet åberopas vidare en dermed följande Instruktion, och väntade Konungen, att "allt måtte blifva i så god tid färdigt, "att flottan med transporten vid första islossningen måtte kunna gå till sjös."

Utaf Senaten, till hvilken, äfvensom till Statskontoret, Konungens ifrågavarande beslut blifvit förkunnadt, erhöll väl CRONHJELM underrättelse derom. Men på det kongl. brefvet till sig sjelf med den åberopade Instruktionen väntade han förgäfves intill den 27 Mars 1713, då det, fem månader gammalt, omsider kom honom tillhanda. Den tid, inom hvilken Konungen väntat, att flottan skulle vara erforderligen utredd, för att kunna gå till sjös, var då redan förlupen. CRONHJELM hade emellertid, i början af Januari, ärnat nedresa till Carlskrona, dit redan tvenne af undersökningskommissionens öfriga ledamöter begifvit sig samt der börjat att taga kännedom af Amiralitetets räkenskaper; men underrättad om General-amiralens förväntade ankomst till Stockholm, för att med Rådet öfverlägga om nödiga anstalter till flottans utrustning, beslöt han att der afbida detta sam-

manträde. I början af Februari begaf han sig likväl på resan, ännu okunnig om Konungens beslut, att han skulle ensam med Amiralitetet besörja berörde utredning. Men han hade ej hunnit mer än tio mil på vägen, då en express från Rådet, som nu erhållit Konungens bref om det honom gifna nya uppdraget, återkallade honom till ytterligare rådplågningar med General-amiralen. Snart derefter och sedan Rådet utsett de troppar, som skulle till Pommern öfverföras, men lemnat allt öfrigt till hans omsorg, anträdde han å nyo den afbrutna nedresan till Carlskrona, i förväntan att der finna före sig Konungens till *honom* ställda bref samt framför allt den Instruktion, som skulle närmare bestämma hvad honom åläge, i en för honom alldeles främmande befattning. Denna väntan blef dock intill den ofvan nämnda dagen sviken.

Om alla dessa hinder för en skyndsam verkställighet af Konungens sednaste beslut afgaf han flera omständliga underdåniga berättelser, samt anmälte tillika, att "undersökningen om användandet af de "till Amiralitetet under de förflutna krigsåren anordnade medel omöjligen kunde, under dåvarande "förhållanden, med någon fullkomlighet och eftertryck verkställas, så framt icke derigenom den "angelägna, under händer varande, sjöexpeditionen

”skulle hindras, hvarföre den måste till en lägligare tid uppskjutas;” hvilket äfven de tvenne kommissionens ledamöter, som begynt berörde granskning och insett dess vidlyftighet, förklarar vara alldeles nödigt. Konungen lät ock härvid bero, i följd hvaraf, och då den åldrige, högst aktuingsvärde General-amiralen det följande året afled, obehagligheten undveks att nödgas vända, äfven emot honom, den anbefallda undersökningen.

Sedan det lyckats skaparen af det Ryska väldet — Konung CARL XII:s like i utomordentlig kraft och viljans oböjliga stelhet, men honom vida öfverlägsen i långt framåt beräknande klokhet, — att få fast fot vid Östersjön, var han angelägen om att der bilda en örlogsflotta. Att emot henne skydda det öfre Sveriges och det ännu icke af en feg eller rådlös Öfverbefälhafvare *) för Svenska landtmakten utan försvar lemnade Finlands kuster, ansåg CRONHJELM vara högst nödigt. Derrföre, när han inträdde i sin befattning med sjöväsendet, yrkade han, att, för detta ändamål, en eskader genast skulle utrustas af de krigsskepp, som snarast kunde vara färdiga att från Carlskro-

*) General-löjtnanten GÖRAN LYBECKER, af Konungen sjelf utnämnd till högste befälhafvare öfver en betydlig styrka, som skulle skydda Finland.

na utlöpa. "General-amiralen lät ock, efter någon tvekan, omsider öfvertala sig att härutinnan "följa mitt välmenta råd och betänkande" — skrifver CRONHJELM i en underdånig berättelse till Konungen af den 21 April 1713 — "och hellre åtnöja sig med hvad nu i hast kan åstadkommas, "än vänta till dess allt kan blifva så fullkomligt "och ordentligt, som han det gerna hafva vill, men "tidens och medlens knapphet det nu ej tillåter." Den ifrågavarande s. k. Nyenska eskadern blef ock klar, att inom några dagar derefter afsegla. En afvikelse från Konungens befallning kunde väl denna åtgärd anses vara, men den ogillades dock icke, enär CRONHJELM tillika lemnade hopp, att hela flottan skulle blifva till medlet af Juni utredd och transporten till Pommern då kunna verkställas. Emot uppfyllelse af detta hopp mötte likväl snart högst svåra hinder. Nödiga penningar tröto. Af utlofvade Fransyska subsidier skulle 200,000 R:dr vara för flottans behof öfversända till Kongl. Rådet och General-guvernören i Bremen och Verden, Grefve WELLINGK. Förgäfves begärde CRONHJELM, uti tvenne tidiga skrivelser till honom, att få genom vexlar på Hamburg indraga dessa påräknade medel eller åtminstone någon del deraf. Men de lära redan hafva blifvit annorleds använda. Likaså fattades transportfartyg samt provi-

ant och i synnerhet furage. Dock vidtogo CRONHJELM samt General-amiralen alla möjliga anstalter för att påskynda flottans utredning till flera-handa användbarhet. Den Nyenska eskadern förstärktes ytterligare med fyra linieskepp, andra sådana samt fregatter utsändes att kryssa i Östersjön, och enligt samtliga Rådets förordnande, föranledt af Grefve CRONHJEMS påminnelser, bereddes farkoster samt dessas och några fregatters bemanning, för att ifrån Göteborg öfverföra till Eyderstädtiska landet och Tönningen lefnadsmedel åt Fältmarskalken Grefve STENBOCKS nödställda armé. Men under allt detta inlopp den bedröfliga tidningen, att nyssnämde Fältmarskalk funnit sig nödsakad att ingå i den allmänt bekanta kapitulationen. Villkoren dervid iakttogos icke från Danska sidan, och förspillda blefvo härigenom de medel, som med svårighet kunnat samlas, så väl för återlösen af det fångna manskapet, hvilket dels af sjukdomar förgicks, dels trugades och lockades att taga tjänst hos fienden, som ock för de utaf CRONHJELM verkamt vidtagna anstalter till dess hemförande, derest, såsom väntas borde, ord och afsked blifvit redeligen hållna. Den af Konungen långt förut under andra förhållanden anbefallda nya transporten af krigsfolk till Pommern ansågs af Senatens vara nu mera "aldeles inpraktikabel och

onyttig” *); men för att söka skydda, hvad möjligen skyddas kunde, mot fiendernas ”skadliga anslag att angripa äfven hjertat af Riket,” fullföljdes, oaktadt de oupphörligen ökade svårigheterna, den större flottans utredning, så att hon i början af September kunde från Carlskrona gå till segels, under den äldrige General-amiralens befäl, 15 örlogsskepp stark **).

Innan ännu Sveriges olycksmått hunnit till den höjd, som skulle pröfva hela styrkan af Grefve CRONHJELMS mod; innan STENBOCKS till Pommern öfverförda armé var, oaktadt en ärorik men onyttig seger, alldeles förlorad, Finland ända upp till Österbotten af Ryssarna inkräktadt och härjadt, samt fienderna färdige att flerstädes intränga i det öfriga af riket; innan det allmänna lidandet stegrats till förtviflan, samt missnöjet gifvit luft åt länge dolda stämpingar; — skref han från Carlskrona den 11 Maj 1713 till Grefve WELLINGK: ”Det är mäktat svårt att fatta ett visst beslut, när penningar och andra nödvändigheter tryta; när postgången är både långsam och oriktig; när inlöpande tidender äro mycket skiljaktiga och mot hvarandra stridande; när konjunkturerna äro så förän-

*) CRONHJELMS bref till Konungen af den 15 Aug. 1713.

***) Enligt en skrifvelse från CRONHJELM till Prinsessan ULRIKA ELEONORA af den 16 Sept. 1713.

”derliga och förbistrade, att man alltid månde lefva mellan hopp och fruktan; och när man, med allt detta skall likafullt rätta sig efter order och instruktioner ifrån Bender, hvilka ofta äro sju eller åtta månader gamla.” Denna dystra skildring, som hade egentligt afseende på den honom uppdragna befattningen med flottans utredning, blef genom de inträffade ofvan anförda olycksförhållandena inom få veckor vida mörkare och mera hela statslifvet omfattande. Men CRONHJELM stod fast vid sin trohet mot den aflägsne, olycklige Konungen, — om hvilken utspriddes rykten, än att han vore död, än att hans sinnesförfattning blifvit af harmen öfver de nya vidrigheterna rubbad —, samt vid lydnaden, så vidt den var möjlig, för hans befallningar. I alla sina bref till Konungen framställde han frimodigt sakernas bedröfliga tillstånd, undvikande endast sorgfälligt att yttra något ofördelaktigt om personer. Uti ett af dessa i alla afseenden hedrande bref *), skrifvet från Carlskrona

*) De igenfunnos om sommaren 1845, uti Riks-arkivet i en kista, innehållande oordnade gamla papper, utaf E. O. Amanuensen i Riks-arkivet, Docenten i Historien vid Universitetet i Upsala, Mag. R. M. BOVALLIUS, hvilken äfven uppsökte och meddelade mig en stor del af de handlingar, som jag för denna minnesteckning haft att begagna. — De ifrågavarande brefven till Konung CARL XII från Grefve CRONHJELM äro alla originaler.

den 16 Juni 1713, vågade han föreställa Konungen nödvändigheten af dess snara återkomst till sitt rike. "Eders Kongl. Maj:t beder jag" — voro hans ord — "allerunderdånigast om förlåtelse och "tillgift, att jag vid detta tillfälle fördristar mig "i djupaste underdånighet *gifva Eders Kongl. Maj:t "välment vid handen, det Eders Kongl. Maj:ts "hemkomst i riket är så nödig och oundgänglig, "att jag eljest billigt befruktar faseliga händelser."*

Med dessa icke vidare förklarade, men betydningfulla varningsord menade han säkerligen något mera, än de *yttre* fiendernas anslag. De inre stämplingar, som förehades, hade ej kunnat undgå hans klarsynta uppmärksamhet. Dem ville han antyda, men ej, utan bevis, angifva. Lika klarsynta, som han, voro förmodligen icke i detta fall de Rådsherrar — åtminstone icke alla — bland hvilka i Juni månad 1713 fråga väcktes om sammankallande af Rikets Ständer, för att rådslå om medel att rädda riket och — tillades det, man bör tro med fullt allvar — "hålla det och kronan Konungen tillhanda." Förslaget vann ock bifall af Rådets i Stockholm tillstädes varande ledamöter, med undantag af en enda, Grefve FRÖLICH. Men då deras i Carlskrona nu vistande medbröder, General-amiralen Grefve WACHTMEISTER och Grefve CRONHJELM äfven deröfver blefvo hörde, bestredo

de detta sammankallande, såsom stridande emot Konungens förbud i en skrivelse till Rådet af den 3 Febr. 1711, föranledd af det riksmöte, som året förut, utan hans tillåtelse, blifvit hållet. Denna gensägelse verkade att frågan då förföll *).

Hon uppstod dock åter vid slutet af nästföljande Oktober eller början af November månader. CRONHJELM, som då befann sig i Stockholm, hade hoppats, att någon underrättelse om Konungens beslut att hemresa skulle ankomma; men då detta hopp svikits, och då han fann, att vådorna för riket allt mer och mer blifvit hopade och förstörade, samt att de kräfdde de skyndsammaste räddningsmedel, ansåg äfven han, liksom de tvenne andra Kongl. Råden, hvilka förut yttrat sig emot Ständernas sammankallande, detta nu mera vara oundgängligt. Han hade ock nyss förut deltagit, mer eller mindre villigt, i Rådets enstämmiga beslut att söka öfvertala Prinsessan ULRIKA ELEONORA, att "bevista Senaten och rådslagen samt dermed "gifva deras verkställande nödigt eftertryck," hvar till hon omsider samtyckt, dock efter ett "ganska "stort betänkande," härrörande förnämligast från

*) Se Rådets bref till Konungen af den 26 Juni 1713 i Handlingar rörande Skandinaviens historia 27: 332 o. f., jemfördt med dess bref den 30 Okt. s. å. — anf. st. s. 341.

”fruktan att dymedelst . misshaga Konungen”. *). Riksdagskallelsen, undertecknad af henne, bestämde till den 14 December Ständernas sammankomst.

Ett töcken, som endast några strålar af sanningens ljus tid efter annan förmått att här och der genomtränga, men ej att fullkomligen skingra, höljer de flerahanda anslag och ränker, som under detta och det följande tidehvarfvet förehades. Deribland äro äfven det första upphofvet till 1714 års riksdag och de förborgade afsigterna dermed hos personer, hvilka sedermera icke blefvo synliga under följdernas af dem kanhända ej beräknade utveckling. Men under det att detta upphof och dessa afsigter ännu måste endast vara föremål för mer eller mindre sannolika gissningar, hafva dock sjelfva tilldragelserna vid det märkvärdiga riksmötet blifvit klart, sanningsenligt och oväldigt framställda uti en, på flitigt uppsökta, förut obekanta eller ej begagnade protokoller och andra autentiska skrifter grundad afhandling, som Svenska Akademien hade för tvenne år sedan det nöjet att med sitt stora pris belöna **). Det ofta omtalade, men ännu icke tryckta memorialet af den gudaktige vice

*) Rådets ofvannämnda skrifvelse till Konungen af den 30 Okt. 1713 samt af den 14 Nov. s. å. anf. st. s. 348.

***) Berättelse om Riksdagen i Stockholm 1713—1714, af R. M. BOVALLIUS.

Presidenten i Åbo Hofrätt, SVEN LEYONMARK, uti hvilket, under åberopande ömsom af den heliga Skrift, af exemplet med Kon. SIGISMUND och af regeln, att *salus reipublicæ suprema lex esto*, yrkades, såsom ett nödvändigt medel till fredsverkets framgång, att, under Konungens frånvaro, regeringen måtte uppdragas åt Prinsessan ULRIKA ELEONORA, hvilken vore närmast arfsberättigad till thronen, i fall den blefve ledig, dock med samverkan af Rådet och af Ständernas deputerade; den orolige och förmätne Grefve GUSTAF LEJONHUFVUDS rörelser, för att bringa Regeringen, utan det af LEYONMARK föreslagna villkoret, i Prinsessans händer, — rörelser, dem han förehade så väl hos Ridderskapet och Adeln, som i synnerhet hos Bondeståndets villseförda fullmäktige, de der äfven efter hans tillställning fordrade, att befälet öfver en armé, som till Finland skulle utrustas, måtte honom anförtros *); de sedermera efter Konungens hemkomst hållna hemliga öfverläggningar, under hvilka utkastet till den år 1719 antagna Regeringsformen uppgjordes **):

*) "Styrelsen i Prinsessans hand och kommandostafven i sin egen var målet för hans sträfvande," säges det träffande i den ofvan anförda afhandlingen.

***) Presidenten FREDENSTJERNAS Memorial hos Ridd. och Adeln vid 1766 års riksdag, tryckt 1769. Berörde öfverläggningar ägde rum omkring 1716 mellan Landshöfdingen PEHR RIBBING och Lagmannen GYLLENCREUTZ. FREDENSTJERNA, då SCHÜTZ, förde protokollet.

alla dessa och flera omständigheter utvisa, hvilka planer den tiden voro å bane. De mötte vid 1714 års riksdag motstånd af många konungsligt sinnade ibland Adeln och Presteståndet, men allmännast af Borgareståndet. På Riddarhuset var Landshöfdingen Friherre SALOMON CRONHJELM en bland de kraftigaste försvararne af Konungen och dess makt, hvilket ådrog honom och derjemte brodren, utaf AXEL LEVENHAUPT, en tillvitelse att vara smickrare *). Hvad Grefve GUSTAF CRONHJELM särskilt vidkommer, vederlägges den obestriddigast genom hans nu igenfunna, förut omtalade bref till Konungen, hvaruti rikets betryckta tillstånd beskrifves frimodigt och utan allsköns förställning.

*) Enligt en berättelse, införd i Handl. rör. Skand. Hist. 7: 220, skall denne AXEL LEWENHAUPT eller LEJONHUFVUD, GUSTAFS kusin, hafva sagt till SAL. CRONHJELM under en af förslaget om Prinsessans regentskap föranledd strid: "Lägg bort Ert flatteri, som J hittills brukat, och tala som en redlig svensk man. Mina förfäder och föräldrar hafva klädt blodiga skjortor för fäderneslandet, hvad hafva Edra gjort?" hvarpå CRONHJELM svarat honom rent ut i synen: "Jo ingen af de mina hafva kabalerat mot sin Konung." Riddarhusets Protokoll för den 12 Februari upptager ej denna ordvexling, men blott att en sådan förefallit, "hvilken icke kunde föras till Protokollet för den hastighet, som de i sitt tal brukade."

Nyss före Ständernas sammankomst hade Prinsessan och Rådet beslutit att till Bander afsända Generalmajoren, sedermera Riksrådet och Grefven von LIEWEN, för att lemna Konungen underrättelse om sakernas vådliga tillstånd samt om skälen till Ständernas sammankallande och Prinsessans inträde i Rådet. Han utförde sitt värf med synnerlig skicklighet, och har lemnat åt efterverlden en högst viktig berättelse *) om sina samtal med Konungen, under hvilka han, mot yttringarna af Konungens missnöje med Rådet, sökte försvara detta. Härvid tillägger han i dagboken: "att Konungen var så missnöjd med Senaten, kommer deraf att i Sverige finnes folk, som skrifva mycket hit, och som vilja bygga sin lycka på andras olycka." På ett annat ställe säger han det likaledes, och att bland dem, som skrefvo "mycken osanning," vore i synnerhet "en viss man," som han ej ville nämna. "Men om Gud hjälper mig hem — äro vidare hans ord — "skall jag varna denna vännen, ty falskhet drabbar alltid sin egen man."

Konungen hade genom sådana enskilda berättelser, tidigare än genom Rådets första skrifvelse

*) Den är i öfversättning ifrån plattyskan, Liffländaren LIEWENS modersmål, tryckt 1782 uti *Anmärkingar i Svenska Historien*, utg. af GJÖRWELL.

af den 15 Juni 1713, erhållit kunskap om det utaf Grefvarne CRONHJELM, WACHTMEISTER och FRÖLICH afböjda förslaget att då sammankalla Ständerna. Förtörnad öfver detta förslag affärdade han den 11 derpå följande Augusti ett bref till Rådet, med befallning, att, om Ständerna redan sammankommit, de genast skulle åtskiljas. Detta kongl. bref, afsändt med en skeppare, kom Rådet icke förr än den 17 Januari 1714 tillhanda, af föregifven orsak; att skepparen skulle hafva haft det inlagdt i en länge afglömd ask. Men när det omsider blifvit framlemnadt, hade Ständerna redan under en månad sammanvarit. Det ansågs då betänkligt att kungöra den kongliga befallningen. Men sedan de ofvan beskrifna rörelserna allt mer och mer oförsynt fortgått och slutligen LEYONMARKS memorial vunnit bifall inom Riksståndens ledamöter uti Sekreta Utskottet*), samt då Ständernas och menige mans missnöje med sakernas skick tidigt vändt sig mot *herrarna* i Senaten, hvilket torde hafva varit opåräknadt, ehuru det bort väntas; så fans ändtligen ett kraftfullt steg vara, till

*) Regeringens uppdragande åt Prinsessan yrkades ifrigt af Bondeståndet, äfvensom af pluraliteten af Ridderskapet. Preste- och Borgareståndens plena gillade väl saken, men ville uppskjuta sitt slutliga yttrande deröfver under afbidande af de fredsunderhandlingars framgång hvilka af Rådet försöktes

hämmande af tilbudens vidare framgång, oundvikligt. Rådet beslöt då att uppkalla de oroligaste och djerfvaste ibland Adeln, samt derefter några bönder, för att gifva dem Konungens vilja om riksdagens upplösning tillkänna samt allvarligen förhålla dem, i synnerhet LEJONHUVUD och LEIJONMARK, otillbörligheten af deras äflan att få regeringen uppdragen åt Prinsessan. Landtmarskalken*) skulle äfven erhålla tjenliga föreställningar för sin underlåtenhet att afbryta de förgrifliga öfverläggningarna samt att meddela Prinsessan och Rådet det, som förhades. Någre "gode" af Adeln**) borde äfven tillkallas, att vara vittnen till det, som i Rådet komme att tilldraga sig. Vid detta sammanträde, den 15 Mars 1714***), hvilket Prinsessan anmodades att öfvervara, hvartill hon ock, ehuru kanhända icke rätt gerna, samtyckte, förde Grefve ARVED HORN ordet med synnerlig värdighet och kraft. Honom understödde förnämligast Grefve CRONHJELM, som, under de föregående öfverläggningarna inom Rådet, uppläste Hofkanslaren TUNGELS berättelse om Rikskanslaren Grefve AXEL OXENSTJERNAS verkliga eller föregifna svar, när han an-

*) Landshöfdingen CREUTZ.

**) Deribland Grefve GUSTAF BONDE, sedermera Riksråd.

***) Det märkvärdiga Rådsprotokollet är infördt uti GEDERS *Acta et Litteræ ad Historiam Suecanam*, fascic. III—VII.

modades att underskrifva successions-instrumentet för Hertig CARL GUSTAF. Grefve CRONHJELM fästade dervid särskilt uppmärksamhet vid orden, att, "om Ständerna denna gången, finge främja deras vilja, så skulle de visst en annan gång tagga sig något mera och tredje gången tillbjuda att föra regementet med Hennes Maj:t," samt att "intet vore för ett regemente farligare, än när bönderna sig sammansätta begynna att disputerat jura "majestatis och tillvälla sig regementet" *). Efter att hafva genom åberopande af dessa AXEL OXENSTJERNAS yttranden ådagalagt sin "konungskhet", yrkade Grefve CRONHJELM, att, till åtlydnad af Konungens befallning, "man borde genast söndra "(åtskilja) Ständerna och Landtmarskalks-stafven taggas från Landtmarskalken." När sedermera de uppkallade af Adeln förekommo och blefvo af HORN allvarligen tilltalade, samt Konungens skrifvelse, hvaruti Ständernas sammankomst förbjöds, för dem uppläst, sökte de ursäktas sig med sin okunnighet, ej blott om detta förbud, utan äfven om Konungens äldre förordnande, att under dess frånvaro riksstyrelsen skulle föras af Rådet. De betygade sig ej hafva haft andra än goda afsigter, och LEYONMARK föregaf, att han lemnade in sitt memorial

*) CARL ADLERSPARRES *Historiska Samlingar* 2: 256—7.

morial efter en "andäktig bön till den helige Ande," hvarpå den äfven gudaktige HORN svarade: "att den helige Ande vore ordningens Gud och ville ej hafva sådant." Prinsessan hade under den föregående öfverläggningen inom Rådet yrkat, att Ständerna måtte behandlas med "douceur," samt, på begäran af Grefve HORN, det hon täcktes "förehålla" dem, som komme att uppkallas, att "hon icke ville samtycka till deras oskälige påstående," sade sig hafva nödigt att "betänka sig," hvilket HORN dock icke ansåg behöfligt, då "Ständerna gjorde det, som vore så klart emot H. K. Majts makt och myndighet." Hon beqvämde sig ock härtill, samt förklarade de förekallade, att "deras godhet sträckte sig till att sätta henne i största embarras, men att hon ej kunde göra något emot Konungens disposition." Bönderna blefvo hastigare affärdade, efter dem gifna tjenligare föreställningar och varningar. Likväl ansågo Prinsessan och Rådet klokast, till undvikande af vidare oro, att låta vid de förebragta ursäkterna bero, och på annat sätt, än det kraftiga af CRONHJELM i begynnelsen yrkade, upplösa riksdagen. De der tillstädes komna embets- och tjenstemän erhöillo befallning att, för sina sysslors bestridande, aflägsna sig; de bönder, som nu vid säningstiden ville hemresa, fingo der-

till lof och pass; och så småningom upphörde mötet af sig sjelft *). Som en fortsättning deraf ansågs sedermera riksdagen 1719.

LIEWENS enträgna föreställningar och böner hade emellertid bragt Konungen till beslut att resa, eller rättare att på det bekanta vidunderliga sättet rida hem till sitt i de yttersta favor stadda rike. Men innan LIEWEN afrest, skref Konungen, ännu okunnig om förloppet vid riksdagen, den 2 Sept. 1714, ett bref **) från Demotica till sin syster, hvilket är märkvärdigt äfven genom dess alldeles ovanliga längd, då de "underdåniga" skrivelser, hvarmed han "uppvaktade" henne, kallad "mon coeur," vanligen voro ganska korta. Uti detta förklarar han sin belåtenhet med Prinsessans gifna samtycke till Senatens anhållan, att hon vilde bevista rådslagen, hvarigenom Rådet skulle "uppmuntras att vårsammare handtera verket, än det "på några år skett." Men han låter Prinsessan tillika på ett fint sätt förstå, att hon ej kunde anses hafva någon del i regeringen. Han säger sig nemligen icke ställa de brefven, han affärdade till Rådet, äfven till henne, emedan hon ej kunde betraktas som "en ledamot af Seuten, utan som den,

*) Se härom vidare ofvannämde prisskrift af BOVALLIUS.

**) GEYERS *Acta et litteræ ad hist. Suec.* Fasc. 1.; fullständigare i *handl. till Skandinaviens historia* 4: 283 sequ.

"hvilken vore öfver Rådet, förande der hemma "inseendet på hvad som af detsamma borde verk-
"ställas, äfvensom han frånvarande det genom bref
förkunnade" o. s. v. Med Rådets "slumrande och
skadliga anstalter" yttrade han sitt missnöje, me-
nande likväl dermed icke "alla Rådspersonerna, ty
"åtskillige af dem hade väl uträttat allt hvad de
kunnat förmå, men andra hade man orsak att
"förtänka, hvilka, efter sakernas beskaffenhet i vis-
"sa mål, särdeles framför de andra tillkommit att
"gifva tillräckliga utvägar vid huden och bedrifva
"anstalternas verkställande." I synnerhet var Gref-
ve Horn föremålet för hans misshag. Konungen
"kände honom, att han vore driftsam, när han
"grepe sig an," men nu utvisade hans egna bref,
att han "allenast viunlade sig till att någorlunda
"vara utan ansvar, utan att bekymra sig att allt
"blefve till det allmänna bästa så verkstäldt, som
"sig borde." Den mesta tiden af sommaren det
föregående året, och äfven af denna, hade han
vistats på landet, "hvilket alldeles icke vore tillåt-
"ligt, särdeles när allt stode illa till." Såsom Kansli-
president borde han "så mycket mera taga sig sa-
"kerna an." Han vore ock "Gouverneur för "Her-
"tigen (af Holstein), hvilken han ej heller borde
"försumma." Prinsessan hade anmält Grefve Horns
önskan att blifva President i Svea Hofrätt, men,

emedan Konungen hade emot honom de anförda skälen till missnöje, ville han, under afvaktan af flera tjenliga sökande, låta detta Presidentembete någon tid stå ledigt. Äfven Grefve CRONHJELM hade sökt detsamma. "Han vore — skrifver Konungen — "fuller skicklig dertill, men jag har några småsaker "emot honom också, och ville gerna att han först "viste mera tillgifvenhet till publik nytta, än till "privat afseender; dessutom utträttade han intet "stort vid den kommission han i fjol hade vid "flottan, ej heller efterkom han rätt sina order "på det sätt, som han borde förstå dem, men det- "ta kan allt förbättras." I utkastet till ett svar (utan dato) på Konungens bref söker Prinsessan att försvara Rådet i allmänhet och särskilt, i viss måtto, Grefve HORN, "hvars fel" — skrifver hon — "är allena det, att han vill stå väl hos alla, hvari- "genom han gör sig sjelf ofta den största tort." Om CRONHJELM yttrar hon, att "han äfven hade "sina fel, och vore det intet det ringaste att mera "hafva privata afsigter, än se på publici bästa; "dock märkte han det sjelf och hade bedt, tillika "med de andra af Rådet, att Prinsessan ville lägga "ett godt ord för dem hos Konungen" *).

Att Konungens förtroende till Grefve CRONHJELM nu var minskadt, visa de ofvan anförda or-

*) *GEYER Acta et litteræ &c. fascic. IX.*

den i dess bref till Prinsessan, ehuru han, efter sin vana i sådana fall, yttrade sitt missnöje i hofsamma uttryck. Hvad han egentligen menade med CRONHJELMS större omsorg för sina enskilda angelägenheter, än för de allmänna, kan vara ovisst. Men obillig måste man anse den CRONHJELM gjorda förebråelsen, att han icke hade under det föregående året med tillbörlig verksamhet sökt fortdrifva flottans utrustning. Man måste härvid be-
sinna, huru sent Konungens befallning om detta nya värf kom CRONHJELM tillhanda; huru han då genast saknade de för utförandet deraf påräknade medel af de Franska subsidierna, och huru sedermera alltjemt brister och hinder dervid mötte. Det är emellertid otvifvelaktigt, att CRONHJELM ådragit sig många ovänner genom den bestämda, fasta, ingalunda smidiga karakter, som alla hans offentliga handlingar ådagalägga, och nyligast genom den honom uppdragna undersökningen af olagligheter, begångna i Westergötland och Göteborg utaf mer och mindre betydande embets- och tjänstemän, synnerligast af den genom sin förvärfvade förmögenhet mäktiga Landshöfdingen och Guvernören öfver Bohus Län samt Kommendanten och Amiralen SJÖBLAD *). Sannolikt är ock, att någon

*) Han blef den 26 April 1712 utaf Kommissionen, biträdd af flera tillkallade Ledamöter, dömd att, för mån-

hans hemlige fiende varit ibland dem, som, enligt LIEWENS berättelse, ifrån Sverige lemnat Konungen falska begrepp om tilldragelser och personer derstädes. Man må icke, utan gilltiga bevis, söka utgissa den "vissa man", hvilken skall i synnerhet hafva missledt Konungens omdöme om Rådet. Hvad man tillförlitligen vet, är, att Öfver-intendenten, sedermera Kongl. Rådet och Grefven NICODEMUS TESSIN ofta skref till Konungen, under dess frånvaro, bref rörande hvarjehanda ämnen, och det förmäles, att han blifvit för detta ändamål försedd med en honom tillsänd särskilt chiffer, samt fått sig af Konungen försäkradt, att ingen annan än Konungen sjelf och FEIF skulle få veta hvad han hade att förtroligen berätta *). Men om det också varit honom, som LIEWEN menat, och om deenes i allmänhet yttrade misstankar om beskaffenheten af den "vissa mannens" hemliga brefvexling varit grundade, så är det dock ännu icke bekant, huruvida förhållandena mellan TESSIN och CRONEJELM varit

ga förbrytelser och egennyttiga handlingar, mista lif, gods och lösören. Domen lærer hafva blifvit underställd de till justitie-förvaltningen förordnade Rådsherrar. Den gick ej i verkställighet, utan efter regementsförändringen 1719 blef han benådad att behålla lif och gods. v. *STIERNMANS Höfd. Minne* 2: 256.

*) BERGH: *Namnkunnige Svenske Herrars och Fruars skåpenningar med bifogade lefvernesbeskrifningar* 3: 189.

vänliga eller fiendtliga? Men hade ock Konungen någon tid lyst missnöje med CRONHJELM, så blef det likväl icke långvarigt, sedan händelserna vid 1714 års riksdag samt bröderna CRONHJELMS då med kraftfullt nit och framgång visade trofasthet blifvit honom fullständigt bekanta. Båda bröderna fingo snart emottaga nya lysande vedermälen af Konungens förtroende. SALOMON blef utnämnd till en af dessa sex Ombudsråds-embeten, som Konungen genom sin i Timur-tasch 1713 uppgjorda kansliordning skapat, för att bringa den hemmavarande riksstyrelsen i en skyndsammare, af Senaten oberoende, gång. GUSTAF CRONHJELM åter erhöll 1716 ett äfvenledes ärofullt uppdrag.

Man har nog allmänneligen föreställt sig, att CARL XII aldrig önskade få sluta sin oroliga lefnad i fredens lugn, samt att det endast var af en nyck, som han vägrade att sända några ombud till den kongress, som Tyske Kejsaren, för att jemte Frankrike bemedla en allmän fred i Norden, beraamat att hållas i Brunswig. Den förstnämnda föreställningen vederlägges dock af åtskilliga förhållanden;— af de flerahanda bemödanden, som Konungen, under dess vistande i Turkiet, och efter dess återkomst till fäderneslandet, använde till att bringa i gång fredsunderhandlingar, i synnerhet med Dan-

mark *); — af de, ett fredstillstånd mestadels förutsättande, planer till förändringar af rikets styrelse och till upphjelpande af dess inre skick, hvarmed han i Turkiet ifrigt sysselsatte sig, och af hvilka äfven några, efter hans hemkomst, började att verkställas; — af de förhoppningar om en snar fred med Sveriges fiender, som yttrades offentlig och enskilt af de personer, hvilke närmast omgäfvade honom och ägde hans förtroende; — af det villkor, som Friherre v. GÖRTZ fästade vid sitt inträde i hans tjänst för ett år, nemligen att under denna tid fred skulle sökas **); — af GÖRTZ's sedermera, då han blott för ett år i sender åtog sig att qvarstanna i denna tjänst, oupphörliga och flerfaldiga verksamhet att ernå detta ändamål. Det hade visserligen blifvit svårt att förmå en CARL XII till någon, för vinnande af fred, nödig uppoffring; men man kan ej veta hvad en man med så utomordentlig skicklighet som GÖRTZ, och med en af ingen före honom så inkräktad makt öfver monarkens stela sinnē, slutligen kunnat i detta afseende uträtta, när han haft att framställa, till ersättning för det afträdde, något nöjaktigt ve-

*) *CEDERSCHÖLD Riksdagen 1719* sid. 31 o. f. Ombudsrådet
Baron v. MÜLLERNS upplysande Berättelse.

*) *Rettung der Ehre und Unschuld des Freyherren von GOERTZ*; 32. u. f.

derlag. Hvad åter beträffar orten för en allmän freds-kongress, så saknade Konungen icke skäl att ej vilja dertill antaga Brunswig. Kejsaren hade bestämt denna ort, utan att förut hafva deröfver inhämtat samtycke af Konungen, hvilken fann sin höghet och sitt rikets värdighet härigenom kränkta, samt äfven hade anledning befara, att Kejsaren ville uppträda, icke såsom medlare blott, utan såsom Tyska rikets Öfverhufvud och i denna egenkap såsom domare emellan dess krigande Furstar, till hvilka Sveriges Konung för sina besittningar i Tyska riket räknades. Konungen hade i öfrigt sjelf, redan 1714, yttrat sin önskan om den ifrågasvarande kongressen, och uppgaf nu till Kejsarens val fyra städer, nemligen: Danzig, Breslau, Hamburg och Lybeck, der han ansåg den tjenligen kunna äga rum. Han utnämde ock 1716 tvenne Ombud, som han till det "allmänna fredsverkets befordrande" ville befullmäktiga. Den främste af dem skulle blifva Grefve GUSTAF CRONHJELM.

Men detta uppdrag kom dock, i följd af stridigheterna om underhandlings-orten, aldrig att af Grefve CRONHJELM utföras *). Deremot erhöll han 1717 befallning att åter sätta i gång den af-

*) Då efter CARL XII:s död Sverige sände fullmäktige till en kongress i Brunswig, blef Grefve CRONHJELM icke utsedd till en bland dem.

brutna kommissions-undersökningen af Amiralitetets i Carlskrona förvaltning. Denna förrättning, som det följande året lærer hafva blifvit börjad, afstannade, sannolikt sedan Konung CARL XII:s hjeltebana vid Fredrikshall nått sitt slut.

Genast efter regementsförändringen utnämndes Grefve CRONHJELM till tvenne beställningar, den ena blott tillfällig, den andra stadigvarande, ehuru han ej kom att länge bibehålla den. Det är ej möjligt att veta, huruvida dessa bevis af den nya styrelsens ynnest och förtroende härrörde från någon dess önskan att tillvinna sig honom, eller endast från dess kännedom af hans skicklighet till de befattningar, som honom nu uppdrogos.

Den ena af dem var Ordförandeskapet i den så kallade *Upphandlings-deputationen*. Denna hade haft att, under Friherre von GÖRTZ's omedelbara, ledning, så ofta han var i tillfälle dertill, befordra till verkställighet hans vidsträckta finansanstalter och förvalta de medel, som för statsbehofven kunde inbringas genom mer eller mindre förhatligt tvång, liknande i sin art, ehuru icke i våldets gränslösa ytterlighet, det, som i en nyare tid Franska republikens Välfärds-utskott använde, för att rädda Frankrike, å alla sidor omgifvet, liksom Sverige under Konung CARL XII:s olycks-år, af hotande fiender. Som GÖRTZ endast tidtals kun-

de vara i Stockholm tillstädes, hade, efter hans förslag, Konungen förordnat till Ordförande i ofvanbemälda Deputation Generalen i Holsteinsk tjänst Grefve VAN DER NATH. Denne blef ock arresterad, när GÖRTZ till Stockholm uppfördes. Han ställdes jemväl under tilltal, men då man ej fann någon sak med honom samt åtnöjdes med *ett* stats-offer, försattes han efter någon tids förlopp i frihet. Upphandlings-deputationen, som var blifven ett mål för det allmänna hatet, skulle väl upplösas; men det kunde ej ske i hast, emedan liqvider återstodo att uppgöras. Grefve CRONHJELM utsågs då, i VAN DER NATHS ställe, till dess Ordförande.

Kommerskollegium blef af Konung CARL XI den 11 December 1680 upphäfdt och införlifvadt med Kammarkollegium, ifrån hvilket deremot befattningen med penningverket skildes och gjordes till föremål för ett nybildadt särskilt Kollegium — Statskontoret*). Ibland de anstalter rörande rikets inre styrelse, som Konung CARL XII under sitt vistande i Turkiets beslöt, var återupprättandet af det förstnämnda för handeln och de industriella näringsgrenarna viktiga Kollegium, hvarom han den 25 April (?) 1711 utfärdade en märklig skrifvelse, hvilken mestadels förutsatte ett

*) V. HARTMANSDORF, *Förslag till inrättningen af Sveriges Statsförvaltning*, 2: 181, 191.

önskad t fredstillstånd. Presidents-embetet derstädes hade genom Kongl. Rådet Grefve RENSTJERNAS 1716 timade död blifvit ledigt och anförtroddes nu, den 30 December 1718, åt den dertill särdeles tjenlige Riksrådet Grefve GUSTAF CRONHJELM.

Efter det skott, som fälde KONUNG CARL XII, föll ock, icke blott, såsom man kunde vänta, det af honom öfverdådigt och till förderflig ytterlighet använda enväldet, utan äfven sjelfva det konungsliga väldet. För Hans yngre och enda ännu lefvande syster, ULRIKA ELEONORA, hvilken genast efter underrättelsen om Konungens död helsades af Rådet såsom Sveriges Drottning, skulle visserligen en obegränsad makt hafva varit kär, men ännu kärare var kronan; — tillfredsställandet af hennes oblidkelige *hat* till hennes aflidna äldre systems son, Hertigen CARL FREDRIK af Holstein, hvilken, *om hon vägrat att medgifva thronens förnedring, kunnat* göra henne thronen stridig; — samt äntligen hennes hopp att få dela denna thron med sin blindt älskade gemål och äfven, måhända, i en framtid få öfverslytta besittningen deraf på hans ätt. Ofta förglömde hon emellertid uti sina regeringshandlingar, att hon icke var en enväldig Drottning, och Rådet förde henne icke till besinning deraf. Det förföll, uti detta och andra afseenden, i en så mycket mer förvånande överksam-

het, som det hade återvunnit sin förra betydlig-
het, sedan den inrättning af Ombudsråd, hvilken
CARL XII till förringande deraf stiftat, straxt ef-
ter hans frånfälle blifvit upphäfd. Denna overk-
samhet väckte den nitiske, kraftulle och driftige
CRONHJELMS harm, och föranlät honom att uti ett
till Rådsprotokollet den 24 Februari 1719 afgifvet
memorial påminna sina medbröder om den pligt,
hvilken deras ed ålade dem, synnerligast vid "den
"nöd och fara, som riket då förestode, enkannerli-
"gen det bistra och eländiga tillstånd, som efter all
"liknelse innan några månader vore att vänta."
Han funne sig derföre böra "råda och tillstyrka,
"att man, utan ringaste dröjsmål och försummelse,
"måtte göra sådana anstalter och författningar, som
"lände till rikets hägn och försvar samt kunde be-
"fordra en god och säker fred." Huru sådana an-
stalter och författningar vara borde, det hade förut
i underdånighet blifvit anmält och påmint, nem-
ligen att man "ju förr ju heller började fredsun-
"derhandlingar med rikets fiender i gemen, eller
"med hvardera särskilt; att man förskaffade vän-
"ner och bundsförvandter; att nödige och skickli-
"ge sändebud dertill utsåges och förordnades; att
"krigsmakten, *i görligaste måtto*, uppfylldes och
"förstärktes, utrustades och underhölles, och för-
"rådshusen i rättan tid behörigen inrättades och

"blefve försedda; att Statsverket ofördröjligen för-
"retoges och fastställdes; att medel och penningar,
"som vore nervus rerum agendarum, anskaffades och
"i beredskap vara måtte; att råd och utvägar på-
"länktes till mynttecknens och myntsedlarnas af-
"skaffande efter handen, med hvad mera som nö-
"digt och oumgångligt pröfvas kunde."

Dessa i ett så allvarligt språk framställda på-
minnelser, hvilka äfven träffade Drottningen, kun-
de svårligen annat än göra honom hos den nya
regeringen förhatlig. Derförinnan hade han ock
förverkat Drottningens ynnest genom sitt förhållan-
de under öfverläggningarna inom Senaten rörande
Friherre GÖRTZ's öde.

Detta var redan afgjort, då GÖRTZ uppfördes
till Stockholm, efter att hafva, stadd på resan till
Konung CARL XII, blifvit, genast efter dess död,
arresterad. Men för att gifva åt hans afdagatagan-
de ett sken af laglighet, blef en så kallad rätteg-
ång emot honom anställd. Om sättet derfor upp-
stod fråga i Rådet den 18 December 1718. Gref-
ve CRONHJELM yttrade då, att GÖRTZ borde ankla-
gas i Hofrätten af dess Advocat-fiskal, hvilket
också enhälligt beslöts. Men den följande dagen
ändrades detta beslut, innan CRONHJELM ännu i
Rådet uppkommit, och fattades utaf Drottningen,
i enlighet med de före CRONHJELM närvarande Råds-

herrarnas tillstyrkande *det*, att GÖRTZ skulle dömmas af en kommission, som hon i samråd med Senaten ville utse. Hon hycklade härvid ett "beklagande, att hon vore obligerad samtycka till det, "som angående GÖRTZ beslutadt blifvit." Till denna förändring verkade i synnerhet ett yttrande af Grefve TESSIN, "att det skulle gå alltför långsamt "i Hofrätten, såsom man haft exempel af Grefve "BJELKES aktion;" att "det icke behöfdes så lång "process, då man hade i händerna Görtz's projekt "att beröfva hvar och en dess uppehälle;" att "man "ej borde så mycket krusa med en statsbrottsling." Uti denna mening instämde hufvudsakligen Grefve ARVED HORN. Grefve CRONHJELM, när han under öfverläggningen härom kom tillstädes, yttrade, att han "ville hafva en kort, men rättrådig process," samt att "det icke vore nog att man beskylldes GÖRTZ, utan att han måtte dömmas." Kommissionen sammansattes mestadels af sådana män, med Landshöfdingen PEHR RIBBING till Ordförande, hvilke, likasom denne, förut varit Görtz's uppenbare fiender *).

Sedan den af Ribbing föreslagne åklagare, Lagmannen Fehman, framställt fyra hufvudsakliga anklagelsepunkter, grundade på utdrag ur en

*) CEDERSCHJÖLD *Bihang till Riksdagen 1719. s. 3 o. f.*

mängd utaf GÖRTZ författade bref och andra hos honom funna skrifter, blef honom, ehuru bevisligen sjuk, icke förunnad mera tid än en högst knapp, för att genomse dessa papper, samt vägrades honom att få skriftligen besvara anklagelserna och att till sitt biträde i rättegången nyttja någon häruti förfaren man. När, efter några med honom anställda förhör, kommissionen var färdig att dömma, uppstod den af dess Ordförande till Drottningens afgörande hemställda frågan, huruvida, innan domen fälldes och verkställdes, GÖRTZ borde bringas att uppgifva, hvarest de penningar funnes, hvilka han hade haft om händer? Detta skulle likväl, anmärkte RIBBING, leda till dröjsmål med hans "exeqverande" — hvilket således antogs såsom en gifven sak, fastän han ännu icke blifvit till döden dömd. RIBBING hemställde derföre, "om icke Hennes Majt täcktes låta afgå en speciel order, att kommissionen gör slut och ändskap hvad "Görtz's Criminale angår." Under öfverläggningen härom i Rådet yttrade i början CRONHJELM, att "kommissionen äfven borde ransaka angående penningarna, på det man måtte hafva så mycket "större skäl emot honom," hvilken mening, som tydligt åsyftade uppskof med sakens afgörande, motsades af Grefve HORN, "emedan man redan hade

"nog skäl att dömma honom." Sedan derefter domen, att GÖRTZ skulle mista lifvet *) och på galgbacken halshuggas samt dess kropp af bödeln dersamma städes nedgrävas, blifvit för honom afkunnad **) och Drottningen meddelad, så förfrågade sig Öfverståhållaren ***) , huru den skulle verkställas? Åtskilliga Rådsherrar tillstyrkte då, att den, i afseende på den skymfliga behandlingen af GÖRTZ's kropp, måtte mildras, och ibland dem i synnerhet CRONHJELM, som tillade, att "man måste tillstå, "det han icke efter lag och förordningar njutit sina jura defensionalia tillgodo, såsom han icke heller haft någon advokat, hvarföre, och för att icke stöta den Frankiska noblessen, som så högt förfäktar sina privilegier, att den ock torde påstå, "att han här ej kunnat dömmas, tyckte Grefven, att "man ej borde så hårdt med honom förfara." Drottningen afbröt all vidare öfverläggning härom genom en befallning, "att Öfverståhållaren skulle förfara med GÖRTZ efter kommissionens dom och Ständernas utlåtelse." Då "faun Grefve CRONHJELM

*) Mera bestämde icke vid omröstningen de fleste bland kommissionens ledamöter, men då fråga sedan väcktes om sättet, blefvo alla ense om skymfen.

***) CEDERSCHÖLD anf. st. 288 o. f.

***) Riksrådet Grefve GUSTAF ADAM TAUBE.

”det vara öfverflödigt för Råden att yttra sig, eftersom Hennes Maj:t så befalldes” — ett yttrande, hvilket fyllest uppenbarade hans harm. Ännu återstod en fråga, nemligen den, huruvida det bordssilfver, som GÖRTZ på Åland brukat och hvilket var stämpladt med hans vapen, skulle få nyttjas af den ännu der qvarvarande fredsunderhandlaren, Grefve GYLLENBORG och den ditsände Grefve LILJENSTEDT? *) Grefve CRONHJELM ansåg detta vara alldeles oanständigt, och ehuru Grefve HORN och någre andre Rådsherrar voro af motsatt tanka, förklarade likväl Drottningen sig vara ”*i detta mål samvetsgrann,*” och biföll alltså Grefve CRONHJELMS mening.

Mera sällspordt är statsmannens mod, än krigarens. Det förra utgjorde en bland Grefve CRONHJELMS mest prisvärda egenskaper. Prof deraf hade han gifvit vid alla tillfällen, då det varit påkalladt, men aldrig så dristigt som vid det nu för handen varande. Det var icke blott Drottningens och hennes ännu talrika anhängares bitterhet mot det utsedda stats-offret, utan äfven en allmän vild folkifver, som kräfde detsammas blod. Vi veta ej med någon visshet, men förmoda, att Grefve CRONHJELM gerna hade velat rädda GÖRTZ; det

*) De återvände snart.

hade likväl ej varit möjligt. CRONHJELM sökte då att åtminstone åstadkomma en "rättrådlig process;" att hejda brådskan med blodsdomens verkställighet samt att undanrödja den neslighet, hvarmed man ville försvåra det olagligen beslutade straffet. Han vågade sålunda ådagalägga sin förtrytelse öfver den grymhetens svaghet, hvilken man velat skylla under ett lögnaktigt sken af oväldig rättegång. Att angripa CARL XII:s minne djerfdes man icke; ty massorna af Svenska folket höllo det i vördnad. Men de kunde förledas att hvälfva skulden för följderne af det beundrade hjertesinnets oböjliga själfrådighet på den af hans ministrar, hvars snilles fyndighet och hvars aldrig af modlöshet förslappade verksamhet Sverige dock hade att tacka för sitt dittills upprätthållna sjelfbestånd och för utsigterna till ett fredslugn, som skulle småningom bota det allmänna och enskilda lidandet, hvilket nöden gjort oundvikligt. Detta insåg utan tvifvel Grefve CRONHJELM, och han kunde då icke förtiga, huru denna anklagade minister, som genast benämndes "en statsbrottsling, med hvilken man ej behöfde krusa," icke hade "fått njuta sina jura processualia till godo." Med denna frimodighet skulle Grefve CRONHJELM öka det agg, som han redan ådragit sig af de nu maktägande, samt derhos göra den allmänna rösten sig vidrig. Men han lät

sig icke förfäras af den dubbla oförtjenta förhatligheten.

Det dröjde icke länge, förrän han fick erfara verkningarna deraf, dem en tillfällig händelse framkallade. Men derförinnan inträffade en vigtig förändring af hans yttre ställning. En misshällighet emellan Drottningen och Grefve ARVED HORN föränlät denne att begära sitt entledigande från Kanslipresidents-embetet, hvaruti han ansåg Drottningen, genom ett utan hans vetskap fattadt beslut, hafva gjort intrång. Hans ansökning beviljades, men entledigandet utsträcktes, utöfver hans begäran, äfven till Rådsemetet. Till Kanslipresidentskapet i hans ställe förflyttades då, från enahanda embete i Kommerskollegium, Grefve GUSTAF CRONHJELM, troligen emedan han, som nyss varit Rikskansliråd och således HORNS närmaste man, ansågs äga, jemte dess allmänna skicklighet, särskilt kännedom af Kansliärendena; möjligen ock därför, att Drottningen vunne, genom denna omflyttning, tillfälle att med det Presidentskapet, som han lemnade, belöna en henne och hennes gemål synnerligen tillgifven och väl behaglig Rådsherre, Grefve MAGNUS JULIUS DE LA GARDIE *).

*) Förut General-löjtnant. I Sekreta Utskottet påstod, den 7 Maj 1720, Assessorn i Kommerskollegium SYLVJUS, att Presidentskapet blifvit erbjudet, framför

I egenskap af Kanslipresident kom Grefve CRONHJELM att tillika med trenne andra Riksråd, Grefvarna DÜKER, TAUBE och DE LA GARDIE, samt Statssekreteraren von HÖPKEN deltaga i de fredsunderhandlingar, som nu voro å bane emellan Sverige samt dess fiender England, eller rättare KONUNG GEORG I, såsom Kurfurste af Hannover, Danmark och Preussen. Under CARL XII:s sista regeringsår hade öfver frågan, huruvida med dessa makter eller ock med Ryska Zaren särskilda freder borde sökas, meningarne varit delade, synnerligast emellan de tvenne män, som i detta mål ägde Konungens högsta förtroende: dess minister för de utrikes ärendena, Ombudsrådet Friherre von MÜLLERN, samt Friherre GÖRTZ. Den förstnämde ansåg fred med England, samt, genom dess bemedling, med de öfrige ofvannämde makterna kunna lättast och med de drägligaste uppoffringar vinnas: Baron GÖRTZ åter föreslog en snar fred med Zaren, om hvars benägenhet dertill han hade gjort sig förvissad. Med dess bistånd skulle de öfriga fienderna säkerligen kunna besegras, KONUNG STA-

Grefve CRONHJELM, åt Grefve DE LA GARDIE, som dock hellre valt att blifva President i Kommerskollegium, hvartill han mest lust hade." SYLVII visade partiskhet för DE LA GARDIE, hvarom mera längre fram, gör denna uppgift tvifvel underkastad.

NISLAUS återvinna Polska thronen, hvarom CARL XII var särdeles angelägen, samt Sverige erhålla vederlag för hvad åt Ryssland måste uppoffras. Underhandling härom, förnämligast bedrifven på Svenska sidan af GÖRTZ och på Ryska af OSTERMAN, var, som bekant är, redan öppnad på Åland och freden nära att afslutas, men villkoren därför blefvo icke af CARL XII kort före dess död medgifna. Under tiden bereddes äfven i hemlighet, med GÖRTZ's vetskap och samtycke, möjligheten af särskilt fred med England, eller med dess Konung.

Utan att formligen afbryta kongressen på Åland, vid hvilken Grefve CARL GYLLENBORG varit jemte GÖRTZ Sveriges fullmäktig och äfven der qvarstannat, beslöt den nya styrelsen att skyndsamt bringa i gång de ofvannämnda underhandlingarna med England och vidare med dess allierade. Freden med Konung GEORG I, såsom Kurfurste af Hannover, afhandlades ock redan genom preliminära traktaten den 11—22 Juli samt vidare den 18—29 Augusti 1719 emellan de Svenske Kommissarieerne och Hannoverska Sändebudet, Öfversten von BASSEWITZ, samt det Engelska, Lord CARTERET. Det slutliga fördraget derom uppgjordes af Grefve CRONHJELM och dess medfullmäktige samt BASSEWITZ, den 9—20 November s. å., hvarvid, utom den million Riksdaler, som erhöles för de till Kur-

fursten af Hannover utaf Sverige afträdda Hertigdömena Bremen och Verden, väntades, hvad genom en särskilt traktat af den 21 Januari 1720 uttryckligen bestämdes, att en stark Engelsk eskader skulle sändas att i förening med den Svenska örlogsflottan hindra Ryska Zarens fiendtliga infall i Sverige och förmå honom till fred — ett löfte, som sedermera illa uppfylldes. Grefve CRONHJELM deltog äfven i underhandlingen om den af Lord CARTERET bemedlade freden med Danmark, vid hvilken Sveriges afsägelse af tullfriheten i Sundet var utaf Ständernas Sekreta Utskott den 13 Februari 1720*) medgifven, således förr än fredsfördraget den 3 Juni s. å. undertecknades, jemväl af Grefve CRONHJELM, som deruti åter benämnes President i Kanslikollegium, ehuru han flera månader förut blifvit så väl derifrån, som från Rådsemetet skild.

Detta skedde genom ett maktspråk af Drottningen, föranledt af en obehaglig händelse, om hvilken finnes en utförlig, måhända icke alldeles oväldig, berättelse af Riksrådet Grefve NICODEMUS TESSIN **). Riksråden Grefvarna DÜKER och DE LA GARDIE hade, då TESSIN råkade dem på Kongl.

*) Allmänna Tidningar (af GJÖRWELL) för 1772, 1 del. s. 46, samt utdrag af Sekreta Utskottets protokoll utaf Mag. BOVALLIUS. Mskpt.

***) Handlingar rörande Skandinaviens Historia 16: 171 o. f.

Slottet vid en vanlig uppvaktning hos Drottningen om aftonen den 11 December 1719, omtalat, att samma eftermiddag under en konferens om fred äfven med Preussen, Grefve CRONHJELM så oanständigt bemött ej allenast dem, utan äfven Lord CARTERET, att öfverläggningen blifvit "genom idel re-
"proche afbruten;" att Engelske Ambassadören så väl som Grefve CRONHJELM hade varit något beskänkt; samt att de, DÜKER och DE LA GARDIE, önskade att icke mera bevista någon eftermiddagskonferens. Drottningen, härom underrättad, hade förmodligen låtit uppkalla CRONHJELM. När han, kallad eller sjelfmant, uppkommit och Drottningen frågade af hvad orsak det ginge så långsamt med den Preussiska traktaten; hade Grefve DÜKER svarat, att det icke vore "hans eller Grefve DE LA
"GARDIES skuld, utan Grefve CRONHJELMS, som allt "brouillerade," hvilket äfven vållat, att konferensen denna eftermiddag blifvit afbruten. Drottningen ville veta, huru det tillgått, då DÜKER svarade, att CRONHJELM beskyllt dem att vara orsak till dröjsmålet samt att "man uteslutit dem, som ex
"professo förstode hvad negociationer innehölle och "krafde." Grefve CRONHJELM nekade sig det hafva sagt, hvarvid Drottningens gemål, Arsprinsen af Hessen, som äfven härvid var närvarande, infallit *),

*) Berättelsen börjar här att vara skrifven på Tyska språket.

att "en ärlig karl står vid sina ord," samt frågade "huru Grefven trodde sig kunna stå till "svars för uppskofvet?" Grefve CRONHJELM genmälte nu, att allt gått för hastigt tillväga, att han ville å vederbörlig ort försvara sig, om hennes Maj: det befallde, samt att han icke undandroge sig att redogöra inför Ständerna, men att han vore ingalunda förpligtad att göra det inför Hans Kongl. Höghet. Han hade ock sagt, står det i en not, 'att han inför Ständerna skulle stå med upprätt "ansigte, då andre skulle svettas, med mera." Prinsen yttrade då, att "detta vore ett impertinent svar, "och att man icke så länge tvekat att vilja till Rys-sen afstå Liffland med Riga äfvensom Estland" — Drottningen sade vidare, "att hon kunde tåla allt, "men att hennes gemål skulle så bemötas, det vore för henne alltför påkostande." Hon gick der-efter ur kabinettet, der samtalet ägt rum, sägande till Grefve CRONHJELM: "på detta sätt komma "vi icke ofta att vidare se hvarandra." Prinsen aflägsnade sig ock, för att "icke vidare profanera rummet;" DÜKER, DE LA GARDIE och TESSIN likaså, äfvensom Fältmarskalken Grefve REHNSKÖLD och Riksrådet Grefve EKEBLAD, hvilka varit närvarande, men ej yttrat ett enda ord. CRONHJELM begaf sig äfven bort. Efter en kort stund hade Prinsen kommit till TESSIN, DÜKER och DE LA GARDIE,

hvilka stadnat i lilla audienssalen, och till TESSIN särskilt sagt sig vara mycket bekymrad, emedau Drottningen ville genast låta utfärda "dimission" för Grefve CRONHJELM. TESSIN bad Prinsen för Guds skull afstyra det; ett så hastigt beslut skulle hafva många följder samt föranleda till flerfaldigt klander. Emellertid ankom äfven Lord CARTERET och gaf tillkänna sitt synnerliga missnöje öfver det, som tilldragit sig i konferensen samt förklarade, att på sådant sätt det vore omöjligt att underhandla. Prinsen, som vidare talat med Drottningen, återkom till TESSIN, DÜKER och DE LA GARDIE, sägande, att han befarade, att dimissionen blefve utfärdad, ehuru han på allt vis sökt afböja det. Statssekreteraren BARK *) hade äfven derom bönfal- lit. Nu önskade Prinsen, att Grefve TESSIN ville gå in till Drottningen och likaledes afråda det för- hastade steget. TESSIN svarade, att "kommissionen vore något svår," men att han ej ville undandra- ga sig att fullgöra den, om han finge åberopa Prin- sens önskan. Likväl, just då han skulle blifva an- mäld, kom Grefve DE LA GARDIE och förmälte, att Prinsen trodde det vara bättre att man först lem- nade Hennes Maj:t någon tid att besinna sig. Ef- ter aftonmåltiden sade Prinsen till TESSIN, att han

*) Drottningens synnerligen förtrogne rådgifvare, seder- mera Grefve och Riksråd.

”ofta bedt Grefve CRONHJELM framställa sina skäl
”med fog och saktmod, då man gerna ville höra
”dem och gilla hvad deruti vore skäligt; men man
”hade ej kunnat bringa honom dertill.”

Berättelsen upplyser icke det, som vid den
ifrågavarande konferensen förefallit emellan Lord
CARTERET och Grefve CRONHJELM. Redan den föl-
jande dagen utfärdades entledigande för den sist-
nämde ifrån såväl Kanslipresidents- som Råds-
embetena, och upphörde, i följd deraf, hans del-
tagande i fredsverket.

Om det ej kan nekas, att vid detta tillfälle
Grefve CRONHJELM, hvilken i allmänhet icke lär
kunna frikännas från stridslystnad, förhetsat sig,
hvertill middagsvinet äfven utan tvifvel medverkat,
och om det bör medgifvas, att Drottningen ej sak-
nade orsak att vara missnöjd med hans uppförande,
äfvensom att det skulle hafva varit svårt att bi-
behålla honom vid ytterligare underhandlingar
med Lord CARTERET; så visar sig dock, å den
ena sidan, Drottningens begär till egenmäktighet
samt hennes själfrådiga och envisa sinnelag, ej olik
Brodrens, och, å den andra, CRONHJELMS själfstän-
dighet. Att han icke främjat Drottningens och
Prinsens önskan om ett skyndsamt afslutande af
freden med Prussen skulle nödvändigt, jemte allt
föregående, göra honom misshaglig för dem. I fle-

ra afseenden kunde detta fredsslut vara behöfligt för framgången af den å hane varande planen att få Svenska kronan öfverflyttad på Arfprinsens af Hessen hufvud, hvarvid Drottningen dock missräknade sig i sin väntan, att få bibehålla en andel i regeringen. Utaf Prinsens för CRONHJELM sårande yttrande, angående mera benägenhet att till Ryssland afstå Lifland med Riga samt Estland, vill ock synas, som hade han ej gjort sig till slaf af det hos den nya styrelsen rådande Engelska intresset, — en omständighet, på hvilken i det följande kommer att läggas någon vikt.

Uppbragt öfver den behandling, som blifvit honom vederfaren, skall, enligt en depesch från Holländske Ambassadören BURMANNIA, daterad den 29 December 1719 *), Grefve CRONHJELM genast hafva ärnat att "utgifva en försvarsskrift för sig "emot Drottningen, läggande H. M. till last åtskil- "liga punkter, hvaruti regeringsformen **) af hen- "ne vore öfverträdd." Ambassadören trodde likväl, att han skulle "besinna sig innan att komma till "en extremitet, som skulle tyngst återfalla på ho- "nom sjelf, emedan han hos alla menniskor vore "hatad." Denna förmodan och hans förhatlighet "hos alla menniskor" blef dock snart vederlagd ge-

*) Handlingar rörande Skandinaviens historia 21: 400.

**) Den först antagna af den 21 Februari 1719.

nom den, likväl hofsamma klagan, hvarmed han vände sig till Ständerna, sedan de den 14 Januari 1720 sammankommit, och genom den seger, som han vann.

Han ingaf nemligen till Ständerna ett memorial, hvaruti "han gaf dem tillkänna, huruledes "Hennes Kongl. Maj:t hade den 12 nästföregående "December låtit antyda honom, att han tills vidare "re skulle afhålla sig från Rådet och Kansliet, "hvilket han också efterkommit; men som han lefde "uti den förhoppning, att Hennes Kongl. Maj:ts "mildhet och rättvisa icke skulle tillåta, att han, "så hos främmande nationer, som hos Riksens "Ständer, förfölle uti ett omildt omdöme, så vore "han föranlåten tjensthörsamligen anhålla, det Riksens "Ständer täcktes, i anseende till Riksrådsembetets "egenskaper, göra sig om sakens beskaffenhet "närmare underrättade och vid samma tillfälle låta "honom förspörja deras ynnest och benägenhet" *). Detta memorial, hvilket icke blifvit hos Riksståndens plena föredraget, upptogs till behandling af deras Sekreta Utskott, inom hvilket det gaf anledning till brydsamma öfverläggningar, dem Landtmarskalken Grefve ARVED HORN, såsom äfvenledes Utskottets Ordförande, med skicklighet ledde. Till

*) Memorialets ordalydelse är här anförd efter Sekreta Utskottets protokoll d. 26 Februari 1720.

en början hvilade det någon tid, emedan Landtmarskalken önskat, att "saken kunde remedieras," för hvilket ändamål Justitiekansleren STJERNCRONA, som fått sig uppdraget att tala med Grefve CRONHJELM, frågade honom "om han icke skulle vilja beqväma sig att taga emot Presidentskapet i Göta Hofrätt;" hvilket han vägrat, emedan han "icke kunde annorlunda anse det, än som ett straff, efter det vore rent af att blifva relegerad." Han hade deremot begärt att få tala med Drottningen, hvilket, då STJERNCRONA det för henne anmälte, "hon icke afslagit," men lofvat taga det i betänkande, "och syntes icke vara honom onådig." Men när ingen verkan häraf förspordes, yrkade Grefve CRONHJELM hos Utskottet något slut i saken. En ledamot af Adeln *) erinrade nu om regeringsformens stadgande, att "ingen borde sättas från sin tjenst, innan han blefve dömd derifrån;" att "Grefve CRONHJELM, såvida han icke vore lagligen öfvervunnen att hafva begått något brott, borde träda till sina embeten," samt att, "som det vore otvifvelaktigt, vore väl att en deputation ginge till Hennes Maj:t och begärde detta." En annan ledamot **) yttrade, att, "som Grefve CRONHJELM anmodat Ständerna att informera sig om hans sak,

*) HERR CEDERHOLM.

***) HERR STOBÉE.

"så kunde Utskottet ej undgå att sända upp en deputation och taga sig an denna saken." Men pluraliteten fann, likasom Landtmarskalken, bäst att "i början gå den lindrigaste vägen" och "söka ställa saken till rätta," genom en beskickning till Drottningen, hvarom, äfvensom att tala med Prinsen, om Hennes Kongl Maj:t det behagade och dertill gafve anledning, General-löjtnanten BURENSKÖLD anmodades. Honom lemnades skriftligen hvad han hade att anföra, nemligen hufvudsakligen, att Sekretet Utskottet icke kunde undgå att antaga sig Grefve CRONHJELMS sak, men hoppades, att den måtte af Drottningen biläggas; helst som Hennes Kongl. Maj:t till Justitiekansleren förklarar sig icke vara dertill obenägen. Drottningens svar, hvilket hon befalldes Generälen att efter hennes diktering i skrift uppsätta, blef, att hon nådigt upptog, hvad Sekretet Utskottet genom honom i underdånighet föreställde, samt att, "så snart den viktiga sak med Hans Kongl. Höghet vunne sin lyckliga fullbordan *), Grefve CRONHJELM då straxt kunde få tillstånd att i underdånighet submittera sig, till hvilken tid han måste hafva tålmod, då Hennes Maj:t nådigt lofvade att göra honom förnöjd; dock med det villkor, att Hennes Kongl. Maj:t ser på hvad sätt han sin soumission aflägger."

*) Att han blifvit till Konung vald.

På Landtmarskalkens begäran hade General BURENSKÖLD begifvit sig till Grefve CRONJELM för att meddela honom hvad Drottningen yttrat. Sedermera hade Hennes Kongl. Maj:t sändt efter Generalen och sagt honom, att Grefve CRONJELM "skulle göra *Hans Kongl. Höghet* sin soumission," hvarpå Grefve CRONJELM gaf skriftligen sitt svar, hvilket Generalen visade Drottningen, "som då förklarade sig skola hålla ord." Grefve CRONJELM hade i detta svar försäkrat, att han "icke allenast, likmätigt sin undersåtliga pligt, skulle visa Hennes Kongl. Maj:t all den soumission, lydnad och trohet, som hon af honom fordra kunde, utan ock förklarade så nu, som alltid, mot Hennes Kongl. Maj:ts gemål, Hans Kongl. Höghet Arsprinsen af Hessen, sin underdån-ödmjukaste vördnad och högaktning."

Den brydsamma saken syntes nu vara å ömse sidor nöjaktigt bilagd. Drottningen hade ock vunnit sin önskan, att få sin gemål förklarad för Sveriges Konung; dock icke, såsom hon ville, endast till hennes medregent. Allt borde då vara lugnt. Grefve CRONJELM hade i försvaret af sin rätt och sin heder visat sitt vanliga mod, men något öfvermod kunde ej honom förebrås. Tvertom hade han, ehuru den verkligt segrande, dock genom

nom sin af Drottningen äskade s. k. soumission besparat henne utseende af att hafva lidit ett nederlag. Men just när han skulle åter inträda i utöfningen af sina embeten, yppades en nedrig anläggning att ytterligare utestänga honom derifrån. Om densamma lemnar Rådsprotokollet för den 29 Mars 1720 så mycken upplysning, att dess upphof, ehuru omsorgsfullt förborgadt, likväl är temmeligen lätt att skönja. Den nyss vordne Konungen hade — så lyder berörde protokoll — ”diskurerat ”angående Grefve GUSTAF CRONHJELM, och då utlåt tit sig, att som Hans Maj:t gerna ville begynna ”sitt inträde till regementet med nåd och mildhet ”och göra grace, så vore så väl Hans Maj:t, som Hennes Maj:t Drottningen benägen att, oaktadt det ”förseende, som Grefve CRONHJELM begått den ti ”den Hans Maj:t var Generalissimus, likväl aldrig ”derpå mer tänka, utan det alldeles eftergifva, och ”sålunda benåda honom att tillträda dess beställ ”ning och komma i Rådet *), *men likväl först ”höra Riksrådens utlåtande och tankar dervid.*” Någre bland Rådsherrarna förstodo icke, eller lät sade icke förstå de sista orden i Konungens anfö rande. De hade sig utan tvifvel bekant, att genom

*) Märkeligt är, att Kanslipresidents-embetet ej nämdes.
Sv. Akad. Handl. fr. 1796. Del. 23. 7

Sekretä Utskottets bemedling Grefve CRONHJELM afstått ifrån sin fordran om en undersökning af sitt förhållande mot dåvarande H. K. H. Generalissimus. Hvad kunde det nu vara, hvarom de skulle utlåta sig? De begärde alltså att få veta det. Då framstod saken i ett nytt skick. En af Konungens och Drottningens mest förtrogna anhängare inom Rådet, Grefve TAUBE*), berättade nu, att han "*hos Konungen* sett ett bref, som vore eftertänkligt; ville "*Hans Maj:t* det undertrycka, så vore det så en sak**); "men komme det i dagsljuset, så visste han (Grefve TAUBE) ej, om Grefve CRONHJELM kunde få sitta i Rådet, innan den saken vore afgjord." Riksrådet Grefve BONDE frågade hvad detta brefvet innehölle, då Grefve TAUBE, utan att gifva på denna fråga ett bestämdt svar, endast förmålde, att "Prosten BRENNER sagt honom ett och annat, som "vore eftertänkligt, när Grefven och Öfverståthållaren, *efter Hans Maj:ts befallning*, examinerat honom." Riksrådet Grefve LIEWEN, densamme som 1714 var sänd till Konung CARL XII, yttrade sig genast, att, "komme det från BRENNER, trodde han

*) Icke fadren till det Riksråd Grefve TAUBE, med hvais sköna dotter Konungen sedermera blef i hemlighet vigd, modren till Furstarne von HESSENSTEIN.

***) Ett då brukligt talesätt, som betydde, att dervid kunde få bero.

"det vara idel lögn, ty man visste väl hvad karl "BRENNER vore;" till bevis hvarpå han vidare under öfverläggningen berättade, att denne "lättfärdige karl" hade i Turkiet hos Konung CARL XII "beskyllt Ombudsråden MÜLLER och FEIF för förräderi" samt "uppehållit högstsål. H. M. sex månaders tid i Bender under föregifvande, att han "korresponderade med en Fröken i Berlin till H. M:ts bästa, som Konungen i Preussen skulle hafva befallt att föra brefvexling med honom. På slutet måste H. M:t uppenbara det för MÜLLER, "hvilken sagt, att han ville sätta sitt hufvud i val "att BRENNER före med lögn, som ock sedermera befaus, då H. M:t befallde, att det skulle hållas tyst" *). Flere af Riksråden begärde, att brefvet måtte blifva uppvist, i anledning hvaraf Konungen sade, att det vore "uppfyllt med en hop saker och galskaper, som Hans Maj:t ej kunde sätta tro till, "hvarföre Hans Maj:t ej velat derom något röra, utan "tänkt att förbränna brefvet; och som Grefve TAUBE "sett detsamma, kunde han berätta innehållet." Grefve TAUBE syntes blifva härigenom något förlägen. Han förmälde sig väl hafva läst brefvet, men ej så säkert minnas dess innehåll, då det, som

*) Om BRENNERS mångfaldiga angifvelser och egna förhåfvanden må läsas en omständlig artikel af SONDÉN. Biografiskt Lexikon.

han nu sade, skulle "föras till protokolls. Men ut-
"gefärligen ginge det ut derpå, att en viss man
"beskyldes för korrespondens med Zaren, hvar-
"uti Zaren gäfves anledning att vid första öppet
"vatten landstiga med några 1000 man här vid
"Stockholm och några 1000 man vid Gefle och gå
"till Kopparbergs grufva, samt med några 1000 man
"landsätta i Östergötland och Södermanland, då
"hela landet skulle falla honom till; jemväl skulle
"man besticka Kommendanten i Waxholmen, så
"att man lätteligen skulle kunna komma till Stock-
"holm." Grefve TAUBE tillade nu vidare, att en
af de utländske Ministrarne hade den föregående
dagen "berättat honom detsamma, som BRENNERS
"bref ginge ut på." Grefve DE LA GARDIE ville väl
"icke tro någon redlig undersåte härom, ännu min-
"dre Grefve CRONHJELM, som vore en Rådsperson;
"men likväl måste något vara härunder, särdeles
"som detta bref komme öfverens med det, som en
"af Ministrarne hade gårdagen sagt till Grefve TAUBE."
Han berättade ock, att han hade "sett bref ifrån
"Preussen, hvaruti förmältes, att Konungen derstä-
"des mycket illa upptagit en sak, som här nyli-
"gen tilldragit sig" — utan tvifvel ordvexlingen
mellan Grefve CRONHJELM och Lord CARTERET. Ef-
ter en vidlyftig, något oredig öfverläggning, yttrade
sig Konungen ånyo, att han alldeles eftergäfve Gref-

ve CRONHJELM dess förseelse emot sig; men "som
"detta sednare mellankommit, så syntes bäst, att
"den förra saken lemnades in statu quo, till dess
"det emellankomne blifvit afgjort, och kunde en
"liten deputation af Ständerna och oväldige perso-
"ner förordnas att härom höra BRENNER, om hvil-
"ken Konungen förut under diskussionen sagt, att
"det vore klart nog, att han (BRENNER) haft i sin-
"net att gå öfver till Ryssen, och som han nu så-
"ge sig fången, ville han väl, för att frälsa sig,
"ljuga uppå många." Sådant, som Konungen det fun-
"nit lämpligt, blef ock beslutet; öfverensstämman-
"de också med hvad Grefve DE LA GARDIE till-
"styrkt. Enligt detta beslut skulle således den sak,
"hvilken redan syntes vara afgjord, åter kunna upp-
"tagas, och Grefve CRONHJELM vara stängd från sina
"embeten, intill dess BRENNERS angivelse blifvit un-
"dersökt. Häremot yttrade sig flera Rådsherrar och
"deribland bestämdast Grefve MEYERFELDT, hvars
"ord voro: "eftersom Hans Majt eftergifver Grefve
"CRONHJELM dess förseelse, kan jag ej se hvad hin-
"dra skall, att han måtte få infinua sig uti Rådet,
"ty det sednare är ej bevist och lärer aldrig kun-
"na bevisas, och bör ingen skiljas ifrån dess be-
"ställning, utan föregående rausakning." General-
"fälttygmästaren HAMILTON *), i Rådet uppkallad,

*) Han var Ledamot af Sekreta Utskottet.

fick befallning att om beslutet underrätta Landtmarskalken, men i öfrigt borde det hållas tyst.

Grefve CRONHJELM erhöi likväl mot aftonen samma dag, vid ett besök hos Grefve MEYERFELDT, kunskap om det, som i Rådet hade tilldragit sig. Han skyndade att den följande dagen, den 30 Mars, begära företräde hos Sekreta Utskottet, den nu styrande makten. Det beviljades honom, och han anförde då, att sedan, i enlighet med Sekreta Utskottets yttrade önskan, Konungen låtit försäkra honom, att han skulle nu få tillträda de honom i nåder anförtrodda embeten, så förmodade han, att detta ofördröjligen skulle ske. Men "emellertid" kunde han icke undgå gifva Utskottet tillkänna, "att man den föregående dagen hade uti sittjandes Råd inför Kongl. Majt berättat, att en, som het- te BRENNER, hvilken för sina missgerningar sutte häktad på Smedjegården, skulle hafva antingen sagt eller skrifvit om honom (CRONHJELM) sådana saker, som honom rörde till lif, ära och gods." Han anhöll derföre, att Utskottet ville begära till sig Rådsprotokollet, "på det man derutur måtte se och inhämta, huru och af hvem saken angifven vore." General-fältskygmästaren HAMILTON torde derom kunna vidare berätta. "Sedermera ville han sjelf icke underlåta, om det skulle kosta honom allt hvad han ägde, ja, om han skulle gå och tig-

”ga för hvar mans dörr, att söka det en sådan sak icke måtte nedläggas, utan på det skarpaste undersökas.” Landtmarskalken sade sig hafva talat med Hans Maj:t, ”som visade sig mycket nådig, ”samt att han (Konungen) väntat, att Grefve CRONHJELM kommit till sina embeten.” ”Som BRENNER ”vore,” — tillade Landtmarskalken — ”en så utmärkt bof, borde hans berättelse icke gravera någon ärlig man.” General-fälttygmästaren HAMILTON berättade omständligen hvad honom i Rådet blifvit sagdt. Sekreta Utskottet beslöt nu, att begära så väl Rådsprotokollet som BRENNERS bref, samt att en deputation skulle framföra denna begäran till Konungen, som då sade sig vilja tala med Landtmarskalken. Till honom och de utskickade hade Konungen lofvat, att protokollet skulle erhållas, samt emellertid lemnat dem ett sednare bref från BRENNER, men fordrat att det måtte hållas öfvermåttan tyst. Hvad detta bref innehållit, synes icke sedermera i Sekreta Utskottets protokoll, blott att deruti ”förekomme åtskilliga hårda expressioner emot Hans Ma:jt.” Då Utskottets sammanträde förmiddagen måste af särskilt anledning afbrytas, fann Landtmarskalken saken vara så vigtig, att det borde eftermiddagen fortsättas. Då gaf Landtmarskalken tillkänna, att Rådsprotokollerna ankommit, samt att till honom blifvit utaf

Öfverste LARS HJERTA aflemnadt BRENNERS första bref, men att, då han vid första ögnakastet sett, att "*derå vore något utstruket*, tvifvelsutan flera "ärliga mäns namn *), som den hofven nämt," så lät han genast försegla samma "bref, att det måtte "i Utskottets närvaro öppnas," hvilket ock nu skedde. Efter att hafva erhållit dessa upplysningar, yttrade sig flera bland Utskottets ledamöter och deribland sådane, hvilke, emedan de tagit verk-sam del i saken mot GÖRTZ, icke kunde anses va-ra Grefve CRONHJELM särdeles bevågne, att BRENNERS alldeles obevista angivelse icke bort hindra Grefve CRONHJELMS tillträde till sina embeten, samt att det vore nödigt att efterfråga, om något för-hör med BRENNER ägt rum. Den följande dagen, den 31 Mars, lät Grefve CRONHJELM åter anmäla sig hos Utskottet, och, inkommen, begärde att få del af Rådsprotokollet och BRENNERS bref, att han utan vidare uppskof måtte få tillträda sina embe-ten, samt att ofördröjligen en behörig undersök-ning måtte anställas öfver BRENNERS grofva beskyll-ningar i detta mål. Grefven förklarade ock, att "om någon kunde förmå BRENNER att bekänna hu-"ru härmed egentligen förevette, och om någon va-"rit kapabel att begå en så okristlig lacheté, att "han bringat honom att så ljuga på Hans Exellens,

*) Deribland, som man tror, hans (Grefve HORNS) eget.

"som han gjort, så ville Hans Exellens gifva den-
"samme 1000 dukater." Nu fortsattes den öfver-
läggning, som den föregående dagen begynt. Herr
HAMILTON yttrade, att "Grefve CRONHJELM borde an-
"ses som låge det förra missförståndet med hofvet
"aldeles icke i vägen, och ej annorlunda än de
"andre af BRENNER namngifne." Hvilka de voro
och hvilkas namn blifvit utstrukna, synes icke *).
Herr FEHMAN, åklagaren i GÖRTZ's sak, visade tyd-
ligen, att Grefve CRONHJELM ej borde från utöf-
ningen af sina embeten afstängas. Herr STJERN-
CRONA, Justitiekansler, berättade, att Konungen
"utlåtitt sig, att han *vore så bekant för sin ärlig-*
"*het*, att han icke ville, att den minsta reflexion
"gjordes på BRENNERS angifvande."

Utskottet beslöt, att "undersökning skulle an-
"ställas icke öfver dem, som vore angifne, utan
"öfver hvad grund BRENNERS angifvande hade, — det
"ville förmodligen betyda, hvarifrån det härledde
sig. Tio bland Sekreta Utskottets ledamöter utaf
alla de tre stånden utsågos att förrätta denna un-

*) FANT uppgifver, i Utkast till föreläsningar i Svenska
Historien 5 st. s. 170, att de skola hafva varit Grefve
CRONHJELM, Grefve ARVED HORN, Landshöfdingen BONDE,
Landshöfdingen CEDERHJELM, Statssekreteraren von HÖP-
KEN m. fl. De ansågos vara Hertigen af Holstein
tillgifne.

dersökning, och ett memorial till Kongl. Majt, in-
nefattande Utskottets tankar, uppsattes och juste-
rades den 1 April. Det var författadt i sådana
ordalag, som någre ledamöter ansågo vara nog
hårda mot Rådet, och som, utan att det ut-
trycktes, äfven träffade Konungen. Men det af-
gick föga mildradt. Emellertid hastade Konun-
gen att göra afseende på Utskottets föreställningar,
samt att tillåta Grefve CRONHJELM att i Rådet, vid
dess nästa sammanträde, infinna sig, hvarom Stats-
sekreteraren BARK sändes att underrätta Utskottet.

Härmed var nu det andra försöket att för-
länga Grefve CRONHJELMS suspension tillintetgjordt
genom hans ihärdiga kraft och Sekreta Utskottets
i detta mål ådagalagda rättsinnighet. Inför Under-
sökningss-kommissionen erkände BRENNER, att hans
angivelse mot Grefve CRONHJELM vore osann, hvil-
ket han påstod sig ock hafva under sitt namn be-
tygat på en sedel, som han nedlagt under en te-
gelsten i sitt fängelse på Smedjegården *). Deremot
hade han föregifvit, att han till denna angivelse
blifvit trugad och lockad af Riksrådet och Öfver-
ståthållaren Grefve TAUBE, General-löjtnanten SILF-
VERHJELM samt Öfversten och General-adjutanten

*) Han hade derifrån blifvit flyttad till GÖRTZ's forndna
fängelse.

LARS HJERTA *). Kommissionen ansåg någon anledning sig icke förete, att förhöra Grefve CRONHJELM eller de öfrige af BRENNER först angifna. Endast för ordningens skull fick Grefve CRONHJELM höra protokollet sig föreläsas, äfvensom det meddelades Justitiekansleren STJERNCRONA, hvilken förklarade sig icke mot Grefven hafva någon caussam agendi. Men öfver BRENNERS uppgift, att han skulle hafva blifvit utaf Grefve TAUBE och Öfverste HJERTA jemte General-löjtnanten SILFVERHJELM till sin falska angivelse förledd, fann kommissionen nödigt att infordra de tvenne förstnämdes förklaringar. De förnekade denna uppgift, hvars sannfärdighet BRENNER dock enständigt bedyrade och hvilken han aldrig kunde förmås att återkalla. Den ihärdige Grefve CRONHJELM hade till kommissionen inlemnadt ett memorial, hvaruti han framställt några frågor, som han önskade att få upplysta. Han ville först få del af den ransakning, som vid BRENNERS ankomst till Stockholm, sedan han i Hamburg blifvit arresterad och hemförd, kunde vara hållen; men härvid upplystes på kommissionens vägnar af dess Ordförande ERNST CREUTZ, att Grefve TAUBE förklarat, det han haft BRENNER hos sig, i SILFVERHJELMS närvaro, och qvestionerat honom, men utan

*) Under loppet af undersökningen tillade han en Major BÄR.

protokoll, hvilket ock BRENNER tillstått. Vidare begärde Grefve CRONHJELM, att efterfrågas måtte, hvilka namn blifvit utstrukna i BRENNERS första bref till Konungen; hvaruppå kommissionen svarade, att detta ej hörde till hufvudsaken, utan till en särskilt aktion, i fall Grefve CRONHJELM ville söka rekonvention af någon. Hela Sekreta Utskottet tillade härvid, att, sådana brefven vore komma från Kongl. Maj:t, sådana hade de blifvit allemnade till kommissionen. Yttermera hade Grefve CRONHJELM fordrat, att Grefve TAUBE måtte uppgifva den Minister, som han åberopat inför Kongl. Maj:t i Rådet. Men Grefve TAUBE hade sagt: "huru viljen J, att jag skall nämna honom? Det "passerade emellan fyra ögon, och nämner jag honom, så ger han mig dementi."

BRENNER blef slutligen utaf kommissionen, i Riksens Ständers namn, den 1 Juni 1720, dömd "ifrån lif, ära och gods, att halshuggas och sedan i "galgbacken nedgrafvas." Hans förnämsta i domen anförda brott voro hans flerahanda i Köpenhamn förehafda förrädiska stämplingar, i synnerhet med Ryska dervarande sändebudet Furst DOLGORUCKI, af hvilken han emottagit penningar och bref till Zaren, hvartill kommit, sedan han i Hamburg blifvit arresterad och till Stockholm öfverförd, "de "falska och lögnaktiga skriftliga berättelser, hvar-

”med han understått sig att till Kongl. Maj:t in-
”komma samt derutinnan åtskilliga höga och för-
”näma Riksen trogne män och redliga undersåtare,
”utan all grund och sanning, falskeligen angripa och
”beljuga samt uti dess förrädeliga handel inveckla,
”hvilket dock icke allenast han sjelf under ransak-
”ningen återkallat, utan kommissionen jemväl klar-
”ligen befunnit alltsammans vara osant och af ho-
”nom sjelf uppdiiktadt; och hade kommissionen för
”det öfriga nu så mycket mindre kunnat reflektera
”på de beskyllningar, han utom dess till sin excul-
”pation emot vissa förnämde och hederlige män an-
”fört, att vara af dem förledd och instigerad till
”de hos Kongl. Maj:t gjorda falska berättelser, som
han dertill ej något bevis kunnat andraga.” Do-
men blef den 4 Juli 1720 verkställd.

Vid noggrann uppmärksamhet på ordalagen
i ofvan anförda dom, tycker man sig finna, att
kommissionen ägt en fastare öfvertygelse om lögn-
aktigheten af BRENNERS, äfven återkallade, angivelse
mot Grefve CRONHJELM m. fl., än om grundlöshe-
ten af hvad han påstått och sedermera intill sin
död vidblef, att han till berörda angivelse varit
lockad och trugad. Mot Grefve TAUBE synes Se-
kreta Utskottet icke hafva varit benäget sinnadt.
Då det kommit till Utskottets kunskap, att han
ärnade inom få dagar företaga sig en utländsk re-

sa, väcktes den 4 Juli fråga, huruvida en ledamot af Rikets Råd kunde "under påstående Riksdag resa bort, utan Ständernas vetskap," hvilket Utskottet fann icke vara tillåtligt. Om Öfverste HJERTA, en tapper Carolin, som varit i Turkiet den hädangångne Konungen följaktig, men som nu med hela häftigheten af sitt lynne var Kon. FREDRIK tillgifven, är någonstädes skrivet, att han var en ärlig man, som blifvit bedragen att vara verktyg i anläggningarna mot dem, hvilke ansågos vara Hertigen af Holstein tillgifne.

Men ännu återstod en tredje akt af ränkspelet emot Grefve CRONHJELM, och den utfördes med mera framgång än de tvenne föregående. Till kongressen i Brunswig, hvarvid åtskilliga frågor i följd af den afslutade freden med Konungen i England såsom Kurfurste af Hannover borde afgöras, skulle Sverige sända fullmäktige, och till den förnämsta af dem hade blifvit utsedd Ambassadören vid Fransyska hofvet, Grefve SPARRE; men då han i anseende till sin sjuklighet ej ansågs fullt lämplig till detta uppdrag, hade nuvarande Landtmarskalken, Grefve ARVED HORN, blifvit dertill af den så kallade Freds-Deputationen (en afdelning af Sekreta Utskottet) föreslagen. När äfven han vägrade att det emottaga, under anförande af åtskilliga skäl, hvilkas gilltighet Sekreta Utskottet erkände, yttrade

flera bland Utskottets ledamöter, den 12 April, ytterligare *det*, att han vore "omistlig härifrån." Meningen härmed uttalade hans, några år derefter framträdande, slutligen segrande motståndare, Grefve CARL GYLLENBORG, hvilken anförde, att "man "visste hvilka höga tjenster Grefve HORN beklädt, "och kanske funne Riksens Ständer nödigt, att söka "det Grefve HORN måtte komma dertill igen. Det "vore icke kompatibelt, att han ginge som plenipotentiar till Brunswig, ty *Presidenten i kansen* kunde icke brukas till sådana sysslor." Fjorton dagar derefter, den 26 April, lät Konungen gifva Utskottet tillkänna, att, sedan genom Riksrådet Grefve (NILS) GYLLENSTJERNAS nyligen timade dödliga fränfalle en plats i Rådet blifvit ledig, Hans Maj:t fallit på den tanken, att ersätta densamma med Grefve HORN*); dock hade Hans Maj:t först velat "förnimma, om icke det skulle vara Riksens "Ständer behagligt." Utskottet beslöt att utse en deputation, som skulle tacka Konungen för den nådiga beskickningen samt "berätta, att Hans Maj:t "förekommitt Riksens Ständers åstundan."

*) En förlikning emellan Drottningen och den af Henne det föregående året från sina embeten entledigade Grefve HORN synes hafva försiggått, sedan han blifvit vald af Ridderskapet och Adeln till Landtmarskalk och i denna befattning kunde, såsom fiende, blifva för hofvet besvärlig.

Detta sätt att "förekomma Ständernas eller "deras allsmäktiga Sekreta Utskotts fordringar" öfvades ofta af Konung FREDRIK och äfven vid detta tillfälle; ty då ceremonielet för Konungens kröning hade samma dag, innan Statssekreteraren BARK, förande konungens budskap, ankom, förevarit i Sekreta Utskottet och Riksråds-eden kommit i fråga, uppstod äfven den, om icke Utskottet borde hos Konungen begära, att Grefve HORN måtte blifva åter inkallad i Rådet, hvilket beslöts, samt att ett memorial skulle härom till Hans Maj:t afgå. Detta genast uppsatta memorial, som äfven borde af Ståndens plena godkännas, blef nu öfverflödigt. Emellertid förklarade Grefve HORN sin tacksamhet för den honom betedda ära, och sade, att om Utskottet "hölle honom nödig i Rådet, så "ville han gerna gå dit tillbaka samt icke undan- "draga sig rikets tjänst." Många ledamöter af Utskottet yttrade nu jemväl sin önskan, "att Hans "Exellens äfven ville antaga sig Presidentskapet (i "Kansliet), emedan han der den bästa nytta kunde "göra publico;" men han "ursäktade sig, bad, att åt- "minstone den quæstion måtte hvila, eftersom nu "endast vore in quæstione hur han hyllnings-eden "med Rådet allägga måtte." Tvenne dagar derefter, den 28 April, anmälte för Ridderskapet och Adeln

Landt-

Landtmarskalken, huroledes Sekreta Utskottet beslutit, att hos Konungen begära hans återinkallande i Rådet, men att innan det hann verkställas, Hans Majt förklarar sig vara dertill sinnad, och frågade H. E. "huru Ridderskapet och Adeln ansåge detta?" Derpå svarades enhälligt, att det gjorde Adeln ett stort nöje. I anledning häraf bad Landshöfdingen von HYLTRÉN, att "H. E. ej heller ville undandraga sig Kansli-sysslor-na, som H. E. under dess Presidentskap så berättigligen skött." Landtmarskalken svarade, att han blifvit äfven af "Sekreta Utskottet härom anmodad, men undanbedit sig det och derhos förklarar, att, då han blefve ditkallad uti sådana saker, som han kunde förstå, ville han gå dit, allenast han icke blefve President*), hvarmed Sekreta Utskottet då varit tillfreds; han hade ock stora skäl, att han gerna ursäktade sig så nu, som då; ty först vore en vacker (käck, driftig) man dervid, nemligen Grefve CRONHJELM, som hade både studier och gjort embetet väl, hvarförre man icke borde disgustera honom, och sedan kunde vara nog att han blefve allenast vid Råds-embetet, förutan flera skäl, som han kunde hafva."

*) Detta förekommer ej i det utdrag af Sekreta Utskottets protokoll, som förut är återopadt.

Ridderskapet och Adeln förblef dock vid sin önskan, att Grefve HORN ville "åtaga sig presidium i Kansliet" och ingalunda sig derföre ursäktat, utan mera anse "rikets tjenst, än de besvärligheter dervid kunde "vara." Men också han fortsatte sin vägran, förhärande sina otillräckliga kunskaper, då han "den mesta tiden lupit med trumman" och blott en liten tid varit i Sverige. HYLÉN var enträgen. "Man hade intet" — yttrade han — "att säga mot "någon, men här vore *vissa omständigheter, som "föranlåte Ridderskapet och Adeln att falla på de "tankar, att Hans Excellens måste gå till Presi- "dentskapet i Kansliet, och om H. E. skulle un- "dandra sig det; skulle det tyckas, att H. E. vo- "re Ridderskapet och Adeln ogunstig." HYLÉN för- reslog sedermera, att en deputation måtte uppvak- ta H. E. Grefve CRONHJELM och anhålla, att han ej ville misstycka åtgärden. Omsider beqvämde sig Grefve HORN att bifalla Ridderskapet och Adelns önskan, sägande: "hos mig felar intet mera än "skickligheten det värdeligen att förestå; men efter "Ständerna ändtligen påstå detta, så underkastar "jag mig, näst Guds behag, Öfverhetens och Riksens "Ständers disposition och ber ändteligen, att Gref- "ve CRONHJELM icke må komma att härvid lida." Något besynnerligt förekommer det, att, innan ännu de tre ofrälse Stånden fått del utaf Ridderska-*

pets och Adels önskan, och innan Öfverhetens disposition kunde vara känd, Grefve Horn likväl antog såsom gifvet så väl dessa Stånds som Konungens bifall till berörde önskan. Det tyckes bevisat, att saken var i förväg beredd och afgjord. Likväl fans det nödigt att låta en deputation afgå till de andra Stånden, att "berätta dem i hvad slut "Ridderskapet och Adeln stadnat." Landtmarskalcken trötnade icke att upprepa sin önskan, att Grefve CRONHJELM måtte förnöjas, samt yttrade att, sedan man genom deputationen till de öfriga Stånden förnummit deras tanka, borde en deputation afgå till Konungen och man då äfven så begå, att Grefve CRONHJELM icke komme att härigenom lida. Grefve CARL GYLLENBORG "föreslog, att Grefve CARL "GYLLENSTJERNA, såsom en gammal och högt meriterad herre, på något sätt måtte förnöjas, och Grefve CRONHJELM efter honom blifva President i Svea "Hofrätt," öfver hvilket förslag något beslut icke fattades. Deputationen till de ofrälse Stånden afgick och återförde, såsom man kunde vänta, deras bifall till Ridderskapets och Adels beslut, i afseende på Grefve HORNS återkallande till Kanslipresidents-embetet. Men angående Grefve CRONHJELM voro meningarna delade. Det ansågs, å den ena sidan, vara rättvist och billigt, att han återfinge det Presidentskap i Kommerskollegium, hvarifrån han

förflyttades till det, som honom blifvit genom den utomordentliga anstalten med Grefve HORN betaget. Å den andra sidan åter yrkades, att Grefve DE LA GARDIE måtte bibehållas vid det embete, hvartill han blifvit utnämnd. För att gifva denna mening styrka, bragtes Kommerskollegium att i en underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att få behålla sin dåvarande President, och en ledamot af detta Kollegium, Assessoren SILVIUS, hvilken haft Grefve CRONHJELM till förman, lika som han nu hade Grefve DE LA GARDIE, fann sig tillständigt att i Sekreta Utskottet förklara den sistnämnde af dessa Presidenter vara, såsom sådan, "nyttigare än den andra." Det hade äfven lyckats att erhålla en opinionsyttring af borgerskapet i Stockholm till Grefve DE LA GARDIES förmån. Slutligen efter flera tvister härom och en votering på Riddarhuset, hvarvid den först anförda meningen segrade, förenade sig samtliga Riksständen uti det beslut, att genom en deputation hos Kongl. Maj:t (den 16 Maj) begära, att Grefve CRONHJELM måtte återfå Presidentskapet i Kommerskollegium. När detta framställdes för Konungen, — icke såsom ett Ständernas beslut, hvilket Grefve CARL GYLLENBORG och andre yrkat, utan som en deras önskan, var det lätt att förese det kongliga svaret: det blef,

på grund af Kommerskollegiets och Stockholms Børgerskaps yttrade begäran, vägrande.

Grefve CRONHJELM hade emellertid uti tvenne memorialer af hufvudsakligen lika innehåll, det ena af den 1 Maj till Ridderskapet och Adeln, det andra af den 7 Maj till Sekreta Utskottet, yttrat sitt missnöje öfver Ständernas beslut att betaga honom Kanslipresidents-embetet. Till detsamma hade han, sedan Grefve HORN sjölf sökt entledigande derifrån, blifvit, genom "Kongl. Maj:ts nådiga kallelse samt "Riksens Råds och Ständens deröfver förklarade "nöje, det nästförledna året förordnad, utan *ndgra* "konster och intriger, för hvilka han alltid bit- "ligt hade en styggelse." "Han begärde nu, att Rik- "sens Ständer ville lemna honom det vittnesbörd; "att han ej igenom något sitt förvållande och för- "seende förverkat berörde embete, på det han icke; "så hos främmande nationer, som här hemma i "riket, måtte förfalla uti ett vrångt och omildt "omdöme." Han anhöll ock, att Riksens Ständer måtte "låta honom åtnjuta samma rättvisa, hägn "och beskydd, som alla andra undersåtare i riket "njöto, likmätigt lag och de af Riksens Ständer "gjorda och med dyr ed bekräftade förordnin- "gar och försäkringar." Om någon ersättning med- delst Presidentskapet i Kommerskollegium näm- ner han intet.

Det har varit nödigt att uti denna minnes-teckning öfver Riksrådet Grefve GUSTAF CRONHJELM anföras med en omständlighet, hvilken torde finnas alltför tröttande, det, som uti hittills obekanta autentiska handlingar förekommer honom rörande, i följd af BRENNERS angivelse. Det har varit så mycket nödigare, som de berättelser, dem vi förut äga om denna sak, äro dels ofullständiga, dels i flera omständigheter oriktiga. Den har länge varit dunkel och fordrar, för att blifva fyllest klar, åtskilliga ytterligare upplysningar, som måhända framtida forskare kunna finna vid granskningen af ämna förborgade offentliga och enskilda handskrifter. I synnerhet vore sådana upplysningar öfver Konung FREDRIKS anmärkningsvärda förhållande härutinnan behöfliga. Att han, efter att hafva i vackra ord gifvit Rådet tillkänna sitt uppsåt att begynna sitt anträde till regeringen med mildhet, och flera gånger upprepat, huru han eftergifvit Grefve CRONHJELM dess förseelse mot sig, såsom Generalissimus; — att han likväl ansett nödigt att höra Rådets tanka angående samma äfven af Drottningen förgättna förseelse; — att han, änskönt han förklarar sig vara öfvertygad om osannfärdigheten af BRENNERS alldeles obevista angivelse ej blott mot Grefve CRONHJELM, utan äfven mot flera andra af rikets förnämligaste män, likväl lagt sådan vigt

derpå, att, intill dess en undersökning derom föregått, den förra redan bilagda saken skulle förblifva in statu quo, d. v. s. åter kunna upptagas; — att, när flere bland Rådets ledamöter begärt att få se BRENNERS bref, för att kunna öfver denna mellankomna omständighet afgifva det yttrande, hvilket han af dem äskat, han icke velat meddela dem detsamma; — att likväl, sedan tonen inom Sekreta Utskottet visat sig vara Grefve CRONHJELM gynnsam, han genast, då Utskottet det fordrat, dit låtit aflemna detta, Rådet undanhållna bref och äfven ett sednare utaf BRENNER till honom skrifvet; — att uti det första brefvet flera angifnas namn funnits utstrukna, men CRONHJELMS lemnadt qvar outplånadt, hvilket väl icke kunnat utan hans (Konungens) vetskap ske: — allt detta, osammanhängande och vacklande, tyckes, också vid den lindrigaste uttydningen deraf, vittna om åtminstone en viljans svaghet, som skulle utvisa, antingen att hon varit undergifven en henne öfvermäktig vilja, eller ock att han låtit sig insnärjas i ett nät af ränker, hvarutur han ej ägt kraft att frigöra sig.

Denne Konung har väl, såsom Justitiekanslern STJERNCRONA berättat, sagt sig vara känd för sin *ärlighet*; men det hade för hans minne varit väl, om alla hans regeringshandlingar bekräftat det *egna* vittnesbördet. Till tvifvel derom

torde oväldige häfdatecknare finna sig befogade af händelserna med Grefve CRONHJELM och af den kort derefter sig tilldragna, ännu nedrigare, med Öfverste STORÉE; af partiförföljelsen mot Grefve WELLINGK, grundad på Konungens egen angivelse; af den rysliga, grymma, olagliga behandlingen af BLACKWELL, under en, af en sådan angivelse förauledd, rättegång; andra mindre märkliga tilldragelser af enabanda art att förtiga.

Det hade väl blifvit Grefve CRONHJELM utaf Konungen lofvadt, att han skulle blifva åter inställd, ej i Rådet blott, utan i sina *embeten*. Men han befann sig nu skild ifrån det Presidents-embete, han sist innehaft, utan att hafva återfått det, hvilket han förut innehade. Han skall likväl, såsom ersättning för förlusten hafva erhållit, under namn af taffelpenningar, 3000 R:dr *). Man synes i synnerhet hafva velat utestänga honom från

*) BERCH anf. st. 3: 165. — *Allm. Tidningar* 1772 s. 126. När Presidents-embetet i Svea Hofrätt, genom Grefve CARL GYLLENSTJERNAS död år 1723, blef ledigt, förklarade Konungen sig dermed vilja hugna Grefve CRONHJELM, för att på något sätt redressera hvad som honom år 1720 vederfarits. (*Råds-prot. den 3 Aug. 1723*). Detta gick dock ej i fullbordan, emedan Rikets Ständer, till hvilka frågan hänsköts, funno en sådan utnämning stridande mot regeringsformen, som i 40 § stadgade: att endast Presidenten i Kansliet finge vara af Riksens Råd. (*Presteståndets prot. den 19 Aug. 1727*).

allt deltagande i de utländska ärendena. När det fans nödigt, att Rådet skulle fördelas på tvenne divisioner, hvaribland den ena komme att, jemte andra ärenden, handhafva äfven de nyssnämnda; blef väl Grefve CRONHJELM anställd på denna division i alla andra mål, men fick, i stället för de ifrågavarande, några sådana, som tillhörde den andra divisionen, sig uppdragna *).

Likväl i sådana frågor rörande den utländska politiken, hvaröfver hela Rådet borde yttra sig, afgaf äfven Grefve CRONHJELM sin röst. En förbundsstrid emellan de stora makterna i Europa hotade med ett allmänt krig. Detta uteblef dock. Men då frågan, huruvida Sverige borde biträda den s. k. Hannoveriska alliansen emellan England och Frankrike samt andra stater, eller den Wienska och Ryska med dess anhängare, gaf anledning till en söndring, först inom Rådet, sedermera inom Ständerna vid 1727 års riksdag, och snart derefter inom hela nationen, — en söndring, som fortfor under hela den s. k. frihetstiden; så tillhörde Grefve CRONHJELM det parti, hvilket föredrog det Wienska förbundet. Detta parti ansågs nu vara Holsteinskt sinnadt. Grefve CRONHJELM undgick likväl sådan förföljelse för sin mening i detta mål, som träffade Riksråden Grefvarne WELLINGK och CEDERHJELM.

*) Handlingar rörande Skandinaviens historia 7: 300.

Grefve CRONHJELM blef icke vidare, under återstoden af sin lefnad, använd i särskilta af regeringen honom anförtrorda värf, utan hans verksamhet inskränktes till rådplägningarna inom Senatens och till presidium i Lagkommissionen samt till Kanslersbefattningen vid Universitetet i Upsala.

Denna hade hvilat, sedan Kongl. Rådet Grefve PIPER blifvit vid Pultava fången, samt varit rent af ledig efter hans, under fångenskapen, 1716 timade död. KONUNG CARL XII synes hafva velat uppskjuta sin bekräftelse af val till Universiteternas högsta styresmän. Consistorium Academicum i Lund skall hafva någon gång önskat, att till sin Kansler erhålla Fältmarskalken Grefve STENBOCK, som ock anmält det hos Konungen; men "derpå blef intet resolveradt," skrifver FEIF i ett bref till CRONHJELM af den 8 Juli 1711 *). Sedermera begärde samma Consistorium, genom Prokanslern Biskop STEUCHIUS, hos Grefve CRONHJELM, att han ville åtaga sig denna Kanslersbefattning, hvartill han förklarade sig villig och Rådet äfven lærer hafva gifvit sitt bifall, på grund hvaraf han ock vårdade detta Universitets angelägenheter, utan att Konungen bekräftat valet **). Fråga synes hafva varit att

*)-Upsala Tidningar 1773, s. 219.

**) Han upptages bland Kanslerer i *VON DÖBELNS Historia Academiæ Lundensis*.

förena alla Universiteternas Kansleriater *). Efter Regementsförändringen valde Consistorium Academicum i Upsala till det lediga Kanslersembetet derstädes, i Februari 1719, Riksrådet och Kanslipresidenten Grefve ARVED HORN, hvilket val, sedan han gifvit sitt samtycke dertill, Drottningen stadfästade. Men då han en kort tid derefter blef, såsom förut är berättadt, entledigad ej blott från Presidentskapet i Kansliet, utan äfven från Råds-embetet, förklarade han sig icke mera kunna vara Universitetet nyttig, samt afsade sig derföre den några veckor förut emottagna Kanslersbefattningen. Consistorium valde dertill, den 29 Maj 1719, enhälligt Riksrådet och nyss vordne Kanslipresidenten Grefve GUSTAF CRONHJELM, "i synnerhet" — heter det i protokollet — "som Hans Exellens för studier och "alla ärbara öfningars idkande och fortplantande "alltid haft och ännu hafver särdeles nit och sorg- "fällighet." Såsom Kansler gjorde han sig genast underrättad om stipendiiförfattningarna och förvaltningen af stipendierna, vakade öfver ordning i Akademiens räkenskaper och deras tidiga afslutande samt öfver andra angelägenheter, öfvervar Consistorii Academici sammanträden, så ofta han hade lägligt att besöka Upsala, samt då dels sjelf framställde nödiga öfverläggningsämnen, dels lät dem

*) FEJFS ofvan åberopade bref.

af Professorerna framställas. Att han med uppmärksamhet följde Universitetets litteratur, vittnar hans skrifvelse till Erkebiskopen och Consistorium Academicum af den 12 Oktober 1732, hvaruti han förmäler sig "under sitt vistande på landet, den "förledna sommarn, hafva haft tid och lägenhet "att genomläsa åtskilliga Dissertationer, som då, "inom ett eller flera år, i Upsala varit hållna." Vidare säger han: "Och som jag deribland har funnit några mycket vackra och lärde, men derhos "så beskaffade och skrefne, att den studerande ungdomen skulle deraf kunna fatta ovissa och skadeliga meningar, icke mindre uti Teologien, än "i Filosofien, alltså har jag ej undgå kunnat, "att härmed välment hemställa Hr Erkebiskopens "och Procancellariens samt Consistorii Academici "bepröfvande, om icke, jemte det att Decanus nogga påser och skärskådar sjelfva disputationerne, "vederbörande måtte förmanas att vara sorgfällige "om Formulis caute loquendi samt att mena rätt, "tala eller skrifva varsamt, på det förmedelst onödige subtiliteter och ovanliga ordasätt eller nya "termer inga måge varda förledde och således den "namnkunnige och vidtberömda Upsala Academia "ej må förfalla uti slätt och vrängt omdöme, så "utrikes som hemma i fäderneslandet, ändock man "alltid om dem, som dertill gifva anledning, kan

"med skäl säga det, som står i första Johannis
"Epistel Kap. 2, v. 19: *the äro utgångne af oss,*
"*men the voro icke af oss; hade the varit af oss,*
"*tå hade the ju blifvit med oss.* Men skulle emot
"förmodan inga åtvarningar härutinnan hjälpa, så
"måste man väl vara betänkt på andra medel och
"utvägar, alldenstund, äfvensom unanimis doctri-
"næ puritas är ett ganska starkt vinculum vel nexus
"communitatis, så har tvertom dissensus et nova
"ac temeraria philosophandi ratio hvarjehanda äf-
"ventyrliga och farliga påföljder med sig."

Hvilka dessa satsar varit, är obekant: det är
blott känt, att, vid denna tid, CHRISTIAN WOLFFS
filosofiska system började att blifva rådande i
Upsala, hvarest, likasom i Tyskland, det blef lång-
varigare än något efterföljande. I våra dagar skul-
le sådana varningar, som Grefve CRONHJELM här
gifvit, finnas bevisa en fördömlig ofördragsamhet;
men, i jämförelse med andra strängare åtgärder,
som förut blifvit vidtagna till hämmande af för-
menta villfarelser, voro dessa ganska fogliga. En
man, hvilken under den tid, då Grefve CRONHJELM
var Upsala Universitets Kansler, der studerade,
Kanslirådet BERCH, intygar, att "Professorerne vo-
"ro väl nöjde med honom, efter han älskade tala
"om lärda saker och såg gerna deras besök; kom
"ibland till Upsala och bivistade deras sollenni-

"teter, då han harangerade på latin till de Akademiska fädernas innerliga glädje, ty det språket med färdighet kunna tala och skriva, som CRONHJELM kunde, är uti mångens tanke en hufvudsak hos en stor man. Han var icke mycket befallande af sig, utan munteligen och skrifteligen umgicks med sina underhafvande uti all vänlighet, icke fikande efter nyheter, när det gamla var "godt" *). Hans skrivelser till Consistorium äro alla utmärkta af en värdig artighet. -

Sällan äro nyttiga värf tillika lysande. Tillhörande vanligen endast samtiden, förgätas de af efterkommande åldrar. Sådant har förhållandet varit med de flesta bland dem, som Grefve GUSTAF CRONHJELM berömligen utfört. Men *ett* kommer att, ju mera det blifver känt, desto vissare försäkra hans namn om varaktig åminnelse: hans verksamma deltagande i de öfverläggningar och beslut, hvilka bragte till ändtlig fullbordan den år 1734 af Rikets Ständer gillade och antagna samt år 1736 af Konungen stadfästade allmänna tvistemåls och brottmåls-Lag, som varit under oafbrutet arbete alltsedan år 1686. Den bibehåller ännu, efter mera än ett sekels förlopp, sin kraft; den är ännu af Svenska folket vördad för sina ur djupet af Sveriges häfder uppstigande anor; älskad

*) Anf. ställe ur BERCH sid. 165.

för sin öfverensstämmelse med detta folks ursprungliga lynne och samhällsbildning, för den sorgfälliga varsamhet, hvarmed den sammanjemkat åldriga helgdvunna rättsbegrepp med en yngre tids behof och utvecklade odlingsförhållanden.

Här vore ej stället att utreda denna lags värde, ådagalagdt genom dess långliga bestånd, under omvexlingarna, inom andra stater, af snart förgångliga lagstiftningsförsök; ty om något gammalt må förtjena att högt skattas, är det en ärfd lag, hvilken genom sin ålder gifver fasthet åt medborgares ömsesidiga rättigheter, och, så vidt det af dess verksamhet beror, betryggar deras husliga lugn och personliga fred. Det var icke ett fristående lagverk, utan stadigare grund än någon för dagen hyllad teori, utan annan förebild än någon beprisad utländsk, som det ifrågavarandes stiftare ville uppföra. Enligt Konungens dem gifna föreskrift, ålåg det dem att bibehålla det, som bevaras borde af Sveriges dittills gällande Lands- och Stadslagar, hvilka nu skulle sammangjutas. De hade ej att skapa en ny rätt, utan att utbilda och förbättra den seklergamla.

Länge hade det arbete varit önskad, hvilket, under Grefve CRONHJELMS styrelse och äfven genom hans personliga medverkan, fulländades. Flerahanda förberedelser dertill, dem tillfället icke med-

gifver att här omtala*), hade ock blifvit gjorda alltifrån första hälften af det sjuttoude århundradet. Tid efter annan förordnades tillfälliga kommittéer att afgifva betänkanden öfver särskilda allmänliga rättsfrågor. Omsider, för att bringa till verkställighet Ständernas vid de flesta riksdagar yttrade önsknningar, beslöt Konung CARL XI (1686) att stifta en ständig kommission, hvilken skulle äga att granska Sveriges lagverk i hela dess vidd, så att, såsom orden i det Kongl. förordnandet här om lyda, "Lagen öfverses och sättes på god, tydlig och för tiden bruklig Svenska, och att dervid utlåtes hvad nu mera icke är uti bruk, och i stället åter tillsättes det, som Wi och Wåra Kongl. Förfäder, Höglofl. i åminnelse, igenom laga stadgar och förordningar hafva tid efter annan påbudit samt åtskilliga vid riksdagarna gjorda beslut och en långlig antagen sedvänja förändrat; så att det må bringas i god ordning och skick."

Till Ordförande i denna ursprungligen af tolf ledamöter bestående Lagkommission, hvartill kallades lagfarne Embets- och tjenstemän, de fleste eller kanhända alle bosatte i hufvudstaden, utsåg högstbemälte Konung dåvarande Hofkansleren, sedermera

*) De omtalas i korthet uti en uppsats i Tidskriften Frey N:o 2 för 1841.

dermera Grefven och Kongl. Rådet LINDSKÖLD, samt, efter dess död (1690) d. v. Hofkansleren, men samma år vordna Kongl. Rådet och Grefven GYL-DENSTOLPE. Sedan äfven han aflidit (1709), blef, såsom förut är omtaldt, CRONHJELM det följande året utnämnd på en gång till Kongl. Råd och till lagkommissionens Preses. Till denna befattning var han ej mindre, än till alla andra honom förut och sedermera uppdragna, synnerligen tjenlig genom sina grundliga kunskaper och sin outtröttliga verksamhet. Med skäl kunde således FEIF skrifva i ett af brefven till honom: "Jag har alltid hållit Eders Exellenses egenskaper vara sådane, att man af Ed. Exellens, om jag så tors säga, kan göra både skräddare och skomakare; det vill så mycket säga, att Ed. Exellens är kapabel till allt; jag önskar allenast af allt hjerta, att H. M. hade många flera i förråd" *).

Om skyndsam fortgång af lagkommissionens kodifieringsarbete var Konung CARL XI ifrigt angelägen. Men ett betydligt hinder deremot mötte i den sparsamhet, för hvilken denne Konungs regering blifvit — i det hela rättvisligen — berömd. Icke nog dermed, att några arfvoden ej tillades le-

*) Upsala Tidningar för 1773, s. 345.

damöterna i lagkommissionen för detta särskilda göromål*); de befriades ej derigenom från förrättandet af sina ordinarie tjänster, hvartill inga substituter förordnades. Denna seduare omständighet anförde de ock till sitt urskuldande, då Konungen redan det följande året efter kommissionens tillkomst yttrat otålighet öfver den långsamhet, hvarmed arbetet framskridit. Ifrån samma orsak torde ock den af kommissionen antagna, tidsödande arbetsordningen böra härledas. Ledamöterne kunde alltför sällan sammankallas, för att gemensamt taga öfversigt af hela det dem åliggande verket samt öfverenskomma om behandlingen af dess särskilda delar. Hvar och en fick sig öfverlemnad någon Lagbalk eller någon vidsträcktare förordning, för att allena på de stunder, dem hans egentliga tjänstebefattning icke upptog, bestämma och utveckla sina tankar derom samt föreslå de förändringar eller tillägg, hvilka han ansåg erforderliga. Öfver hvad han sålunda enskilt utarbetade borde han vidare rådpläga med någon annan ledamot, hvarefter det skulle föredragas kommissionen, när den vore mangrant samlad, hvilket icke oftare än högst någon enda dag i veckan inträffade. De anmärkningar, som då gjordes rörande det sålunda ur sammanhanget med det hela ryckta ämnet, gåfvo

*) De erhöilo allenast hopp om framtida befordran.

anledning till ny behandling deraf. Emellertid hände det icke sällan, att ledamöter, hvilka fått sig sådana afskilda stycken tilldelade, afgingo genom döden eller eljest från kommissionen, innan de hunnit fullborda påbörjade arbeten, hvarigenom deras derpå använda möda blef fruktlös. Äfven finnes det, att de åsigter, som kommissionen den ena tiden antagit, utbyttes vid en annan, närmare eller fjernare tid derefter, mot andra, dem rakt motsatta. Likväl blefvo, ännu under CARL XI:s listid, de flesta Lagbalkarna utarbetade, och de färdiga förslagen öfverlemnade efter Konungens befallning eller af honom till granskning af Hofrätterna, Underdomare å landet och i städerna samt Guvernörer och Landshöfdingar, m. fl. Sedan deras dervid gjorda anmärkningar blifvit afgifne samt utaf kommissionen pröfvade, skall Konungen, före sin död, hafva gillat och underskrifvit Giftermåls- Ärfda- och Byggningsbalkarna samt Byggnadsordningen i städerna och fastställt några då äfven utfärdade särskilda förordningar. Alla de sålunda utaf ledamöter styckevis uppgjorda förslagen voro författade, mera i formen af betänkanden, än af kraftfulla lagbud, och fordrade således en ytterligare bearbetning.

Ej mindre angelägen, än Konung CARL XI, om lagverkets fullbordan, var dess Son och efter-

trädare på thronen; dock hindrade honom länge hans krigiska bragder ifrån att egna åt kommissionens göromål en oafbruten uppmärksamhet. De fortsattes väl, men stundom med någon slapphet, under den åldrige och äfven sjuklige Kongl. Rådet Grefve GYLDENSTOLPES styrelse.

Under den långa hvila i Bender, Timurtasch och Demotica, hvaruti det olyckliga slaget vid Pultava bragte Konung CARL XII, sysselsatte sig hans verksamma själ med Sveriges inre angelägenheter och med stora planer i afseende på dessa, hvilka skulle, efter vunnen fred och äfven därförinnan, utföras. Lag-arbetets fortgång låg honom då synnerligen om hjertat. I skrifvelse af den 30 Augusti 1710 — samma dag då CRONHJELM utnämndes till lagkommissionens Preses — befallde han Rådet tillse, att detta arbete ej afstadsnade, i anledning hvaraf Kongl. Rådet Grefve FALKENBERG förklarade till Senatens protokoll, att äfven, efter Grefve GYLDENSTOLPES död, det behörigen fortgått.

Lagkommissionens nye styresman satte densamma genast i ökad verksamhet. I stället för afgångne ledamöter erfordrades andre, hvilke ock hos Rådet, som erhållit Konungens tillåtelse att antaga sådana, utaf kommissionen föreslogos. Vid öfversigt af det, som dittills blifvit till lagverkets fullbordan åtgjordt, fans väl, att, med undantag

af Handels- samt Rättegångs- och Utsökningsbalkarna, alla de öfriga voro, i flerfaldigt granskade utkast, färdiga, men att de behöfde ännu vidare öfverses, dels för att stilen i dem måtte blifva likformig samt främmande ord utbytte mot svenska, dem alla kunde förstå, dels emedan åtskilliga högst nödiga mål syntes vara i dessa, af olika personer författade, utkast förbigångna. Kommissionen beslöt derföre den 20 September 1711, då CRONHJELM der tog inträde, att göra härom en, utan tvifvel af honom yrkad, anmälan hos Konungen samt föreslå, att den berömda Professoren i lagfarenheten vid Upsala Universitet LUNDIUS och Assessoren i Lifländska Hofrätten ENANDER måtte blifva till denna särskilda befattning förordnade, hvilken hemställan Konungen ock uti skrifvelse af d. 18 Mars 1712 biföll. Den sjuttiofemårige LUNDIUS emottog de färdiga Balkarna till äskad behandling; föreslog, jemte en bättre ordning af ämnen, äfven fullständigare föreskrifter, der han ansåg dem nödiga; uppgaf i ett särskilt betänkande de språkreglor, som han vid sin redaktion noggrant iakttagit, samt aflemnade, inom föga mer än ett år, sitt arbete till kommissionens pröfning. ENANDER, sedermera adlad under namnet ENANDERHJELM, deltog deremot i kommissionens öfverläggningar, granskade ock, men ej gemensamt med LUNDIUS, de fär-

diga förslagen, samt utarbetade ett sådant till Ut-sökningsbalk.

Man kan nästan anse för en ny lagkommission den, hvars Ordförande Grefve CRONHJELM var. Den hade att föreslå de förut icke färdiga Lagbalkarna, samt äfven flera speciella stadgar och ordningar, som icke skulle ingå i den allmänna Lagen. Der-jemte underkastade den åtskilliga förut fattade be-slut en, icke sällan dem förändrande, slutlig gransk-ning. Den gaf hela lagverket en alldeles ny och i dess särskilda delar enahanda form. Redan 1715 kunde den likväl hos Konung CARL XII anmäla, att dess arbeten voro i det närmaste fullbordade. Men nya ämnen derför tillkommo efter regements-förändringen, hvadan vid 1723 års riksdag, sedan lagkommissionen afgifvit till Kongl. Majt en yt-terligare berättelse om sitt arbete, och den blifvit till Rikets Ständer öfverlemnad, de, i enlighet med deras Justitie-deputations utlåtande, förklarade, att "innan de sedan flera år tillbaka färdiggjorda Bal-"karna till allmän granskning utgäfves, kommissio-"nen borde verket således fullborda, att de stad-"gar och förordningar, hvilka sedan 1718 utgått "och blifvit fastställda, blefve på sina behöriga rum "iakttagna och hvad deremot vore stridande äm-"dradt" *). Ständerna ville ock, att en Konunga-

*) v. STJERNMANS Riksdags och Mötens beslut, 3.

balk, sammanfattande innehållet af de då gällande grundlagarna författades; men denna fordran blef dock sedermera icke uppfylld *).

Till 1727 års riksdag var ännu icke lagverket färdigt att i dess helhet föreläggas Ständerna. I den Kongl. propositionen förmältes likväl, att kommissionen, som äfven haft att granska ett särskilt förslag till Kyrkoordning, nitiskt arbetat; men att, utom mödan att sammanjemka med de redan författade flesta Balkar nyare Förordningars stundom mot hvarandra stridande stadganden, och att fullborda de ännu icke af kommissionen afslutade, hade härvid mött den svårigheten, att kommissionens ledamöter varit af sina ordinarie tjänstegöromål hindrade att till detta, dem derutöfver anbefallda, använda mera än högst en förmiddag i hvarje vecka. Till undanrödjande af detta hinder, och för att innan nästkommande riksdag få det viktiga lag-arbetet bragt till önskad slut, föreslog nu Ständernas Justitie-deputation och biföllo samtelige Riksständerna, att lagkommissionens ledamöter, hvilkas flit deputationen vitsordade, måtte "åtminstone tvenne dagar i hvarje vecka blifva" alldeles fritagne från deras ordinarie embetssysslor, samt, om de dessutom hade af nöden någon

*) Skälen härtill äro anförda uti Kongl Maj:ts stadfästelse å allmänna Lagen af den 23 Januari 1736.

"mera tid, den då icke måtte dem förmenas." Men äfven detta så sent vidtagna fortskyndningsmedel blef ej för ändamålet fyllestgörande. Vid Ständernas sammanträde till 1731 års riksdag fattades ännu Rättegångs- och Utsökningsbalkarna. De öfriga sju Balkarna deremot voro fyllest utarbetade och med Kongl Maj:ts tillåtelse från trycket utgifna, "så att hvar och en måtte kunna om deras innehåll göra sig underrättad." Det var vid denna riksdag som Rikets Ständer företogo sig granskningen af så många bland dessa Balkar, som då medhunnos, hvarvid den af Sekreta Utskottet föreslagna utväg vidtogs, att alla Riksständens sammanträffade vissa dagar å Riddarhuset, för att höra Balkarna kapitelvis sig föreläsas, då anmärkningar dervid kunde göras. Riksens Råd skulle inbjudas att öfvervara dessa sammanträden, jemte lagkommissionens ledamöter, som då borde gifva upplysningar öfver anmärkningarna och dem besvara, så att beslut genast kunde fattas och nödige jemkningar ske; men "vore påminnelserna vigtigare, skulle de till lagkommissionens vidare och "skyndsamma betänkande remitteras." På samma sätt fortsattes vid 1734 års riksdag Ständernas granskning, sedan äfven Rättegångs- och Utsökningsbalkarna blifvit färdiga att densamma underkastas. Tillika kom under Ständernas pröfning

ett af lagkommissionen författadt förslag till Kongl. Maj:ts stadfästelse å hela lagverket.

Efter lugna diskussioner blef detta nära femtioåriga arbete af Rikets Ständer gilladt, med några, till det mesta icke väsendtliga förändringar. En fråga hotade likväl att sönderslita hela verket. Det gamla ståndssplitet, som alstrat enväldet, hade, efter dettas fall, åter uppvaknat, för att, under loppet af 53 år allt mer och mer förbittradt, ännu en gång frambringa en ökad konungamakt, i början skäligen begränsad, men slutligen, åtminstone i utöfningen, laglös. Nu fick detta split anledning af ett kapitel i lagkommissionens förslag (det 23:dje) till Byggningsbalk, angående jagträttigheten, att uppreta emot Adeln de ofrälse stånden. Denna rättighet äfven till den så kallade mindre jagten skulle, enligt förslaget, tillkomma frälseman allena å egna ägor eller dem, hvaruti han hade lott, äfvensom på Lands-, Härads- och Sockneallmänningar, men vara anuan man förbuden. Härom uppkom redan vid 1731 års riksdag en af Borgareståndet fullständigast utförd strid, som fortsattes vid den följande. Den hvälfde sig genast in på statsrättens fält samt omkring den vigtiga frågan om Svenska skattejordens lagliga egenskap. Å Adeln's sida yrkades, att jagträttighet vore ett regale, tillkommande Konungen, som förlänt åt

Adeln, uti dess privilegier, en viss delaktighet deruti. Deremot påstodo de ofrälse stånden det vara en naturlig följd af skattehaunens fullkomliga äganderätt till sin jord, hvilken rätt de såsom obestridlig antogo, att han måtte få skjuta eller fånga de nyttiga mindre djur, som han der austräffa. Då någon medling emellan de stridiga utspråken ej blef möjlig, beslöts omsider, att hela det ifrågavarande kapitlet skulle ur den nya lagen uteslutas.

Historien torde icke kunna förete något fullständigt lagverk, så tillkommet, som detta; så under en lång följd af år bearbetadt af en mängd ombyttta personer; så mångfaldigt granskadt af högre och lägre domstolar och embetsmän; så, efter noggrannaste pröfning af hvarje dess stadgande, gilladt och antaget af en talrik national-representation; -- och likväl så till ett organiskt helt slutligen sammanfattadt af olika arbetares å olika tider lemnade bidrag. Att hafva såsom Grefve CRONHJELM under tjugufyra år varit den, som styrt och omsider till fullbordan bragt detta arbete, skulle redan vara en stor förtjenst; men härtill kommer en ännu större. Man har beundrat den mästertliga stilen i 1734 års allmänna lag, men alltför länge icke vetat, hvilken hedern därför förnämligast tillkommer. Nu, vid forskning uti Rid-darhu-

sets handlingar, har blifvit funnet ett här förut omnämndt memorial af Rikets Ständers Justitie-deputation vid 1727 års riksdag, angående lag-arbetet, hvaruti förmäles, att den dermed sysselsatta kommissionens Ordförande, Riksrådet Grefve CRONHJELM, "förutan all annan lofvärd sorgfällighet vid detta verk också haft det besvär, att han sjelf omsatt "alla (de då färdiga) Lagbalkarna på en tjenlig och "kort lagstil, som ej utan mycket arbete och möda "ske kunnat." Utan tvifvel har LUNDII redaktion härvid varit till betydlig nytta; men vid jemförelse emellan densamma och den slutligen antagna, finnes den förre vara stelare än den sednare, samt förråda ett stundom obehagligt, öfverdrifvet bemödande att vara antik. I öfrigt bevisar likheten af stilen i de sist utarbetade balkarna, med hvilka den förut aflidne LUNDIUS ej kunnat hafva befattning, och i dem, han behandlat, att de alla undergått samma slutliga redaktion. Om den möda och omsorg, som dervid blifvit använda, yttrade sig Grefve CRONHJELM sjelf uti ett kort tal, då han infann sig vid samtliga Riksståndens första sammanträde å Riddarhuset. "Verket," sade han, "är ej stort och vidlyftigt, utan litet och "kort, men kortheten är just det, som särdeles "har förorsakat möda och omhugsande, ja så, att "man ofta har måst använda några timmars tid till

"att påfinna ett enda laggillt och lämpligt ord, "eftersom det ock heter: *Lex brevis esto et imperiosa.*" Sådan är i sanning denna Lagbok, märkvärdig äfven genom sin enkla, för menige man lättfattliga form, hvilken liknar Sveriges äldsta lagars. För Grefve CRONHJELMS medverkan till densamma ådagalade Rikets Ständer sin erkänsla genom en öfver honom, med afseende derpå, slagen större Skådepenning *).

Riksrådet Grefve GUSTAF CRONHJELMS hela *offentliga* lefnad uppenbarar ett bestämdt och modigt sinne, en fast och kraftfull vilja, en lugn ihärdig verksamhet, ett lifligt nit för honom åliggande pligter. I statsmanna-egenskaper torde ingen inom hans samtid hafva varit honom öfverlägsen, om icke den mera namnkunnige, af ett länge herrskande parti högt beprisade, Riksrådet och Kanslipresidenten Grefve ARVED HORN, hvilken, åtminstone i ofta outgrundlig slughet, öfverträffade sina medtäflare om väldet.

Säker kännedom af Grefve CRONHJELMS *enskilta* karakter saknas. Väl skall han, efter en allmän s ågen, som äfven öfverlefvat honom, hafva varit till ytterlighet nisk, hvilket likväl hans ofvan omta-

*) Graverad af HEDLINGER.

lade bidrag till statens understöd 1712 tyckes vederlägga. Men en sådan svaghet kan ganska väl förenas och har ofta varit förenad med redlighet. Någon anledning att förevita honom motsatsen har ej förr, än helt nyligen förekommit, så framt icke de förut anförda orden uti Konung CARL XII:s bref till d. v. Prinsessan ULRIKA ELEONORA, om hans större sorgfällighet att vårda sina enskilda angelägenheter än de allmänna, skulle kunna derhän uttydas, eller man ville för något bevis af särdeles fördömlig egennytta anse det i Borgareståndet vid 1719 års riksdag anmärkta förhållandet, att han uttagit, framför andra, som ägt fordringar hos Kronan, en sin enskilda *).

Den här ofvan antyddas svårare anledningen att misstänka Grefve CRONHJELM för någon lystnad efter slem vinning ligger gömd uti en brevexling emellan Lord CARTERET, såsom Engelskt sändebud vid fredsunderhandlingarna mellan Sverige och dess fiender, utom Ryssland, samt Lord STANHOPE, Englands d. v. Statsminister för de utrikes ärendena. Till denna brevexling har Herr Professor F. F. CARLSON, under dess vistande i London nästlidne sommar, fått tillgång, samt efter hemkomsten benäget meddelat mig afskrifter af tvenne Lord CARTERETS bref

*) CEDERSCHJÖLD.

och innehåll af ett tredje, samt af ett från Lord STANHOPE. I det första af dessa bref, dateradt Stockholm d. 12 Juli 1719, förmåler Lorden, att de fem Svenska fullmäktige gjorde svårighet att underskrifva preliminär-traktaten *); att de sagt sig ej kunna rättfärdiga sig inför Ständerna, derest de ej hade att förevisa dem Lordens namn uuder papperet; att DE LA GARDIE i synnerhet visat sig gensträfvig, sägande sig hellre vilja gifva 5000 kronor **), än att underskrifva; men att, oaktadt denna bravad, skulle de alle hafva penningar för hvad de hade gjort; att BASSEWITZ hade lofvat dem tio tusende kronor hvardera, eller, som CARTERET uttrycker sig, för stycket (*a piece*); att fem eller sex tusen måste gifvas åt von KOCKEN, Sekreterare under HÖPKEN, hvilka båda voro de dugligaste praktiska män (*the best men of business*) i riket; att BASSEWITZ skulle skrifva till Konungen (GEORG I.) om befallning, att denna summa måtte blifva skyndsamt afsänd; att Lord CARTERET hade varit nödsakad att gifva gan-

*) Af den 11—22 Juli 1719 med Konungen i England såsom Kurfurste af Hannover. Under denna, sådan den är tryckt på Svenska uti den af framl. Kanslirådet MORDÉE gjorda samling af freds- och allians-traktater, som dess enka utgaf 1761, finnes ej Lord CARTERETS namn, utan endast de Svenska Kommissariernes, CRONJELMS, DÜKERS, TAUBES, DE LA GARDIES och VON HÖPKENS.

***) En Engelsk krona = 54 Svenska skillingar i silfver.

ska runda förespeglingar (*very broad hints*) af presenter, då han komme att afgöra villkoren för den traktat, som skulle afslutas emellan deras land och England; samt att han trodde, att för fem eller sex tusende pund det skulle blifva uppgjort efter Englands önskan. I utdraget af ett Lord CARTERETS bref af den 3 Augusti 1719 berättas, att BASSEWITZ fått sig 54,000 kronor tillsända, således en eller två tusende kronor mindre, än han hade reqvirerat. Det tredje brefvet från Lord CARTERET, dateradt Stockholm den 19 Augusti 1719 innehåller, att han gifvit de fem Sveuske fullmäktige sitt hedersord, att de skulle erhålla af honom tjugu tusende kronor hvardera (*a piece*) såsom en present från Konungen i Preussen; samt att han likaledes lofvat en annan person sex tusende kronor. I följd häraf begärde Lorden, att skyndsamligen måtte för Konungens i Preussen räkning 110,000 kronor blifva honom tillsända, hvarförutan *) saken aldrig kunnat utföras (*the business could never have been done*). Uti ett svar härpå från Lord STANHOPE, dateradt Hannover den 11 September, inneslöts en vaxel på Hamburg till det äskade beloppet. Vid första påseende tyckas dessa bref innebära bevis, att *alle* de fem Sveuske fullmäktige, och således äfven Grefve CRONHJELM, låtit sig be-

*) Säkert menas: utan hans försökan.

stickas af BASSEWITZ och LORD CARTERET. Men härvid förekomma, i synnerhet hvad Grefve CRONHJELM beträffar, åtskilliga anmärkningsvärda omständigheter. Häfdvunnet bruk må aldrig anses såsom ursäkt för *köpslagen* om rikens intressen; eljest skulle här kunna anföras, att vid den ifrågavarande och föregående tiden falhet var nästan allmänt rådande bland Europas Statsmän, en stor del af de Svenska ej undantagen. Men annat är, att, *före* afslutandet af en fredstraktat, de, som dermed hafva att skaffa, betinga sig penningar därför; och annat, att, *sedan den blifvit afslutad*, de emottaga, liksom vängåfvor vid enskilda afhandlingar, *presenter*. Sådana gåfvos fordom i penningar; numera gifvas de i briljanterade dosor och andra dyrbara ting. Och om utlofvade eller förespeglade presenter tyckas LORD CARTERETS bref endast handla. Vidare, berodde det icke på Sveriges fullmäktige vid underhandlingen att bestämma fredsvillkoren, utan beslöt derom Sekreta Utskötet, hvars föreskrifter de hade att efterleva. Vidare förekommer det besynnerligt, att de fem Svenske underhandlarne skulle *alle* erhålla *lika* summor, då, om de haft någon beslutande makt, det väl är sannolikt, att någon eller någre ibland dem varit mera betydande, än de andre, och således gjort

gjort sig till högre belopp af gåfvorna förtjente. Vidare torde det icke vara otänkbart, att en sådan man, som BASSEWITZ, sjelf behållit en del af presentsumman. Lord CARTERET synes icke heller hafva varit liknöjd om penningar, emedan han, efter att år 1719 hafva erhållit af Sveriges knappa medel 6000 R:dr Specie, visade sig det följande året missnöjd med denna present, och Sekreta Utskottet funnit sig föranlåtet att bevilja honom ytterligare 4000 R:dr. Hvad den utaf Lord CARTERET för Konungens i Preussen räkning reqvirerade presentsumman beträffar, så har väl Grefve CRONHJELM ej emottagit någon lott deruti, då han sökte hindra traktatens skyndsamma afslutande, och, när den afslöts, var skild från underhandlingen. I öfrigt är icke sannolikt, att, om han hade emottagit en sådan lott, han sökt fördröja afslutandet af den, utaf Engelska Ombudet Lord CARTERET föreslagne samt af Drottning ULRIKA ELEONORA och hennes Gemål ifrigt yrkade freden med Preussen; ådragit sig Prinsens tillvitelse, att han ej skulle hafva lika länge tvekat att till Ryssland afstå Litland med Riga och Estland; igenom den häftiga ordvexlingen med Lord CARTERET blottställt sig för dennes yppande af en skamlig hemlighet; samt i närvaro af tvenne bland sina medkommissarier med stolt fri-

modighet förklarar sig skola inför Ständerna "visa sig med upprätt ansigte, då andre skulle svettas." Men kunde något tvifvel om Grefve CRONHJELMS fullkomliga renhet i dessa mål äga rum, så förvarar deremot Rådsprotokollet för den 21 Maj 1712 ett ovedersägligt bevis på hans omutlighet. Såsom Ordförande i den kommission, hvilken 1711 hade ransakning öfver de flerfaldiga förbrytelser, hvartill Landshöfdingen öfver Göteborgs och Bohus Län, Amiralen SJÖBLAD, gjort sig skyldig, hade han varit utsatt för åtskilliga försök mot hans redlighet. Slutligen när målet så långt framskridit, att den brottslige Embetsmannen redan blifvit häktad och hans egendom med qvarstad belagd, infann sig en dag Amiralitets-kapitenen ERIK SJÖBLAD, den anklagades yngre son och sjelf invecklad i hans förbrytelser, hos Grefve CRONHJELM och lemnade honom en ask, hvilken en resande föregafs hafva medfört till Göteborg, för att Grefven tillställas. Sedan efter undersökning af askens innehåll Grefve CRONHJELM förstått, att SJÖBLAD på detta sätt velat gifva honom en muta ("hvilket han tillförene på annat sätt försökt hade," såsom Grefve CRONHJELM sjelf betygar), fann han lämpligast att tills vidare lemna asken i förvar åt dåvarande vice-Kommandanten i Göteborg Friherre HUGO HAMILTON. När Grefve CRONHJELM sedermera, efter slu-

tad förrättning i Göteborg, åter intog sin plats i Senaten, företedde han ej blott denna ask, utan äfven en annan mindre, som liktidigt på samma sätt och med samma påföljd blifvit lemnad åt hans aflidne broder, Assessoren Friherre JAKOB CRONHJELM, hvilken varit ledamot i förenämde undersöknings-kommission. Hvarjemte han för Senaten framlade HAMILTONS intyg om hvad sålunda åt hans vård varit anförtrodt. Nu undersöktes askarna och befunnos innehålla, den större, 400, och den mindre, 80 Speciedukater, och Grefve CRONHJELM skyddade att tillstyrka, att dessa icke obetydliga medel måtte komma staten till tjenst i dess för tiden så högst beträngda tillstånd.

Att bröderna CRONHJELMS, FEIFS och flera andras sällskapston skall hafva varit något frispråkig (*goguenard*), berättar den fint belevade Grefve C. G. TESSIN *). Men för vedermäle af råhet i seder må väl denna ovana icke anses, ehuru den kunnat ådraga dem, som öfverlemnade sig åt henne, ömtåliga personers ovänskap.

Det blott omtalade, men icke beskrifna uppträdet emellan Grefve CRONHJELM och Lord CARTERET, då de skola hafva varit "något beskänkte," samt Grefvarne DÜKERS och DE LA GARDIES önskan

*) TESSIN och Tessiniana, sid 312.

att ej vidare nödgas bivista några eftermiddagskonferenser, kunde måhända gifva anledning till den förmodan, att Grefve CRONHJELM varit begifven på dryckenskap. Men denna enda till efterverldens kännedom upptecknade händelse bevisar ej någon till alldaglig vana öfvergången osed. Om ock den Svenske Kanslipresidenten och det Engelska Sändebudet skulle hafva liknat härutinnan deras Germaniska stamfäder, om hvilka TACITUS förmäler, att "de vid sina gästabud rådslago om "både fred och krig" *), så må man veta eller ihågkomma, att denna osed, hvilken ej innebär någon karakterens nedrighet, var allmännelig under den tid, då CRONHJELM lefde. Sjelfve Konungarne CARL X GUSTAF och CARL XI togo ej i dryckeslag sin höga värdighet i akt, och den utomordentligt återhållsamme CARL XII:s exempel kunde ej verka efterföljd, ens hos hans Generaler och hos andra statens män af den främsta ordningen. Han var ock i detta fall vida mera, än förmodas kunde, fördragsam, och det har ej försports, att han någonsin förebrådde MAGNUS STENBOCK dess deltagande i de glada lag, äfven inom ringare kretsar, under hvilka den lika lustige, som i fältslagen tappre, Fältherren förvärfvade sig vänner, som sedermera fränjade de segrar, dem han genom sin

*) TACITUS, *Germania Cap. 22.*

våltalighet vann öfver sig föregifvande patrioters stela gensträfvighet: segrar, ej minde märkliga, ände ärorika öfver fiendtliga härar vid Helsingborg och Gadebusch. Den unga frihetens tid blef, ganska naturligen, äfven i detta hänseende, den fräcka tygellöshetens, då, såsom en snillrik skildrare af hofvens och de förnämjas nöjen under olika mausåldrar sig yttrar *), "Castenhof var en Akademi, "och gästbudens högtidligheter räknades efter antalet af de gäster, som legat qvar eller blifvit "bortburna." Något sådant, eller dermed likt, har man ej hört om Riksrådet Grefve GUSTAF CRONHJELM.

Öfver den tidens offentlige män, under hvilken nyssbemälte Riksråd lefde och verkade, och således äfven öfver honom kan i öfrigt någon tillförlitligen rättvis dom icke fällas, så länge ännu massor af handlingar, på hvilka en sådan dom borde grundas, ligga förborgade i hela Rikets, särskilta Embetsverks, Universiteters och Gymnasiers Arkiver, samt enskilta samlingar af hädangångne personers efterlemnade papper. Men blifva de någonsin bragte i ljuset samt sorgfälligt och utan våld granskade, så kommer sannolikt GUSTAF CRONHJELM att framstå, kanhända icke skuldfri, men vida

*) Framlidne Statssekreteraren SCHRÖDERHJEM, i Witterhets- Historie- och Antiquitets-Akademiens handlingar 6: 177.

mindre, än mången med honom samtidig Statsman, belastad med ett förderfvadt tidehvarfs fel och synder.

Han var född i Stockholm 1664 och dog derstädes 1737, således vid 73 års ålder. Tvenne gånger var han gift, först med MARIA WALLENSTEDT, dotter af Kongl. Rådet Grefve WALLENSTEDT, och, efter hennes död, med HENRIETTA BEATA HORN, Riksrådet HENRIK HORNS dotter, som öfverlefde honom. I sitt första äktenskap hade han haft 16 barn, af hvilka dock flera i späd ålder afledo; det sednare äktenskapet var barnlöst.

ÄREMINNE

ÖFVER

GEORG STJERNHJELM.

AF

ERIK GUSTAF GEIJER.

Uppläst i Svenska Akademien d. 20 Dec. 1840.

Sedan Svenska Akademien redan år 1836 till täflingsämne i värtaligheten uppgifvit *Äreminne öfver GEORG STJERNHJELM*, med under de följande tvenne åren fördubblad belöning, men ingen af de öfver detta ämne insända skrifter uppfyllt de fordringar, som Akademien ansett sig böra fästa vid prisets utdelande, uppdrog Akademien, med den anledning hennes stadgar gifva, år 1840 åt sin ledamot Herr GEIJER, att författa detta äreminne, som af honom, högtidsdagen nämde år, upplästes. Författaren önskade likväl att, före tryckningen, skänka sin skrift en ytterligare fulländning, hvarför med minnesteckningens införande i Handlingarne uppsköts. Kort före sin sista sjukdom ämnade Herr GEIJER företaga nämde arbete, hvilket dock af döden afbröts. Skriften meddelas därför nu i sitt ursprungliga skick, sådan den lästes på högtidsdagen och redan då kröntes af allmänhetens bifall.

Vältaligheten och Sängen hafva förnämligast ibland oss täflat att fira den store GUSTAF ADOLFS tidehvarf. Den inhemska Häfdeforskningen har deremot dröjt; och den är ännu långt ifrån att till detta tidehvarf hafva betalat sin skuld. Följden har blifvit, att denna stora tid, oaktadt alla deråt egnade loford, likväl ej ännu njutit sin fulla rätt och således ej heller sitt rätta lof, så vida ett sådant endast på insigt och rättvisa kan grundas.

Det är *vi*, det är ej den store Konungen och hans män, som derpå förlorat. De äro öfver berömmet. Men öfver rättvisan är ingen. Och funnes det hos de hädangångna någon känsla af jordiska ting, det är ej öfver berömmet, utan öfver den berömmandes beskaffenhet, hvarigenom endast lofordets halt bestämmes, som de kunde glädjas.

Så hänförer sig slutligen allt menskligt till människan sjelf och hennes inre värde eller ovärde. En tanke, en känsla, gillande eller ogillande, upplyftande eller nedslående, och derigenom verkande på tusendes handlingssätt, är det sista, yt-

terst luttrade alstret af de största världshändelser, de vidsträcktaste bedrifter. Denna händelsernas själ står ofta i skarp motsats mot hvad man kunde kalla deras kropp. Den sednare förgår, upplöses. Den förra fortlefver och renar sig. Det är anden, som svingar sig öfver stoftet.

Hvad var GUSTAF ADOLFS odödliga bedrift? — Att genom sitt lif och slutligen genom en segrande död, mer än någon, hafva befästat reformationens politiska bestånd. Det är hans förtjenst om världen. Och att genom denna strid hafva infört ett litet, fattigt, förut afsöndradt folk till gemenskap med den odlade världen och invigt det till en kämpe för odlingens heliga sak; det är hans förtjenst om oss. Alla yttre vedermälen af denna tid försvinna allt mer. Af våra eröfringar på andra sidan Östersjön återstår ej en enda. Hvad GUSTAF ADOLF redan såg som en möjlighet, har blifvit en verklighet. Vi äro återdrifne bakom våra klippor och skär. Men det af honom nylifvade andliga bandet emellan oss och våra Germaniska bröder kan ej upplösas: det växer osynligen. Det har i våra dagar visat sig verksamt. Kanhända skall det ännu en gång erhålla en stor betydelse. Kanhända är ej den tid så aflägsse, då det Norra protestantiska Europa skall åter känna sig såsom ett politiskt, af de dyraste intressen förknippadt helt.

Och likväl är ej denna utsigt den sista, den högsta. Den sista frukten af GUSTAF ADOLFS tidehvarf är ej af en politisk, den är af en rent ideell och moralisk natur. Den ligger i värdet af den underpant, han gifvit af sin kärlek för sina likars väl, af sitt nit för sitt släktes framskridande till högre ljus, af sin oförskräckthet i uppoffring under medvetandet af ett ädelt mål. Det är slutligen det arf, han oss lemnat. Vi vilja dermed låta oss nöja.

Huru sammanstämman ej äfven derföre hans krigiska och hans fredliga förtjenster! Af de föras rykte är verlden full, och ingen har gjort honom platsen stridig af sin tids största krigare. Af de sednare vet verlden mindre; men vi känna dem väl. Eller skulle vi någonsin kunna glömma, huru, midt under de största och svåraste krig, som Sverige fört, GUSTAF ADOLF blef stiftare af Sveriges undervisningsverk! Huru ädelt, omsorgsfullt, frikostigt utkastade han ej grundvalarna der till under nöd och faror af alla slag, och på en tid, då vapnen uteslutande syntes fordra alla uppoffringar! Men här var ett offer åt högre makter. Så inviger en ljusets hjelte sina vapen.

Häfdatecknaren, hvars ord talaren här må nyttja, har sagt: "Det finnes intet högre och ädlare hopp, än GUSTAF ADOLF nedlagt om Sveriges

framtid i dessa stiftelser.” Omdömet gäller ännu mer den *anda*, i hvilken de gjordes, än den *form*, i hvilken de först framstodo. Former vexla med tiderna: enligt odlingens gång böra de blifva allt innehållsrikare. Andan af ett undervisningsverk, på en gång fosterländskt och menskligt bildande, sådant som GUSTAF ADOLF åsyftade, är nödvändigt, *att allt flera skola blifva delaktige af dess fördelar*. I denna riktning är det oss uppgifvet att fullfölja hans verk. Det finnes intet tidehvarf, som mindre kan anföras till stöd för det stationära i något afseende, än GUSTAF ADOLFS. Det var fullt af lif, af ett kämpande lif. Det utströdde nya frön i alla riktningar. Många af dessa frön nedtrampades af det förhärjande kriget. Andra uppsköto i en gestalt, som allt för mycket vittnade om den hårda jordmån, i hvilken de såddes. Få blomstrade fritt. Det är ej det yttre af GUSTAF ADOLFS skapelser, som är det rätta föremålet för vår beundran. Det vore att dyrka den omständigheternas makt, som ofta var hans egen fiende. Det är andan af dessa skapelser, som är stor och beundransvärd, och som, funnes den än i dag vid lif, skulle säkrast förändra våra inrättningar i öfverensstämmelse med tidens sanna fordringar.

Ett så kalladt klassiskt tidehvarf, hvars verk och alster kunde anses såsom stående mönster,

kunde således icke GUSTAF ADOLFS tidehvarf blifva, åtminstone ej i vanlig mening. Ty begreppet om mönster innebär nödvändigt *fulländning* i ett eller annat afseende. Men GUSTAF ADOLFS tidehvarf har ingenting fulländat, — minst i GUSTAF ADOLFS egen mening. Sjelf borttrycktes han i blomman af sina år, från ett halfgjort arbete, som efter honom blef ett annat, ehuru det utan honom aldrig hade blifvit hvad det blef. Hvarken den protestantiska saken, eller Tysklands författning, eller Sveriges förhållanden blefvo efter honom sådana, som han synes hafva tänkt sig dem. För att åter nyttja häfdatecknarens ord: "Man ser öfverallt stora spår, men ej slut på vägen, spridda försatser till en slutsats, vid hvilken döden trädde emellan." Sådan konungen, sådane hans män. Vi hafva lärt känna nog många af dem, för att våga teckna några hufvuddrag hos en *Gustaf Adolfs man*. Det första — man kunde säga det första och sista — var *dygd* — den gamla bemärkelsen af *Juglighet*. Han var en dugande man — och ej blott i en viss riktning, på ett visst sätt, eller i följd af någon viss inlärd eller synnerligen utbildad färdighet, utan i allmänhet hvar han stod och hvar man honom ställde, — en man för sig och sitt öde, i hvad gestalt det honom mötte — aldrig rådlös, sällan rådvill — fäktande, såsom för sitt lif, emot nöd, faror och

bekymmer af alla slag, hvilka den tiden dagligen omhvärfde så det allmänna, som det enskilda väsendet, — väl stålsatt mot menckliga sakernas vexling, och med en fri och orädd blick öfver lifvet. Användbar var han, åtminstone till en viss grad, öfverallt och i allt hvad af en man kan fordras. För öfrigt med mer anlag än bildning — i mycket sjelflärd, — en stor börjare, och af nödvändighet ofta en börjare. Hvad detta slägte, under kamp och strid, efter sig lemnat, är, med all sin storhet, ofta styckverk, såsom slutligen allt menckligt. Men män äro de, hela, fullständiga menniskor, och såsom sådane, sina egna monumenter, och satta till en föresyn, mindre af hvad man bör göra, än af hvad man bör *vara*.

Egentligen är det den gamla inneburna Svenska tapperheten, som under en hjeltes ledning och utomordentliga omständigheter här framstår och snyckar sig med en mångdubbel lager. Dessa egenskaper röja sig ingalunda blott i krigiska, utan äfven i fredliga värf. Ja, vettenskapsmannen, vitterhetsidkaren af GUSTAF ADOLFS tidehvarf bär samma stämpel, och ingen på en gång kraftigare och älskligare än *GEORG STJERNHJELM*.

Hans upphof var ringa; likväl, såsom det synes, ej utom kretsen af medelmåttans belåtenhet. Han var en bergsmans son i Dalarne. Be-

rättelser finnas än om gossens tidiga och lifliga snillegåfvor. Vi vilje ej uppehålla oss dervid, helst en utmärkt lefnad vanligen kastar någon glans tillbaka äfven på en dunkel barndom. Men en anmärkning kunne vi ej undertrycka. Oss har alltid synts, såsom genomginge en ungdomsfrisk fläkt från hans fädernebygds berg och dalar hela hans lefnad. Denna bygd, af ålder så rik på fosterländskt lif, var aldrig derpå rikare än på denna tid, som tillika är första morgonrodnaden af Svensk vettenskap och konst. COLUMBUS, fader och söner, TERSERUS, STJERNHÖÖK och STJERNHJELM (hvilka begge sistnämde Kristina kallade sina *Dalstjerner*) voro alla barn af denna bygd; och under en stor del af den tiderymd, då de fleste af dem bildades, satt på Westerås Biskopsstol JOHANNES RUDBECK, i verksamhet den störste af Sveriges Biskopar på sin tid och ännu derutinnan öfverträffad. Det var vid det af RUDBECK i synnerhet stiftade Gymnasium i Westerås — en föresyn för de öfriga, för hvilka Sverige har GUSTAF ADOLFS tidehvarf att tacka, — som desse ynglingar bildades. De gingo, efter korta besök i Upsala, på resor, — flere, såsom STJERNHÖÖK och STJERNHJELM, dervid understödde af Biskopens egna medel. STJERNHJELM besökte Tyskland, Italien, Frankrike, Holland, England, och utnämndes under sin från-

varo till Lektor i Westerås, men lemnades efter sin återkomst ej länge i läroembetet. En lard af GUSTAF ADOLFS tidehvarf måste vara beredd att tjena sitt fosterland, hvarhelst högre kunskaper behöfdes. Snart kallades den unge läraren af GUSTAF ADOLF till Assessor vid den nyinrättade Lifländska Hofrätten i Dorpt. Han upphöjdes kort derefter af Konungen i adeligt stånd och antog då namnet STJERNHJELM, som nu erinrar om så många och stora förtjenster. Hans bana blef lika mångsidig som vidsträckt. Han har såsom Lärare, Domare, Statsman, Förvaltare, så i fredlig som krigisk väg, tjenat fyra Sveriges regenter. Han var Språkforskare, Häfdeforskare, Naturforskare, Jurist, Geometer, Filosof och Skald. Det finnes intet af dessa fält, på hvilket ej hans arbeten lemnat spår efter sig; knappt något, å hvilket han ej tillika är, för sin tid, upptäckare; icke något, å hvilket ej äfven hans misstag hänvist på riktningar, som, framdeles renade, skulle föra till stora och nya utsigter. Han har försökt sig i mycket och följaktligen föga fullbordat. Men för att återkalla ett redan nyttjadt uttryck: han var i allt en stor börjare. Sammanfattad är hans verksamhet *profetisk*. Det finnes i samklang af Svensk vetenskap och vitterhet knappt en sträng, som ej STJERNHJELM vidrört;

rört; och mycket af hvad sedermera utbildat sig i stridig mångfald, visar sig hos honom förenadt. Sådant är det omdöme, som en förnyad öfversigt af hans lefnad, till en del äfven af hans skrifter och i synnerhet en blick på hans outgifna anteckningar i filosofiska ämnen, framkallat hos den, som i detta ögonblick är en ofullkomlig tolk af hans minne. Språkstudier voro hans tids förnämsta, nästan enda, verldsliga lärdom. Men den var inskränkt inom de företrädesvis så kallade lärda språken. Man hör mången, som deri vill se ett bevis på aftagande grundlighet, beklaga, att dessa språk ej mera äro föremål för en lika odelad uppmärksamhet. En sådan klagan är på det hela obillig. En vidsträcktare synkrets, öppnad öfver hvad kunskapsämne som helst, är redan i sig sjelf en fördel, om också de föremål, som hittills uteslutande fängslat uppmärksamheten, derigenom skulle synas förlora. Ty äga dessa föremål ett eget verkligt värde, så är detta värdes mätande och jmförande med andra värden i sjelfva verket icke en förlust, utan en vinst, äfven för det jmförda föremålet. Så skönjes nemligen först dess sanna betydelse, ja sidor upptäckas deraf, hvilka förut varit lika ovärderade som obekanta. Att påstå motsatsen vore att påstå, det den rätta beundran är blind. Men nu — hvil-

ket nytt ljus har ej uppgått öfver de klassiska litteraturerna och språken, sedan de ej mera äro de enda, som studeras, sedan de intagit sin plats bredvid andra, såsom delar af ett allt mera sig utvecklande helt? Detta genom sednare forskningar uppgångna ljus är så lifgivande, att med fullt skäl kan sägas: antiken har inom hundra år blifvit ung på nytt. Och den skulle just nu blifva främmande för *ungdomen*, såsom man påstår? Omöjligt! Jag känner ännu i min ålder, att så ej förhåller sig. Om dessa studier ock komma att bedrifvas annorlunda än förr, så innebär detta hvarken att de skola upphöra eller försvagas. Det är det *adertonde* seklet, som förberedde, det är det *nittonde*, som skall fullborda denna omskapning af språkstudierna. STJERNHJELM tillhörde ännu det *sjuttonde*. Han ägde hela sin tids lärdom; men att bortom dess lärda språkverld ännu en annan fans, ej mindre värd forskarens uppmärksamhet, denna aning visade sig i hans hittills ohörda påstående om den *Götiska* språkstammens ursprunglighet och världshistoriska vikt. Man ler nu åt den patriotiska öfverdrift, som till och med ville göra Götiskan eller Schytiskan till språkens stammoder. Man låter ej hänföra sig af den gränslöst hittiga qvickhet, med hvilken STJERNHJELM öfverallt fann likheter till bestyrkande af en älskad

förslagsmening. Men ser man på utslaget af vår tids stora forskningar, som ledt de *Germaniska* språkens anor till *Indien*, som bredvid dessa språk, såsom deras systrar, orduat å ena sidan *Grekiskan* med *Latinet*, å den andra sidan de *Slavonska* tungomålen, och som visa, huru hela denna stora språkslägt har lika rätt till ursprunglighet med de *Semitiska* språken, måste man erkänna, att den bana *STJERNHJELM* först beträddt, skulle, renad och fullföljd, föra långt.

Tiden tillåter oss blott att hänvisa härpå. Ej heller medgifver den oss att följa de blickar, *STJERNHJELM* sjelf från detta fält kastade på närgränsande, såsom *Historiens* och *Laghistoriens*, så i deras allmänna som fosterländska betydelse. Felen och förtjensterna äro hos honom såsom *Språk-* och *Hädforskare* ungefär desamma. Hans skrifter i dessa ämnen kunna här, lika litet som hans arbeten i den tidens *Lagkommissioner*, blifva föremål för en utförligare betraktelse. Men hvad han var såsom *Naturforskare* och *Filosof* måste vi åtminstone med korta drag antyda, innan vi framställa honom såsom *Skald*.

STJERNHJELM tillhörde *Baco de Verulams* tidevarf. Jag vet ej med visshet, om han var personligen bekant med detta stora snille, som lefde

ännu, då STJERNHJELM besökte England. Visst är, att vid stiftandet af det Engelska Vettenskapssällskapet, som af Baco hade först blifvit föranledt, blef STJERNHJELM den förste Svenska ledamot af detta berömda samfund, hvärs syfte var att på erfarenhet af rön grunda naturens kännedom. STJERNHJELM var, om ej en mästare, likväl en tidig lärjunge i denna skola, en alltför tidig för Sverige, ty hans rön med det här förut osedda *mikroskopet* ådrogo honom beskyllningar att vara trollkarl och Gudsförnekare, så att han offentligen måste försvara sig mot sådana beskyllningar. Denna vetenskapernas nya riktning innebär tillika deras praktiska användbarhet; och äfven i denna har STJERNHJELM i Sverige gjort epok. För att göra slut på mångfalden och osäkerheten i rikets mått, mål och vikt, hvilka hade föranledt mer än 100-åriga klagomål, uppdrog Regeringen åt STJERNHJELM på hans ålders dagar att ordna denna stora angelägenhet. Här, såsom öfverallt, visade sig hans sjelfständiga tankestyrka. Hans föresats att grunda Svenskt mått, mål och vikt på en i naturen oföränderlig kropps specifika tyngd, var lika sinnrik som hos oss ny; ehuru han misstog sig i tillämpningen, hvilket åter var en följd af sjelfva problemets ofullständiga uppfattning. STJERNHJELMS system för mått, mål och vikt blef emellertid öfver ett halft sekel i riket

det gällande. De dernäst följande förbättringar häruti voro nära samtliga med stiftelsen af Kongl. Vettenskaps-Akademien, hvilken likväl ända till våra dagar ej haft den tillfredsställelsen att se ett nu mera längesedan uppgjortt och på vettenskapliga grunder fotadt system äfven träda i verkställighet.

Det Svenska snillet har på naturforskningens fält flätat sin rikaste krans. Tid efter annan har det likväl fattats af en oemotståndlig längtan att tränga in i det innersta af naturens tempel och vinna en blick af det väsende, hvars slöja ingen dödlig upplyftat. Det må vara vett eller förvett, visst är att i vår nord, der de i sjelfva naturen blottade motsatser kanske snarast locka åt djupet, försöket mer än en gång skett med en förmätenhet, som man ej vet, om man skall tadla eller beundra. Med ett ord, det Svenska snillet har äfven ett svärmiskt drag, ett drag af mystik och djupsinne, af naturfilosofi eller naturpoesi, som är urgammalt, Odiniskt, och mer än en gång på ett sällsamt sätt uppenbarat sig till världens förvåning. STJERNHJELM är en af de poetiska gestalter, som märkas af detta drag. Den som betraktar hans bild, skall kanhända se det skrifvet på hans panna. Den som studerar honom såsom filosof, söker

åtminstone i hans yttre något uttryck af detta långvariga, inom sig slutna själsarbete med de högsta ämnen för mensklig kunskap, hvars qval och sällheter, hvars mödor och belöningar STJERNHJELM så ofta i sin enslighet anförtrodde åt papperet. Vi kunna här ej vidare karakterisera denna filosofi, med hvilken STJERNHJELM omgicks såsom med sin själs älskariinna. Nog af, hon var på en gång platonisk och orientalisk.

Man frågar hauhända: hvarföre uppehålla sig med en i alla fall ofullständig skildring af så olika sträfvanden, istället för att hufvudsakligen fylla det inskränkta utrymme, som blifvit oss tillmätt, med en utförligare skildring af STJERNHJELMS förtjenster om Svenska Vitterheten och Skaldekunsten, som bäst hade egnat sig åt detta rum och detta ställe. Vi svare: emedan STJERNHJELM *skalden* ej är begriplig utan STJERNHJELM *vettenskapsmannen*, liksom ingendera utan STJERNHJELM *medborgaren* och *menniskan*. Det är äfven vår uppriktiga mening, att STJERNHJELM ej var mer skald än han var tänkare, eller patriot, eller mycket annat, som han äfven var, eller åtminstone kunnat blifva. Om ett sinne, känsligt på en gång för sakernas äfven finare skillnader och tillika för deras sammanhang i ett anadt helt; om derjemte en bildningsgäfv,

mäktig att återgifva och hos andra väcka intrycket så af denna outsägliga mångfald som enhet, tillsammans utgöra hvad man kallar en *poetisk natur*: så var STJERNHJELM i hög grad en sådan, äfven om han aldrig utmärkt sig genom skönskrifveri i vers eller prosa, en färdighet, som nu för tiden det bildade språket så ofta besitter, i stället för den skrifuade. I hans dagar var det annorlunda. Språket låg ännu rått och ouppodladt. Sjelfva våra eröfringar hade på vårt språk skadligt återverkat och fyllt det med främmande beståndsdelar. Man måste känna det barbari, hvori det i följd deraf förfallit, för att rätt värdera allt hvad det blef under STJERNHJELMS hand, som med medfödd bergsmannaskicklighet, liksom genom en egen smältning dref ut Svenskans rena, klingande metall ur de rostade ämnen, hväraf denna kärna omhöljdes. Våra förfäder sade: *smida sänger*. STJERNHJELM uttrycker, såsom sångare, hvad denna bild innebär. Man hör en mäktig rytm liksom i hammarslag på glödande, gnistrande metall, och ser smedens gestalt, halft i skuggor, halft i lågor. STJERNHJELM trädde sent till detta smide. Ja, det synes som hade han först gripit dertill i patriotisk vrede öfver de hinder, som språkets barbari lade i vägen för uttrycket af hans tankar. Ty han ville skrifuva *Svenska* och nöjde sig ej med lånet af ett lärdt språk

för hemfödda tankar. Elden af dessa tankar har ock omsmält språket inifrån och utkastat det slagg, som betäckte dess yta. STJERNHJELM har på en gång renat och riktat det på ett sätt, som alltid borde tjena till mönster, genom att återgå till den gamla äkta Svenska källor i fornspråk och folkspråk, och genom att utdrifva all onödig främmande tillsats. Var han sålunda säker på beståndsdelarnas renhet, så böjde och vände de sig under hans kraftiga hand efter behag. Han har en högst lycklig djerfhet i ordfogningar. I allmänhet är denna lyckliga djerfhet, som sjelf har ett eröfraretycke, ehuru dess segrar i sjelfva verket äro odlarens, en hufvudegenskap så i hans bundna som obundna föredrag. Det är en frisk och glad djerfhet, en djerfhet med godt samvete, och hvilken man förlåter blandningen af höga och låga uttryck för den vördnadsvärda ärligheten i beggedera. I poesien behagade *rytmen*, mer än *rimmet*, hans manliga öra. Han undrade om ej musiken af de gamlas metriska rytmer äfven slumrade i Svenska metall. Han slog den an, och klagen är god. Han är för öfrigt i sin metrik hvad han är i sin ordbildning, djerf, fri, oregelbunden. Men makten af hans rytmer, som stundom störta och ljuda som forsen genom skogen, är ännu i vårt språk oöfverträffad.

Vi sade, att han i patriotisk harm tyckes hafva upptagit sitt vanvårdade modersmål till sitt bröst. Såsom skald är han äfven förnämligast patriot. Hans mest berömda dikt, *Hercules*, med namn och fabel lånad från de gamla, är egentligen en målning af tidens seder och en varning åt Sveriges unga adel, sådan den i lyckans öfvermod började visa sig vid KRISTINAS hof. STJERNHJELM var gern sedd af den snillrika Drottningen. Ofta blef hans diktande förmåga anlita att ordna och smycka hennes fester. Men äfven i dessas glädtighet och prakt förnekade sig ej patrioten; och i det allegoriska upptåg, kalladt *Lycksulighetens äreprakt*, hvarmed STJERNHJELM firade KRISTINAS kröning, förekomma rörande häntydingar på den oro, den tvedrägt och det förderf, som lurade under den glänsande ytan. Den mäktigaste och föraktligaste af Drottningens utländska favoriter behandlades af STJERNHJELM med oskonsam och bitter qvickhet. Hans tunga var skarp, och hans infall hafva lefvat längre än deras föremål. Genom denna frimodighet förlorade han äfven slutligen Drottningens ynnest och gick att åter tillbringa sina dagar på den egen- dom, GUSTAF ADOLF åt honom förlänat i Lifland, der hans ätt ännu fortlefver. Han återkom under CARL X:s regering till Sverige, genom olyckshändelser mer än vanligt fattig — ty gåfvan att varsamt

omgås med denna världens goda hörde ej till hans egenskaper, och fattigdomen har han firat som sin följeslagare genom lifvet. Men hvarje olycka gaf hans själ en spänstighet, ända till gladt öfvermod. Då han för Ryska vapnen nödgades fly från Lifland, och under sjöresan hem led ett skeppsbrott, i hvilket han förlorade allt, utom sitt och de sinas lif, säges den gamle mannen på Ålands klippor hafva med skämt och sång uppmuntrat hustru och barn, och äfven med några anständiga hopp vändt sina fötter till dans. Af CARL X nämdes han derefter till Landtdomare i Trondhjems län, en befordran, som Konungens död och de förändrade villkoren i den följande freden gjorde fruktlös. Af CARL XI:s förmyndare-regering emottog han flera hedrande uppdrag och motsvarade dem alla, likvisst med undantag af den befattning han erhöll vid reduktionskommissionen, som ej behagade honom. Sina sista år tillbragte han mest med lärda arbeten och i umgänge med vänner och lärjungar. Han hade ett sinne högst lifligt för vänskapens rena behag. *Fattigdomen, vänskapen* och hvad han sjelf kallar *själens nöjaktighet* har han behandlat såsom sitt hjertas gudomligheter. Då under den sjukdom, som slutligen lade honom i grafven, hans vän och lärjunge SAMUEL COLUMBUS besökte sin vördade mä-

stare och vågade den frågan, hvilken grafskrift borde sättas öfver en sådan man, blef svaret: sätt, att *han lefde glad, medan han lefde*. Med en sådan känsla sönk STJERNHJELM tillbaka på sin dödsbädd i sitt 74 ålders år. Och den som så lefver och så dör, är sjelf sitt äreminne.

INTRÄDES-TAL

HÄLLET I

SVENSKA AKADEMIEN

Den 2 December 1847,

AF

HERR ELIAS MAGNUS FRIES,

PROFESSOR I PRAKTISKA EKONOMIEN VID UPSALA UNIVERSITET,

RIDDARE AF KONGL. NORDSTJERNE- OCH KONGL.

DANNEBROGS-ORDEN.

Sedan Svenska Akademien, den 12 Juli 1847, till ledamot i det efter Herr GEIJER lediga rum, valt Professoren vid Upsala Universitet, Magister ELIAS FRIES, och detta val vunnit Konungens, Akademiens höge Beskyddares, nådiga bifull, hade Akademien, den 2 derpå följande December, å stora Börssalen offentlig sammankomst, då Herr FRIES tog sitt inträde med följande

TAL:

Mine Herrar!

Sent, om någonsin, skola de många och stora förluster ersättas, som icke blott detta samfund, utan fastmer hela Svenska folket nyligen lidit. Ty Frithiofs skald, våra Grundlagars tolk, Svenska Häfdernas fäder, och sednast Kyrkans och Sångens Nestor saknas icke blott på detta rum; de sörjas djupt, såsom ädelstenar fallne ur Sveas smycke, af hvarje fosterländskt sinne. Beundransvärde för snillets styrka, voro de oss i lifvet kära för sina

forskningars föremål, allt hvad fosterlands-känslan äger högt, dyrbart och heligt. Men äfven den ädlaste Minerva-bilden, af Fidias' mästarhand, kunde först framstå i hela sin skönhet, sedan den från jorden blifvit upplyftad till en högre synpunkt: så ock hela värdet och storheten hos dessa nationens män först, sedan de blifvit upphöjde öfver jordlifvets lidelser. Ty öfver det förgängliga hvilar nu grafvens frid, men det sköna de sökte, det sanna de funno, det goda de stiftat, fortlevver oförgängligt i vitterhetens minnesböcker och mensklighetens. För vår synkrets har nedgått, men på minnets himmel har uppgått en stjernbild, hvars tidsålder länge skall prisas som en ny Svenska snilletts högsommar, sådan man fördom upplefde i tredje GUSTAFS dagar. Nu är det höst, ty efter kort blomning återgår vår nordiska natur till hvila; vi efterlevvande upphämta skördarne af deras rika utsäde, fast de stora snillegåfvorne ej gått i arf till oss, ett yngre slägte. Endast stormiga, olycksdiga tidskiften, sådane de äldre bland oss väl minnas, framkalla samtidigt flera stora män; de fostra icke blott hjeltar, utan de uppmamma äfven höga sinnen för vårt slägtes väl. I lugna, vinnings- och njutningslystna, hvardagliga tider liksom förkrympes mennisko-anden, tills den
växande

växande sjelfviskheten tändes en ny verldsbrand och derigenom, till sin egen hämnare, framkallar nya mensklighetens genier, hvilkas namn i häfderna skola fortlefva i välsignelse.

Så skåda vi i hvarje mensklighetens skifte en högre, osynlig ledning och i tidernas vexling, efter en evig verldsplan, nya medel och villkor för dess stigande utveckling. Genom arvet af höga, från sekel till sekel, nedfördä minnen blir menskligheten i sin helhet allt rikare, och, så hoppas vi, äfven ädlare. Men i den mån bildningens skatter ökas och allmännare spridas, och tidsarbetet forskyndas genom fördelning på flera händer, desto sällsyntare måste dessa starka själar blifva, som, omfattande det hela, ensamme förmå bryta nya banor och ingjuta sin anda i samtidens. Liksom hos barnet med åren, så förblekna med stigande utveckling äfven hos folken fantasien, all bildningsamma, och poésien, vettenskapernas modersmål. Allt framskridande, så väl inom snilletts verld, som i den yttre, har för hvarje tid sina bestämda gränсор, hvilka endast ensidigt kunna kringgås eller genom titaniskt öfvermod söndersprängas; båda delarne likväl på det sant menskligas bekostnad. Endast genom nya hjälpmedel, under högre villkor kan snillet så väl djupare intränga till tingens in-

nersta grund, som uppsvinga sig till det renare ljusets rymder. Äfven språken, bildningens på en gång vigtigaste hjälpmedel och skönaste frukt, kunna utan inledande af nya källådror öfverarbetas. Genom förening med de humanistiska vettenskaperna har det för vittra ämnen fordom oböjliga, jernhårda Svenska språket, under klassiskt bildade mästares händer, nu vunnit den styrka, klarhet och rikedom, att sjelfva detta Samfund kunde sägas redan hafva hunnit sitt närmaste mål. Filosofien, Historien och det skönas vettenskap stå väl hvar och en för sig på egen, fri grund; men de genomträngas nu af hvarandra, lifvas af hvarandra, hvar af den lyftning, samtliga i sednare tider vunnit, i väsendtlig mån beror. Naturen är äfven en bildningens outtömliga källa, de största snilleverk hafva ofta varit de trognaste öfversättningar ur skapelseboken. Vi våga derföre tro, att det skulle leda till ömsesidig vinst, om nämde samband äfven utsträcktes till Naturvettenskaperna. Den fordomna kastskillnaden emellan de stränga och glada vettenskaperna har för båda varit menlig; i Naturvettenskaperna har derigenom fantasien, som öfver allt utkräfvit sin rätt, ej sällan inträdt som herrskarinna på fält, der den endast kan tjena som slagruta för noggranna forskningar, och framställningens form har ofta blifvit så missvårdad, att ett mörkt,

inveckladt språk blifvit taget för grundlighetens pregel. Att de stränga vettenskaperna äfven öppna vigtiga tillflöden till de humanistiska, torde efter GOETHE, inhemska namn att förtiga, vara öfverflödigt anmärka. Äfven de erbjuda ett rikt fält för snillet och smaken, fast språket i deras verkstäder måste ikläda sig enklare drägt, än i vittert lag. Nämde vettenskabers ypperste målsman har icke blott lemnat ett högt föredöme, utan ock på detta rum*) uttalat sanningens och klarhetens fordran af vettenskapsmannen. Genom denna utsträckning af sin lifvande verkningskrets gifver Akademien icke mindre ett ojäfaktigt bevis på inre lif, som alltid sträfvar till fortgående utveckling, än en frisinnad hyllning åt tidsandan, som jemte snillets adel äfven erkänner arbetets ära och naturvetenskaperna såsom tredje statsmakten i bildningens rike. Endast så har jag kunnat fatta, att en anspråkslös svärmare ej på diktens, utan på naturens blomsterfält, vederfarits den aldrig anade äran att här intaga en plats, som nyss glänste af en GEIJERS snille. Men M. H., då jag med vördnadsfull tacksamhet hörsammar Eder kallelse, i det glada medvetandet att i Eder snillrika krets få mycket lära, kan jag ej undgå den frågan: Hvad är väl jag

*) Svenska Akademiens Handlingar XIX Del. sid. 6. Inträdestal af Frih. BERZELIUS.

på detta rum? En vild, osmyckad planta, som mången jemte mig torde frukta af ett misstag hafva blifvit inflyttad i den park, som man hittills varit van att se prydas af Svenska snilletts skönaste blommor. Dock, lyckligtvis, är det ej om mig, utan om min vördade företrädare mig nu åligger tala. Denna min första pligt skulle jag anse för en afundsvärd lycka, om jag ägde därför erforderliga, men från mina studier skilda insigter och ett snille jemlikt hans; i saknad af båda skulle jag anse för mitt största misstag, om jag sökte skenet deraf. Af mig kräfver vördnaden för GEIJERS minne endast en teckning så samvetstrogen som hans sinne, så anspråklös som hans lefnad, så hjertlig som sorgen vid hans graf. Hans egna mästerverk förblifva hans oförgängligaste äreminne, som icke kan fördunklas af bristerna i mitt föredrag — och af dessa utbeder jag mig öfverseende för GEIJERS skull.

Lugnt och stilla framflyter i allmänhet vetenskaps-idkares lif. Omärkligt, som vårens grönska, tillväxer deras utbildning; långsamt, som tidens, mogna deras mödors frukter. Ur menniskoandens outransakliga djup framväller den källa, sanningens och vishetens spegel, hvilken oförmärkt

växer till en flöd, som bauar tidsandans strömfåra och framåt med sig förer menskligheten. — Men det är ej på ytan, som böljar för dagens vindar, utan på de lugna djupen, som nå tidens botten, som de äkta perlorna alstras och de mäktigaste vågor strömma. Så var ock GEIJERS lif och verksamhet: en strid bergsström med brusande fall och blomstrande stränder. Vi hafva icke här, som hos hjälten och statsmannen, några yttre stora bragder eller i samtiden mäktigt ingripande skiften att teckna; utan hjertats pulsslåg, tankens härtåg, snilletts segrar inom idéernas eviga värld, af hvilken hela jordlifvet, efter forntida vises uppfattning, endast är en vexlande, förgänglig skugga — och inom hvilken allt, som i sinneverlden skall vinna varaktig verklighet, först måste utkämpas. Vi hafva här att teckna en filosof, som, ledd af en högre sol, i tiden icke blott ser förgängelsens graf, utan tillika mensklighetens pånyttfödelse: en häfdeforskare, som i företeelserne icke blott ser ödets nyck eller lidelsernas spel, utan verldsandens utveckling till stigande frihet: en skald, som, sjelf ett national-epos, förenar forntid och framtid till deras gemensamma urbild, evigheten. Den slagruta, som ledde honom i alla hans forskningar, var ett ödmjukt, menniskoälskande hjerta, uppenbaradt i den ädlaste personlighet. Större krafter

än mina måste afstå från försöket att fullständigt teckna denna man; jag måste inskränka mig till att uppsöka spåren af den väg, de villkor och medel; genom hvilka GEIJER, utan namn och från okänd bygd, sjelf byggde sig en thron i vetenskapernes aristokratiska rike — och derjemte blott anvisa de orubbliga grundfästen, hvaruppå hans oförgängliga ära hvilar. Med dessa rika smycken behöfves ingen konstnärlig vältalighet för att fira hvardagligheterna i hans lif eller de yttre hedersbevis GEIJER var för stolt att eftersträfva, men för anspråkslös att afslå. Han blef nationens älskling, icke blott som en af dess fruktbaraste, mångsidigaste och tankdigraste författare, utan som den mest Svenske; ty samma pulsslag genomströmmade hans som nationens hjerta, och derföre kunde han så i dagen framlägga folkets innersta, friska kärna, att en hvar deruti igenkände sin egen dunkla aning, blott undrande, att ej sjelf förut förnummit detsamma. Ty oaktadt allt tal om Svenska afundsjukan (denna urartade frihets och jemlikhetskänsla), finnes måhända intet folk finkänsligare för det verkligen stora, intet villigare, än just det Svenska, att hylla öfverlägsen kraft, hvarom vittna så väl dess hängifvenhet till våra stora Konungar, som varma kärlek till alla höga, äfven vetenskapliga anor.

Wermeland var GEIJERS fosterbygd. Det är ett af Sveriges yngsta landskaper, der fredliga eröfringar af ödemarken ännu fortgå, der derföre ock längst fortlevvat Sveriges forntid med sina seder och minnen. Det var här fordom uppstod en ny Ynglinga-ätt, sedan den äldre i Sverige utslocknat; det är härifrån nyligen nya lifskrafter återströmmat till det gamla moderlandet. Långt vesterut, bortemot Norska gränsfjällen, der vägen förlorar sig i skogsstigen, ligger i Klarelfvens dal ett halfvildt landskap, genomskuret af bergåsar och vattendrag, hvars inre är jern och hvars klädnad är urskogen. I denna bortgömda vrå af verlden föddes samma år, som LIDNER besjög såsom förra seklets jubelår, ERIC GUSTAF GEIJER, nedstammande från idoga, aktningvärda Bergsmansslägter*). Sjelf har GEIJER så målat sin barndoms idyll, att ingen annan mer vågar försöket. Med hvilken hjertlig fromhet han tackar Gud för de bästa föräldrar! Huru skönt han tecknar den lyckliga fläck, deras hulda vård helgade! Med hvilka lefvande drag han målar denna storartade natur, detta kraftfulla, rör-

*) ERIC GUSTAF GEIJER föddes på Ransäters Bruk d. 12 Jan. 1783. Fadren var Brukspatronen BENGT GUSTAF GEIJER och Modren ULRIKA MAGDALENA GEISLER. Närmare belysning om denna familjekrets lemnas i GEIJERS lilla skrift: *Minnen, Utdrag af Bref och Dagböcker*, Upsala 1834.

liga folklif i sjelfva jernets och vintrens bygd! Ännu återstrålar solskenet öfver denna lugna dal, hans barndomsvagga, öfver den patriarkaliska fäderneboningen och den lefnadsglada krans af granar och anförvandter, med hög och flärdlös själsodling, hvilka grundlade hans sant menckliga uppfostran. - Religionen var här lifvets sol, vördnaden för mencklig ordning dess återsken; undergifvenhet närde frid och belåtenhet; der var kraft i arbetet, der var själ i glädjen. Ovanligt tidigt utvecklades GEIJERS rika anlag; redan vid fem års ålder kände han hela Bibliska Historien, och hans käraste sysselsättning var, att vid aftonbrasan i familjkretsen förtälja dessa vårt släktes äldsta minnen från Österlanden. Här se vi första gryningen till den kommande dag, då han inför hela den bildade verlden skulle förtälja Sveriges häfder. Den ännu späda plantans första hjertblad utvecklades af en nära anförvandt*), som var hans första lärarinna i Kristendom och Musik, hvilka båda slogo de djupaste hjertrötter för lifvet. Handledd i fädernehuset till tolfte året intogs han i Carlstads skola, under ledning af d. v. Historiarum Lektorn A. FRYXELL, som närmare fästade dess sinne vid hi-

*) Demoiselle AGNETA GEISLER, syster till GEIJERS moder, hvilken genom GEIJERS tacksamhet fortlefver i oförgätligt minne.

storiens studium. Under ferierne återvände han till fädernehuset, der om dagen Latin och Grekiska var det unga sinnets gymnastik, men hvad dikten och tonkonsten ägde skönast blef om aftonen arbetets belöning. "Jag är uppvuxen", säger GEIJER, "vid dans och musik;" en oförgänglig harmoni inströmmade i hela hans väsende redan vid lifvets morgon. Här finna vi den friska ungdomskällan, ur hvilken, hela lifvet igenom, gladt mod, ungdomligt sinne, kraft och allvar till arbetets mödor tillflödade. Det är ock hembygdens och barndomens minnen, som gifva pregel och färgglans åt snillets sednare skapelser — och om de förra än i ungdomsåren öfversvämmas af en ny bildström, dyka de första med åren upp igen, liksom den äldsta inskriften i en Codex rescriptus. En sådan episod, från bådas ungdomstid, erbjuder GEIJERS minne af TEGNÉR *).

Men vi måste fortskynda till en ny vädjöbana för GEIJERS utveckling. Vid sexton års ålder blef skolan för trång; han inträdde vid Upsala Universitet**), medförande ovanligt lofvande vitsord: löften som ofta felslå, men denna gång öfverträffades. Inträdet på Akademiska banan, äfven som dess afslutande, äro de tvenne viktigaste vänd-

*) Sockholm 1846.

**) Hötsterminen 1799.

punkterna för mannens andliga lifsverksamhet. Uti hembygden och skolan emottagas endast grundläggande kunskaper; vid högskolan hänvisas ynglingen på sig sjelf. Kunskapernas träd med sin vida krona blommar lika för alla, men på de unga ymparnes egen lifskraft beror antingen frukten blir frisk eller maskstungen, mognar eller bortfaller som kart. Huru frisk, huru rik inträdde icke GELJER i studentlifvet, denna glada vapenöfning för vettets och suillets strider! Icke slutade han, som mängden, med inlärande af blotta handgreppen, utan med eröfring af det område, som han sedermera med hela kraften af sin själ omfattade såsom sitt lifs mål. Anlagen äro skilda, men ju högre något skall stiga, desto flera villkor erfordras — ju större fullkomlighet något skall uppnå, desto flera utvecklings-skiften måste det genomlöpa. Så upplöser sig till en lycklig varsel för framtiden GELJERS klagan denna tid öfver "omätlig receptivitet, men långsamt mognande sjelfständighet;" i denna klagan misskänner han *sin* högre bestämelse, förglömmar han *sin* egen lära, att blott "det, som växer långsamt, varar tiden ut." Och då GELJER bekänner sig afundats deras lott, som genom medfödda anlag, man kunde säga blind naturdrift, rakt framgå till öfverlägsenhet i visst yrke eller bestämd forskningsart, förbiser han

snilletts högre anor. Snillet är allsidigt och måste därför sjelf genom hårda pröfningar bryta sig en sjelfständig bana, sjelf, likt solen, alstra ljuset omkring sig för att blifva mensklighetens fyrbåk. Få torde hafva genomgått så svåra, långvariga inre strider, som GEJER; bland allt det rörande, han skildrat, har intet gripit oss djupare, än teckningar af denna inre till förtviflan gränsande sinnestämning denna tid, då han sökte sig sjelf; "då han syntes sig så utan personlighet, att en skugga kunnat intaga hans plats." Det stora kunskapsförråd han inhämtat, ehuru sina jemlikars öfverlägset, var ej för hans mål nog; den yttre väckelse, som skulle fångsla honom vid ett bestämdt mål, var ej gifven. GEJERS studenttid sammanfaller ock med det dystra, glädjelösa tidskifte, som föregick Sveriges nya statsskick, lika förtryckande för hvarje högre krafts sjelfständiga framträdande, som mäktigt att genom fäderneslandets olyckor frammana de gryende anlag, som genast utvecklades i den följande, löftesrikare tiden. Just derigenom att dessa icke bortnött sina bästa ungdomskrafter på omogna försök, utvecklades en högre själens spänstighet. All förtidig blomning skadar den mogna frukten; knappt något mera ett gryende anlag, än ett förtidigt skriftställereri. Deraf utbildas vettensskernas stigmän, som ur två, tre böcker

sammansätta den fjerde, och litteraturens statorpare, som genast förbruka, hvad de för dagen lära. Anorlunda GEIJERS mod till försakelse; ehuru i formelt afseende rikt utrustad (redan 1806 hade han erhållit filosofiska graden), ville han icke uppträda som författare, emedan han icke fullt beherrskade något ämne. Blott en enda gång, man kan gerna säga af nödvärn, för att undanrödja ett menligt vitsord om bristande stadga hos den lefnadsglade ynglingen, fattade han, blott tjuguarig, penan, och detta ungdomsförsök blef Äreminnet öfver Riksföreståndaren STEN STURE den äldre*), som af detta samfund belöntes med dess högsta pris. Den hänförande berättelsen i GEIJERS minnen om detta ungdomsäfventyr (ty endast så kunna vi hos GEIJER benämna hvad för mången annan varit ett hedrande studiernas insegel) är ett allt för viktigt drag till hans bildningshistoria, att här förbigås. Denna ovanliga framgång och de lysande bekantskaper med veteranerna i snillets tjenst, ROSENSTEIN, LEOPOLD, LEHNBERG med flera, genom hvilka mången yngling skulle förlorat sig sjelf, tvingade GEIJER att pröfva sig sjelf och misstro egna framgångar. Under följande sju år afhöll han sig från allt författande**); han drog sig äfven tillbaka från

*) Svenska Akad. Handl. III. sid. 151.

**) Med undantag af Gradual-dissertationen, *De ingenio*

den vittra krets, i hvilken han blifvit införd; men den oförgätlige NILS VON ROSENSTEIN, under hela sin lefnad snillet och ungdomens ledstjerna, följde honom oupphörligt med sin faderliga vård.

Med den af GEIJER år 1809 företagna utländska resa börjar vändpunkten i hans litterära lif. Svenskarne voro nu utestängde från hela Europas fasta land. England måste således väljas; men detta tvungna val var tvifvelsutän det mest gynnande för GEIJERS mögnad. Det ligger utom våra beräkningar, hvilken riktning GEIJERS rikt utrustade, men ännu veka sinne erhållit bland de svärmiska Sydlänningarne eller grubblande Tyskarne; till de förra ägde han genom naturen, till de sednare genom sin bildning mesta valfrändskap. Men just därför måste Englands storartade, bragdrika nationalanda blifva det verksammaste retmedel till framkallande af själsspänstighet och sjelfverksamhet, säkraste vägen till sjelfständighet. Den dunkla, ofruktbara obestämmdheten i hans förra sinnesstämning härflöt af öfvermåttet af vidtfamnande abstrakta studier, hvilka utan erfarenhetsstöd korsade hvarandra; men den rena åskådningen af en kraftfull, lefvaude, verklighet väckte ännu slumrande krafter till utveckling och

medii aevi, Pars I. Upsala 1806, och specimen för Docentur: *De stilo historico apud Romanos*, Pars I. Ups. 1808, hvilka båda endast blefvo påbörjade.

blomning, likt ett vårregn öfver ett för ädel brodd väl förberedt landskap. Mindre på boksalarne och i de lärdas gillen, än i naturen och folklifvet, vid skådespelen och bland konstens mästerverk finna vi här vår unga landsman, studerande hvardagslifvets djupa allvar och det praktiska förståndets sanna värden. Så förbereddes en jemvigt i hela hans bildning, sedan den ur böcker frammanade skuggan försvunnit, såsom en andesyn vid ljuset. Under den sinuets oro, som denna inre brytning framkallade, återvände GEIJER till fäderneslandet; sitt lugn och lefnadsmod återvann han, efter eget vitsord, genom läsning af Bibeln och Luthers skrifter. Ty man förgäte aldrig, att GEIJERS innersta inre var en stark, bestämd, lefvande kristendom; icke blott detta matta, sväfvande känslösvall, som benämner sig religiositet, som nöjer sig med molnet, förbiseende den himlaburna gudomligheten. Som en vår utan blommor, som en himmel utan stjernor, ansåg GEIJER denna matta, sjukliga lära; som fräter lifvets märg och handlingens kraft — och blott i ett enda fall hafva vi funnit honom ofördragsam, nemligen emot den blödsinta sentimentaliteten. Jag beder om tillgift för detta främmande ord, men sjelfva saken är ej heller Svensk; ty hvad norden evigt kräfver, om den skall undfly neslig strådöd, är den af GEIJER så sant tecknade

själens helgjutna tapperhet, som förmår lida och strida, segra eller besegrad uppresa sig genom en högre kraft, än den verlden gifver. Det är icke utan betydelse, att så väl de första*), som den sista af GEIJERS skrifter fäste största vigten på hvarje tids högsta fråga eller den religiösa, och samtidigt med de förra sjöng Psalmer af ren kristlig anda. I nära samband härmed står äfven GEIJERS samtidiga svar på frågan: *Hvilka fördelar kunna vid människors moraliska uppfostran dragas af inbillningsgåfvan?**)*, som åter af denna Akademi belöntes med dess högsta pris. Denna uppsats utmärker sig genom en förvånande idériakedom, att man vid första påseendet väl ser ett rikt snilles lek, ej anande djupet under det enkla flärdlösa språket. Ehuru redan (sedan 1810) anställd som Docens i allmänna historien, synes GEIJER denna tid mindre egnat sig åt historiska, än filosofiska och estetiska forskningar. SHAKSPEARE***)

*) Om sann och falsk upplysning i afseende på religionen. Upsala 1810. Om rätta förhållandet mellan religion och moralitet. Upsala 1812. Försök till Psalmer. Upsala s. å. Hit må äfven räknas GEIJERS Tal vid Svenska Bibelsällskapets sammankomst. Stockh. 1838. Tidens religiösa fråga, först utgifven på Tyska under hans sista utländska resa.

***) Svenska Akad. Handl. V. p. 263.

****) Af SHAKSPEARES tragedi: *Macbeth* utgaf GEIJER en öfversättning. Upsala 1813.

och GÖTTE, af hvilken sednare GEIJER säger sig lärt mest bland alla dödliga, utträngde de äldre, ROUSSEAU och SCHILLER, med hvilka han i ungdomen blifvit förtrogen. Grunden till samtliga desse författares välgörande inverkan på själens helsa, uppgifver GEIJER vara den, "att han icke kunde njuta någondera utan motstånd, eller utan att de uppkalla hela spänstigheten af en liflig sjelfverksamhet;" de icke blott draga läsaren till sig, utan drifva honom äfven tillika inom sig sjelf. Och då få allvarligare än GEIJER sökt genombryta tingens skal, för att intränga till kärnan och fatta det helas inre sammanhang; blef filosofiens studium för honom ett behof. KANT, SCHELLING och FICHTE egnade han ett flerårigt studium; LOCKE, CONDILLAC och slutligen HEGEL rådfrågades äfven. Men GEIJERS uppfattning af filosofiens föremål var både sjelfständig och djupsinnig, ehuru han vid de frågor, vid hvilka menskligen förnuftet vanligen svindlar, hellre hämtade svaret från sitt hjerta, än från dialektikens irrbloss. Ty det för hela menskligheten gemensamma, fruktbarande, försonande var honom kärare än hvarje ofruktbar, blott söndrande vishets-lära. Och just derföre kan med skäl be-
tviflas, att filosofien, efter dess vanliga anspråk,
blifvit

blifvit hans rätta fält*), ty hans känsla var för varm, att trifvas i abstraktionens kalla rymder; han saknade denna dialektiska skärpa, som ensam banar väg i de öfversinnliga öcknarne. Hans snille var en lågande, till siareförmåga stegrad känsla, som omedelbart förnimmer, som slående och bländande frambyter, såsom blixten från en elektrisk himmel. Träffade denna ett förberedt, likstämningt sinne, fattade detta genast andemeningen; men den som kallt pröfvade bevisningens bindande makt, upptäckte ofta luckor, emedan han icke kunde genomskåda loppet af de fördolda krafter, som i tänkarens iure föregått. Genom hans ej mindre mångsidiga bildningsgåfva än den slipade diamantens skilda facer, bröt sig utomdess det rena ljuset i alla färger; hvarje stråle var väl för sig skön, men för att riktigt fattas måste alla förenas i sin gemensamma brännpunkt — och denna är hos GELJER, kristendomens. Få författare hafva i få ord uttalat så många och så stora sanningar, som GELJER, men få äro ock genom denna ordkarghet lättare att missförstå och misstyda. "Men det

*) Till den 1814 lediga Adjunkturen i Filosofien anmälde han sig som sökande och uppfördes äfven uppå förslaget till densamma, efter att hafva utgifvit Dissertationen *De jure naturae, qua ratione hactenus tractatum fuerit*. Pars. I. Äfven ofulländad.

dunkla hos GEIJER kommer icke af grummel, utan djup," vittnar samme Man, som lärde, "att det dunkelt sagda var det dunkelt tänkta." I GEIJERS sista filosofiska skrift, Thorild *), innefattande hans vettenskapliga trosbekännelse, förklarar han filosofien oförmögen att lösa livvets gåtor och besvara mensklighetens högsta frågor. Förnuftet var för honom endast själens öga, men för att se erfordrades derjemte en andlig sol. Det är denna sinnets ödmjukhet, som ej vill upphäfv sig till det helas medelpunkt, som ordnar hela GEIJERS rastlösa sökaude till ett så skönt, så rent menskligt helt, hvarförutan snillet endast förblir en skiftande Proteus eller en fallen, vid stoftet fångslad Prometheus. Denna, den vise BACOS lära, att snillet endast herrskar genom lydnad för högre lagar**), utgör grundtanken i all historisk forskning, så väl den som vänder sig åt den Eviges uppenbarelse i naturen, som i tiden. Deraf var den historiska forskningen GEIJERS anborna kall, och förtjensten att för alltid hafva fästet honom dervid, äfvensom vid Upsala Högskola, hvilka bådas lydnad han snart blef, tillkommer framlidne

*) Upsala 1820. En inledning till den af GEIJER besörjda upplagan af Thorilds samlade skifter, Upsala 1819, 1820, 1825.

**) "Naturæ non imperatur nisi parendo.

Professor FANT, hvilken bestämde GEIJER, redan som Docens, till sin efterträdare: ett den tiden ovanligt steg, som endast ovanliga snillegåfvor kunde rättfärdiga. Nu var GEIJERS lefnadsmål funnet; de vidtfamnande förstudier, han genomlupit, voro en vigtig förberedelse dertill. Ingen äregirighet, inga yttre förmåner kunde nu förmå honom afvika från den bana, som han med sitt snilles förenade krafter omfattat, och derigenom blifvit hans själs glädje; från äran att blifva sitt lands häfdatecknare. Men hans inre var ett andeligt presterskap, något, som är oberoende af den yttre drägten, och klarseende män kallade honom tveune gånger till kyrkans högsta platser*); men sjelf afböjde han sin utnämning, af orubblig trohet emot sin vettenskap, af innerlig kärlek till den ungdom, af hvilken han lika varmt älskades tillbaka, emedan båda blifvit honom ousärlige för hans lefnads lycka.

Men återvändom till de första åren efter GEIJERS återkomst från England, då den unga kraften pröfvade sin styrka i hvarje riktning. Denna hans poetiska ålder sammanfaller med det då unga Sveriges vår, rikt på svällande knoppar och friska skott. Hvar nu något ädelt och skönt tänktes, något stort och fosterländskt åsyftades,

*) År 1833 uppfördes han på Biskopsförslag till Linköpings Stift. 1834 likaledes till Carlstads Stift.

der finna vi alltid GELJER i främsta ledet. Ehuru vanligen icke räknad till den nya skola, som vid denna tid till Sverige sökte öfverflytta de estetiska grundsatser, som hos våra stamförvandter söder om Östersjön utbildats, tillhörde han den både genom själsfrändskap och filosofiska studier; han deltog väl ej i stridens bitterhet, men lemnade några bidrag till dess arbeten. Han biträdde äfven vid utgifvandet af *Scriptores rerum Svecicarum mediæ ævi* *), äfvensom vid ordnandet af ARZELII samling af *Svenska Folkvisor*. I den djupt tänkta inledningen till de sednare, förklaras den Nordiska Valas mysterier och verldsåskådning; och blifva så dessa enkla natursånger ett viktigt bidrag till kännedomen af folklynnet och själsodlingen. I Götiska förbundet var han den egentligen lifvande anden; denna förening var framkallad af den i lidandets skola återväckta nationalitets-känslan, till hvars stärkande frammanades Nordens forntid med dess gudaverld och hjeltesagor. GELJER omfattade varmt detta bildningsmedel, men var ock den förste, som varnade för öfverdriften att derför vilja bortkasta hela den klassiska antikens

*) Utgifne i förening med E. M. FANT och J. H. SCRÖDER. Tom. I, Ups. 1818, II. Ups. 1828. Svenska Folkvisor från forntiden, trenne delar, utkommo redan Stockh. 1814, 1816.

rikare och skönare skapelser *). Mången upptog detta då för tiden som ett betänkligt affäll; Asarnes hugstore skald såsom en hädelse emot Vallhalls Gudar och utträdde genast ur förbundet. Tidskriften Iduna, som bland likartade Svenska, ännu intager första rummet, blef förbundets språkrör till allmänheten. Hela första häftet och viktiga uppsatser i de följande äro flutne ur GEIJERS hjerta och penna — och efter förbundets upplösning blef han dess minnestecknare. De fosterländska sånger af GEIJER, som öppnade Iduna, dessa verkliga Iduns-äpplen till nationens föryngring, emottogos med förtjusning och beundran af samtiden och lade första grundstenen till GEIJERS ära inom fäderneslandet. Mer de voro tillika förstlingen af GEIJERS mognande mannakraft och skapande förmåga; en hägring inom fantasiens synkrets af de taflor, han i framtiden skulle måla. Så susar ännu en poëtisk värfläkt genom hvarje ynglings sinne första gång hans själ glöder för ett sant vetenskapligt mål och han inviger sig till dess tjenst. Men vanligen förblir den stum; för GEIJER åter, hvars barndomsbildning var harmoni och sedan ut-

***) Iduna, 7 häftet, Betraktelser i afseende på de Nordiske Mytternes användande i skön konst. De fleste af GEIJERS uppsatser i denna tidskrift hafva ingått i hans sednare större arbeten.

bildats till skön konst, blef det ett tvingande behof att först utsjunga sitt inres syner, innan han öfvergick till tydningen af forntidens runor. Derför sjöng han, likt hela den fria naturen, endast i lifvets vår; utan lärospån framträdde han som mästare. De äro ej dikter, dessa sånger, utan en stor verklighet, dels hela tidehvarf i menisklig gestalt, dels daguerrotyper i ett finkänsligt, fosterländskt sinne. Samma motsatsernas sammansmältande till ett skönt helt, som GELJER beundrar hos TEGNÉR, återfinna vi äfven här; ty fast dessa båda omätbara storheter ofta betraktade sig sjelfva såsom hvarandras motsats, voro båda fostrade af samma nordiska natur och samma himlaborne ande — och närförvandta grundtoner återljuda från bådas lyror, nordmannalifvet i forntid och samtid; fast skilde, som vakans slag i *den Uppsvenska tallskogen* och näktergalens bland bokarne i *söderns lund*, hvarföre den sednares sång i en yppigare natur kliugar högre och skiftrikare. Men i GELJERS sånger finnes ej en euda ton, som ej går på äkta nordisk skala, och deras allvarliga, nästan tunga gång tillhör deras fornnordiska pregel. De förklarade vålnaderne af "*Manhems storsinta ätt*," af "*den gamle Svedger*," af den siste "*kämpen bland blixtnes sken*" och "*Skalden som klagar, när de gamle Gudar drogo hädan*" äro ett återsken från

minnets äldsta gränser, likt ett norrsken vid vår synkrets' yttersta rand. Och sen de naturtrogna bilderna af Svenska folkets dagliga strider och oftast obesungna segrar — *Wikingens på hafvet*, *Odalmannens på bergig ås*, *Bergsmannens i grufvornas natt* och *Kolargossens i den mörka skogen* — skola aldrig utdö i Norden; de fortleva icke blott på ynglingars läppar, de skola genljuda i manliga bröst, så långt och så länge som Svensk sång. Men hvad man utan möda äger, skattar man vanligen själf ringa; så förgat den rike snart sin lyra, då dess återtagande ej blef ett hjertats kraf, såsom döds-offren åt de ädla ynglingar, som dött för sitt fosterland*). Men icke var derföre GEIJERS skalde-åder försinad, fast han icke mer utpreglade sin fantasi skära bilder i ord och rytm; de sammansmälte med hans historiska forskningar till dessa öfverträffliga naturs- och karakters-skildringar, vi öfverallt finna i hans sednare skrifter. Äfven den bundna, till ord stelnade formen passade icke mera till dess fria andes snabba flygt; detta förbiskymtande panorama kunde endast troget återgifvas i de oändliga tonernes böjligare svall. Redan

*) Samlade finnas GEIJERS poesier uti *Skaldestycken af E. G. GEIJER*, Upsala 1835. Talrika Musikaliska kompositioner, jemte Sångstycken äro af GEIJER dels ensam, dels i förening med A. F. LINDBLAD utgifne.

i barndomen invigd i den sköna konsten att stämma tonerna efter själens eolsharpa, upphann GEIJER i musiken sant mästerskap och i hans kompositioner uppträder för *hvar yngling, om han hjerta har*, en ny, tjusande diktens värld. Så förklingade under GEIJERS fria, ej upptecknade fantasier många stora tankar, många sköna bilder, som aldrig iklädde sig åskådlig gestalt. Ännu vid lifvets afton, då den fordna själsspänstigheten och lefnadsmodet sjunkit, hördes den gamle i skymningen anslå milda ackorder, såsom preludier till tonerna från en högre värld. Ty hvarje handling af GEIJER innebar, jemte ett uttryck af det närvarande, en aning af ett högre tillkommande.

Från filosofiens och estetikens område inträdde GEIJER på historiens fält, och hans egenomlighet, såsom historisk skriftställare, visade länge spåren af denna hans bildnings gång. Han sökte först i historien en tillfredsställelse för det filosofiska forskningsbegäret och det estetiska sinnet; och han fann detta förnämligast i den inre betydelsen och den poetiska halten af företeelserna. Sedermera har äfven här det innersta af hans friska natur genombrutit och från den utgå de egenheter, som tillhöra honom som historieskrifvare, nemligen först *den stora klarheten*, som utmärker hans snilles kraft; allt är rent och osmyc-

kadt, ehuru lysande, ty ju renare vattendroppen, desto skärare återspeglas ljuset i sin färgbrytning; vidare *hjärtats värma*, som lågande ur djupet ger lif åt hvarje framställning af menckliga lifvets skiftande rörelser, samt slutligen *gestallernas friskhet*, som uppträda tvagne i hans rena fantasis rika källa. Det är icke den fortgående berättelsens rikedom och glans, som utmärcka honom, ej heller detta sorgfälliga vägande af skäl och motskäl; utan den oförmärkt ur töcknen frambrytande solstrålen, som lik en elektrisk låga på en gång sprider ljus öfver hvarje länk i en hel kedja af händelser. I afseende på den historiska konsten är han således, om oss tillåtes detta uttryck, mera en musikalisk än en plastisk konstnär. Hans framställning har icke denna episka gång med lugn och åskådlig het hänförande, utan mera *en lyrisk karakter* af en på vissa punkter samlad, plötsligt frambrytande, men till inre känslan talande styrka. Äfven häruti är hans karakter sant Svensk och hans egentliga fält var ock fäderneslandets häfder, och bland dessa är det förnämligast hans eget inres djupa sympati med ämnet, som utgör den hemliga trollkraften i hans framställning. Med så rörande drag har ingen tecknat Nordiska naturens egenheter, icke blott dess företräden, utan tillikå dess vådor, på en gång lifvande och varnande — in-

gen med så ljus blick uppfattat den, dess söners anborna, själstapperhet, som å ena sidan är villkoret för deras bestånd i striden mot en fiendtlig natur, men å andra sidan lätt urartar till denna sinnets hetsighet, för hvilken ej segren, utan striden är målet, hvarom så väl våra äldre som nyaste inre strider bära vittne — samt slutligen ingen med så trogen sanning skildrat de från hans kärlek lika oskiljaktiga föremålen, *Svensk Bondefrihet*, med sina dristiga, ej sällan våldsamma rörelser — och *Svensk Konungamakt*, med sin kraftfulla, ofta hårdhändta inverkan. Allt, som velat iuskränka någonderas fria utveckling, var för GELJER ett förräderi emot Sveas genier, och, sjelf ingen medelvägsman, kunde han icke förlika sig med medlande samhällsmakter, så vida de hämmande ingrepp i de förras fria utveckling, hvaraf lätteligen förklaras den partiskhet för och emot vissa personer och stånd, hvarför han (med eller utan grund tillhör ej vårt afgörande) blifvit beskylld. Men det är just denna hans sinnes fullkomliga harmoni med de innersta krafterna i det fosterländska samhällslifvets utveckling, som gifver denna tjusande dragningskraft åt hans framställning och sprider ljus och lif äfven öfver det, som förut låg för oss såsom en död ofruktbar kunskap. Ty fältet var ingalunda förut obearbetadt, då GELJER ånyo upp-

tog detsamma, men det hade en längre tid legat i hvila, hvarföre dess uppodlande ånyo måste blifva så mycket mer fruktbaraude, som icke blott flera nya tillflöden blifvit tillgängliga, utan ock GEJER ägde tillfälle att i Svenska historiens anda införa hela den nya, såväl filosofiska som estetiska bildning, som under tiden uppväxt. Häri-genom, i förening med sitt snilles klara blick, öppnade han en ny bana för Svensk historia.

Efter dessa allmänna grunddrag af GEJERS storartade verksamhet som häfdatecknare, ålåge det oss öfvergå till framställning af euskiltheterna; men att en främling i denna forskningsart studsar tillbaka från tankan att upphäfva sig till domare öfver odödliga snilleverk, lærer väl en hvar finna naturligt. Dertill kommer deras *stora mångfald*, som kräfver en utförligare granskning, än en af-tonstund medgifver, och den *stora svårigheten* att nog omsorgsfullt följa en författare, som rastlöst framskrider till utveckling. Icke blott slutföljder-na framstå derunder i ny dager, utan äfven fram-ställningens form öfvergår från filosofiskt konstrueraude genom flera mellanlänkar till nära nog annalistisk. Genom flera smärre uppsatser, med kärnfull stil och djupsinnig planläggning, införde GEJER först Svenska läsare i den nya häfdeforskningens klarare ljus och idéverld. Bland dessa böra före-

trädesvis nämnas afhandlingen *om den gamla Svenska Förbundsörfattningen* *), hvars förhållanden väl icke förut voro okända, men under GEIJERS framställning lemnade nyckeln till förståendet af många sednare händelser. Mest fulländad, ehuru icke afslutad, är afhandlingen af *Feodalism och Republikanism* **), der historien bevisar sig vara den Gudomliga rättvisans dom öfver verlden och forntidens tolk uppträder som framtidens siare. Man läse här GEIJERS utveckling af nyare historiens Nessus-klädnad, Polens nesliga styckning "såsom en brännande infami, hvars minne hvar redlig man bör föreviga, så långt ett minne, en historia går;" man läse här, huru all statskonst grundad på sjelfviskhet, egennytta och söndring, "alstrar den egna åskluft, som föregår revolutioner och förvirrar sinnena hos de mäktiga uppå jorden," då själarnes inre flamma förenas för ett gemensamt mensklighetens högre mål; med eldsdrag tecknar han här straffdomen öfver alla låga medel och otrons lek med mensklighetens heligaste låga, hvilken uppblussar "till en vådeld, som störtar samman öfver brandstiftarnes egna hufvuden." — Det för-

*) Införd i Idunas 9:de häfte. Den i 6:te häftet införda afhandling Om Skandinaviska halfön är införd med tillägg i Svea Rikes häfder.

***) Införd i Svea, häft. 1, 2.

sta större verk, hvaruti GEIJER sammangöt sina forskningar, var *Svea Rikes Häfder* *), utmärkt af framställningens skönhet och de kritiska undersökningarnes skärpa, utan att lifvet derigenom som vanligt förflygtigas. Det var här, GEIJER ur sin fantasi med djerf och säker hand tecknade Sveriges vexlande natur, trognare än något åsynavittne förmått, för att lemna ett åskådligt bevis uppå sin siasreförmåga. — Hans viktigaste verk är likväl *Svenska Folkets Historia* **), der han i korta, träffande drag framställt Svenska statens öden; ty äfven här skönjes, att Svenska folkets historia är dess Konungars. Blicken är alltid riktad på det väsendtliga. Många nya åsigter öppna sig, der man redan ansåg ämnet allsidigt belyst. Med hvilken lefvande personlighet framstå icke här, andra att förtiga, GUSTAF WASA och hans söner? Forskningen har mycken och allmänt erkänd förtjenst. Sjelfva den hufvudkälla. GEIJER begagnat, nemligen Riksregistraturet, bidrager att ge en ton af korthet, en karakter mer af snillrik grundteckning, än fulländad målning åt det hela. — Denna Akademi tillkommer äran att hafva framkallat GEIJERS *Teckning af frihetstiden* ***). Af förut

*) Stockholm 1825.

**) Första delen i Örebro 1832; andra 1834; tredje 1836.

***) Fullständiga titeln är: Teckning af Sveriges tillstånd och de förnämsta handlande personerne under tiden

obegagnade och intrasslade trådar, förnämligast Sekreta-Utskottets handlingar, sammanväfver och målar GEIJER här en tafla, uppå hvilken denna förut så dunkla tid framstår i sin rätta, men tvetydiga dager, med sina stora personligheter och små ränkor, genom hvilka fäderneslandets välfärd och ära höllos fala och Konungamakten var förnedrad. Här till sluta sig *de historiska dragen af Konung GUSTAF den III:s regering*, hämtade ur denne Konungs efterlemnade papper *): ett egendomligt slag af historisk framställning, på en gång meddelande materialier och deras bearbetning; men i sin art lyckad. Och med alla dessa rika skatter, måste vi ändock beklaga, att GEIJER icke gifvit någon framställning af den tid, som framflöt emellan Drottning KRISTINAS thron-afsägelse och frihetstidens början, Carlarnes hjelteålder. Men äfven i detta afseende är GEIJERS öde äkta nordiskt, att de historiska skrifter, han lemnat, utgöra ett stortartadt fragment, utkastet till en jättestor byggnad af förr osedd skönhet. Vi yrka icke, att GEIJERS metod är den enda riktiga; tvertom äro vi öfvertygade, att det sanna, liksom sköna, trifs i mån-

från K. CARL XII:s död till K. GUSTAF III:s anträde af Regeringen, införd i Sv. Ak. Handl. XVIII. D. omtryckt i Upsala 1839.

*) Upsala 1845, 1846.

ga former; icke ens att den är den högsta, men i sin art torde den vara oöfverträffad. I kretsen af samtidens utmärktaste häfdatecknare har GEIJER redan intagit sitt rum och skall alltid försvara detsamma. Vid sidan af dem, som i Tyskland med djup lärdom och skarpsinnig kritik fört den historiska vetenskapen framåt; som i Frankrike genom ny bearbetning af den inhemska historiens källor föranledt ett återupplifvande af dess sanna, länge fördunklade gestalt; som i England fortsatt den der inhemska, af stark fosterländsk anda lifvade, politiskt historiska forskningen — intager GEIJER, äkta Svensk i hvarje skiftning, ett ärofullt rum, så väl genom undersökningarnes grundlighet, som framställningens behag, men förnämligast genom den djupa medkänslan af sitt ämnes innersta, som gifvit honom styrka, att med hittills okänd klarhet framställa det kraftfulla, det fria, det naturtrogna i fosterländska lifvets utveckling.

Som Akademisk lärare var GEIJERS lott äfven afundsvärd, emedan han kände sig sina höga pligter vuxen och i deras uppfyllande fann sin tillfredsställelse. De lagar, honom här bunda, voro inga andra än hans hjertas och snilles kraf, nemligen att kärleksfullt vårda den ungdom, som slöt sig till hans ledning, och att genom den leda min-

nets ström, från dess källor i urtiden, vidgad och klarare till efterverlden. Hans enkla, men hänförande föredrag genljöd i friska ynglingasinnen; hans tankar blefvo för talrika lärjungar ett testamente för lifvet. Som till en högtid församlade sig kring hans lärostol alla åldrar; och troget följde de honom genom händelsernas labyrinter, ledde af hans snilles fackla, vid hvars sken mången töckengestalt från den grå forntiden klarnade. Lifvade af hans anda nedträngde många sjelfve i urkundernas djupa schakter; ännu flere hafva honom att tacka för sin tro på mensklighetens uppfostran till högre frihet och fullkomlighet. Såsom något i vårt land ovanligt må nämnas, att äfven det skönas närmaste fränder, såsom den vittra *AMALIA VON IMHOFF* och flera med henne i hög själsodling täflaude fruntimmer, tidtals sågos hela terminer sira bänkarne i hans lärosal. Ouekligen äro historiska föreläsningar, såsom de fattligaste af alla, de mest tacksamma att hålla; men de äro tillika de för lärarens egen förmåga mest pröfvande; ty icke tillhör en Akademisk föreläsning, att endast återgifva den oordnade massa af lärdom och enskiltheter, läraren sjelf måste genombryta, (i sådant fall blifva de tröttande, tidsödaude, afskräckande); utan han måste så helt och hållet förflytta sig i de för-

svunna tiderne, att han rycker åhörarne med sig — och då blifva de väckande, lifvande, stärkande. Denna förmåga ägde GEIJER; under hans hänförelse af sitt ämne frambröto många nyfödda idéer; glauspunkterna i hans föredrag voro personernas och händelsernas gruppering. Ty, liksom i naturvetsenskaperna, gifves det äfven i historien en forskning i stort, en i smått; ingendera må förhäfva sig öfver den andra; för det hela äro de lika viktiga. GEIJERS kallelse var företrädesvis att se sakerna i stort. Då GEIJER först intog katedern, följde han den i Tyskland då antagna s. k. konstruerande metoden; det hela anordnades efter historiens filosofi, men verkligheten löper icke alltid regelrätt i dess jernbanor. Ehuru likväl i hvarje tidevarf, som förtjenar någon historia, någon stor idé lefver på djupet och söker arbeta sig fram, hvarefter historiens epoker bestämmas, kan detta bemödande lätteligen stelna till en *konstlad metod*, hvarföre den snart förkastades af GEIJER, sedan han funnit den *naturliga*, som uppkommer genom händelsernas eget inre samband. Hans sista föreläsningar voro mera ett framhållande af spridda drag, med tillämpning på samtidens frågor, hvarigenom de å ena sidan väckte största uppseende för dagen, men å andra sidan förlorade den vikt,

hvarje afsigtslös forskning med sig förer. — Men en Universitets-lärares kall är icke uppfyllt genom blotta föreläsningar; anser han sin pligt afslutad med föreläsnings- eller tentamens-timman, blir ofta det bästa utsäde förtrampadt eller förqväfdt af dagens törne och tistel. Han måste ingripa med hela sin personlighet, med kärleksrikt sinne lefva med och för ungdomen, uppmuntra de flitiga, leda de mera försigkomne till sjelfverksamhet, hvarförutan ingen lärare bildat någon skola. Han uppträder dervid icke som lärare, utan som en erfarenare rådgifvare bland yngre medarbetare och inleder dem i sina egna undersökningar. GEIJER lemna äfven i detta afseendet ett värdigt föredöme, och denna sjelfförsakelse kan enhver ålägga sig, då ett lysande föredrag är en mera sällsynt naturgåfva. Råd och uppmuntran saknade aldrig någon skicklig yngling hos GEIJER, och Vermlands nation njöt den lyckan, att i flera år äga honom till sin Inspector. — Utom dess anlitades GEIJERS verksamhet vid många andra tillfällen. Vid Akademiska fester vände man sig helst till den mest fräjdade talaren. Bland dessa tillfällighetsskrifter, men alla af högt värde, fästa vi oss här endast vid *talet öfver Reformationsfesten 1817*, utmärkt af en ren protestantisk anda; *talet vid GUSTAF d. II. ADOLFS Minnesfest 1832*, som var ett mönster af

GEIJERS vältalighet; samt *talet öfver CICERO* vid Rektoratets nedläggande 1836, såsom vittnande om GEIJERS klara uppfattning af den äldre historiens innersta trådar och dess förmåga att adla hvarje ämne, han berörde *). Fyra gånger Universitetets styresman, blef hans förvaltning lätt genom ett sällan sviket förtroende till ungdomens egen sedlighets-känsla och företrädesvis utmärkt af de lärorika programmer **), han derunder, äfvensom vid Promotionsfesten 1836, afgaf. Ett fräjdadt namn är en mäktig talisman bland en bildsam ungdom, och då GEIJER efter erhållen tjänstledighet afflyttade till Stockholm och sade sitt sista farväl till den på stranden samlade skaran,

*) Till de nämde böra tilläggas: Tal i anledning af H. K. H. Kronprinsens antagande af Akad. Kansleriatet Ups. 1820; Inträdestal i Svenska Akademien öfven Exell. m. m. M. RAMEL (Sv. Akad. Handl. XII); Några Beträktelser öfver den store GUSTAF ADOLFS tidevarf (Witt. Hist. och Antiq. Akad. Handl. XIII); Lefvernesbeskrifning öfver H. Exell. m. m. CLAS FLEMING, Stockh. 1832; Minnestal öfver Erke-Biskop WALLIN, Stockholm 1840 m. fl.

**) Att uppräknas så väl alla dessa, som de dissertationer för hvilka GEIJER presiderat, blefve alltför vidlyftigt. En del återfinnes i hans *Smärre samlade Skrifter*. Dissertationerne utgöra till större delen källor för Svenska historien; särskilt må nämnas: *Mores Heroicæ ætatis apud veteres Græcos et Scandinavos comparati*. I—IX Ups. 1830.

fans ej öga utan tårar, intet hjerta utan tacksamhetens rena offerlåga.

GEIJERS verksamhet var likväl icke inskränkt till dess åliggande som Universitetets lärare; det allmänna förtroendet kallade honom till flera offentliga värf; och Svea Konungar omfattade honom med en huldhet, som vi måste benämna den varmaste personliga vänskap. Hans sinne var ock konungskt och man kan med fog säga, att han var på en gång sin Konungs och folkets man, sin tids och sitt lands tolk. Allt, som rörde det uppväxande slägtets bildning och undervisningsverken, från folkskolan till högskolan, omfattade han med förkärlek, och huru verksamt han deltog i detta samfunds arbeten, vittna dess handlingar. Som de tider försvunnit, då Svenskarne genom svärdet gällde högst på Europas valplatser, måste vi nu, om vårt namn bland folken ej skall spårlöst försvinna i tidens ström, söka häfda vår rang som en makt i vettets yrken. Och i förhållande till folkmängden, ur hvilket lands hyddor hafva väl flera vettenskapernes furstar utgått under sednaste sekel, eller större hjeltar under näst föregående? Med skäl betraktar man därför undervisningsfrågan som en nationens hederssak. Må den blott icke genom spridning öfver en större yta tillika förlora sitt djup! GEIJERS klassiska studier voro icke min-

drögrundligä, än hans humanistiska, och hans delta-
 gande i Stora Uppfostrings-Kommittén, såsom bådas
 öpartiske representant, af oberäknelig vigt. Hans
 enskilda anförande*) förblifver, under alla menings-
 skiften, ett ord sagdt till hvarje tid. Med "skolans
 emancipation från kyrkan" åsyftade han att höja
 båda; kyrkan och skolan, derigenom att skollärary-
 nes kall blef ett mål för sig, så belönt, att ej
 kyrkan skulle fylla bristerna. Som Upsala Uni-
 versitets representant bevistade han Riksdagarne
 1828, 1840. Denna bana ansåg GELJER sjelf icke
 för sin mest passande verkningskrets; han älskade
 ej hvardagssorlet på de flacka fälten; han trufdes
 bäst på de solbeglänssta höjderne. Som tvistande
 och rådplägende gällde han mindre än som läraude
 och författande; han var, som all sann kraft, blid,
 eftergifvande; men blef han skarp, fördes han efter
 egen uppgift framom sitt mål. Som offentlig man
 framträdde han alltid med öppet visir; hans snille
 måste framdrifva hvarje grundsats till sin fulla
 följdriktighet och kunde således icke dagtinga med
 medel-meningar. Framställningens kraft och klar-

*) Bifogadt nämde Kommittés till öfverseende af Rikets
 Undervisningsverk underdån. Betänkande. Stockh. 1829.
 I samband härmed står äfven skriften: Några anmärk-
 ningar om uppfostran och undervisning, Stockh. 1829.
 Äfven i Litteratur-Bladet, Stockh. 1838, 1839, afhand-
 las dessa frågor.

het samlade talrika anhängare kring hans banér, men mera fri från partisinne än den man, som vid högre pligters bud *afföll från sig sjelf*, fans knappast någon dödlig; ingen kunde innerligare afsky alla låga drifhjul, alla orena medel, all lidelsefull bitterhet, än den, som ville "att allt skulle gälla, hvad det gälla kunde," lärande, att de stora medlen endast äro rättvisans. Olika öfvertygelser visade han den renaste högaktning, begärligt hörde han motskäl, villigt rättade han hvad han en gång irrat. Det var just hans stora samsvetsgrannhet att undanrödja alla verkliga inkast och svårigheter, som oupphörligt förde honom framåt; man har oriktigt föregifvit, att han endast omfördes af tidsandan. Denna ingår visserligen i hans yttre framställning; men hans inre känsla framtränger till ett aflägsnare fjerran, hvarigenom oftast något profetiskt ligger i hans ord, som ej kunde blifva fullt klart och därför vanligen erfor Cassandras lott. Ty framtiden faller endast inom fantasiens synkrets; inom den framflyttas äfven de aflägsnaste föremål, fast utan bestämda drag, såsom närvarande; afstånden försvinna, då synen flyr från ögat till själen. I hvarje tids sträfvanden ligger någon grumlad sanning; **GEIJER**, hvars rätta hemland var de rena urbildernas värld, uppfattar denna i sin fulla klarhet, men, blifven verklighet,

upptäcker han genast grumlet och affaller derifrån. Så hänfördes äfven GEIJER, vid deras första framträdande, af Franska revolutionens, sedermera af Heliga alliansens o. s. v. grundsatser, emedan han uppfattade den rena grundtaukan i hyardera, men, blefna verklighet, förkastade han desammas utförande. Ty hvarje tid framdrifves blindt till ett i sig riktigt mål, men förfelar detta genom ensidighet och öfverdrift; den leder derigenom till något helt annat, ofta sin motsats, emedan just den form, som den lidelsefulla mängden i hvarje tid hyllar som sitt käraste skötebarn, finner framtiden vanligen hafva utgjort dess egentliga förvillelse. Häruti ligger förklaringen till tidsandans ständigt växlande ebb och flod — eller hvad GEIJER benämner historiens föryngrings-process.

Det tillkommer först en oväldig efterverld, icke oss, som öfverröstas af tidens sorl och iinkastas i dagens strider, att uppträda som skiljedomare emellan de skilda formerna af GEIJERS politiska tro, om än ej hvarje ädel, ren och öppen trosbekännelse i sig vore helig. Men minnestecknaren får icke undandraga sig äfventyret, att troget och samvetsgrant söka framställa den psykologiska gången af hans utveckling, som för samtiden är det egentligen lärerika. Måhända skall derigenom det hela framstå i en klarare dager; dess vexlin-

gar befinnas hvarken så tvert afbrutne eller så utan inre nödvändigt sammanhang, som man vanligen antager, emedan man å ömse sidor i dem inlägger något helt annat än hvad som lefde inom GEIJER. Tvertom uppsticker brodden till hvarje följande skifte redan i de föregående, det hela är en följdriktig utveckling af det "sinne-*lag*," som uttalar sig redan i hans första skrifter; och inom alla finnes en gemensam, frisk, oföränderlig kärna, hvilken bildar den inre orubbade axeln, kring hvilken de yttre formerna hvälfvä sig. Dessa i alla GEIJERS skiften oföränderliga grundsatser äro: *en sann, lefvande Kristendom, som samhällets grundval; en stark, personlig Konungamakt, jemte ett fritt Bondestånd*, som samhällets enda efter nordiska naturen och folklynet passande form; samt slutligen *familjelifvets renhet*, som villkor för det helas helsa. Och hvar dessa trenne grundsatser äro en sanning, der kunna alla yttre former vara tillfälliga; men hvar och en, som affaller från någon enda af dessa grundläror, må icke under något skifte räkna GEIJER till sina koryfeer. GEIJER framhöll vid skilda tider just det, som han då ansåg vara ett tidens kraf. Så hade redan, då GEIJER först uppträdde som författare, Franska revolutionens grundsatser, i sin renhet hänförande alla lifligare sinnen, genom deras öfverlåtande till

massan öfvergått till en blodröd tidsanda, som, då den i dem ville inlägga alla frihetens villkor, aldrig hann längre än till frihetens förskräckelser; som, då den ville afbryta allt samband med forntiden, sjelf måste sakna all framtid; som, då den ville utplåna all nationalitet, måste återstudsa till sin motsats och derigenom blifva ett medel i försynens hand att återlifva just det den ville utplåna, nationalitetskänslan och förkärlek till forntiden. Utan att misskänna friheten, som mensklighetens mål, måste GEIJER då skarpt uttala sin fördömmelse öfver dess i alla tider talrika, falska profeter, som mest motverka dess sanna framskridande, kraftfullt och med framgång söka återväcka den inslumrade Svenskheten; skönare har ingen målat forntiden såsom en förlorad gyllene ålder. Så blef GEIJER, under sin poëtiska utveckling, *forntidens man*. Men öfvergången till allvarliga historiska forskningar kunde han icke längre instämma i den klagan, som genomgår alla vårt släktes minnen; att förra tider varit lyckligare och bättre, att det närvarande endast urartat från det förflutna; han fann, att samtiden med alla sina brister och förvillelser ändock var den bästa tid man ägt; han blef så under sin historiska männaålder det beständes, *samtidens man*. Men han var icke blind för dess brister; och då St. Simonisten, Socialis-

men, Kommunismen uppstodo, hvilka GEIJER väl skydde som tidens pestbölder, men ändock ansåg antyda ett våldsamt inre samhällets lidande; då pauperismens hotande framsteg upprörde tillika hans känslofulla hjerta *), syntes honom framtiden mörk och hotande, om ej dessa samhällets inre skador helades. Utan att vara siare, kan en hvar, af tidens hotande järtecken, affallet från det heligas väld och sjelfviskhetens pock på rättigheter, utan motsvarande pligter, lätteligen förutse, att stora olyckor förestå menskligheten och civilisationen, så vida icke dessa vådor kunna afledas. Just för bevarandet af det bestående samhället, hvares våldsamma omstörtande måste kräfva offret af nu lefvande släktes lugn och lycka och sannolikare tillbakaflytta än fortskynda mensklighetens framskridande, blef GEIJER nu *framtidens man*. Ägande alla forntidens minnen till skattkammare, ansåg han sig böra våga draga vaxel på framtiden; ville han sammanbinda allas fördel med det närvarande samhällets bestånd, genom allas uppfostran till lika politiska rättigheter och beredande af utsigt till oberoende ställning åt alla medborgare. Den frihetslära eller snarare uppfostran till frihet, som GEIJER förkunnade, var något helt annat än den,

*) Litteraturbladet egnade detta ämne en genomförd uppsats.

som predikas på gatörna och torgen, om hvilken GEIJER yttrade, att "den saknade begrepp om första villkoren för allt samhälle," liksom den personlighets-princip, han hyllade, var något högre än den rå, fysiska. Ty GEIJER förutsatte alltid som grundval en tidsanda; genomträngd af ett sant kristligt sinne, och antyder, att en djupt ingripande samhällets omskapning endast lyckas för ett folk, som tror på högre makter, än sin egen vishet och vilja; ty det måste offra sig åt försakelsen genom den kraft, som icke är af verlden, utan öfvervin- ner verlden. När han derföre i samtiden med grämlse såg det slocknade, ja! fiendtliga sinnet emot den religiösa grundvalen för allt samhälle, satte han tidens religiösa fråga främst, hvilken i sig förenar forntid, samtid och framtid, och ensam förmår hela alla tiders lidanden. Denna hans sista och högsta ståndpunkt, som utgör grundvalen för hela hans byggnad och efter hans sista skrift eller testamente måste förutgå och omgestalta de öfrige, hann han ej utveckla, innan han sjelf blef *evighetens man*. Redligt sökte han i *tiderna* sanningen och längre hinna icke de dödlige; fäst trodde han på det sannas enda gudomlighet, men sjelf ville han ej, såsom en ny Mahomet, helsas för dess enda profet. Må då aldrig villorna så förmörka våra sinnen, att vi neka vår odelade

beundran åt en af Sveas störste söner, eller misskänna det rena, välvilliga i hans syften, eller missbruka hans namn till ett partibanér, ty hans stora själ ömfattade alla och i sin sista utveckling står han öfver alla. Men hans missöde har varit, att man ej velat uppfatta honom som ett helt, tillegna sig hvad egentligen passade sig för sig, utan, med bortkastande af detta, blott det som passade för egna, ensidiga afsigter. Så hafva alla villoandar i alla tider begagnat äfven de heliga Skrifterne.

Det förlag af helsa, GEIJER i barndomen ärf, i ungdomen ökat, uppehöll troget, intill sednaste åren, hans kropps och själs krafter. Tvifvelsutan bidrog dertill hans ständiga omgifning af en oförgänglig ungdom, af den städse sig pånyttfödande våren i menskliga lifvet. Han arbetade med ovanlig lätthet och inre fröjd; utan att neddragas till den trögvoxna lärdomens sträfva anspråk, eller förhäfvas af de yttre hedersbetygelser, honom i rikt mått tillfölla *). Hans sinne var för friskt att

*) Ord. Historiarum Professor 19 Febr. 1817. Historiograf vid Kongl. Maj:ts Orden 1822. En af de Aderton i Svenska Akademien 1 Apr. 1824. Riddare af Kongl. Nordstjerne-Orden 16 Jan. 1828. Erhöll Nordstjerne-Orden i juveler 23 Okt. 1837. Kommendör af Nordstjerne-Orden 1844. Ledamot af Kongl. Vettenskaps-Akademierna i Stockholm och Berlin, af Franska

tryckas af sjelfdiktade qual; hans lynne för allvarligt att använda sin lekande qvickhet annorlunda, än som sällskapslifvets krydda. Men genom den blef han i hvarje samskväm själen; fast den vises lugn hvilade på hans klara panna, strålade den milda glädjen ur det blå ögat: fast kraften bodde på hans tunga, lekte det vittra skämtet på hans läppar. I kungaborgen och studentsvärmen var han under ständig vaxling endast sig sjelf lik; alltid ERIK GUSTAF GEIJER. Han hyllade ej den trångbröstadade lefnadsåsig, som vill utstyra ungdomsglädjen med sorgflor; han deltog sjelf gerna i ungdomens fröjder och idrotter; sista vintern i Upsala såg man honom täfla bland de skridskoåkande på Fyrisån. — Vid tre och trettio års ålder hemförde han som brud sin barndoms-älskarinna *), hvilken sedan kring sig spridde behagen och inre trefnaden i den enkla boningen. I trenne söner och en dotter **) omlefde han sin egen barn-

Institutet, Kongl. Vitterhets-Historie- och Antiquitets-Akademien, Kongl. Vettenskaps-Societeten i Upsala samt talrika in- och utländska sällskaper och lärda samfund.

*) Gift 1816 med ANNA ELISABETH LILJEBJÖRN. — Jemf. för öfrigt GEIJERS Minnen.

***) Sonen KNUT, Filos. Magister, Amanuens vid Riksarkivet; ERIC ALFRED, Studerande; GUSTAF, Underlöjtnant vid Skaraborgs regemente. Dottren ÅGNES, gift med Grefve ADOLF HAMILTON.

doms glada dar. Under sommarferierne hvilade sig helst hans fria sinne i den fria naturen; tidtals företogs vallfarter till den kära fosterbygden; 1825 en längre resa öfver Tyskland, hvars sköna minnen han sjelf meddelat. Forntiden förtäljer, att en man reste från Gades till verldsstaden endast för att se den Romerske Lrvius; huru många hafva ej rest längre väg till Upsala endast för att skåda den Svenske? Men hvad ingen skåda det är djupet af hans varma hjerta, ej heller förmår någon samla alla de ädla dragen deraf. Det var derur hans flödande vältalighet frambröt; det var detta, som afbröt många snillrika föredrag med ännu vältaligare tårar. Det gafs ej lidande, för hvilket det ej ömmade; det fans ej villkor, som söfde dess blödande känslor; just af sin själs djupa medkänsla vid allt verkligt elände, hatade GELJER all konstlad, romantisk känslöfullhet. Sjelf säger han sig "i verlden funnit oändligen mera godhet och kärlek, än menniskorna kunna ana;" endast i en skön själ afspeglar sig så menskligheten. Hans välvilja omfattade alla lika, kände och okände. Så inträdde GELJER tidigt en kulen Aprilmorgon till en främling, som aftonen förut okänd anländt till Upsala, helsande honom så, som endast GELJER kunde, och lemnande honom faderliga råd, viktiga

för lifvet. Denne främling, som aldrig förgäter hvarken den första eller sista helsningens högtid, nedlägger i detta nu sin sena tacksambetsgård till hans minne. — Det var ej snillets låga, som för-tärde, det var hjertats värma, som småningom upplöste de jordiska banden. Så såg man sista åren den förr så lefnadsglade dyster och tankspridd, men vid hvar himmelsk urbild i dödligheten uppglimmade åter snillets eviga flamma. Sista året söktes Tysklands helsokällor, och efter hemkomsten syntes krafterne tilltaga, ju närmare det led mot aftonen, till dess plötsligt, som ett stjernfall, den låga slocknade, som trettio år varmt och lyst öfver de kulna Nordlanden *). Som en suck frambröt genom nationen dödsbudet; den allmänna saken var hvarje enskilds vid en älskad lärares graf. I Upsala, vid Odens lund, stod hans äras och arbetes verkstad; i Upsala, nära WASARS stoft, ville han ock finna sina mödors sista, långa hvila. Hans likbegängelse var en här osedd sorgfest, hvaruti samtliga högskolans lärare och lärjungar deltog; det var en blid, fridfull vårafton det långa tåget framskred till dödens gård i svarta dräkter; men vid den sjunkande solens sista strålar — klädde himlen sig i rosenrödt.

*) GEIJERS dödsdag inföll d. 23 April 1847.

Väl hafva sedan dess tidens böljor framhäft
många nya föremål; väl hafva sommarens vindar
läkt ärren på hans graf; men

”Fast böljorna åter sjunga sin sång
”och vindarne vexla sin lekande gång
”Den ädles minne, det blifver.”

SVAR

på Herr FRIES' Inträdes-Tal,

af

Akademiens Direktör, Erke-Biskopen,
Herr Doktor C. F. AF WINGÅRD.

Min Herre!

Svenska Akademien känner för djupt sina stora mistningar, för att ännu kunna lemna sig åt glädjen af ersättningarna. Likväl har den i dag erfaren en lindring i sin sorg, då, efter ett rikt snille, inom dess krets inträdt en Man med alla rättigheter till dess aktning.

Ni fostrades i ett patriarkaliskt tjäll, der enkelhet och rena seder voro bosatta, och blefvo eder lefnadsordning. Tidig var eder bekantskap med Romas språk och den klassiska bildningen, hvars intryck på sinnet är en förädlad mensklighets. I den bygd, som födde Blomsterkonungen, låg Ni vid naturens bröst och lärde hennes innersta tankar. Dem har Ni tolkat med den klarhet, som tillfredsställt vettenskapsmannen och upplyst den okunnige. Skaparen vårdar alla sina verk; och för honom är intet af dem litet, äfvensom

intet stort. Det gifves ock efter Hans föresyn ett menskligt ädelmod, hvilket vårdar sig om äfven det oansenliga. Förtrogen med naturens rikedom, har Ni vändt Eder till det ringare folket i det stora växtriket, dessa, hvilkas fäste är så lösligt, som deras uppväxt hastig. Fritt från den flärd, som äfven genom vettenskapen söker ett konstgjordt rykte, har edert namn, min Herre, blifvit icke allenast för fäderneslandet kärt, men i den bildade verlden högaktadt. Med en takt, som icke alltid är det Svenska snillets, sprider Ni icke eder verksamhet till främmande, stundom obehöriga fält; edra *Utflygter* äro de oskyldigaste och älskligaste af alla, liknande vårens alstringar, dem Ni så skönt tecknat.

Vid det Uuiversitet, vi båda tillhöra, är eder lärostol en af de mest fräjdade, omkring hvilken samlar sig en vettgirig ungdom äfven från främmande länder. Förtroendet till eder skarpsinnighet och klokhet har kallat Eder till Medlärarnes Ombud vid riksmötet,, och det sätt, hvarpå Ni fört den lärda bildningens talan, har förnyat kallelsen.

Menniskan lefver dock icke endast för det allmänna; hennes egentliga lif är det enskilda. Vettenskapsmannen och Läraren behöfver det mera än de fleste, för att i dess frid någon stund hvila

på rosor, och under det skönas och frommas vård stärkas till idrotterna för det sanna. Eder dygd, min Herre, var den lyckan beskärd, att af godheten såsom Maka omhuldad, och att upplefva i hoppgifvande barn, hvilka, att tala med den vise Konungen, *omgifva Edert bord såsom olivtélningar*. En förtrogen må röja eder husliga trefnad, om än han icke skulle fullt förstås i denna lysande samling; han må yppa, huru under sjelfva barnjollrets susning naturen ofta skänker Eder sina ingifvelser. Hon har ej velat, att Ni skulle blifva hennes kalla registrator, men den barnfromme tolken af hennes lif, *Biolog* i hela omfattningen af detta namn. Förtjust af hennes anlete, då Ni lyftat Isis-slöjan, har Ni gifvit åt edra framställningar diktens fågring.

Arfvingen till GEIJERS ryktbarhet såsom Lärare, borde Ni, min Herre, äfven inom detta samfund blifva hans efterträdare. Med kärlek och liflighet har Ni skildrat denne ovanlige man, som hade ett öfvermått af gåfvor. Man kunde säga, att utkastet var för stort att utbildas inom den korta människolefnaden; att fallenheternas mängd stundom hindrade deras jemvigt. Våra tankar äro icke Guds, Hans råd icke våra; men de, som högst värderade och hjertligast älskade GEIJER, hade önskat honom ännu ett skifte, att fulländas.

Han kallades dock oförmodadt dit, der lifvets frågor lösas, och dunklet, som härnere ännu dröjde äfven öfver detta sinnesdjup, skingrats och funnit sin förklaring. Ovansklig ära åt snillet och hjertat **GEIJER!**

Med samma fromma sinnesdaning, som var den saknades, skall Ni, min Herre, länge, sådant är vårt hopp, föreläsa samtiden, tilldess edert rykte, såsom hans, går till efterverlden.

INTRÄDES-TAL

HÅLLET I

SVENSKA AKADEMIEN

Den 18 December 1847,

AF

HERR CARL WILHELM BÖTTIGER,

**E. O. PROFESSOR I MODERNA LITTERATUREN VID UPSALA
UNIVERSITET.**

Sedan Svenska Akademien, den 12 Juli 1847, i det efter framlidne Biskopen öfver Wexiö Stift, Kommendören med stora korset af Kongl. Nordstjerne-Orden, m. m. Herr Doktor ESALIAS TEGNER lediga rum, till Ledamot valt E. O. Professoren i Moderna Litteraturen vid Upsala Universitet, Herr Magister CARL WILHELM BÖTTIGER, och detta val vunnit Konungens, Akademiens höge Beskyddares, nådiga bifall, hade Akademien den 18 December 1847 offentlig sammankömst på stora Börsalen, då Herr BÖTTIGER tog sitt inträde med följande

TAL:

Mine Herrar!

När Italiens störste skald, på sin poetiska drömfärd genom andeverldens tre riken, träder opp ur underjordens mörka schakter och ser öfver sin hjessa den södra Polens gnistrande stjernkors, — då beklagar han vår ödsliga Nord, som evigt är

beröfvad glansen af fyra så strålande stjernor *). Men *nu* är glansen oss beröfvad af "fyra strålande stjernor," dem Söderu haft skäl att afundas oss; och dem Norden länge såg med stolthet och glädje. Alla brunno de med ett klart och sjelfständigt ljus; *en* kastade sitt skimmer längst ned i den sydliga världen. Nu hafva de täflat att slockna, såsom de nyss täflade i glans. Ögat söker — och finner dem ej mer. Vi samlas, gång efter gång, att i festlig gemensamhet höja saknadens blick efter hvardera af de försvunna, — och då skymningen växer kring vårt hopp, söka vi en tröst i minnet af deras strålar.

Det nittonde seklets första hälft skall i Sveriges tideböcker tvifvels-utan alltid intaga ett märkvärdigt rum. I dess skiften af hårdande olyckor, omskapande världshändelser, krigande samhällsmeningar, skall forskarens öga omiskänneligen upptäcka spår af en förnygrad livsverk-samhet, tecken till en återvändande nationalhelsa och ett friskare blodomlopp; han skall i alla riktningar se åtminstone *några* stora krafter sträfva till sköna mål. Det är ej blott inom stats-lifvets område han skall skönja ett sådant brytnings-till-

*) O Settentrional vedovo sito,

Poi che privato se' di mirar quelle!

Dante. *Purgatorio*, I.

stånd; föryngringens blommor, utvecklingens frukter skall han säkrast möta i vår Litteratur. Det verlds-
anseende, som i förra åldrar Svenska hjeltebrag-
der och Svensk statsmannavishet grundlagt, hafva
nu, såsom äfven i en tid *före* vår, Vettenskapens
stilla eröfringar förkofrat, men derjemte nu, såsom
i *ingen* föregående tid, Diktkonstens mästerverk
för evigt betryggat. LINNÉ's fädernesland har visat
sig ännu äga makt att föreskrifva Vettenskapen
lagar, och främmande länder hafva känt sig intagna
af våra skalders sånger, såsom förr af våra kriga-
res vapen. Men — den vittra afdelningen af vår
Litteraturhistoria befinner sig just nu på gränsen
af ett stort, ett lyktande tidevarf. Det är en af-
tonskymning, som kommit öfver oss: — solen har
gått ned och stjernorna slockna. Ännu är ej sek-
lets första hälft till fullo utlupen, och redan
skynda de, en efter annan, att öfvergifva oss, de
män, hvilkas rätt att helsas för de yppersta i skal-
dernas koust, de väldigaste i vishetens forskning,
länge bland oss varit obestridd. Såsom svärdet
faller ur de grånade krigares hand, så hafva ock
lyrorerna fallit ur skaldernas, griffeln ur häfdateck-
narens. Tidens, landets, minnets, sångens ädlaste
målsmän saknas på sina förra rum; — och *hvar*
skulle denna saknad lifligare känuas än hos Eder
M. H., som sett brytas, länk för länk; den sköna

kedjan af edert samfund. Så är "den rika tiden" förliden, förlusternas kommen. Svenska folket sörjer med Svenska Akademien hvad begge ägt — och icke mer äga. Allmänheten räknar de tomma platserna i eder vittra ring, minnes med saknad, af hvilka de ägdes, erfar med likgiltighet, *at* hvilka de lemnas. Ty den vet, såsom J, att de blott skenbart kunna fyllas; den vet, att det bästa är borta och kommer ej åter; den vet, att kring detta bord aldrig mer sitter någon FRANZÉN, någon JÄRTA, någon GELFER, någon TEGNÉR! — Så har åter solen gått ner efter en ärofull dag af nordisk Siarekonst. Huru praktfull var ej den, som slocknade med LEOPOLD! Huru skön ej den, som med *dessa* går till hvila! Det tillhör Eder, M. H., vårdare af det fosterländska sångtempel, på hvars altar J sjelfve nedlagt så rika offer, att, förellysande såsom klara ledstjerner, för sångens bragder frammana en ny morgonrodnad, som, lik somnarljuset på våra fjälltoppar, sammanflyter med vesterns purpurglöd, utan att någon natt hinner träda emellan.

Jorden har redan *en* gång klädt sig grön, sedan ur edra leder, ur Svenska nationens famn, döden ryckte en Skald, sådan som vårt land ej snart återser. Hans namn, vördadt i den lärda

verlden, var höjdt till skyarna i den vittra: hans hand bar en biskopsstaf med ära, men lyran, som hon höll, satte oss i förtjusning: hans hjerta hängde fast vid den Svenska jorden, men hans rykte tog vingar och flög kring en verld. Vissnat har hunden, men namnet slocknar ej; brustit har hjertat, men ryktet flyger ännu; och den odödlighet, som förklarar hans ande, tar vård äfven om hans minne på jorden. I mer än ett fjerdedels århundrade bidrog han till edert samfunds glans med strålarne af sin ära: i nära ett halft förherrligade han Norden med alstren af sitt snille. Hans företrädare bland Eder bar en stjerna i sitt namn och en Gratie i sin lyra; han var en höjdernas älskling, var Behagens hofskald, var *Skördarnas* odödlige sångare. Hans efterträdare? — en obemärkt vitterhets-idkare, utan glans och namn, en hydans son, för ringa att ens känna sig förödmjukad genom det ej mätbara afstånd, som skiljer honom från så store föregångare. Ty, i sanning, att ej med *dem* ut hårda täflan, vore ingen förödmjukelse för krafter, *min* vida öfverlägsnä. Till *mig* hinner ej ens hedern af en sådan täflans möjlighet; J hafven, M. H., genom edert val sörjt därför, att här ingen jemförelse kunde komma i fråga; J hafven, försakande allt hopp om ersättning för det oersättliga, uppsökt till den bortgångnes rum icke ett

beslägtadt snille, men ett vid honom genom skyldskapens band fästadt hjerta; J hafven från Parnassens fot uppkallat till edra höjder hans sonlige lärjunge att der, i en renare luft, för verlden uttala hvad Saknaden känner, hvad Vitterheten sörjer, hvad Fosterlandet begråter vid den urna, som gömmer stoftet af er store medbroder. Hans namn är redan ett äreminne. Likgilltig för verdens pris, medan han lefde, upphöjd öfver det nu, behöfver han på sin graf ingen annan vältalare än Sanningen; och, med det enda anspråk att vara *dess* oförsagde tolk, träder jag i dag inför denna lysande samling, tröstad med vissheten, att den blida skugga, som i detta ögonblick föresväfvar oss, skall sjelf lättast förlåta mig djerfheten att här intaga en plats, den JOHAN GABRIEL OXENSTJERNA en gång innehaft och nu — ESAIAS TEGNÉR lemnat.

TEGNÉR! — detta namn, som i sekler skall lefva, är ännu ej ett sekul gammalt. Den, som först bar det, var en femtonårig bondson, som, öfvergifvande plogen, från ett Smäländskt hemman en höstmorgon vandrade af till Wexiö skola. Till sin fäderneby, som ej ägde att gifva honom mer än sitt namn, återkom han ej mer. Han uppslog, efter en tid, sitt tjäll vester om Wenern,

lefde i trettio år en flitig och aktad landtprest i Wermland, och dog några veckor innan den Konung mördades, hvars namn han lärt sina barn att älska och vörda. Yngst bland dessa var en nioårig gosse, med eld i ögat, med skärpa i förståndet, med bestämdhet i viljan. Föräldra-dörren slöt sig bakom honom; ensam gick han ut i verlden att söka, icke ära, men arbete, icke lycka, men bröd. Han vann det med sin pennas flit; hans gladaste ålder smög bort mellan siffror. Pligtens skola var den enda, han genomgick; hans undervisare var en Kronofogde, och dennes trånga boställe länge hans enda verld. Men i den mannens bröst klappade för den faderlöse en faders hjerta. De läste en afton med hvarandra i stjernornas gyllene bok; — der stod om den unges framtid annorlunda skrifvet, och från den stunden gaf honom hans fosterfader ej annat att räkna än — välgärningar.

Först i sitt fjortonde år fick den lärgirige rätt begynna sina studier. Det är för alla bekant, med hvilken utomordentlig framgång, med hvilken oerhörd fart dessa fortgingo, likasom drifna af en inre eld, och, på en tid af mindre än sex år, förde honom, utan omväg af någon offentlig läroanstalt, till hedersrummet vid detta sekels första Magisterpromotion i Lund. Vid sitt tjugonde år är han

redan Akademisk tjensteman, och före sitt trettionde intager han med obestridd rätt lärostolen i den rika litteratur, hvars språk han på egen hand lärt sig i en aflägsen skogsbygd. På denna plats dag ifrån dag alltmera fräjdad, förenar han med den, i tolf års tid, äfven ett presterligt kall, och återbördas i sitt lifs högsommar af sitt fädernes-stifts presterskap, helsar såsom högste styresman det läroverk, på hvars port hans fader som bondgosse hade klappat, och emottager under sin omedelbara själavård samma Tegnaby, hvarifrån denne hade utgått, och der omkring farfadrens stuga hans närmaste fränder ännu gingo lutade vid plogen. Efter en mer än tjuguarig verksamhet i denna sin på en gång gamla och nya bygd, hvilar han nu i grannskapet af sina oberömda faders stoft, och S:t Sigfrids källa sorlar invid hans graf, såsom Olof Träteljas graphög susade öfver hans vägga.

Jag har, M. H., för att ej trötta Eder uppmärksamhet med återkallandet af allmänt kända förhållanden, här framställt endast ramen till taflan af den bortgångne skaldens lif. Det är också ej hans yttre lif, jag i dag vill måla, det är en skildring af hans innersta väsen, jag ville försöka, sådant det för oss framträder i hans personlighet som människa, i hans verksamhet som embetsman, i hans skrifter som skäld. Det må vara nog att

här blott hafva antydt en viss helgjutenhet i företeelserna af hans yttre lif, som, redan i och för sig, ej är olik ett organiskt, ehuru i storartade former skiftevis spelande poëm, med sin herdeverld och sina naturbilder, med sina äfventyr och sina episoder, med sin kamp och sina segrar: — det begynner som en Idyll, det fortgår som ett Epos, det var nära att sluta som en Tragedi.

I TEGNÉRS personlighet røjde sig redan från hans tidigaste ålder en praktisk reda och duglighet, hvars förening med en så yppig skaldenatur för mängdens ögon måste förefalla gåtlik. Bref från honom som tioårig gosse vittna om en klarhet i tanken, en mögnad i omdömet, en uppmärksamhet för lifvets alldagliga förhållanden, som, sällsporda hos ett barn, förundra oss ännu mer hos ett, med så rik fantasi begåfvadt. Under modrens nådår är han hennes bokförare och hjälpreda, och såsom skrifvare på Högvalta uppsätter han, vid tolf års ålder, expeditioner, som förvåna en i tjensten grånad länsman. I sin kraftiga mannaålder är han en driftig landtbrukare, spränger berg och aftappar sjöar, egnar sin omtankå åt ängsodling och skogshushållning; af sina kyrkors räkenskaper är han en sträng granskare, och äfven för de lägre bestyren i ett Stifts förvaltning sällan främmande, aldrig borta. Man väntar ej något slikt af Vet-

tenskapsmannen, man förundrar sig att träffa det hos Skalden. Men hos TEGNÉR hade detta en djupare grund: det sammanhänge på det innersta med hans åsigt af lif och poësi, af samfundspligt och menniskovärde. Hänvisad från sin barn-dom till förtröstan på egna krafter, uppodlade han dem under sin ungdom i alla för honom möjliga riktningar, använde dem under sin mannaålder på de mest skiljaktiga fält, men alltid med samma ifver i hågen, samma allvar i viljan, samma ihärdighet i arbetet. För honom betydde det mindre *hvad* en menniska gjorde, än *huru* hon gjorde det. "Det, gifves — sade han — ingen rangordning mellan skilda yrken. Dugligheten, i hvad sak som helst, är *öfver* all rang. Hvarje menniska har *sitt* kall, högre eller lägre: den, som sitter vid lästen, och den, som sitter vid statsstyret, vid svarfstolen eller på lärostolen, vid plogen eller lyran." Och äfven diktens söner frikallade han ej från lifvets allmän-naste prosa. Han ansåg dem ej, genom snillet och fantasiens gudaskänk, berättigade att stå *utan-för* lifvet, men förpligtade att stå *midt, uti* det, förhöjande dess betydelse, förklarande dess töcken, förljufvande dess sorger. Så såg han i poësien ej en luftig gestalt, med blott vingar för skyn, men utan fäste på jorden; han fordrade, att hon skulle

göra

göra skäl för den symboliska lagern, som slår sina rötter i djupet, innan den för sångens fåglar vagnar sina grenar och åt himmelens sol sträcker sin krona. Sjelf var han en *man*, innan han var *skald*, och förblef *menniska*, under det han sjöng gudomligt. Han körde ett jernlass genom Wermlands skogar, då han författade Svea, och han lade ej bort sin grekiska Grammatik, då han diktade Frithiof.

Det kan ej undfalla någon, hvilken vigtig inflytelse sådana åsichter måste utöfva på arten och karakteren af hans poetiska författarskap. Fastmer ligger i dem nyckeln till hemligheten af den trollmakt, hvarmed TEGNÉRS poësi så ofta oemotståndligt griper, skakar, förtjusar oss. Dess manliga gång och dess djerfva flygt, dess gedigna halt och dess bländande skimmer, dess klarhet i stil och dess yppighet i bilder, — allt vittnar om det lägres upplösning i ett högre, en sammansmältning af natur och konst, en förening af jordiskt och himmelskt. I sammanhang härmed stod ock hans djerfva användande af hvardagslivets uttryck, för hvilka hans Sångmö sällan vek ur vägen, men dem hon för stunden adlade och upptog i sitt hof. Så himmelsvidt hans poësi var skild från prosa, hon var dock för vaken att vara ett blott drömspel, för åskådlig att blott vara sammansatt af sken:

hennes strålar grenade sig ej endaſt mot idéernas rymder, de voro lika många osynliga trådar mellan verkligheten och dem. Ej luftresor, men en rak himmelsfärd älskade han i dikten, med fast utgångspunkt från den jord, hvars prosa han hördes taga i försvar. Så minnens J ännu, M. H., huru, en af de sista gånger hans nu för evigt tystnade stämma höjdes från detta rum, han i oförgängliga ljud yttrade, att

— — ”prosa är

*Dock menskolifvets grundval och dess kärna,
En formation utaf granit, den äldsta,
Den refbensbyggnad, hvarkring jorden satt sig,
Som sammanhåller hennes dolda djup
Och bär, på bergfast rustning, opp de yngre,
De lösare jordhvarfven, och bland dem
Förnämligast de grönskande, de rika,
Der Dikten anlagt sina blomrabatter,
Och näktergalar slå i lundens kronor,
Och ros och lilja dofta vid dess fot. —
Jag älskar prosan, lifvets verklighet,
Urformationen utaf tingens väsen,
Och ofta lägger jag med flit i dikten
En bit granitberg, för att hålla samman
Den lösa grund, som rimmen spela på.
Ty prosa är likväl förstånd och klarhet,
Som ordna allt och sammanhålla världen,*

*Den yttre som den inre, i sin ban.
Hon sväfvat ej i luften, utan står
Med senfull fot på säker jord och blickar
Väl utan längtan, men ej utan hopp,
Med jerngrå ögon till sin himmel opp."*

Det var dock att vänta, att en så poëtisk natur, som TEGNERS, småningom skulle duka under för det yttre livets stundliga och stegrade pressning mot den luftiga drömverld, dit hans tankar helst drogo honom; det var att fatta, att han i denna verld skulle blifva alltmer bofast, i samma mån prosan ville växa öfver honom i den yttre; det var att frukta, att det granitberg, hvars leende yta så länge fägnat oss med prakten af sina blommor, vederqvickt oss med skuggan af sina lunder, läskat oss med saften af sina drufskördar, förr eller sednare skulle sprängas af iure, hemliga volkaner. Han skulle sjelf bevittna sanningen af sina ord:

*"Det är och blir en annan lag, som styrer
Förståndets män och Fantasins martyrer." —*

Vi hafva bemärkt den praktiska riktning, som TEGNERS anlag tidigt röjde och länge vidhöllo, i bredd med åt osynliga verldar gående sträfvanden. Ännu mer i ögat fallande är den tidiga utvecklingen af hans *fosterländska* sinne. Från den stund han började att älska, hängde hans kärlek

vid den jord, som hans fäder plöjt, och den allmoge, ur hvars sköt hans fader utgått. Den omedelbara beröringen med landets odlare, med fjällets och urskogarnas söner, bestämde tidigt skaplynnnet både af hans poësi och af hans medborgerliga tänkesätt. Hans vakna natursinne hade klara ögon för den omgifvande världen: den Svenska jorden var hans barndoms förtrogne. För den uppmärksamme gossen yppade blommorna sina olika slag, och stenarna sina skiljaktiga arter: träden biktade sina hemligheter, och stjernorna förtrodde honom sina namn. I Nordens gamla kämpasagor fann han näring på en gång för sin efter bragder hungrande håg och för sin efter bilder törstande fantasi. I natur som i saga var honom intet för lågt och intet för högt. En biten fågel var föremålet för hans första Elegi, och Volsungasagans Atle ämnet för hans tidigaste Epos. Ur den Svenska naturens modersbröst, som ur den nordiska sagans mjödhorn, insöp han tidigt detta trotsiga mod, detta lugna dödsförakt, som sedan åt hans inre menniska gåfvo likasom blod och merg, och åt alla foster af hans bildningsgåfva en så äkta nordisk pregel.

Redan i ungdomens gryning hade TEGNÉR känt sig förunderligt fångslad af den Isländska hjeltesa-

gan om Frithiof den djerfve, och att omskapa den till ett fosterländskt Epos blef hans mannaålders skönaste uppgift. Om *behandlingen* af detta ämne blef ett oförgängligt bevis på hans öfverlägsna snille, bar redan *valet* deraf vittne om hans säkra urskillning. Bland de rika sagoskatter, som till oss gått i arf från Isländska samlare, är utan tvifvel Frithiofs-sagan, redan i sin äldsta gestalt, en af de mest poëtiska. Torftig på ord, gömmer den en mångfald af ämne; färglös till sin yta, äger den en storartad teckning; rå till sina former, är den ädel till sin karakter. Och dock — endast i några grofva, på höft uppritade drag ligger der utkastet till de tjusande taflor, som TEGNÉR gifvit oss. När den fåordiga sagan kort och godt förtäljer, huru som Beles dotter och Thorstens son "uppfostrades hos en förmögen bonde, som het Hilding" — och härom icke säger något vidare, huru målar ej TEGNÉR deras barndom, huru han skildrar deras lekar, huru han följer deras kärlek! När Frithiof, stoltare än en konung, lär Ingeborg sin första runa, när han räcker henne vårens första blomma, sommarns första smultron, höstens första ax; när, för att göra *henne* en glädje, ingen bölja är honom för djup och intet örnbö för högt; när han bär henne öfver den strida bäcken, och midt i forsen känner tryckningen af "små hvita armar;" när han

i sin båt förer henne ut på hafvets fjärdar, och

"hjärtligt, när han seglen vänder,

hon klappar i små hvita händer;" —

alla dessa, och många flera, rörande drag af den första barndomens lycka och den första kärlekens oskuld — vi eftersöke dem fåfängt i sagans ursprungliga text; men huru förträffligt, och med hvilken sanning, har ej mästartrens hand inpassat dem här! — De begge grånade vapenbrödernas afskeds-ord till sina söner — sagan antyder dem blott i några rader; men huru har ej Skalden förstätt att, med användandet af Havamals djupaste kärnspråk, i dem inlägga alla det forn-nordiska sedelifvets och samfundslifvets trösläror; huru skönt låter han ej den lefnadströtte konungen och den hundraårige bonden med döende läppar utqväda sin vexelsång, åt kommande åldrar ett trohetens insegel, ett vishetens testamente! — När sagan förmäler, huru som Frithiof "tog land och lösören efter sin fader," med hvilken Homerisk åskådlighet och i hvilken Homerisk ton, beskrifver ej TEGNER in i det minsta detta nordiska bondearf, från och med svärdet, ringen och skeppet, ända ned till skaran "af hvitulliga får, som du ser hvitaktiga strömoln flockvis spridda på himmelens hvalf, när det blåser om våren!" —

Sammanställe vi på detta vis, stycke för stycke, sagan och poëmet, så förvånar oss på en gång den trohet, med hvilken Skalden uppfattat sagans anda, äfven der han icke följt dess bokstaf, och tillika den sjelfständiga skaparkraft, hvarmed han till organisk utveckling leder massan af ofta blott kaotiskt sammankedjade äfventyr, och i fullaste harmoni upplöser en mångfald af skärande missljud. Hans syfte var något vida högre, än att blott och bart sätta sagan i vers. Han säger sjelf, att han blott bibehållit stommen, för att i den insätta "en poëtisk bild af det gamla nordiska kämpalifvet." Han säger sjelf, att det ej var Fri-thiof, utan tidehvarfvet, som han ville måla; att han upptog allt det storartade och heroiska, det för *alla* tider gällande, som låg på sagans botten, men afsöndrade eller åtminstone mildrade det alltför råa, vilda, barbariska, som eljest varit stötande både för den tid, som *nu* är, och för poë-sien, sådan hon evigt måste vara. Just det lyckliga sätt, hvarpå Skalden löst den svåra uppgiften att *lagom* modernisera sagan, är en af hans största förtjenster. Oeftergifflig är en sådan uppgift vid all poëtisk sagobehandling; forntiden skall målas, men så att samtiden känner igen sig deri; vårt *nu* skall spegla sig i vårt *fordom*: fäderna måste till en viss grad ställa sig som vi *äro*, för

att mana oss att blifva hvad de *varit*. Utan att på detta sätt vara en dubbelspegel för två tidehvarfs lynnen, och lika afse begges fordringar, har ännu aldrig något försök till sago-epos blifvit annat än förolyckadt.

Prisas kan ej nog det från sagan afvikande sätt, hvarpå sjelfve hjelten i stycket här blifvit individualiserad. Han är nu ej blott en ung, djerf, nyckfull vikingahöfding med kökande kraft och brusande lidelser: han är *menniska* på samma gång som *hjelte*, han brännes af den inre bannstrålen, han känner tung Balders vrede. Typ för den äkta nordmanna-karakteren, återvänder han till de Gudar, han trotsat, vämjes vid ett uppror utan försoning, och den hvite Asen, hvars tempel han bränt, blickar han med ett nytt. Endast så har hjeltens personlighet för oss kunnat få intresse: endast genom detta utvecklingens sammanhang med Asalärans innersta mysterier se vi här i Valhalls Gudar något vida högre än blotta figuranter i det episka machineriet.

Alltför inskränkt uppfattar man värdet och betydelsen af detta konstverk, om man deri blott ser en med snille och talang utförd skildring af Frithiofs enskilda hjeltelif och kärleksöden. Det episka intresset får ej hvila på individens karakter, ej suga hela sin näring ur den enskiltes öden

och lefnads-lägen. Till grund för detsamma måste ligga ett *något* af genomgripande vigt, om ej för hela menskligheten, dock för en hel nation. Handlingen måste af egen inneboende senkraft lyfta sig öfver det hvardagligas krets, till en högre art af sanning, af sjelfständighet, af storhet. Det ändliga måste framstå i sitt samband med det oändliga, det utomordentliga kufvas under tingens allmänna ordning. Den episka hjälten får ej forma sin egen enstaka verld, han är verktyg för en högre verldstyrelse; hans personlighet får endast så till vida göra sig gällande, som den är ett uttryck af hans tidsålders idé: han kämpar ej, såsom den tragiska, till sin sista suck mot ett blindt ödes nödvändighet, han slutar med att förtro sig åt högre makter, och stödjer sig, äfven der han sjelf ej vet det, i hvarje företag på dem. Då nu genom blott mensklig kraft och frihet den episka handlingen ej är utförbar, uppträda i hvarje äkta Epos öfvermenskliga väsen, genom himmelens vilja förklarande de jordiska ödens mörker, genom det underbaras magi förmedlande det ovanligas högre verklighet. Och detta underbara är här ej något tillfälligt, utan väsendtligt: det måste ha sin rot i en, fordom eller ännu, lefvande folkstro: det nöjer sig ej med abstrakta, allegoriska väsen, sådana som dimbilderna i Voltaires *Henriade*, eller med

blott åskådande, förbiskymtande, som molnandarna i Ossians sånger; det fordrar kraftiga och lefvande gestalter, ingripande som Olympens drotter i Iliaden, eller dock deltagande som Valhalls Gudar i Frithiofs Saga.

Men — säger man — detta ur folksagan framprungna national-epos är till sin konstform ej rent: det har subjektiva partier: det är blandadt med Lyrik. Här visar sig åter en af styckets mest egendomliga förtjenster. Konst-teorierna måste hålla till godo att, på detta sätt, tid efter annan, se fältet för sina iakttagelser utvidgadt. Det är konstnären, som går förut med sitt snille; konstdomaren kommer efteråt med sin måttstock. För sent kommer han dock här, om han har för afsigt att blindt tillämpa föråldrade teorier och utmönstra såsom en afart af Epos hvad som blott är en ny utveckling deraf. Han bör i allmänhet taga sig till vara att ej, i sin estetiska ortodoxi, ställa fram en och annan af poësiens äldsta arfsynder såsom dygdemönster. Att all konst har sina eviga lagar, lider intet tvifvel; men ingen må tro, att dessa redan till fullo äro satta på papperet; ingen må undra, om de stora, de verkliga skalderna litet emellan öfverskrida de rämärken, dem man, med ledning af deras föregångares verk, aflats att för dem utstaka. Snillet vet ej af nå-

gon tvångströja; det gifver sig just tillkänna genom brytande af nya banor; det skaffar sig luft, hvarhelst det finner atmosfären för tryckande och rummet för trångt. "Sångmön — säger TEGNER — är det friaste väsen, som solen skiner på." Så hafva alla tidehvarfs största skalder mera rådfrågat sitt snilles ingifvelser, än några yttre lagparagrafer; de ha lättast rört sig i hvad de sjelfva uppfunnit: de ha följt sin egen plankarta, och hvad som i början föreföll som en anomali slutade ofta med att bli en lag för konsten. Huru hafva ej alla hittills gällande estetiska teorier strandat mot DANTES evärdliga poëm, denna ensliga jätteklippa, som slår ifrån sig vågorna och liar en labyrinthisk lönnväg på en gång till den djupaste afgrund och till den högsta himmel! Huru har man ej, ett halft årtusende igenom, förgäfves sökt att hänföra det under någondera af poësiens bestämda tre hufvudarter; har det ej lyriska elementer, lika väl som episka, och antyder icke redan dess namn ett högst väsendtligt dramatiskt? — Så må vi ej undra, om äfven i *vårt* förnämsta national-epos Lyrik till så betydlig del ingår. Den ingår för mycket i national-lynnet att ej vara på sin rätta plats i ett så lyckadt poëtiskt uttryck deraf. — Äfven Dramats dialogiserade form lånade TEGNER med fördel åt tvenne af sina sagoafdelningar.

Blott för en af dem upptog han den lugnt framsväfvande objektiva versform, som var antikens enda episka, och som för den Homeriska berättelsens "svala spegelflod" passar så förträffligt. Med kännedom af det nordiska lynnets oro, som lider vid entonigheten af ett längre poëms oförändrade versslag, och med OEHLENSCHLÄGER och FOUQUÉ till föregångare, upplöste han den episka enhetsformen i en cykel af fria romanser, der formen blef skiftande efter innehållet, men enheten bibehölls genom ämne och grundton. Flera i Svenskan till en del oförsökta versformer hämtade han ock från antiken. Hvilken säker takt här bestämde hans val, bevisar bäst den oerhörda framgång, den europeiska popularitet, som hans poëm vunnit. Så hade han aldrig lyckats, om han klädt sin dikt i den oafbrutna hexametriska form, som för Epiken var Grekernas, eller i den lika oafbrutna stansform, som ännu är det vesterländska Europas. Den klassiska antikens idealer må vara oantastade — TEGNÉR kände och hyllade dem mer än någon —; men till en blott härmning af dem var han för sjelfständig. Ej med skrämmässig trohet ville han arbeta i antikens verkstad; med fullbrevadt mästerskap trädde han derut att taga patent på egna uppfinningar. Och — i sanning — poësiens historia äger redan mer än tillräckligt af misslyckade

försök i det så kallade stora episka maneret. Höjd och djup ha i dem varit mindre afsedda än längd och bredd; läsaren har der vanligen mer fått en föreställning om poëtikens sandhedar än om poësiens paradis: versens enformiga stråt har förefallit tröttsam, och en saftlös retorik slutligen verkat som en sömndryck. Det var till dessa antikens andefattiga eftergörare, som Herder förtviflad utropade: "skonen oss, J episke skalder; — sjungen oss ej till döds med edra nio, eller edra fyra och tjugu sånggudinnor!" —

Jag har måhända redan för länge uppehållit mig vid Frithiofs saga. Men för dyrbart är detta vår litteraturs ädelsmycke att ej till sin rätta halt undersökas, för fullgodt detta mästerprof af nordisk diktkonst att ej både påkalla och uthärda en långt strängare granskning. För länge kan man ej tala om ett verk, som uti sig har så mycket evigt, ett verk, som är vår poësiens ära inför utlänningen, och som med ljungelds-lik fart gjort ett svenskt namn till ett af samtideus mest lysande. Ty så har aldrig förr något i Sverige skrifvet blifvit i Europa läst: ännu alltjemt fortsätter Frithiof sitt triumftåg genom den bildade världen, och Österns folk täfla med Söderns och Vesterns att låna honom sitt tungomål. Hvilka ofullkomligheter i detta poëm kritiken med sitt förstorings-

glas än må uppleta, jag tvillar, att det fins någon, åtminstone svensk, läsare, som ej skulle anse för ett helgerån, om en euda rad der ändrades, en enda strof uteslöts; jag tror, att för de flesta det vill synas, som om, sedan en hel generations enstämmiga beundran längesedan fällt utslaget öfver dess värde, nu mer alla anmärkningar hade förlorat sina fatalier.

”Sånggudinnornas altar — [säger TEGNÉR — borde alltid vara sammanbyggt med fäderneslandets.” Ett nytt dubbeloffer åt Sängen och Fosterlandet beredde han med sin *Gerda*. Hvad Frithiof blef för den nordiska hednaåldern, det var *Gerda ämnad* att blifva för den kristna medeltiden i Norden. Jättarnes gamla, tusenåriga sagoslägte har nu flyktat in i bergen: blott sällan skymta de fram i skogarnes djup eller ödemarkens klyftor: de söka i jordens innandömen en tröst för hvad de förlorat på dess yta: till metallernas underjordiska månsken rymma de undan för kristendomens sol: de lida ej dess strålar: de håna en lära, som predikar försoning: de förakta ett slägte, som böjer knä för korset. Hvarhelst ett tempel åt den hvite Guden spirar mot skyn, der slunga de ett klippblock mot dess ofullbordade hvalf, eller låtsas de att sjelfva vilja mura dem färdiga, men taga krist-

na martyrs lif och lemmar i pant för sitt arbete. Hvad folktron i detta afseende vet att berätta om uppbyggandet af katedralen i Lund, har vår skald förträffligt begagnat i sin prolog till Gerda. Vi se der i jätten FINN en typ för den himmels-trotsande *fysiska* styrkan, för den urgråa heden- domen, som ännu lömsk tittar fram ur bergen; vi se i St. LAURENS en typ för den *kristna* styrkan, försakelsens, ödmjukhetens, hoppets. Jätten erbjuder sig att bygga templet, mot det enda villkor, att munken skall säga honom hans namn, detta namn, aldrig hört annorstädes än i bergets doldaste kamrar. Munken går in derpå, och underkastar sig äfven vitet. Himmélens måne och sol kan han ej hämta ner åt jättens barn "att leka med," men han lofvar dem de ögon, med hvilka han sjelf ännu skådar dessa himmelens facklor: "Blir kyrkan blott byggd, — är den frommes svar. —

Mitt ögonpar

Till lön jag dig gerna vill unna.

De himmelska syner ej slockna med det;

Guds majestät,

Guds lof kan den blinde förkunna."

Hvilken beskrifning följer ej nu af jättearbetet, af kryptan, som han hvälfver efter formen af sin egen kula, af berget, som han rycker löst från dess rötter och bär bort från Romeleklint,

af pelarne, som "på mäktiga skulderblad uppstödja den höghvälfda runden!" Och, midt under arbetet, dessa utbrott af hans fadersnöje att, innan qväl-
len, få en leksak — få munkens ögon — hem åt sina barn! Hvilket skönt afbrott mot denna råa glädje bildar ej sedan martyrens rörande afsked till ljuset, när han, vänd åt middagens stjerna, utbrister:

*"Du skänkte mig ögon, du fader och vän,
Tag dem igen!
Du vet, att jag offrar dem gerna.*

*Hur blå är din himmel, din jord hur grön,
Din sol hur skön!
Dock — icke med dig må jag tvista.
O låt mig få se dem — min syn blir ej lång —
Ännu en gång,
Den käraste gången, den sista!*

*Se, fader, till mig från din himmel ned,
Den blinde led,
Och styrk mig med Ordet och Anden!
Jag vill ej klaga på nattlig stig,
Blott prisa dig,
Och längta till ljusare landen."*

Det

Det är slutligen ej utan djup betydelse, som jätten, genom den enda ömmare rörelse, hvaraf han är mäktig, — faderskärleken, — kommer att förråda sin hemlighet, och ser sig, emot sin vilja, blott hafva varit en tjenstande åt den hvite Guden. Det är i sjelfva verket först nu, sedan templet är bygdt, som han får öppna ögon för sin egen blindhet. Det är ock nu, som han, i sin dödsansträngning att bryta ned den kristna kyrkan, känner sin styrka svigta och sitt lif förstenas.

Planen till poëmet Gerda är så storartad, så djerf, så ny, att vi ej nog kunne beklaga, att den ej är utförd. Poësiens historia äger intet motstycke till den första, den ty värr enda sången af detta romantiskt lyriska Epos. Det trokaiska versmåttet är så knappt tillskuret, som ville det måla den trånga stigen ned till bergets underjordiska hvalf. Och i dessa införer oss Skalden med en fantasi utan like. Han målar för oss jordens innandömen med samma säkerhet, som han skildrar kung Rings hofsål; malmerna kring jordens kärna, i deras skiljaktiga arter och färgbrytningar, beskriver han med en åskådlighet, som vore det fråga om idel blomrabatter. Han låter oss se förkylda löf, som äro glimmerskiffer af guld, en regnbåge, som är sammansatt af ädelstenar, en

måne, som utgöres af en enda bergkrystall. Hvilken prakt i dessa salar, hvilken stumhet i denna prakt, och dock — hvilket lif i denna stumhet! Gerda, som strider mellan sitt ärfda hat och sina pligter som värdinna; den kristna hjelteynglingen, som förvånar sig öfver undren af hennes omgifning och förälskar sig i undret af hennes skönhet; dvergen slutligen, som "med skrumpna händer" passar opp dem begge, och ödmjuk lyser dem med sitt flämtande bloss: — hvilken lefvande tafla i denna ram af sten, hvilken trefaldig grupp af bilder, på en gång ur jättarnas stam, människornas slägte och dvergarnes ätt! Jag vill ej tala om den mästerliga skildringen af bergets grafkammrar, ej påminna om den hänförande episod, som har till ämne invigningen af Lunds Domkyrka; men erinra bör jag om de oändligt fina drag af qvinnlig blygsamhet, som bidraga att göra bilden af den unga jättemön så sällsamt tjusande. Hvilken rikedom i en fantasi, som ur österns skogar hämtat Maria och från Norriges fjäll Ingeborg, att ytterligare ur en runohäll i Blekinge kunna trolla fram en bild, så olik deras, och dock så ungdomligt frisk, så vildt skön, som denna Gerdas! Och om det varit Skalden förunnadt att avsluta denna jättedikt, hvilka taflor skulle han ej då ha skänkt oss af Axel Hvides försakelser och Gerdas omvån-

delse; hvilka gestalter skulle ej då hafva framtågat i den vördnadsbjudande Absalon, den lärde Saxo, den store Waldemar! — "En evig ruin" skall nu detta poem qvarstå i vår vitterhet. Dess karakter är för gigantisk, att vara populär, dess former äro för kolossala, att passa in dvergamått; men, om vi sjelfve ej förstå, hvilken skatt af gedigen poesi ligger förvarad i denna ruin, skall det ej dröja, innan det öfriga Europa upplyser oss derom.

Hvem känner ej **TEGNÉRS *Axel***? Hvem kan ej denna Romans nästan utantill? Hvem vet ej, att till grund äfven för *den* ligger ett fosterländskt ämne, men hämtadt ur en vida yngre tid? Det är "vikingen till lands," det är hjälten vid Narva, offret vid Fredrikshall, ur hvars tidevarf Skalden här lånat sina bilder. Här ligger ej värdet i sjelfva planen, som är vanlig, eller i uppfinningen, som är torftig, utan det ligger i framställningens yppiga skönhet och den bländande kolorit, som faller på enskilda delar. Den gamle Carolinen i sångens början, Maria vid den sårade Axels bädd, stjernqvällen, som lyser de älskandes första "himmelsfärd," månskeusstycket, då Maria dör, den midnattshemska taflan af Axels vansinne, — alla dessa detaljer äro utförda på ett så förföriskt

målade sätt, att de ovillkorligt måste, ej blott fylla läsarens inbillning, men tränga till hans hjerta och fästa sig i hans minne. Deraf den bland alla klasser af läsare stora popularitet, som denna riddarsaga vann genast vid sitt första framträdande, förhöjd ännu mer genom den enkla, lediga formen, hvilken smyger sig utefter dikten som ett lätt draperi i fria, konstlösa veck.

Det gifves inom poesien en konstart, der naturen likasom åter träder in i sina förlorade rättigheter, och, skyende all ståt af bilder, allt prunk af ord, vill afspegla sin egen frid i enkla folkseder och skuldlösa människohjertan. Här dåna inga krigets åskor, här brusa inga passionernas stormar; men man hör flöjttoner från Arkadien, man känner fläktar ur ett förloradt paradis. På föremålen faller här ingen konstens förgyllning, men blida återsken af slägtets första morgonrodnad: kraften firar här inga segrar, men oskulden sitter i ostördt bo: sorgen är aldrig vild, glädjen aldrig yr, lifvet är en sabbat. Hvem hade väl väntat att på ett område, så oåtkomligt för prakt, så fridlyst för qvickheten, se den mest skimrande, den mest bildrike af våra nationalskalder segrande resa sitt banér? Eller hvar fins — icke blott i vår, men i andra länders litteratur, —

en religiös Idyll, som kan jemföras med *Nattvardsbarnen*? Hvar en så enkelt stor idé, utförd i så högtidlig skönhet? Så mycken menlöshet och så mycket djup? Genomskinlighet i tankar och helgjutenhet i form! Antikt lugn och kristlig anda! — Här har Skalden diktat ännu mer med sitt hjerta, än med sitt snille. Det är från hans *egna* läppar, som denna lågande Pingstpredikan utgår, det är hans *egra* händer, som välsignande höjas öfver barnens "lockiga oskuld," det är hans *egen* bäfvande stämma, som slutligen lyser

'himmelens heliga frid, välsignelsen, öfver dem alla.'

Och på fosterländsk botten står han ännu här! Det är en landtkyrka i Vermland, med sin altartafla af HÖRBERG, och solvisaren på kullen derutanför, som han valt till lokal för denna religiösa Idyll, likasom han till lokal för ännu en Idyll, *Kronbruden*, valt en prestgård i Småland, med Majstången derutanför och en hel bröllopsskara i antåg. Öfver denna sednare tafla sväfvar ej templets frid, men en landtlig midsommarglädje: här är mindre betydelse och djup, men mera rörlighet och lif: här är måhända en brist i teknisk fulländning, men ett öfvermått af plastisk åskådlighet. Och hvad som *nu* för oss gör intrycket af denna sista tafla så särskilt rörande. — afton-

solen af skaldens lefnad hvilar deröfver, och hans egen bild skymtar derur.

Så, M. H., ägde i TEGNÉR vår nordiska poesi på en gång sin Tyrté och sin Theokrit. Så sjöng hans lyra hvad som bodde i hans själ: hjeltekraft och herdemildhet, det tappreste mod och den blidaste kärlek, segerns lycka och fridens behof. En mera Svensk skald har Sverige aldrig ägt. Nationell var han, icke blott genom valet af ämnen, utan ännu mer genom det egna i sitt sätt att behandla dem. I den minsta lyriska dikt af hans sångmö igenkänner man henne genast på de nordiska dragen. Karakteren af vår natur är äfven den af hans poesi: enkel storhet, majestätiskt lugn, djerfva öfvergångar, brokigt bildspel. Bruset af våra strömmande elfver, suset af våra ensliga skogar, glansen af våra solnätter, vinterprakten af våra norrsken, — det är ett genljud eller ett återsken af detta, som möter oss i hans dikt. Äfven det vilda, det ystra, det obändiga, som påstås ligga i folklynnet, saknas icke heller *der*. Men all denna natur framstår öfverallt i hans dikt på ett förunderligt sätt idealiserad. Icke i beständigt arbete, utan i beständig lek, är hans fantasi; den försiun-

ligar hvarje intryck och förkroppsligar hvarje tanke; den har ett outtömligt bildförråd och är färdig att måla — sjelfva ljuset. Lika litet som han förstår att dagtinga med Sanningen, förstår han att hushålla med Skönheten: han är här för mycket millionär att icke ibland vara slösare; men hans fina grekiska takt återhåller honom för det mesta från all falsk öfverdrift, och hans artistiska mognad rundar städse formen till harmoni. Man ser, att hans ungdom blifvit hänförd af OSSIAN, men gått i skola hos HOMÉR. De förtrollade parkerna af hans skalderike ligga alla under skönhets-linien; ingenting är der planteradt, det växer vildt; men det växer i en jordmån, som är klassiskt uppbrukad, det växer under en temperatur, som har Greklands polhöjd. Hans vers är ej gjord, den har gjort sig sjelf: den är mera gjuten, än smidd. Utan att stelna i manér, är han originell ända till uttryckets vändningar, ända till rimmens nyhet, och är häruti, som i annat, så lätt att härma, så svår att likna. Se honom blott som tillfällighets-skald! — Huru han förstår att afvinna hvarje föremål en poetisk sida, huru han vet att alltid finna sambandet mellan de yttre tingens sken och vår inre verlds förnimmelser! — Och *hvar* i den yttre naturen finna vi ett poetiskt föremål, som ej TEGNÉR besjungit? Solen och stjernorua? — vi

äga ju hans solhymn och hans stjernsång. — Elden? huru brinner ej den i flammorna af hans snille! — Floden? huru flyter ej den med vågorna af hans toner? — Våren? "Se öfver dal och klyfta den unga Majsol ler." — Vintern? "Lustigt öfver slätten spänner vintern sina hvita tält." — Luftens vingade skaror? hvem har ej hört *Fågelleken*, hvem han glömt *Flyttfåglarna*? — Eller hvar finnes i våra häfder ett stort, ett poetiskt ämne, som ej *han* förherrligat, från *Jätten*,

*"Som bor i bergets salar, djupt under jorden,
Dit aldrig Odins öga trängt med sin stråle,"*

ned till hjeltarna vid Lützen och Narva, till sångarkungens hof, och Nores förening med Svea? — Så genomlöper han hela den lyriska diktens rika tonskala, från den muntraste Visa upp till den sublimaste Hymn, från det heroiska Odet ner till det lekande Epigrammet. Än är det Dityrambens flygt:

*"Jag ser en syn,
O lyssnen till orden!
Det dånar i jorden,
Det flammar i skyn."*

Än Elegiens klagan:

*"Fader lägges på bår vid quidande tvillingars vagger,
Fästman ryckes från brud, sonen från gråtande mor."*

Än skrider hans sångmö fram på högtidliga alexandriner, som i *Svea*; än, som i *Språken*, dansar hon i lätta distiker. — Det är en mångfald, en omvexling i allt detta, för rik för min närvarande framställning. Ické utreda, blott antyda den, är mig här tillåtet. Men jag vet, att det ej är blott mitt enskilda omdöme jag följer, då jag på denne underbara Skald tillämpar hans egna ord om en annan:

*"Det fins ej tid, som dessa toner söfver,
Det fins ej land, som deras like har."*

Ännu är det dock en egenskap, i så hög grad utmärkande för denne Skald, att särskilt afseende derpå ovillkorligen måste fästas. Det är den genomskinliga *klarheten* i allt hvad han diktat. Den nyare poesien har någon gång framträdt i dimmig gestalt, förmenande sig vara organ för en beslöjad visdom; dock har, vid de mystiska blixtar, som upplyst hennes natt, man sällan kunnat se annat — än sjelfva mörkret. En del af den läsandande verlden är också vanligen böjd att tro "det mörka vara betydningfullt." Men TEGNÉR predikade *ljusets* lära, i tal som sång. Han yrkade, att

"det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta.

Hvad du ej klart kan säga, vet du ej,

Med tanken ordet föds på mannens läppar;"

han tillät ingen "metafysisk flygsand att blåsa in öfver blommorna i diktens lustgård," ty — sade han —

"i *Febi* värld, i vetande som dikt,
Är allting klart. Klar strålar *Febi* sol,
Klar var hans källa, den *Kastaliska*." —

Allt oredigt, grumligt, förvirradt, bortvisar den Tegnérska Sångmön. Hon döljer ej sina slägtdrag med Solguden; hon bär ingen slöja, men en strålkrona. Dagen skiuer igenom hennes tankar, och när hon sjunger sina *djupaste* toner, gripa de oss just genom sin *klarhet*. Snarare kunde man säga, att TEGNÉRS poesi har, likasom Grekernas målning, för litet af skuggor. De yppiga färgerna flyta någongång för tvert tillsamman, och ögat, som ej finner någon hvila, känner sig solblindt.

LEOPOLD satte TEGNÉRS prosa jemnhögt med hans poesi, och onekligen behöfde man blott anføra talet öfver OXENSTJERNA såsom stöd för detta omdöme. Äfven i den obundna stilen kan han ej förneka sitt snille, lika litet som han der lägger bort sin fantasi. "Det vore en besynnerlig fordran, — säger han sjelf — att skalden, när han måste uppträda som talare, skulle ombyta natur och lemna sin fantasi hemma. Det ligger i natu-

ren, att den som fått vingar, gerna nyttjar dem till flygt, och att den, i hvars inre en verld blomstrar, icke en gång i prosan uttrycker sig med den vederbörliga torrheten." Bildrik är alltså TEGNÉRS framställning äfven inom detta område; men den har tillika en så bindande kraft, en så lugu bevisning, den har en så qvick och träffande skärpa, att man känner sig på en gång öfvertygad, och intagen af sättet, hvarpå man blifvit det. Talar han i *Religionens* namn — ack! hans landtförsamlingar minnas det ännu med rörelse — det är med en bevekande evangelisk mildhet, med en ljungande apostolisk kraft, med en hänförande profetisk flygt. Hans språk är då lättfattligt, bibliskt, sublimt. Talar han till ståndsbröder å sitt embetes vägnar — man ser lagerkransen kring tiaren, man märker att rösten dröjt på Parnassen, innan den kom till Sinai; men huru högtidligt skön, huru ädelt värdig är den icke äfven så? "Den kristna kyrkan — säger han — är ett samfund af vägfarande till himmelen. Hon är den högsta af alla inrättningar i menskligheten, hon är en gudomlig stiftelse, hon hvilar på ett hälleberg. Det är en fåfång tvist, om hon står *öfver* eller *under* staten; ty hon gör beggedera, alltsom man betraktar henne från olika håll. Hvar hon är frisk och lefvande, der är äfven lif och sundhet i hvarje lem; hon

trifves och växer och förkofrar sig i solens ljus och i stjernornas skimmer. Men der hon krasslar och förtynar, der stockar sig blodet, der andas samhället tungt, der är död och förruttelse. De rikaste, de kraftfullaste tider i historien hafva varit de, då kyrkans lif var rikast och kraftfullast, icke i yttre makt och prål, utan i anda och sanning. Hon sjelf *är* anda och sanning, och alltsom menniskan lossnar ifrån henne, lossnar hon äfven från sitt väsendes ankargrund, och drifver redlös öfver vågen, och finner ingen hamn på de saligas öar." Talar han i *vettenskapens* namn, — jag vädjar till alla, som läst hans sista föreläsning i Lund eller afhört de föregående — det gifves blott *en* röst öfver bestämdheten och skärpan, öfver glansen och värman i hans vettenskapliga föredrag. Och med hvilken kärlek omfattar han ej äfven *de* vettenskaper, som mest synas ligga utom hans krets. Hör blott honom, Skalden, beskrifva Matematiken: "Det gifves — säger han — en vettenskap, ren och färglös som ljuset, utan all jordisk tillsatts, utan all tvekan och ovisshet, ty hon är tankens egen form; sjelf *utan* gräns, begränsar och mäter hon allt; hon är skapelsens grundritning; på jorden rör sig allt efter hennes lagar, och himmelens stjernor vika icke ur den ban, som hon uträknat." — Talar han i *skolans*

namn, utreder han föremålen eller bestämmer formerna för den offentliga undervisningen, — med hvilken sakkännedom i ämnet, med hvilken oväld i pröfningen, med hvilket eftertryck i orden! Det är ofta en slående sanning äfven i *dem* af hans omdömen, som icke äro logiskt fullriktiga; det är styrkan af hans öfvertygelse, som ger ett språng åt hans tankar; det är spänstigheten af hans vilja, som ger en seger åt hans ord. Med bilder leker han, och troper kastar han omkring sig som blommor; men han begagnar inga talkonstens spetsfundigheter, han hittar ingen smygväg, han går alltid rakt på sitt mål. Deraf en egentlighet i hvad han säger, en säkerhet i hvad han yrkar, en påtaglighet i hvad han bevisar. Man har med skäl anmärkt, att hans *prosa* har en alldeles egen förmåga att sätta läsaren i en *poetisk* sinnesstämning; — det blänkande i hans snille skymmes ej af sjelfva skoldammet. När han talar till ungdomen, till denna lyckliga ålder, då minnet ännu är molnfritt och hoppet ännu rikt, — huru faderligt bevekande, huru öm är ej hans stämma; hvarje ord är som ett famntag: han straffar på samma gång han älskar, han varnar på samma gång han uppmuntrar. Lyckliga prisar han de unga i deras "ljusgröna lundar," men han visar dem ormen, som lurar i gräset: i kraftiga tänke-

språk lägger han dem på minnet, att "viljan står fadder åt lyckan," att "ordning är arbetets häfstång," att "fliten har nycklarna till framgångens dörr, men den fåkunnige får stå utanför och klappa förgäfves. När jag ser — säger han — en samling af barn, då ser jag ju äfven med detsamma ett tillkommande tidevarf, som står beslöjadt framför mig; men när det en gång kastar tillbaka sin slöja, då äro vi icke mera till, våra hjertan äro stoft, och hvad vi tänkt och verkat, det är blott en skuggbild i minnet, blott ett Eko ur det förflutna." — Ack! blott ett skönt "Eko ur det förflutna" annat är nu ej mera *han*, fursten i sång, mästaren i ordet.

På den prakttafla, hvilken TEGNÉR satte som dörrstycke öfver sitt inträde i Svenska Akademien; gör jag i denna stund, af lätt förklarliga skäl, bäst att så litet som möjligt fästa edra blickar. Det fordras också en bättre vältalighet än min, att beskrifva hans. Hellre må jag nu skynda att flytta eder uppmärksamhet från hans verk åter till hans person, nöjd om jag förmår göra hans bild, af ingen målare ännu fullt träffad, för Eder i någon mån igenkännlig.

Då i lunderna vid Haga TEGNÉR första gången såg OXENSTJERNA, förekom det honom, som "hade han sett Engeln med lyran stå halfgömd bakom det genomskinliga anletet." Något sådant måste äfven en hvar röna, som första gången såg TEGNÉR. Det evigt unga i hans själ målade sig i hans yttre: pregeln af en Delierns älskling bar han i sina drag. Hans yttre väsende var en sällsam förening af sjelfsväld och behag, en blandning af allvar och lek: der låg ett uttryck af ädel höghet, men tillika af enkel hvardaglighet; det bar stämpeln på en gång af sprittande lif och en nästan sömning liknöjdhet; det afkräde, vid första åsynen, ingen beundran, men det stämde till kärlek och det ingaf förtroende. En sann återspeglung af hans snille och hans hjerta var det på en gång kraftfulla och veka i hans utseende. Den höga, resliga gestalten, som ej fullt förmådde bära sig; det fantastiskt sköna hufvudet, med den tankdiagra pannan under ett svall af ljusa, flygande lockar; blixtar af snille ur de halfslutna, drömmande ögonen; leende skalkaktighet på de rörliga läpparna, — hans ställning lutad, såsom lyssnade örat till hemliga strängaljud, hans gång sväfvande, såsom trampade foten på moln, — allt bidrog att redan i hans yttre personlighet förråda något lika ovanligt som älskligt, något egendomligt och genialiskt. Bil-

dande konstnärer hafva anmärkt, att godheten satt i hans öga, men geniet kring hans mun. — Som en främling från högre verldar gick han ibland oss, och dock var han *hemma* hvar han kom; det var som hade vi sett honom alltid, och dock var han städse ny: han var hvarje gång lik sig sjelf, men olik allt annat. Sorglös för sin egen storhet, bekymrade han sig ej i ringaste mån om gradtalet på det allmänna bifallets barometer, yfdes ej, när den steg, och suckade ej, när den föll; han var en menniska med för mycket hjerta, att icke hellre önska sig älskad än firad; han var en man med för lifligt sinne, att icke akta stundens fröjd högre än dess bifall. Oförställd och sveklös kom han med öppet hjerta, ja med sträckt famn, hela menskligheten till möte: Konung och bonde voro för honom blott menniskor: den sanna dugligheten, hvarhelst han den fann, var han beredd att hylla; men han förstod ej att lisma, kunde ej skrymta, ville ej förakta. Frukten var honom främmande och afund hade han aldrig känt: tänkesätt kunde han förändra, men aldrig sinnelag: från sin öfvertygelse vek han ej en fotsbredd för yttre inverkingar, men inom honom dagades oupphörligt nya verldar. I striden för sina meningar förde han ett skarpt svärd; hans anfall var ett

regn

regn af pilar, hans försvar en åska af harm. Mot skotten af hans åtlöje höllo inga sköldar, och som Homers hjeltar förde han sin lans. Han var, som *de*, lättare att reta än att såra; han hade, som *de*, en hel Olymp till bundsförvandt. — Och dock var han, ännu' mer af sin natur, än genom sitt kall, en fridens man. Helst lefde han i lugnet, eller kryssade han med diktens Skidbladner i spegelklara farvatten. Men när vågen blef upprörd omkring honom, ansåg han fegt att ej "hissa flagg och visa sina färger i stormen." Och stormen har sett hans färger, intet sjömörker förmådde dölja dem. De voro inga andra, än de gamla Svenska nationalfärgerna. — Kung och folk slöt han i samma kärlek. Det var *hans* "heliga allians." När den, som i historien prunkar med detta namn, afslöts, tog han lifligt folkens parti emot konungarna; närmare slutet af sin lefnad fann han skäl att taga konungens parti mot folket. Båda *älskade* han för högt, att någonsin *smickra*. Åt båda sade eller sjöng han sanningar, värda att ristas i marmor.

TEGNÉR var en lärd man. Redan genom grundligheten och vidden af sina kunskaper var han en heder för sitt stånd, såsom han varit en prydnad för] sin kateder. — Obemärkt hade han vuxit opp till hvad han blef: hans ensliga ungdom,

skygg för menskligt umgänge, led ej annat sam-
qväm än forntidens höga skuggor. Men snart gjorde
sällskapshvimlet storm mot hans lästa bok-kam-
mare: hans lifliga, Anakreontiska natur rycktes ut
i verldsbruset. Här knöt sig eu ring af beundran
omkring honom: han var glädjens medelpunkt,
han blef dagens hjelte. Förut visste man, att han
diktade så skönt: nu blef man förtjust, att han
talade så qvickt. Och annat talade han i sjelfva
verket sällan. Ordet låg färdigt på hans tunga,
och mångt, som ej passade Biskopen, undföll
Skalden. Ty med bästa vilja förmådde han ej
stänga sina infall i bur: de voro utflugna, innan
han visste ordet af, och hvad han hviskade i en-
rum hördes kring land och stad. Djupet af sitt
hjerta blottade han ej för en nyfiken hop: helig-
hetens skylt hängde han ej på sin yta. Långt ifrån att
visa sig bättre än han var, visade han sig, någon gång,
gera i åtskilligt sämre, och de, som då togo ho-
nom på orden, klappade väl händren åt den qvicke
skämtaren, men skakade hufvudet öfver den lätt-
sinte prelaten. Ty få förmådde tränga längre
än till förgården af hans personlighet, der qvick-
heten satt som dörrvakt, i ögonblicket tillhands
att på tjenligt sätt taga emot de ankommande.
Det undföll de flesta, att bakom denna förgård
låg en rik tempelsal, hvarifrån allt orent var för-

visadt, och der vid altarets fot ett i heliga syner försjunket allvar satt vårdande de skäraste offerflamnor. Denna fortgående tempeltjenst i hans väsendes aldrainnersta helgedom kunde dock ej för *dem* vara förborgad, som visste, att just här källsprånget var att söka till hans poesis mäktiga flöden; icke heller för dem, som, följande honom, vare sig i det enskilda eller det offentliga lifvet, öfver allt sågo hans renhjetenhet framblicka, hans pligttrohet göra sig gällande, och, i frågor af vigt för menskligheten eller kyrkan, erforo hans allt offrande välvilja eller pröfvade hans allt vågande nit. När i det förtroligare meddelandets stunder hans själ rätt slog opp sina dörrar, när man såg honom i hans embetes heliga förrättningar, genomglödgad af andakt, sjelf omisskänneligt genomträngd af de heliga sanningar, han förkunnade: — då skönjde man en uppenbarelse af hans varelses innsida, då läste man på hans väsendes storartade pyramid de stummaste hieroglyferna: då såg man ej längre med tveksam undran på hans bröst symbolen af det heliga kors, hvars härold han var, om icke med dogmens hela stränghet, dock med siarehjetats fulla hänryckning. Mycket Skönt har han som Skald diktat; men mycket Godt har han ock som Lärare och Biskop uträttat, och *detta* vittnesbörd var det enda, han sjelf begärde på

sin graf. Det stred mot de innersta grundlagarna för hans karakter att någonsin behandla sina medborgerliga pligter som en bisak; han var i *dem* långt mera samvetsöm och regelbunden, än i sin poesi; han bragte i sjelfva verket åt *dem* offret af *henne*; han hade gifvit mer åt efterverlden att beundra, om han gifvit mindre åt samtiden att högakta. "Jag vet — skrifver han i ett af sina förtroligaste bref — jag vet ingenting föraktligare, än att vårdslösa sitt embete, i synnerhet ett högre och ansvarsfullt, och lefva som ett nådehjon på statens bekostnad, så länge man kan förtjena sin föda med arbete och omtanka. Tidsnog blir man gammal och orkeslös, och kan då med omöjligheten urskulda sin overksamhet och sina nådår." Hårda och svidande strider hade han dock att kämpa, icke blott för sin tros seger, men för sina krafters bibehållande i den riktning, hans starka vilja *dem* föreskref. Ögonblick kommo, då han kände sig ställd på en orätt plats både i kyrkan och lifvet; stunder, då han ansåg sig för en "kristnad hedning," en från poesien förlupen embetsman. — "När — säger han — man, som jag, skall hålla hushåll på tvenne ställen, så vanskötes det på begge, och jag duger nu egentligen hvarken för dikten eller verkligheten, utträttar följaktligen ingenting helt i någondera. Jag har

nätt opp så mycken poesi, som fordras för att ge mig afsmak för embetsmannalifvet, och just så mycket praktiskt förstånd, som gör mig oduglig till poesien. Derföre är jag på ingendera sidan ett helt tal, blott ett bråk mellan begge. — Såge jag någon utväg att lefva, en sådan syssla förutan, så toge jag afsked i morgon. Jag har ofta tänkt att söka mig ett pastorat på landet, men det är föga bättre att misslyckas i smått, än i stort. Hade de mina mod att flytta till ett torp i skogen och lefva på vatten och bröd, så vore saken hjelpt. — — Och dock, när jag jemför min belägenhet med de anspråk, jag möjligtvis kunnat göra, så har jag allt skäl att tacka Gud. Huru mången, likså god och bättre än jag, har det ej gått sämre! — Jag ville blott nu kunna hushålla med min tid. Den blir troligtvis ej långvarig.” — Den blef det icke heller. Alltför tidigt kom den dag, då Kyrkan skulle sakna hans nit, Skaldekonsten hans snille, Ömheten hans hjerta.

Öfvergången — hos lugnare naturer omärklig — från mannaårens fulla kraft till ålderdomens smygande vanmakt åtföljdes hos TEGNÉR af en våldsamt brytning, som hotade att spränga hans starka själ. Hans jordiska hydda, ännu innan den för åren lutade, var länge skör af den inneboende andens lågor; men man märkte ej, att krop-

pen förlorat sin styrka, innan man med bestörtning fann, att själen saknade sin jemvigt. Förebådande tecken till en sjuk inbillningskraft och en stegrad själsretlighet hade visat sig, och ofta hade man hört honom sjelf, på grund af inom hans slägt ärftliga, organiska anlag, förutsäga sitt tragiska öde. Som ett åkslag träffade det ej blott hans närmaste omgifning, men hela Sverige, men halfva Europa. Häpna, som hans maka och barn, stodo de Svenska sånggudinnorna, och fosterlandet anlade sorg efter sin store son, innan han ännu var borta. Men också — hvilken plötslig solförmörkelse! Hvilken sönderslitande tanke, att det mäktiga snille, som med sina förtrollande skapelser så ofta ur våra ögon lockat tårar af förtjusning, nu var omtöcknad af moln! hvilken grym föreställning, att *han*, som nyss i så gripande toner skildrat för oss Axels vansinne, nu sjelf, på främmande jord, var inspärrad inom murar, i hemskhet liknande dem, som, för sekler tillbaka, slöto sina mörka hvalf kring Ferraras olycklige skald! I sju långa år suckade Tasso i St. Annas hospital, med blicken stirrande mot Leonoras fönster; i sju långa månader var hans nordiske medtäflare lemnad åt främlingars vård, under samma tak med vansinnets offer, blickande ur sin ödsliga cell mot det fädernesland, som han älskade som en

brud, och som nu tycktes hafva förskjutit hans kärlek. Men ännu en gång öppnade Svea mot honom sina armar; han störtade i dem med återvunnen frihet och själshelsa: ännu en gång fick han se "Majlöfva våra lindar," ännu en gång med friska sinnen inandas sin bärudoms bergluft: han kom tillbaka — om ej mer att för oss sjunga och verka, dock att ibland oss åldras och dö. Och, om mannen nu var förvandlad till gubbe, om Skalden blott med trött hand härefter slog sina strängar, om han aldrig till fullo blef åt Nordens ära och sång återskänkt, åt sin husliga krets blef han det så mycket mer: i Maken, i Fadren, i Vännen, var ingen förändring. Ovädret var förbi, åskorna hade tystnat, af stormen hade lagt sig ända till den sista dyningen, och, i solnedgången af sitt lif, satt den dyre åter lugn bland de sina, omhuldad af deras kärlek, lyssnande icke mer till politikens gny, men till sina fåglars qvitter och sina barnbarns joller, bestrålad vida mer af himmelskt hopp, än af jordisk äras aftonglans. Det var en rörande syn att se den fräjdade, den förr så väldige mannen nu, i sitt snilles löffällning, sorglös som ett barn närma sig sin sista vagga; se, dag ifrån dag, snön växa i de vördade lockar, kring hvilka lagern så yppig hade grönskat; se mer och mer "stjernorna vinka tröttade vandrarn

till sig;" se den starka jättehyddan synbart sjunka till fall, och att, midt derunder, ännu uppfånga infall af sprittande qvickhet, skönja en strålglimt af det fordna snillet, höra toner ur den gamla lyran. *Så, M. H.*, såg jag honom, under de sista sex somrarna af hans jordiska lif; — jag hörde ej ett ord af bitterhet mot hans fordna vedersakare, intet ljud af missnöje med lifvet eller af fruktan för döden; men alltid återfann jag samma högsinte ande, alltid igenkände jag samma redliga hjerta. I sitt väsens innersta kärna förblef han sig lik till sin sista stund, och i den Novembernatt, då himmelens norrsken för sista gången flögo öfver hans tynade anlete, fann honom ännu Döden med leende läppar, med strålande ögon.

Hans stoft är nu blandadt med den Svenska jorden, men i Svenska bygder skall hans sång ljuda, i Svenska hjertan hans minne lefva. Frid med hans stoft, ära åt hans sång, välsignelse öfver hans minne! Redan i vår närmaste eftertid skola barnen lära sig att framstamma hans namn, ynglingarnas blod skall sjuda vid hans dikter, människornas bröst värmas af hans lågor, och de gamle för lyssnande kretsar förtälja hvad de ur flydda tider hafva sig bekant om Nordens Amfion.

Det skall bli en sed att vallfärdas till hans graf, en skatt att äga hans bild, en högtid att samlas kring hans skrifter; och hvarje gång i Europas litteratur Sveriges namn förekommer, det skall vara sammanflätadt med **TEGNÉRS**.

M. H., Drotten i vår vitterhet är borta; men feg vore den tanken, att vår vitterhet derföre ligger i sjäلتåget. Alltför hastigt skulle då *hans* friska, klara, modiga ande ha öfvergifvit oss; alltför illa skulle då fosterlandet veta att uppskatta både hvad det i Eder *äger* och af ett yngre slägte *hoppas*. Ännu har den Svenska lyran många toner outsjungna — *J* skolen framlocka dem — ännu tvina på många håll diktens blomster — *J* skolen gifva dem sol. — Edert samfund tillhör äran att hafva framkallat eller föranledt flera af den oförgätliges yppersta snilleverk. *Här* var det, som *Svea* första gången kröntes med bifall, *här* som talet öfver *OXENSTJERNA* eröfrade allas beundran, *här* som Jätten Finn bergtog allas uppmärksamhet. *Här* var det ock, som han, i edert namn, med ljud som aldrig glömmas, helsade inträdande ledamöter eller hembar offer åt hädangångne. *Här* var det ock — hvem mins ej intrycket på Svenska Akademiens femtiåra högtid: **WALLINS** stämma och **TEGNÉRS** ord?

Hörs ej ett genljud än i dessa salar
Af sången om den tredje GUSTAFS dar,
Då skalder täflade som näktergalar,
Och kungahjertat gaf dem återsvar?
Den tiden var, från början intill slutet,
En riddardikt, på höjderna, i daln; —
Men sångarbandet småningom blef brutet,
Och kungahjertat det blef genomskjutet,
Och blind och ensam satt den sista näktergaln.

Kom så en annan tid, med annan ära,
Med annan oro i sitt fulla bröst,
Då segerdrotten, van att lagrar skära,
I deras skuggor hvilade sin höst;
Då sjöng FRANZÉN — men såsom Englar sjunga, —
WALLINSKA harpan som en orgel ljöd,
Men GEIJERS "Viking" quad med stormens tunga,
Och Walhalls gråa kämpar blefvo unga,
När LING den gamle dem till sångens envig bjöd.

Då sjöng TEGNER, — men så har ingen skimrat
I Sångens värld, som denne, skuggans son.
Hans fäder sjelfve sina kojor timrat,
Men Baldurs tempel var hans lärospån: —
De öfver blomstren hade svängt sin lia,
Han band dem hop till diktens rika krans, —
Och när han sjöng om Frùthiofs själ, den fria,

Och när han gret med Axel och Maria
På Sotaskär — då sprang en trollverld opp i glans.

O minnens J, hur "herrligt i det gröna
Två plantor växte under fostrarns vård:
Ej hade Norden förr sett två så sköna,
Som dessa begge uti Hildings gård:"
Hur der de växte opp i fröjd och gamman,
Hon skön som rosen, han som eken stark,
Och hur de vårdade den första flamman,
Och deras hjertan, hur de grodde samman,
Som namnens runor två i björkens hvita bark.

O minnens J, när för Kung Beles söner
På tinget Frithiof stod, — och Helge satt,
"Ett blekladgt Nej på mensklighetens böner,"
Och bjöd den djerfve hämta böljans skatt;
Och hur då han till afsked tryckte handen
På trogen brud, och så med slitet bröst
Sköt ut sin drake, for till fjerran landen, —
Och hur då hon satt ensam kvar vid stranden
Och såg hans segel fly, och sjöng: "Nu är det höst!"

O minnens J, när han steg in i salen
Om Julen till Kung Ring, och Ingborg bjöd
Åt björnskinnsmannen fyllda vinpokalen
Med handen darrande och kinden röd?

*Hur s'en han, stålskodd, for på isens skifva
Och svängde slädan utur vaken opp,
Och måste qvar hos gamle kungen blifva,
Tills varma solen smälte vinterns drifva,
Och våren kom "med mod och lefnadslust och hopp."*

*Och s'en, hvem mins ej jagtens sköna drottning
På hvita gångarn, åtföljd af sitt hof,
Och mot de onda makter Frithiofs brottnig,
Då trygg emot hans knä den gamle sof? —
O hela taflan huru skön ej är den!
Och hvilken klang i handling som i ord,
Musik i hjertan och musik i svärden, —
Och därför har hans sång gått ut i verlden
Och gjort hans namn berömdt i Söder som i Nord.*

*Ty Hellas' Gudar, liksom Thor och Oden,
Konst och Natur, de lefde i hans sång. —
Hur frisk han Vintern sjöng, hur präktig Floden,
Och Elden, Solen i dess höga gång!
Hur dödens vind kring Ättehögen hviner,
Som "halfsskymd står emellan rågens gull,"
Och se hur månen mellan björkar skiner
Utöfver Klostrets sorgliga ruiner,
"Der plogen vandrar nu uti den vigda mull."*

*Men hör, hur klockorna på landet ringa,
Der all naturen i sin Pingst-drägt står,*

Och templets rosor, Nattwardsbarnen, bringa
Åt Gud ett offer af sin unga vår!
Hör Stjernesången se'n i qvällens timmar
Och Fridens röster under nattens qualm,
Tills ny på fästet österns stråle glimmar,
Och Fågelleken uti skogen stimmar,
Och lifvet vaknar opp vid Skaldens morgonpsalm.

Men hör du då ett stridens horn, som skallar,
Och hör du krigets dofva åskor gå, —
Vet, att Kung CARL, den unge hjelte, kallar
Till ryska fejden sina gossar blå.
Och Göta Lejon då ej längre hvilat,
— Se huru stormen flyger i dess man;
"Det rifver jägarnät, det bryter pilar,"
Det frustar eld, det öfver vågen ilar
Och skär sin väg, som förr, i mörkblå Ocean.

Men vill du se en grånad fornverlds saga,
Med Axel Hvide stig i berget in,
Der djupets krafter i sitt fängsel klaga
Och sol förstenad är som Jätten Finn!
Se hvilka skatter, ymnigt förr beskärda
Åt släktets urstam, der förgättna dö;
Se dessa guldblock, kungariken värda,
Och se den höga jättemön, se Gerda,
Med björnens svarta hud utöfver barm af snö!

Så, "liksom blomstren skifta i det gröna,"
Hos honom skiftar diktens lätta här;
Så "uti många former trifs det Sköna,"
Och allt är Skönt, ty allt är snillrikt der,
Klart som krystallen af den rena vågen,
Hvars djupa botten endast dykarn sett. —
Hvad är väl skönast, — tvekande J frågen —
Männ' Axel, Frithiof eller Epilogen?
Men svaret gaf han sjelf: det Sköna är blott ett.

Ej strömma mer de gyllne toners flöden
Från dessa strängar, — de ha tystnat re'n!
De store skalder följt sin Kung i döden
Och stämt sitt möte nu i Elysen.
Der står Carl Johan i den ädla ringen,
Som kring hans thron med lyror stod så rik;
Han räknar öfver — och han saknar ingen
Af Er, J höge Siare, som klingen
Med edra lyror nu till stjernornas musik.

Guds anlet ser du nu inunder palmer,
Du, som förklarar menskans anlet här,
Och Englaharpor stämma dina psalmer,
Du skald, hvars genljud tempelhvalfvet är.
Till Walhalls fröjder ser du ej tillbaka,
Du Asa-bard, med lungan fylld af sång!
Och, häfdens Viking! inga stormar skaka

*Din trygga hamn; -- gå verldar att ransaka,
Der ingen tid är slut, och ingen "stuga trång."*

*Jag ser en hög gestalt, som bland Er träder,
Med ögat drucket utaf eterns glans.
Hur åt de nya solar han sig gläder
Och rytmen räknar ut till sferers dans!
Till annan Solsång nu han sätter orden,
Och mellanåt ur stjernors fönster ser
Till denna jordfläck, som vi kalle Norden —
Han sträcker samnen emot fosterjorden,
Och sväfvar som en Sång på nattens vingar ner.*

SVAR

på Herr BÖTTIGERS Inträdestal,

af

Akademiens Direktör Herr GRUBBE.

Min Herre!

I den oförgängliga Sång, med hvilken eder Företrädare förherrligade Svenska Akademiens femtionde årsfest, helsade han det Gustavianska Tildehvarfvets store Skalder med de sköna orden:

*I höga skuggor, ädle sångarfäder,
Jag lägger kransen på ert stoft i dag.
En efter annan bland oss alla träder
Snart opp till eder uti stjernströdt lag.*

Knappt är ett årtionde förflutet sedan denna dag, och redan har han sjelf inträdt i det stjernströdda laget, föregången af WALLIN, som vid det nämnda tillfället lånade honom sin mäktiga stämman, och nu äfven följd af FRANZÉN. De äro alla borta, desse Furstar i Sångens Rike, hvilka vår tid med stolthet ställde vid sidan af dem, som spridde sin glans öfver GUSTAFS dagar. Dock nej — de äro ej borta. Endast det jordiska, det förgäng-

gängliga af dem är nedlagdt i grafven: deras sanna väsende, det eviga, det himmelska hos dem, allt det höga de tänkt, det sköna de diktat, vet ej af någon förgångelse: det lefver och skall fortlefva genom seklerna, förtjusande, bildande och förädlade ännu ofödda släkten, likasom det tjusat och förädlat det närvarande. Att vårda deras minne och i ofördunklad klarhet öfverlemna det åt efterverlden, är för deras samtid en helig, oefstergiflig pligt.

Ni har, min Herre, mot eder store företrädare uppfyllt denna pligt. Förenad med honom genom det närmaste och skönaste band, har Ni med en sons kärleksfulla vördnad åt honom rest en trefaldig minnesvård. Den första är den länge efterlängtrade, fullständiga och med sorgfällig granskning besörjda Samling af hans odödliga Arbeten, hvilken Allmänheten af eder hand börjat emottaga. Den andra är den vackra och trogna teckning Ni i sammanhang dermed gifvit, dels af den store hädangångnes märkvärdiga yttre lefnadsöden, dels och i synnerhet af hans rika inre lif och af hans lika ädla som älskvärda personlighet. Den tredje ändtligen är den utförliga karakteristik af denna genialiska natur, i konstnärligt hänseende betraktad, af TEGNÉRS skaldegåfva samt af dess för-

nämsta alster, med hvilken Ni nu gått att intaga det rum, han inom detta samfund innehade. Ni har i den låga hydda, som såg honom födas, och hos denne ädle Branting, hvars namn med eder teckning skall gå till efterverlden, visat oss det första uppvaknandet af en Genius, hvars ära en gång skulle på mäktiga vingar flyga genom verlden. Ni har visat oss den blifvande Skalden, uppväxande bland Wermlands skogar och berg, i skötet af en storartad natur: Ni har med liflig sanning och åskådlighet framställt honom, hvilande med sin Homer i skuggan af Rämens björkar; slukande med omättlig hunger den Grekiska, den Romerska, den moderna litteraturens alster; ofta frånvarande eller främmande på jorden, men hemma med hela sin själ i en högre verld. Från Olof Trätäljas bygd, der hans vagga stod, har Ni följt honom till Absalons gamla stad, som fick tillegna sig hans mannaålders kraftfullaste verksamhet, och från denna till Sigfrids, som nu förvarar hans stoft. Ni har betraktat hans snille, först i dess friska morgonglans, derefter spridande från sin middagshöjd sina strålar öfver Europa, och slutligen från sitt zenit sänkande sig till sin nedgång, för att åter i oavskelig klarhet uppstiga på minnets himmel.

Snilletts framträdande är egentligen alltid oförklarligt; det visar sig såsom en skapelsens hemlighet, eller rättare såsom en uppenbarelse från en högre verld, ett himmelens lån åt jorden. Men intet snille födes fullvuxet: det gifves för detsamma en uppfostran i bildningens och livvets skola: genom en trogen framställning af denna kan man göra klart för sig, huru en stor och utomordentlig man förmedelst den inneboende kraftens fortgående utveckling blifvit hvad han var. I denna mening har Ni, min Herre, gifvit oss en förklaring af TEGNÉR. — Men det är i ett tidehvarf, hvars hela bildning beherrskas af tankens makt, icke nog att man förstår konstnären sjelf: man vill äfven förstå hans verk; man vill göra sig reda för deras syftning och idé samt för alla delarnes förhållande till denna idé. Man åtnöjer sig ej mer, såsom fordom, med den blotta njutningen af det sköna; man vill äfven förstå sin egen njutning: man betraktar konstverket ej mer med en blott uppfattande, utan tillika med en granskande blick. Äfven denna tidens oafvisliga fordran har Ni i hänseende till TEGNÉR på ett förtjenstfullt sätt uppfyllt; och om man i eder granskning af hans förnämsta Arbeten öfverallt hör den varma beundrans och förtjusningens röst, så är dock denna beundran icke en blind, utan

en seende, en för sig sjelf klar och derigenom äfven inför den lugna pröfningens domstol rättfärdigad beundran.

En förlust, sådan som den af TEGNÉR, har ej kunnat ersättas. Svenska Akademien har djupt känt det, och döljer ej denna sin känsla. Men under den högsta gifves det ännu många grader af sann och redbar förtjenst, äfven inom Vitterhetens rike, der den blotta medelmåttan icke har någon medborgarerätt.

Redan länge har Akademiens, likasom Allmänhetens, uppmärksamhet varit fästad på eder tidigt utvecklade skaldegåfva. Det hopp, som först väcktes genom edra *Ungdomsminnen från Sångens stunder*, har genom de talrika alstren af eder mera utbildade talang blifvit uppfyllt. Vid fyra särskilta tillfällen har Akademien haft den tillfredsställelsen att tilldela Eder vedermälen af sin aktning, och deribland sednast för den *Sång öfver Carl Johan*, i hvilken Ni med framgång behandlat ett af de högsta ämnen, som i våra dagar erbudit sig åt den fosterländska skaldekonsten. Redan förut hade Ni i en annan form behandlat samma ämne. Ibland de här närvarande torde knappt gifvas någon, som ej deltagit i det lifliga bifall, hvarmed Allmänheten emottog de vackra sceniska taflor, genom hvilka Ni gaf uttryck åt

nationens gemensamma känslor vid firandet af den grånade Hjeltekonungens tjugefemåriga regering. Mindre allmänt bekant torde det ännu vara, att Ni med lyckligt dristig hand på vårt språk öfverflyttat en betydlig del af Dantes och Tassos odödliga verk. Svenska Akademien har trott sig icke längre böra dröja att tillegna sig en talang, som, hunnen till sin fulla mognad, ännu synes lofva Svenska Vitterheten många sköna och värderika frukter af sin verksambhet. För mig, som för fjorton år sedan på eder hjessa fästade lärdomens lager, och ej långt derefter i Svenska Akademiens namn åt Eder öfverlemnade ett af de pris, Ni på den poetiska täflingsbanan eröfrat, är det en förnyad glädje att i dag till Eder fram bära den helsning, med hvilken Akademien välkomnar Eder såsom en af hennes Ledamöter. Vänskapen ser med lifligt deltagande de framgångar, hvilka förtjensten Eder beredt, och tillönskar Eder helsa och kraft att ännu länge få lefva och verka, en trogen vårdare af den heliga elden, ömsom i Vettenskapens och i Sånggudinnornas tempel.

HANDLINGAR

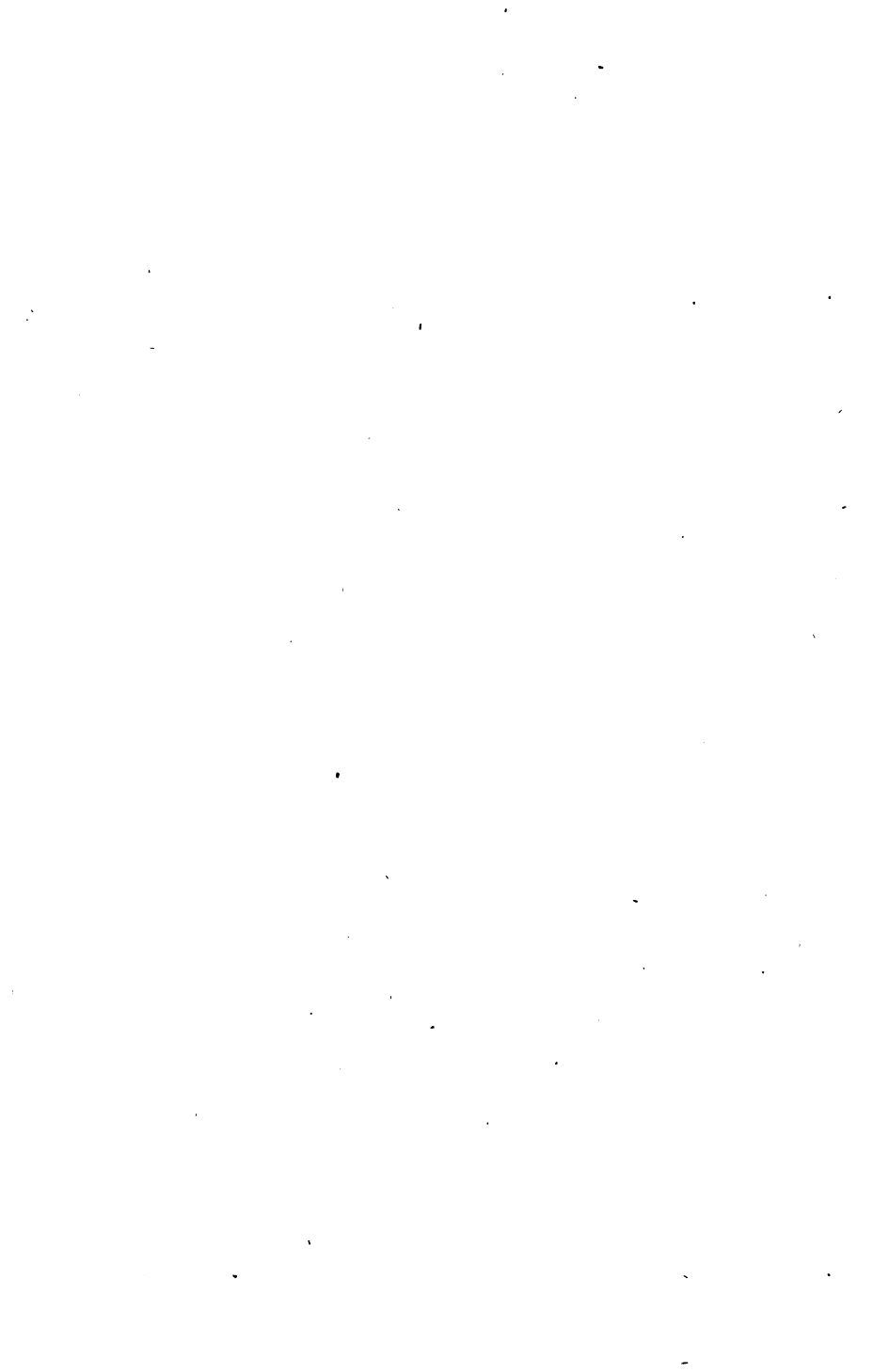
RÖRANDE

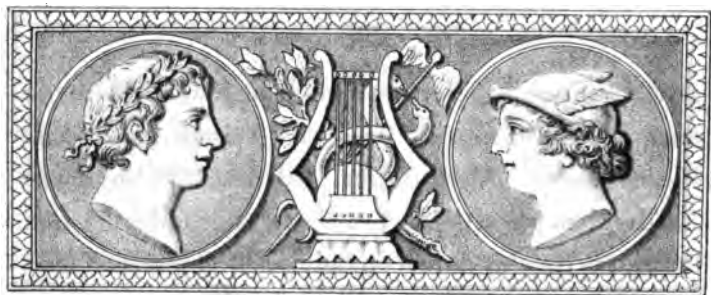
SVENSKA AKADEMIENS

HÖGTIDSDAG,

Den 20 December 1847.

Den 20 December 1847, Svenska Akademiens högtidsdag, hade Akademien, på stora Börssalen, offentlig sammankomst, hvilken DD. MM. Konungen, Drottningen och Enke-Drottningen, DD. KK. HH. Kronprinsen, Hertigarne af Upland, Östergötland och Dalarna, samt den Kongl. Prinsessan täcktes å den vanliga lektaren öfvervara.

Akademiens n. v. Direktör, f. d. Statsrådet, m. m. GRUBEE öppnade sammankomsten med följande

TAL:

Den högtid, hvilken Svenska Akademien, enligt sin odödlige Stiftares föreskrift, årligen firar, är till sin syftning och sin betydelse af en glad karakter. Den har till sitt föremål att på en dag, som återkallar ett af de skönaste minnen, dem något folks häfder förvara, på årsdagen af den störste Svenske Konungs födelse, i Svenska Säu-

gens tempel lagerkröna lyckliga idkare af hvad man i Trubadurernes tidevarf kallade den *glada Vettenskapen*. Med dubbel tillfredsställelse måste Akademien gå att fullgöra detta åliggande, då hon får uppfylla det inför en ädel och högsinnad Konung, som omfattar den fosterländska Vitterheten med samma varma kärlek, samma skyddande omvårdnad, som Han skänker åt alla yttringar af nationens andeliga lif. Men den högre skickelse, hvars beslut det är den dödliges pligt att med vördnad underkasta sig, har velat, att Akademiens högtid för denna gången skulle blifva en mindre åt glädjen, än åt sorgen och saknaden egnad fest. Under intet af de föregående sextio åren af sin tillvarelse har Akademien, gemensamt med Fäderneslandet, lidit så många stora och smärtsamma förluster, som under det nu snart tillryggalagda. Redan början af detta år fann henne försänkt i en djup, af hela den bildade Allmänheten delad sorg. Frithiofs Sångare hade uppnått målet af sin ärofulla bana och gått att i en högre verld i ofördunklad klarhet skåda den skönhetens eviga Urbild, hvars afspeglingar, så trogna de inom ändlighetens sfer kunna gifvas, han skänkt icke blott Sverige, utan Europa, i herrliga, oförgängliga Sånger.

Den Ädle, som på Akademiens sednaste Högtidsdag talade i hennes namn, uttryckte i varma, hjertliga ord hennes och sina egna känslor af smärta och saknad. Hos mången, som hörde den fordom kraftfulla, nu brutna och försvagade stämman, uppsteg måhända redan då en sorglig aning. Men hvem fruktade väl, att denna aning så snart skulle blifva uppfylld? Hvem föreställde sig, att den fräjdade Talaren skulle sjelf inom få månaders förlopp hafva följt sin hädaungarne Vän? Hvem föreställde sig, att denna ofta med beundran hörda röst skulle så snart hafva för alltid tystnat; att detta stora, för fosterlandet och menskligheten varmt klappande hjerta så snart skulle brista? Sådan var dock försynens vilja. ERIK GUSTAF GEIJER är ej mer. Han har gått, innan han ännu hunnit långt inom den högre ålderdomens gräns, innan han hunnit fullständigt uppfylla den förhoppning, fäderneslandet länge vid hans namn fästet om en till innehållet trogen och till formen skön teckning af Svenska Folkets äldre och nyare öden. Tvifvelsutän bäre vi beklaga, att mångfalden af de viktiga föremål, mellan hvilka hans uppmärksamhet var delad, hindrade fullbordandet af det verk, hvilket han sjelf ansåg såsom sitt lifs egentliga uppgift. Emellertid vore det dock orättvist, att icke med liflig

tacksamhet erkänna allt hvad han äfven utom Häfdeforskningens område verkat såsom genialisk Tänkare, såsom snillrik Skald, och såsom hänförande Tonsättare. Men det närvarande tillfället medgifver ej en skildring af hans mångartade förtjenster: en sådan vore ock här ändamålslös, då dessa förtjenster nyligen blifvit på ett sätt, som icke lemnat någon önskan ouppfylld, tecknade af hans, värdige efterträdare inom detta samfund.

Redan före den fräjdade Häfdatecknaren bortrycktes ur vår krets en hans mångårig Vän, som tidigast och förnämligast på statsmannens och embetsmannens bana förvärfvat sig stora och oförgätliga förtjenster om fäderneslandet. Hvilken Svensk medborgare minnes ej med tacksamhet, att den Grundlag, hvilken, ehvad ock ännu uti den må återstå att förbättra, likväl i nära fyratio år beredt åt Svenska Folket det tryggade åtnjutandet af en lagbunden frihet, till en hufvudsaklig del är ett verk af HANS JÄRTAS statsmannavishet? Hvem känner ej hvad han äfven verkat för fäderneslandet såsom deltagande i statsförvaltningen i en tid af stora svårigheter och vådor, och derefter såsom Styresman af det landskap, i hvars kraftfulla innevånare ENGELBREKT, STURARNE och GUSTAF WASA funno sitt första biträde i det

stora verket af Sveriges befrielse från utländskt förtryck? Men äfven inom litteraturens område har han genom sitt snille och sina vidsträckta kunskaper funnit ett rättvisligen berömdt namn. Såsom prosaisk stilist har han af få Svenska författare blifvit upphunnen, af ingen öfverträffad. Hans åsigter af åtskilliga för samhället viktiga ämnen hafva blifvit bestridda. Vi kunne ej här ingå i någon pröfning af dessa åsigter. Men äfven den, som icke, eller icke utan inskränkning, gillar den fräjdade mannens meningar, skall dock, så vida han förmår fälla ett oväldigt och rättvist omdöme, veta att värdera så väl det snillrika i hans framställning af dem, som hans rättsinnighet, hans medborgerliga mod att ärligt och öppet uttala sin öfvertygelse, och den varma fosterlandskärlek, som omisskänneligen röjer sig i hvarje rad af hans skrifter. Svenska Akademien, som länge i honom ägde en af sina utmärktaste Ledamöter, kan ej utan rörelse erinra sig, att det var åt henne, som han, nästan med döende hand, egnade den sista värderika frukten af sitt hvarken genom ålderdomens eller sjukdomens makt försvagade snille.

Tvenne sådana mäns bortgång, som GELJER och JÄRTA, var redan nog för att gifva det innevarande året en för Svenska Akademien och Sven-

ska Vitterheten sorglig märkvärdighet. Men ännu återstod för oss att emottaga ett dödsbud, hvilket, ehuru icke oväntadt, likväl icke därför träffade oss mindre djupt och smärtsamt. Länga dväljdes bland oss, såsom en budbärare från en högre verld, en Ande, hos hvilken snilletts rikedom var i oupplösligt förbund sammansmält med en skön själs bårnfromma oskuld:

*Som en engels stämma klingar,
Som han kännes på sin blick,
Fast han gömmer sina vingar,
Så han genom verlden gick.*

Den himlaburnes jordiska namn var FRANS MICHAEL FRANZÉN. Redan hans första framträdande var betydelsefullt; det betecknade i Sveriges Vitterhet gryningen af en ny dag, öfvergången till en ny sångarålder. Det Gustavianska tidehvarfvets skaldekonst hade genom KELLGREN, LEOPOLD och OXENSTJERNA uppnått höjdpunkten af sin utbildning, och GUSTAF sjelf hade nyss gått ur tiden. Då hördes plötsligen från Auras strand, från en tjuguarig ynglings lyra, toner, rena, milda, ljufva, som eolsharpans på en skön sommarafton: toner, till hvilka hela Sverige lyssnade med glad förvåning, likasom de förtjuste den döende KELL-

GREN. Kring hela landet sjöngs snart, i palats och hydda, *den gamle Knekten* och *Menniskans Anlete*,

— — — — — *en sång ur edens sommar,*
der näktergalen slår och morgonrodnan blommar.

Ett halft århundrade är i dag förflutet, sedan den stund, då LEOPOLD, som efter KELLGREN'S död med obestridd rätt innehade thronen i Svenska Vitterheten, på detta rum åt den unge Skalden öfverlemnade Svenska Akademiens högsta belöning för den *Sång öfver CREUTZ*, genom hvilken han sammanflätat sin egen odödlighet med den besjungnes. Ifrån denna tid, huru många äro ej de sköna skapelser, genom hvilka han fortfarande att tjusa hvarje för sångens behag öppet sinne! Än strödde han omkring sig dessa enkla blommor, hvilka, sammanbundna till en oförvisnelig krans, gjort namnen SELMA och FANNY så dyrbara för hvarje ömt och känsligt hjerta. Än gick han att från *Lapplands* öcknar till oss återföra de trogna bilderna af naturen i dess gigantiska storhet och konstlösa fägring, i förening med den lifliga skildringen af de naturens barn, som bebo dessa vilda trakter. Än lät han oss på Vetterns strand, bland *Alvastras* ruiner, betrakta GUSTAF WASAS och MARGARETA LEJONHUFVUDS ur

seklernas natt uppstigande ädla skuggor. Än följde han den store GUSTAF ADOLF på Germaniens fält i den segerrika striden för religionens och samvetsfrihetens heliga sak. Än flög han med den djerfve COLUMBUS på den vingade draken öfver Oceanens obefarna rymder till en ny, af snillet anad verld. Än åter flyttade han sig ifrån Guanahanis och Haitis vildar till de vildare kannibalerne i den Europeiska bildningens lysande hufvudstad, för att i diktens trollspegel visa oss en förvillad hop, dansande i demonisk yra, på gruset af Henriks stod, kring den misskända *frihetens* blodbestänkta bild. Men det var icke endast på den Svenska Parnassen, som han intog ett af de högsta rummen; äfven på det Svenska Zion innehade han ett ej mindre upphöjdt. Såsom andelig Talare var han i ordets högsta bemärkelse en den himmelska Vishetens och Kärlekens gudavigde Tolk. Må härtill slutligen läggas hvad han var för det samfund, som nu beklagar hans bortgång, ej blott genom den mångåriga, sorgfälliga vården af dess angelägenheter, utan ännu mera genom de af ett eget, ovanskligt behag utmärkta teckningar, medelst hvilka han till ett förnyadt lif återväckte det halfslocknade minnet af så många fäderneslandets hädangångne Fältherrar, Statsmän, Vet-

ten-

tenskapsidkare, Skalder och Konstnärer, och åt dem reste minnesvårdar, lika varaktiga som de, hvilka gjutas i bronsen, eller huggas i marmorn. Ända intill ålderdomens yttersta gräns fortfor oförtröttad hans verksamhet i Religionens och Konstens tienst. Ännu i den sena hösten af hans lif hördes från den aflägsna bygd, der hans kall fästade honom, stundom en ton af den älskade lyran. Hvarje tanke klädde sig hos honom i en skön eller sinnrik bild: hvar och en af hans ädla och milda hjertas känslor utgöt sig i sång. I en aftynande kropp, i ett hufvud, som kraftlöst ned-sänk på bröstet, lefde ännu den icke nedböjde anden, till dess han slutligen, lossad ur den sammanfallande stofthyddans fängsel, lyfte sig på lätta vingar, för att återgå till sitt himmelska hemland.

I svaga och ofullkomliga drag har jag skildrat, eller rättare blott antydt Svenska Akademiens och den fosterländska Vitterhetens stora förluster. Men det vore ej Akademien värdigt, eller förenligt med hennes pligt, att stadna vid en hopplös klagan. Snillet förgås ej på jorden: det återfödes oupphörligen förnygradt i nya gestalter, om ock ej alla tidevarf äro lika rika på stora genialiska naturer. Akademien har bemödat

sig att, i den mån det varit henne möjligt, vinna en ersättning för hvad hon förlorat; och hon har fortfarit att fästa en uppmuntrande och belöande uppmärksamhet på de talanger, hon inom den fosterländska Vitterhetens område lyckats att upptäcka. Med hvilken grad af framgång detta skett, visar sig genom den redogörelse, hvilken Akademien, i enlighet med hennes stadgar, nu går att afgifva.

Direktören gaf derefter tillkänna, att till innevarande års täflan inkommit 49 skrifter, hvaraf 4 i Vältaligheten och 45 i Skaldekonsten.

Bland de först nämde hade Akademien med andra priset utmärkt N:o 1, *Om Lärodikten*, med valspråk:

Slave to no sect, who takes no private road.
But looks through nature up to natures God;
Pursues that chain, which links th'immense design,
Joins heav'n and earth, and mortal and divine.

Pope.

Af denna afhandling upplästes så mycket tiden medgaf, hvarefter författaren, E. o. Kanslisten i Kongl. Civil-Departementets Expedition, Friherre Rudolf Cederström framfördes till Direktören, som för honom uttryckte Akademiens aktning.

Samma belöning hade Akademien tillagt täflingskriften N:o 3, *Jemförelse mellan Thebanska fältherren Epaminondas och Konung Gustaf II Adolf*, med valspråk: Epaminondas war für seine Zeit, was Gustaf Adolf für eine spätere war. Nimmt man alles weg was bey jedem dieser grossen Männer nur Farbe seines Zeitalters ist, so möchte es schwer

seyh zwey ähnlichere Charactere zu finden. Von beyden hört man nie zuviel.

Heeren.

Sedan valda ställen blifvit upplästa, framfördes författaren, Kongl. Hofpredikanten, Filosofie Magistern *Mathias Wilhelm Ziedner* till Direktören, som för honom uttryckte Akademiens tänkesätt.

I Skaldekonsten hade Akademien med andra priset utmärkt N:o 24, *Qvinnans Skapelse*, som upplästes.

Då författaren, Studeranden *Carl Kullberg*, var frånvarande, skulle belöningen honom genom Sekreteraren tillsändas.

Enahanda pris hade Akademien tillagt poëmet N:o 5, *Freden*, med motto: *Soyez en paix avec les hommes, en guerre avec les vices*, efter hvars läsning författaren, Kongl. Förste Expeditions-Sekreteraren *Lars August Ekmark*, emottog belöningen af Direktören, som förklarade honom Akademiens bifall.

Dernäst hade Akademien med samma pris utmärkt täflingskriften N:o 29, *Försök till öfversättningar från Latinska skalder*, med motto: *Sequitur patrem non passibus æquis. Virgilius*. Tiden medgaf icke uppläsandet deraf, men författaren, Duplikanten vid Upsala Katedral-Skola, Herr *Zacharias Göranson*, framfördes till Direktören, som vid belöningens öfverlemnande tolkade för honom Akademiens bifall.

Slutligen hade Akademien med nämde pris belönat Skaldeförsöket N:o 31, *Lappska minnen*, med valspråk:

Jag ser en herdeverld,
Der halft i himlen stå de molnomgjutna tjällen.
Franzén,

hvars uppläsning tiden ej heller tillät, men författaren, Studeranden vid Upsala Universitet, Herr *Jonas Ulrik Grönlund* emottog, jemte priset, förklaringen af Akademiens uppmuntran.

Bland de öfriga skrifterna hade flera än vanligt röjt anlag för diktkonstens objektivare arter, eller den episka och dramatiska. Af dessa hade N:o 36, *Amor och Psyche*, dikt i 3 sånger; N:o 26, *Bengt Algotson*, sorgespel i 5 akter; N:o 8, *Johan Banér*, dikt i fem sånger; N:o 38, *Aslög och Agnes*; N:o 4, *Carl Johans Drapa*, dramatisk fantasi; N:o 27, *Den förste Skandinaven*; och N:o 19, *Riddar Tynne*, sångspel i 4 akter, fäst at uppmärksamhet. — N:o 16, *Cajus Gracchus*, sorgespel i fem akter, efter Italienskan af Monti, äger förtjensten af en i allmänhet trogen efterbildning, hvilken genom en närmare omvårdnad af versens harmoni skulle vinna i värde. Bland de lyriska dikterna hafva N:o 32, *Sång öfver Tegnér*, N:o 35, *Frans Michaël Franzén*, och N:o 13, *Målet*, funnits äga poetiskt tänkta ställen och en i allmänhet harmonisk diktion. N:o 10, *Mitt Fosterland*, vittnar om en varm fosterlandskänsla, uttryckt i en vårdad versform. I N:o 34, *Almas klagan*, N:o 18, *Vårblommor*, N:o 25, *Tårarnes tröst*, N:o 3, *Glädjens Pilgrim*, och N:o 40, *Tro och Försoning*, uppenbaras en mild känsla och drag af bildningsgåfva, hvilken sednare egenkap äfven röjes i N:o 28, *Skaldeklagan*, N:o 30, *En suck på Tiber-stranden*, och N:o 36, *Stjernhimmeln*.

Det af Akademiens sednast hädangångne Skyddsherre stiftade pris, att tilldelas en författare för någon under det föregående årets lopp utkommen förtjenst-

full skrift, har Akademien detta år tillagt Protokolls-Sekreteraren i Kongl. Maj:ts Kansli *Nils Arfvidsson*, med afseende på hans öfversättning af *Oisians Sånger*.

Den Minnespenning, Akademien innevarande år låtit pregla, äger till föremål framlidne Professoren vid Upsala Universitet, *Olof Rudbeck* den äldre. Åt sidan föreställer hans bröstbild med omskrifna namn och titlar. Å fransidan ses en Genius, sväfvande på ett moln och hållande i sin högra hand en brännspegel, i hvilken han uppfångar solens strålar. Nedanföre synes en rand af jordgloben, hvarpå läses: *Atland*. Omskriften: *Inquirendo vastus, fingendo giganteus*, innebär, att han var i forskningen vidtfamnande, i dikten jättelik. I afskrifningen läses: *Ex nobili Physiologo, Archæologus audax. Obiit MDCCII*.

Rudbecks Minne, författadt af Akademiens frånvarande ledamot, Herr *Atterbom*, upplästes; hvarmed sammankomsten slutades.

MINNE

AF

PROFESSOREN I MEDICINEN
VID UPSALA UNIVERSITET

OLOF RUDBECK

den äldre.

Menniskosnillet öfverhufvud kan synas likna den på en grafvård arbetande konstnär, som genom sinnebilder, i hvilka han ådagalägger all mensklig äras flärd, likafullt vill för egen räkning förvärfva ära. Underbara sjelfmotsägelse! det fortfar, under hopade rön af alla jordiska storheters fåfänglighet, att framställa nya bilder deraf på ett sätt, der ändock, inom framställarens bröst, alltid någon tyst förhoppning drömmer om ett undantag. Man talar om föremål, som kraftigt inskärpa slutbeskaffenheten af dylika storverk. Hvem tänker ej härvid genast på den i spillror och grus fallna praktbyggnaden, den brutna hvalfbågen eller pelarn, den stympade gudastoden, den sin aska beröfvade sarkofagen, den på klippväggar i okända eller halfkända skriftecken inristade fornhäfdens, de i urskogar gömda konungastäderna efter folk, af hvilka till och med namnen försvunnit? Men vill du betrakta minnesmärken, som öfverväldiga med en långt mera beklämmande känsla

af förgängelsens makt: gick då in i dessa stumt vältaliga boksalar, hvilka, från dylik synpunkt sedda, ej äro annat, än författar-lifvets katakomber; företog en vandring mellan dessa öfverskådliga leder af folianter och qvarter, längesedan dömda till mörker, dam och spindelnät, som graflikt förvara fordna tidsåldrars dyrbaraste mödor. Bland de äfven utvändigt jättevulna verk, öfver hvilka då ditt öga irrar, innesluter åtminstone månget någon till andarnes första ordning hörande själ, som utarbetade det med hvilolöst nit, ofta med osägliga försakelser, i det alltgäldande hopp, att från slägte till slägte lysa talrika läsare såsom en outhärlig och förtroligt rådfrågad ledstjerna, kär för deras hjertan, dagligen med vördnad nämnd af deras tacksamma läppar. Och nu — hvad har blifvit hans öde? Sorgfälligt vaktas, det är sant, bakom dörrar och galler den uppställda mumien; men öppnas än dessa understundom, — sällan eller aldrig sker det för ett besök, som åsyftar bekantskap med innehållet af hans hieroglyfer. Oftast är det blott för ett par flygtiga ögonkast af någon resandes nyfikenhet, som det tunga folio-bandet uppslås med en spridning af förmultningens ångor och stoft, under det att de bokstafs-fyllda bladen tiga lika djupt som *den*, hvars tillvarelse alltså tyckes föga mer förlängd genom den-

na kropp af papper och svärta, än genom den af kött och blod, hvilken man hastade att nedmylla i en annan griftgård. Sådan är, äfven för de större författarne ur förflutna tidevarf, minnets mångbesjungna odödlighet! Och samma lott väntar, efter några årtiondens förlopp, jemväl deras nyare likar. Mot den mäkta oktaverne, duodecerne, sedecerne ej bättre skydda; de tjena blott att lättare lyftas — och skingras. Visserligen påminnas vi också här om namn, som genom årtusenden flyta ofvanpå tidsströmmen, och hvilkas ljud i alla sekler finna upprepande tungor. Men åt ägarne af dessa namn skulle medvetandet härom beskära en ringa hugnad, så snart det ej kunde undgå att på samma gång vara den dubbla kunskap, huru mycket de *nämnas* — och huru litet de *läsas*. Till och med i afseende på de få, som tyckas mindre drabbade af slik oförrätt, råder det ögonskenligaste missförhållande mellan deras läsvärdhet och deras läsares antal. Väl bör antagas äfven i det fall, som nyss förutsattes, att man i den rymd, der de vistas nu, genast ler bort en missbelåtenhet, som der måste synas barnslig. Men om det på jorden var deras käraste föreställning, att tänka sig en efterverld, som troddes komma med oafkortad rättvisa, ja, till mången bland dem jemväl med varmare sympati, än

den, som mötte dem i deras egen samtid: måne ej då, så framt de någonsin hade rätt klart förutskådat den nästan allmänna likgiltigheten hos denna efterverld, en skälvande dödsfylka skulle förlamat all deras kraft, och skakat pennan ur deras domnade fingrar?

Kanske dock icke. Hvad vi sågo, är långt ifrån att vara endast ett efter Snillets och Dödens örlig qvarlemnadt slagfält, der det förras vålnader, i en af dagen fruktad ödslighet, bo och irra mellan sina kummel. Eller ägde ej de män, som vi haft i sigte, redan under sin jordlefnad verkliga stunder af ett i besittning taget oändlighetslif? När Gibbon, efter den vid midnattstimman nedskrifna slutraden af sin Romarhäfd, vandrade bland acacierna på den månbeglänsta Lemans strand, med Rom inom sig, med Alperna framför sig, med stjernhimmeln öfver sitt hufvud: utan tvifvel erfor han då ett af dessa ögonblick, af hvilka hvart och ett är sjelft en evighet och förvissar om en tillvaro, som ej kan upphöra. Man säge hvad man vill: det är dock någonting annat än ett tomt skallande eko, detta namnljud af ett väsende, som varit för sina samtida, eller för de sjäfullaste ibland dem, en Sånggudinnornas öfverprest, en Vettenskapens furste, en Vishetens mästare, en Häfdernas tolk och profet. Den, som så har lef-

vat *med* och *för* de ädlaste menniskor af *sin* tid, har derigenom ådagalagt både sin förmåga och sin rätt att återupplefva för de ädlaste i hvarje följande. Hans kraft, innespärriad i hans verk, afbidar endast det magiska vidrörandet af en beslägtad ande, för att i hvilken tidsblink som helst, om ock efter de längsta mellanskof, om ock ur de åldrigaste pergaments-fängsel, ånyo framstiga, vägleda, eröfra, förtjusa. Men förgäfves hafva icke heller tillvarit de väldiga andar, som blott i en vakande dröm hurno sitt i verkligheten ouppnådda mål; som, i sitt sökande derefter, på örnvingar öfversväfvade forskningens högsta spetsar, och i meteorlik framfart hvälfde öfver föremålen en eldskropp af snulle, från hvilken kastades mera glans än ljus. De hafva — vi må ej neka det — genom majestätet af sin styrka och uppflygt lockat otaliga sinnens öfvertygelser att följa sig på en skimmerstråt, som omsider befunnits vara en bländväg. Men inträffar ej sällan, att en sublim villfarelse är sanningens yppersta inledning; omslöt deras syftning, obestridligen, något i hög måtto ädelt och aningsrikt; lyckades den dymedelst att åt ett folk, åt ett tidehvarf meddela en själsstämning, hvaraf ett helt fädernesland lyftades att värdera snilletts bruk lika högt som svärdets, och att ej i någoudera riktningen

åtnöja sig med en mindre ära, än den största: då har äfven dessa förvånande varelsers lif och verkan ingalunda tagit slut; då tillhör jemväl *dem* en helig rättighet att, åtminstone tid efter annan, af någon hermetisk besvärjare väckas ur sin skendöd. Det är en lätt sak att inbilla sig vara klokare, än de; till en del ock, att verkligen vara det. Icke så alldeles lätt är den mödan, att ur grafvens skymning låta dessa resliga gestalter uppstå. Men ser man omsider en underbar stråle nylifva deras ännu i sin förblekning vördnadsbjudande anletsdrag; hör man dem åter höja den röst, till hvilken fordom hänryckta åhörarskaror lyssnat; skönja vi — kort sagdt — hvad de *äro*, genom en fullklar åskådning af hvad de *varit*: då torde hända, att vi med häpnad uppdaga de förbindelser, i hvilka vi hos dem stå, och det myckna, som ännu hos dem är att lära.

Sällan hafva väl sådana betraktelser infunnit sig mera sjelfmant, än med anledning af den utomordentlige man, hvars lefnad och verksamhet denna gång tillfallit mig att skildra. Få äro i Sverige de, och få äfven i Europa, som icke känna ryktet om "Atlantikans" författare; hans namn är en bland de hågkomster från vår carolinska tid, som ännu i både tryck och dagligt samtal oftast förnimmas; att fullständigt äga hans verk,

skattas alltjemt för ett i allmänhet oupphinneligt mål, hvars uppnående äfven de förnämsta biblioteker och samlare gerna med högar af gull skulle köpa. Och likväl finnes, bland vidtfräjdade skriftställare, för det närvarande knappast någon, hvars arbeten äro, både inomlands och utomlands, så litet lästa. Namnet på honom, och titeln på hans jättebok, — se der allt, hvad man vanligen, kanske med tillägg af en och annan biografisk anekdot, om honom vet. Sjelfve de kunnigare veta icke stort mera, än att han från en forskningsart, i hvilken han gjort epok genom viktiga och varaktiga upptäckter, kastade sig in i en annan, der han visserligen också gjort epok, men genom åsigter och påståenden, som inför en sednare tids kritik ej mäktat uthärda profvet. Mycket nog har skrivits om denne man: det återstår, att begripa honom helt; att uppfatta sjelfva det innersta, det ledande, det sammanbindande af hans personlighet och skrifter. Men i *det* förhållande står till Sveriges fornhäfd, språk och vitterhet den äldre OLOF RUDBECK, att Svenska Akademien anser sig uppfylla en ovillkorlig pligt; då hon nu går att lemna ett bidrag till hans rätta bedömande. För femton år sedan egnade hon, genom den nyligen bortgångne ledamot, som riktat hennes Handlingar med en ovärderlig skatt af klassiska lef-

nadsteckningar, en minnesgård åt den förträfflige Biskopen JOHANNES RUDBECKIUS. Hon hembär i dag, om än ty värr genom en annan tolk, ett liknande offer af erkänsla åt hans Son.

Det tionde i ordningen af nyssnämde Biskops elfva barn, föddes OLOF RUDBECK i Vesterås 1630; och sannolikt i de första dagarne af Januari månad, eller icke långt efter det föregående årets vinter-solstånd *). Den store GUSTAF ADOLF, som under sina många inrikes-resor ofta besökte Vestmanlands hufvudstad, vistades der äfven nu. Boende, såsom han flera gånger tillförne gjort, hos denne Biskop, hvilken han alltid var högligen bevågen, förnyade Hjeltekonungen ett redan förr honom visadt ynnestprof, och bar sjelf den nykomne pilten till dopet **). I fäderne-hemmet uppfostrad

*) De oratoriskt-poetiska ordsvep, med hvilka parentatorn ESBERG angifver tidpunkten för hans födelse, synas mig egentligen innebära denna mening. Sväfvande, som de äro, hafva de hos sednare biografer erhållit en så olika tydning, att de äldre (BERCH, med flera) låtit honom födas vid "midsommaren, kring solståndet," och den nyaste (PALMBLAD, i Biografiskt Lexikon) vid "jultiden".

***) En af Biskopens äldre söner, JOHANNES, hade varit föremål för samma ära. Att den icke dessmindre veder-

fostrad efter det fornsvenska sätt, hvares allvar och tarflighet hade en ännu djupare grund i faderns lynne, än i tidens, blef gossen bittida satt i Vesterås skola. Han genomgick detta läroverk i fullkomlig jemlikhet med de öfriga barnen, jemväl de fattiga; hans enda utmärkelser voro en större flit, och framför allt en synnerlig qvickhet. Dessa egeuskaper gjorde honom, också enligt den stränge faderns omdöme, färdig att till Upsala åtfölja sina äldre bröder, när de skulle till universitetet afgå. Hans glädje deröfver var ej liten: då han, midt i fröjden, blef oväntadt qvarhållen af ett eget missöde.

Föräldrarne hade nemligen beslutit, att han skulle nu bli uppklädd till Student, såsom det höfdes en son ur ett förnämligt och välmående hus. Men bäst som skinnpelsen var aflagd, och den grofva vadmalströjan med häktor utbytt mot en fin klädesräck med knappar, befans det, att han ej med nog ödmjukt sinne förmådde bära en sådan prakt. Den gamle Biskopen, som ej kunde tåla att se honom sålunda yfvas och hofvera,

fors äfven vår Olof, kunna vi ej betvifla: då den förste sagesmannen är hans samtiding Esberg, som troligtvis hört det yttras af Rudbeck sjelf, eller af hans Enka och Son. — Johannes blef Superintendent i Narva, och förflyttades derifrån till Prost i Fahlun.

dömde honom fördenskull att genast aflägga den ståtliga student-drägten, och ännu ett år stanna såsom gymnasist i Vesterås. Olof lade denna faderliga näpst så på hjertat, att han för allsköns prål och yppighet fattade en i hela hans lifstid bibehållen afsky. Väl kan frågas, om slik tuktan förblef tillräcklig mot det anlag till en djupare fåfånga, hvaraf braskandet i klädesråcken var blott ett barnsligt uttryck. Men visst är, att det hädanefter tog en ädlare och alltid storartad riktning.

Det var icke utan, att han under detta straffår föll i "ängsliga tankar". Han idkade sina studier med en yttermera stegrad ifver; men de kunde ej skingra hans svårmod. Då kom en tröst, som aldrig sedan honom öfvergaf. Man hade tidigt hos gossen förmärkt en afgjord böjelse för mekaniska konster. Under lekstunderna var hans käraste sysselsättning, att betrakta dithöriga verk och försöka sjelf frambringa dylika. Han tecknade, han ritade, han täljde sina modeller; och åstadkom äntligen, till sina kamraters häpnad, ett urverk af trä, som noggrant utvisade timmarna och gaf slag på en metallplåt. Nu behöfde han en konstverksamhet af mera innerlig, mera själsupplyftande art; och en sådan mötte honom vänligt — i Musiken. Äfven för denna var han utrustad med lyckliga naturgåfvor. Idogt öfvade

han sig nu både på blåsinstrumenter och strängspel; men företrädesvis i sång. Med en välljudande röst af ovanlig styrka, understödd af ett säkert musikaliskt öra, utbildade han sig till en af sin tids yppersta sångare; hvilket han ock alltigenom förblef, ända till sin lefnads slut. Stora ting derom berättas af hans samtida: huru han kunde stiga från den lägsta ton till den högsta, och springa öfver från en oktav till en annan, med den böjlighet, den renhet, det behag, att åhörarne utan undantag förtjustes, och sjelfva Hofvet — äfven under hans sednare dagar — hellre lyssnade till en sång af Rudbeck, än till hvarje koncert som kunnat erbjudas i stället. När han ville, säger hans parentator, kunde han sjunga så, att man trodde sig höra en engel från himmelen. Förtäljaren borde tillagt: stundom äfven öfverengeln Michael; man skall, längre fram, träffa några bevis derpå.

Allt har en öfvergång; och äntligen kom — såsom det tyckes, omkring 1647 — den efterlängtdade dag, då han ånyo fick afdraga djeknejackan och ikläda sig studentskrud. Hans fader blef dock ej ögonvittne, huru han bar den nya drägten med det nya sinnet. Under väntningsåret afsomnad från en för Svenska kyrkan oförgätlig lefnad, hade den gamle Biskopen, på sin

sotsäng hedrad med besök af Drottning Kristina, dervid haft tillfälle, att föreställa henne sin son. Men denne var sjelf sin bästa anbefallning. Med förundrau såg universitetet en yngling anlända, som i mångartadt omfång af snille, interessen, kunskaper aldrig dittills, och näppligen efteråt, haft sin like. Redan i vidsträckt mått förtrolig med alla de ämnen, som studerades vid dåtidens läro-inrättningar, fans han i dem alla stå, icke blott långt, utan *lika* långt, framför sina kamrater. Hvilken sak var hans hufvudsak? Så frågades redan då; alldeles liksom ännu i dag. Lusten för Musik och Mekanik medföljde; och hans konstfärdigheter voro ungefär så många, som det gifves konst. Snart efter ankomsten till Upsala fästade han dock sina blickar med förkärlek på det största af konstverk, — det gudomliga, af hvilket alla lifvets företeelser utgöra delar: Naturen, såsom uppenbarande sina allmänna lagar i himlakropparnas egenskaper och förhållanden, sitt inre väsende i det organiska tillvarandets outtömliga mångfald, och sitt allrainnersta i människokroppens underrika skepnad. Förlorad är, samt icke ens till namnet känd, en astronomisk skrift, som han författade under sin första student-tid; och hans Atlantica visar nogsam, att undersökningar om stjernorna aldrig blefvo honom främ-

mande. Men varaktigare frukter skördade Naturvettenskaperne af de studier, som han egnade åt Fysik och Fysiologi under ledning af Professor STENIUS, åt Botanik och Anatomi under ledning af Professor FRANCK. Bland alla föremålen inom denna kunskapsrymd lockade honom, innan kort, mäktigast sjelfva Menniskogestalten: ty der såg han det stora verlds-konstverkets fullständigaste och fullkomligaste sammandrag. Det var ur *denna* synpunkt, som anatomiska dissektioner blefvo, för en lång tid, hans älsklingsyrke; det var på *denna* väg, som han i Medicinen inkom.

För hela den forskningsart, i hvilken han nu fördjupade sig, herrskade, på den tiden, i Upsala den största liknöjdhet. Både studenterna och professorerna betraktade den med förakt. Det allmänna deltagandet riktades uteslutande på de teologiska, filosofiska, lingvistiska studierna; att andra skänkte heder, inträffade ytterst sällan; och många voro ej heller ännu de patienter, som anlidade någon vettenskaplig läkarevård. Man höll sig till genom tradition fortplantade huskurer och diet-föreskrifter, samt lefde för öfrigt så godt man kunde och dog desslikes, utan att bekymra sig huruvida det ena, eller det andra, skedde "enligt konstens regler." De få, som tänkte annorlunda, fingo i allmänhet behjelpa sig med den "nyttiga

Läkarebok," som en Doktor BENGT OLSSON *) hade låtit trycka 1578: ty på egentliga läkare var i Sverige under hela sextonde århundradet så stor brist, att sällan flere, än två, funnos liktidigt i riket; och desse vanligen blott vid konunga-hofven **). Får man tro nyssbemälte Doktor Bengt, så var orsaken till släkt förhållande, som ännu under Carl IX:s regering fortfor ***) , en ganska lycklig; han säger nemligen i sin dedikation till Drottning Katarina Jagellonica: "Här uthi thetta vårt fädernesland är icke så stoor hete, vankar ock icke heller så myckin sjukdom, therföre ock lä-

*) Eller, såsom han sjelf kallade sig, BENEDICTUS OLAI-
"Hoff-Medicus" hos Konungarne Erik och Johan.

***) Bekant är, att hos Gustaf I fans, då han lades på sin sotsäng, till och med allsingen. Hos sönerne Erik, Johan och Carl var befattningen af Lif-Medicus redan en ordentlig hof-syssla. Dock berättar Pufendorff, att äfven vid Johans sista sjukdom ingen Medicus var att tillgå.

****) En då genom landet resande Fransman utlät sig: *Outre que même en la cour du Roy, l'on ne trouve pas presque deux Médecins ou Apotiquaires.* Ej utan grund kunde alltså Grefve Pehr Brahe den äldre, i sin "Hushållsbok för ungt Adelsfolk", någon tid förut skriva: "Här uthi Sverige fattas både Apotheek och Doctores". — Johan III, som fuskade i ungefär allting, ville derför ock i egen person vara både Doktor och Apotekare. Han uppfann ett läkemedel emot förgift, pest m. m., kalladt *aqua vitæ contra oppositum*.

kedomerne uthi thess mindre bruk äre” *). Då det förfallna universitetet i Upsala blef genom Carl IX återupprättadt, påtänktes visserligen med allvar ånyo, hvad redan Sten Sture och Jakob Ulfson vid första stiftandet ihågkommo: att till ett fullständigt ”*studium generale*” hörde äfven ”*Medicina*.” Professionen var nu dekreterad. Men länge saknades Professorn. Märkvärdigt nog är, att af de båda män, från hvilka i Upsala någon begynnelse till medicinsk undervisning utgick, var ingendera sjelf Medicus; äfvenså, att desse män, den ene Professor i Teologi, den andre Professor i Fysik, voro just Olof Rudbecks fader och farbroder **). De företogo sig på eget bevåg ett gemensamt enskilt collegium, der den förre undervisade om örter och deras nytta, den sednare om sjukdomars orsaker och beskaffenheter; begge tillika försökande, att medelst figurer ur utländska anatomiska verk bibringa något begrepp om Anatomi. Ändtligen förordnade Gustaf Adolf, till

*) I en vidsträcktare mening prisades vårt fosterlands dåvarande helso-tillstånd af den betraktare, som vid jemförelsen med det öfriga Europa författade detta distichon:

Caussidicos paucos, Medicos Sviogothica paucos

Regna ferunt: recte haec ergo valere puta.

**) PETRUS: sedermera Lektor i Vesterås, och slutligen Prost i Köping.

särskilt Professor i Medicinen, den från vidsträckt utomlands-resor hemkomne JOHAN CHESNECOPHERUS *), och stiftade icke långt derefter, i samråd med Oxenstjerna och Skytte, en Medicinsk Fakultet. Om den förstnämde berättas dock, att han väl var "ofta hindrad af *praxis medica*" (hvilket visserligen synes röja ett vid sjuksängarne redan allmännare känt läkarebehof), men att han såsom akademisk lärare sysselsatte sig mest med Fysik och Metafysik. Fakulteten åter, såsom sådan, förblef en lång tid inrättad nästan blott på papperet; äfven sedan båda de Professorer, af hvilka den i sin början utgjordes, voro nämde. Medicinska föreläsningar besöktes vanligtvis af en åhörare, högst två **). Hufvudsvårigheten — den, att i denna riktning väcka ungdomens kunskapslust — kunde ej häfvas genom kongliga påbud.

Äfven dissektioner, eller hvad man kallade "likrefningar", voro anbefallda. Men Franck, som hade detta uppdrag, och i alla fall var mera Botanist än Anatom, uppsköt anställandet af sådana i det längsta möjliga; emedan folket, eller öfver-

*) Systerson till Doktor Bengt, och broder till Carl IX:s Hofkansler.

**) Ännu år 1656, då de Studerandes antal räknades till 1294, fans bland alla dessa blott en, som afhörde Professorerne Franck och Stenius.

hufvud den större allmänheten, med vreda ögon ansåg en anatom för ett nytt slags bödel, och slik behandling af de dödas kroppar för en grym och vanärande störelse af deras hvila. Det ser ut, som hade under de första trettio åren från 1617, då Styrelsen beslöt att tillsätta en Professor i Anatomien, sällan eller aldrig någon egentlig anatomisk föreläsning der blifvit hållen; till och med sedan Franck likväl redan i tio år*) haft denna befattning sig ombetrodd. Visst är, att Rikskansleren Oxenstjerna och Akademi-kansleren Skytte, då de tillsammans besökte läroverket 1637, strängeligen ålade både Fakulteten, att "inrätta ett Theatrum Anatomicum", och Franck att anatomisera. Året derefter förnyades påminnelsen, med tillägg, att, i brist af människokroppar, kunde djurkroppar**) användas. Dermed var dock ej den då i Upsala studerande Grefven MAGNUS DE LA GARDIE tillfreds. Mångsidig vettenskapsälskare redan i sin första ungdom, och tillika varande universitetets Rector Illustris, — enligt en fordom vanlig artig-

*) Från 1627 eller 1628, då han utnämndes till Professor Ordinarius. (Hos ACREL — i hans "Tal om Läkarvettenskapens grundläggning" m. m. — förekomma begge årtalen; det förra i texten, det sednare i bihanget).

**) "Om man icke hade *cadavera humana*, skulle man likväl anatomera *canes, porcos &c*".

het af Professorerne mot unga ädlingar af hög börd och hög bildning, — anhöll han, i ett bref, hos den med sig nästan jemnåriga Drottning Kristina om ett påbud, der Anatomie-Professorn "med hustru och barn" toges i skydd mot smålek af onda tungor, och slottsfogden undfinge befallning att förse honom med tjenliga ämnen för undersökning. Om den förra punkten afsände också, kort efteråt, Consistorium Academicum en skrifvelse till sin Kansler; på begäran af Franck, som förmodligen ock hade utverkat De la Gardies åtgärd. Men när omsider nu vågspelet skulle företagas, att från djurs kroppar öfvergå till människors, tvekade, till en början, Kansleren sjelf. Saken vore — svarades det — här i landet ny och oerhörd; "ett *martyrium* för den dödes slägt och förvandter"; sådant borde väl betänkas, innan man offentligen lade hand vid dess utöfning. Sedan kom han dock ånyo till Upsala, och yttrade i Consistorium den ganska riktiga åsigt, att allmänhetens fördomar mot Anatomien kunde genom ingenting snarare förtagas, än om dylika sektioner oftare anställdes, så att gemene man blefve *van* dervid. Det var vid samma tillfälle, som Franck, på Kanslerens tillfrågan, om "han lät sig flitigt bruka, när någon honom om läkedom anlitate", gaf det naiva svaret: "jo! när jag bekommer goda medikamenter och *gratos pa-*

tientes, håller jag ock den mödan ospard” *). För att fullt begripa dessa ord, bör man dock veta, att Franck, som var en hedersman, ehuru — såsom det synes — hvarken i Läkarkonst eller Anatomi någon synnerlig lärare, bland sina flerahanda ringa uppmuntringar äfven röntte den, att ständigt nödgas ligga i delo med den förste i Upsala bosatte Akademi-apotekarn SIMON WOLIMHAUS (Gyllenborgarnes stamfader): en i Kyrkohistorien bevandrad man, som egnade den mesta delen af sin tid åt Kabbala, och den minsta åt sitt apotek; samt tillika, ehuru djup i mystisk uträkning, var ännu klyftigare i ekonomisk. I sina medikamenter på en gång vårdslös och dyr, förtretades han därför högligen öfver de årliga visitationer och den ”Apothekers-ordning med Taxa”, hvarmed Franck sökte tygla hans sjelfrådighet. Denne åter, som ändtligen 1640 började de offentliga anatomiska öfningar, för hvilka han i förväg hade äskat ett ko-

*) Till den godsinnade Francks lärjungar hörde likväl icke en yngre läkare i detta tidevarf, en Doktor VALLANT, om hvilken BERGIUS (i sitt ”Tal om Stockholm för 200 år se'n” m. m.) förtäljer ur *Collectanea Robergiana*: ”När han kom in i ett hus att sköta någon sjuk, stannade han midt på golvet; och der de ej då mötte honom med penningar i handen, så gick han bort utan att språka med patienten; och ville de sedan ha honom tillbaka, så måste de sända arfvodet till honom i hans hus”.

nungsligt skyddsbref, var väl icke Kabbalist, men Paracelsist; hvadan *han* tänkte mest på *signatura rerum*, på de hemliga krafterna *in herbis, verbis et lapidibus*, och enkannerligen på *lapis philosophorum*. Lägges till allt detta, att hans medbroder Stenius, tillförne Professor i Astronomien, var Cartesian, — den förste af det slaget i Upsala, — och älskade ingenting så mycket, som att opponera vid Disputations-akter *): så har man en ungefärlig helbild af det skick, hvori Medicinen, och hvad dertill hörde, befann sig vid Upsala universitet, när Rudbeck inskrefs bland dess lärjungar. Der voro nu visserligen en Anatom, en Fysiolog och en Apotekare att tillgå. Men Anatomen satt helst vid sin härd, för att söka den filosofiska stenen; Fysiologen helst på opponent-bänkarne, för att genom Cartesius demonstrera omkull Aristoteles; och Apotekaren utförde, mot Riks-antiqvariens Bureus, inför borgerlig domstol en rättegång om tidpunkten för Yttersta Domen **).

*) Han var vid dem mycket fruktad. Särdeles hade han mycket obytt med Logices Professorn, Aristotelianen UNONIUS; som fann honom ganska besvärlig, och därför engång, då han vid en dylik akt såg den enögde Stenius träda inom dörren, afslutade genast med dessa ord: *Monoculus venit, Auditores; fundite preces &c.*

***) Se i "Svenska Siare och Skalder," andra delen, sidd. 149, 150.

Det var beskärdt åt RUDBECK, att i slikt förhållande tillvägabringa en skyndsam förändring. Längre dröjde ej, förrän den unge studenten hade uppnått sina lärares insigter och skicklighet; och icke stort längre, förrän de sjelfve begärde undervisas af honom. Dem till skyldig heder bör nämnas, att de gjorde ingen hemlighet deraf, och voro de förste offentliga erkännarne af det ljus, som, genom honom, öfver vettenskapen och universitetet uppgick.

Redan 1650 hade den tjuguarige forskaren hunnit i Anatomien så långt, att han kunde selsätta sig med det finaste och lönligaste af sitt föremål. Ifrigt fullföljande sina undersökningar, förvånade han snart sina fordna läromästare med företeendet af käril och gångar, dessförinnan dels alldeles okända, dels åtminstone blott ofullständigt uppdagade och till sin sanna verksamhet oförstådda. En Fransysk anatom, PECQUET, hade, nyss förut, i afseende på mjölkkärnen lyckats göra sådana iakttagelser, att de, fortsatta af ett ännu skarpsynare och djupare snille, borde föra till anblick af de serösa käril, med hvilka de nyssnämnda sammanhänga, och alltså till en *hel* uppfattning af det såkallade lymfatiska kärssystem, hvars fina rör genomtränga kroppens alla delar, äfvensom till

insigt af detta systems verkliga förrättningar eller sanna fysiologiska betydelse. RUDBECK blef den ärekrönte fortsättaren. Han blef det mellan sitt tjugonde och tjugutredje lefnadsår, i en kedja af uppdaganden; hvilka tillsammans utgjorde den vidtberömda upptäckt, som gemenligen kallas hans "upptäckt af *vasa lymphatica*." Glansen af fyndet var så mycket större, som han — enligt allt utseende — hade sjelf vägledt sig till och med i de förberedande undersökningar, der man sedan förmodat att han af Pecquet blifvit förd på spåren. Ty de iakttagelser, hvilkas möjlighet förutsätter sådana som denne Fransmans, gjordes af Rudbeck — bevisligen — dels i slutet af 1650, dels i begynnelsen af 1651; och Pecquets afhandling om *sina* rön, utkommen i Paris just 1651, kunde väl icke vara känd af Rudbeck redan i Februari samma år; än mindre året före sitt utgifvande. Men äfven om det antages, att Rudbeck kunnat derom underrättas på någon enskiltare väg: så står ändock för *hans* räkning qvar den egentliga hufvud-uppdagelse, som gjort honom i Medicinens tideböcker odödlig. Den består i åskådligheten af de lymfatiska kärlens fullständiga tillvaro och sanna bestämmelse; hvarigenom det i den tiden gängse föreställningssättet om blodets beredning, och enkanerligen om lefverns förhållande dervid, under-

gick en i hela den fysiologiska forskningen djupt ingripande förändring. Han var nemligen den, som allraförst såg och ådagalade, att de rör, till hvilka han hänvisade, äro i afseende på lefvern bortförande, icke tillförande; att den vätska, som de föra, är *serum*, icke *chylus*; att rörelsen af denna vätska går i centripetal riktning till blodet och hjertat; att lefvern, dittills gällande såsom blodberedningens organ, endast är blodreningens: — en upptäckt alltså, hvarigenom ynglingen Rudbeck intog plats bredvid den store finnaren af blodets omlopp, den då ännu i hög ålder lefvande HARVEY.

Undransvärd är den hast, hvarmed han förmodde väcka både sin närmare och sin fjernare omgifning till den lifligaste uppmärksamhet på ett ämne, nyss så föga skattadt. Knappt hade de nya rönen hunnit ordna sig för honom sjelf till en bestämd och sammanhängande åsigt, innan han erfor nöjet af ett städse växande tillopp, hvars åstundau var, att se honom framställa och höra honom förklara dem. Troligen låg den förtrolande dragningen mindre i sakens vettenskapliga vigt, eller i en derom plötsligt vaknad aning, än i den unge föredragandens eld och lyckliga talemått, förenad med en personlighet, som i allo var kraftfull, skön, och redan vid denna ålder imponerande. Sålunda var han nu blifven ett slags Docent

i Anatomien, på eget förordnande. Hans förmän hade ingenting deremot; och minst gubben Franck, som gladdes att ostördt få öfverlemna sig åt utransakandet af "den filosofiska stenens konstitutiva principer", om hvilka han utgaf en disputation*), och låta "Berg-gudarne" anställa ett "lustigt och ljufligt samtal" om sättet, huru "den ädla och dyrbara klenodien rätteliga skall præpareras och tillredas" **). Ryktet om Rudbeck flög mellertid på ilande vingar till Hofvet och Drottning Kristina, som var på väg att för-Svensk snilleodling bli sitt tidehvarfs Gustaf III i qvinnogestalt, men stannade vid de första begynnelseerna. Hennes dåvarande gunstling och läkare, den bekante BOURDELOT, hvars håg och plägsed annars icke var att värdera någon *Svensk* förtjenst, ökade denna gång hennes nygirighet med sin; han hade nyss i Köpenhamn bivistat en föreläsning af den berömde anatomen BARTHOLIN, och just om ämnen, öfver hvilka Rudbeck sades hafva spridt en helt ny dager. Tidigt på våren 1652 reste Drottningen till Upsala, enkom för att med egna ögon och öron underrätta sig

om

*) *De principiis constitutivis Lapidis Philosophici.* 1651.

***) Äfven denna dialog, på hvars långa (här blott i förkortning anförda) titel han kallar sig "en väl-förfaren Philo-Chymicus," utkom i Upsala 1651.

om de märkvärdiga upptäckterna. Hon kom i April med BOURDELOR, åtföljd af rikets Rådsherrar och ett talrikt sällskap, samt lät tillsäga Rudbeck om sin önskan, att han för henne skulle hålla ett anatomiskt föredrag. Personligen var den unge naturforskaren henne ingalunda okänd. Hågkomsten af den qvicke gossen, sedd vid faderns dödsbädd, hade äfven sedermera blifvit uppfriskad. Ofta uppehållande sig i Upsala, som under det Gustavo-Carolinska århundradet alltjemt ansågs för den ena af Sveriges tvenne hufvudstäder, lät hon 1651, vid Trettondags-tiden, på Upsala Slott till julro uppföra ett sällskaps-spel, kalladt "Konungsleken"; hyartill hörde, att konung, rådgifvare och allehanda hoftjenster, högre och lägre, utkorades genom lotter på skrifna sedlar. I denna lek, der Arffursten Carl Gustaf med de förnämste af rikets Herrar och adel erhållit roller, spelade Drottningen sjelf en täck och näbbig "kammarpiga," som, med ett visst icke blott låtsadt välbehag, såg uppträda en högväxt och vacker "herde med skallmeja". Det var Rudbeck, inbjuden att deltaga, fastän blott student; han blåste sin pipa, han sjöng, och intog alla till sin fördel. Sällsamt förekom det henne, att, efter blott ett år, i ett ganska olikartadt skådespel se den smäktande herden förvandlad till

en undervisande Vettenskapsman; men hvars behagfulla framställning öfvervanu sjelfva fasan och vämjelsen vid en så omedelbar åsyn af dödens tillbehör, och upptände i dess natt ett nytt ljus till förklaring af livvets hemligheter. Inför en samling, der, utom Drottningen och hennes medfölje, de fleste Professorer och Studerande voro tillstädes, öppnade Professor Stenius, med ett tal, akten af sin förre lärjunges triumf: hvarefter denne började sina dissektioner och deras tolkning; tvifvelsutän den högtidligaste anatomiska föreläsning, som någonsin blifvit hållen. Efter dess slut, framräckte han till Drottningen ett häfte af ritningar, der de flesta inhemska örter förevisades i naturlig storlek. Tillika öfverlemnade han ett artificiellt och af honom sjelf förfärdigadt skelett, på hvilket, i samma storlek, människokroppens ådersystemer sågos afbildade. Drottningen, hänryckt, öfverhopade honom med loford, och erbjöd honom ett betydligt stipendium till understöd för utrikes resor.

Med glad tacksamhet mottagande detta löfte, ville han likväl ej förr aflägsna sig från Sveriges jord, än han der hunnit i tryck gifva sina uppdraganden en ännu allmännare offentlighet. Han utgaf i följande månaden, eller i Maj 1652, en under Stenii presidium försvarad disputation *de*

Circulatione Sangvinis; med ett tillägg af trenne teser, bland hvilka den mellersta, i en under dåvarande omständigheter djerf lakonism*), redan uttalar hans åsigt af lefverns blott negativa förhållande till blodets beredning. Kort derefter, eller i begynnelsen af 1653, utkom från tryckeriet i Vesterås en med kopparstick försedd afhandling, der han särskilt beskref, till läge och förrättningar, de iakttagna viktiga käril, som på dess titelblad kallades *ductus hepatici aquosi et vasa glandularum serosa* **); utan aning, vid den glada tillsatsen af orden *nunc primum inventa*, att om den skulle någonsin tvist kunna uppstå. Huru han sedan, genom fortsatta forskanden i samma riktning, ytterligare utvidgade sin insigt och bekräftade sin lära, tillhör icke denna minnesbild att skildra. Här må blott nämnas, att han, före sin afresa, i Stockholm uppvaktade Drottningen med en samling af nya ritningar, der de lymfatiska rören och gångarne voro aftecknade till en fullständig öfversigt. Stipendii-medlen utbetaltes; och kosan styrdes till Holland. Liksom då, i allmänhet, Tyskland var Teologiens högskola: så var Holland Medicinens.

*) "*An hepar sit sanguificationis organum? Negatur*".

***) Denna benämning, hvilken han sedermera förkortade till *vasa serosa*, uppkom (såsom ACREL anmärker) deraf, att han "fann dem mest gående till och ifrån körtlar".

Ankommen dit i Juni 1653 skyndade sig Rudbeck till universitetet i Leyden; der han af tvenne vidtfräjdade Anatomer och Läkare, VAN HOORNE och HEMSTERHUIS *), möttes med en snart till beundran stegrad aktning. Flitig bivistare af van Hoornes föreläsningar, ehuru i vissa Anatoms deelar — enligt dennes eget intyg — sjelf undervisande honom, uppehöll han sig i Holland omkring ett år. Här fick den kärlek för Botanik, som var en af hufvudböjelserna i hans mångsidiga natur, ett gynnsamt spelrum till utveckling. Han började nu samla rara växter och frön, äfven från de aflägsnaste världstrakter, och beredde sig att i sitt fädernesland, efter hemkomsten, jemväl åt Botanikens studium gifva en ny lyftning. Dock försummade han ej heller tillfället att beskåda de mångfaldiga och sinnrika mekaniska verk, som i Holland funnos till stort antal. Han undersökte konsträttningar och konstbyggnader af alla slag; han lade ock sjelf hand vid alla dithörande slöjder, uppifrån måla och gravera ned till mura, snickra, svarfva och smida. Dervid öfvade han tillika sin sång: när han i Leyden lät höra sin röst i Petri kyrka, försattes menigheten utom sig, och stadens invånare skockades i gator och gränder, att se den

*) Den berömde Filologens fader och den berömde Filosofens farfader.

makalöse Svenske sångarn. Man har förmodat, att hans resor sträckt sig utom Hollands gränсор: det är sannolikt; men ingenting finnes derom antecknad. Äfvenså, att han i Leyden blifvit promoverad till Doktor: hvilket dock är mera möjligt, än troligt; eller ock måste antagas, att han på denna värdighet lagt föga vikt; ty man torde näppeligen kunna förete någon skrift eller handling, der han sjelf benämt sig med den titeln.

Desto bekantare är den ända in i sednare tider fortsatta strid, som i flera år fördes mellan honom och BARTHOLIN, om förstheten af upptäckterna i afseende på de lymfatiska kärlen och lefverns förrettningar. Till denna ryktbara — och i många fall märkvärdiga — pennfejld gaf Bartholin anledningen just under Rudbecks vistande i Leyden; genom ett behändigt försök, att tillvälla sig den första uppfinningens heder. Vid den tidpunkt nemligen, då Rudbeck gjorde sina stora anatomiska uppdagelser, hade ock denne Danske Anatom, en man af mycken lärdom, trägen flit, rik erfarenhet, vidsträckt anseende, måttligt snille och omåttlig fåfänga, sosselsatt sig med undersökningar inom samma krets: men i sjelfva hufvudsaken icke inträngt djupare, än det då gängse föreställningssättet, och således, ännu sedan Rudbeck offentligen i Upsala meddelat sina åsigter, fortfarit att yrka satser, som voro dem

alldeles motsatta. Plötsligen, efter samtal med en Tysk Student, som hade i Upsala bivistat Rudbecks föredrag *), kastade han om, och skyndade sig att taga de nya upptäckterna i besittning. Under förloppet af det år, då Rudbecks nyss förutnämnda skrift trycktes i Vesterås, utkom derföre äfven från Bartholin, i Köpenhamn, en skrift om de lymfatiska kärnen; hvori han, utan att om Rudbeck yttra ett ord, — ehuru ett icke fullt igensopadt spår **) förråder, att han läst den Rudbeckska afhandlingen eller hört något om den unge Svensken berättas, — lät den lärda verlden förstå, att han sjelf vore deras upptäckare. Sedan han vid närmare besinnande funnit, att bestämningarne af tiden, då hans fynd skulle varit gjorda, behöfde nogare ut sättas och skjutas längre tillbaka, föranstaltade han att ett aftryck, der dessa tidsbestämningar insmög os, blef utgifvet af Hemsterhuis i en anatomisk tidskrift ***), som i samma band upptog jemväl Rudbecks afhandling, men ställde den bakefter Bartho-

*) Så **ESBERG**, i sin Parentation (troligen enligt Rudbecks egen uppgift); och Bartholins hela beteende i denna strid synes bekräfta det.

**) Der säges nemligen på ett ställe, i förbigående: *fuere, qui illis nomen vasa serosa indiderint*. Man märke, att det var Rudbeck ensam, som så hade kallat dem.

***) *Messis aurca, exhibens anatomica novissima et utilissima experimenta.*

lins. Rudbeck, som var i staden, och i hvars hand arken af bemälda nya upplaga föllo under tryckningen, skref till Hemsterhuis ett bref, der han gjorde denne uppmärksam på tillsatserna oeh deras förmodliga mening, samt tillade, att han, också med antagande att de voro sanna, kunde i alla fall bevisa sig äga ett helt års försprång. I spetsen af Rudbecks afhandling trycktes brefvet; och i detta skick utkommo nu, vid begynnelsen af 1654, båda afhandlingarna tillsammans. Bartholin, vidhållande sitt påstående i en ny uppsats, men ännu blott genom listigt stilsierade titelblad och förnämna vinkar *), framskickade nu en lärjunge och vapendragare, BOGDAN; som i en mot Rudbeck riktad libell **), full af förolämpande tillmälen, uttalade hvad mästaren ville undvika att öppet säga i eget namn. De nya åsigternas upphofsman fick der förnimma, till sin icke ringa förundran, ätt de voro ett af honom förtegdadt lån — eller, rent ut, en

*) Sin förra skrift hade han kallat *Vasa lymphatica nuper Hafniae in animantibus inventa*; denna kallade han *Vasa lymphatica in homine nuper inventa*; och säger, utan att nämna Rudbeck, på ett ställe blott: "*Alios non morabor, quibus volupe de primâ inventi gloriâ malitiose contendere.*"

***) *Insidiae structae Bartholini Vasis lymphaticis ab Olao Rudbekio, Sveco, detectae a Martino Bogdan, Drisna-Marchico.*

stöld — från Bartholin. Innan han lemnade Leyden, afgaf han deröfver sin första offentliga förklaring *); ställd rakt till Bartholin sjelf, hvilken han (liksom sedermera, vid bedömandet af denna strid, HAL-
LER) tog för hufvudet såsom skändskriftens egentlige författare. Han påminte här (bland annat) derom, att han redan i sin första disputation hade visat sig äga kunskap om lefverns sanna verksamhet, just i samma månad, då Bartholin utgaf en afhandling, hvori lefvern ännu gällde såsom blodberednings-organ, och att han en månad förut hade i sin af Drottningen bivistade föreläsning utvecklat den insigt af det ifrågavarande kärl-systemet, hvilken för Bartholin, enligt det uppenbara intyget af dennes egen nyssbemälda afhandling, då ännu var alldeles obekant. Till yttermera visso bifogade han ett vitsord af van Hoorne, som syntes afgöra saken till hans fördel.

Med skäl tyckte han sig nu kunna anse denna fejd såsom lyktad. Den var det likväl ingalunda. Bogdan framryckte ånyo, med en *Apologia* för Bartholin; men der han, utom upprepningar af sina förra påståenden, icke tillade annat än ökad illska. Det märkligaste i boken var ett framför densam-

*) *Insidiae structae Olai Rudbekii, Sveci, Ductibus hepaticis et Vasis glandularum serosis a Thomá Bartholino.*

ma stäldt bref till Bogdan från Bartholin, hvori denne tillönskar sig alla öfver- och underjordiska maktens förbannelse *), om ej han är den förste uppfinnaren. Dessutom bifogade nu äfven Bogdan bref ifrån van Hoorne, — till och med två; denna gång riktade till Bartholin, och så på skrufvar ställda, att här syntes Bartholin äga honom till medhållare. Året derpå, och medan ständigt flere lärjungar af Bartholin uppträdde till hans understöd, förnyade denne, i en stridskrift mot RIOLANUS, sin ed i än grufligare ordalag **). Ändtligen fann han sig hafva nog tillräckligt imponerat på mängden af Europas lärda allmänhet, för att 1656, i ett större anatomiskt verk, våga nämna Rudbeck bland de fäfänga pretendenterne till uppfinningens ära ***). Och sålunda fortfor, långt efter sedan Rudbeck hade återvändt till Sverige, i årtal och i en störtflod af skrifter, dels af Bärtholin sjelf och dels af hans anhängare, yrkandet om dennes prioritet. Blott

*) "*Iram superum inferumque mihi imprecabor, si*" &c.

***) "*Si ullius vestigia insecutus sum, et Dei et Hominum vindictam et indignationem mihi exoptabo. Noli credere, tam me ab omni pietate alienum, ut gratis ea mihi imprecari velim*".

****) "*Similes aquosos ductus detexit et descripsit Olaus Rudbeck; in Anglia quoque de suo Jolivio gloriantur amici. Quin nobis cum aliis hinc inde visa sint, negare nolim; sed nobis, qui primi in arenam descendimus, nullus mortalium viam monstravit*".

en enda gång svarade sedermera Rudbeck; hvarom några ord längre fram. — Det är en af de stora fläckarne i den Europeiska lärdomshistorien, att de flerahanda konstgrepp, som af Bartholin användes, kunde lyckas — för en lång tid framåt; ja, till den grad, att man ännu, äfven sedan en HALLER och en SPRENGEL såsom stridsdomare tillerkänt Rudbeck priset, tvekar om det bör oafkortadt förblifva den Svenske Studentens, eller ej åtminstone halfveras med den Danske Professorn. Man har nemligen till sist föreslagit den utväg till förmedling eller förlikning, att ju både Rudbeck och Bartholin möjligen kunnat liktidigt råka på det omtvistade fyndet, men begge sjelfständigt, eller så, att ingendera, vid *sin* upptäckt, vetat ett grand om den andres. Numera måste dock äfven detta välmenta antagande upphöra: sedan en inhemsk sakkännare, som skärskådat ämnet noggrannare och fullständigare än någon före honom, nyligen i en snillrik uppsats *) har (såsom oss synes) ovederläggligen bevisat, att Bartholin hvarken *var* eller ens hade *kunnat* vara den nya anatomiska och fysiologiska insigtens upphofsman**). Det är (kort

*) "OLOF RUDBECK. Program m. m. af HWASSER." (Upsala 1846.)

***) Också bestyrkes der omotsägligt, genom aftryckta utförliga stycken ur hans afhandling *de lacteis thoracis*,

sagdt) nu omsider afgjort, hvori Bartholins verkliga andel af fyndet består: den inskränker sig dertill, att han åt Rudbecks *vasa serosa* gaf ett annat — namn. Ty det var Bartholin, som kallade dem *vasa lymphatica*, och hvars anseende gjorde, att detta namn allmänt vedertogs; änskönt den Rudbeckska benämningen, enligt Hallers omdöme, riktigare betecknade föremålet. Och vill man slutligen, med den naturvettenskapliga utredning en Rudbecks landsman gifvit åt denna sak, jämföra de rent litterärhistoriska underrättelser derom, som af en Bartholins landsman *) blifvit med stor opartiskhet sammanställda: då bör ej kunna slå felt, att Rudbecks åminnelse hädanefter får okränkt tillgodonjuta den dels förnekade, dels blott halft erkända upptäcker-äran.

Mellertid var det icke lätt, att åtminstone i hast fördunkla den unge Svenske Lärdes rykte **). Hans namn såsom Anatom, Polyhistor och Tusenkousthär var alltredan så stort, att Frankrikes Konung, genom sina ministrar POMPONNE och LA FEU-

att han en hel månad efter den tid, då Rudbeck hade i Upsala redan offentlig meddelat sin lära, sjelf ännu bekände en henne rakt emotsatt.

*) NYERUP. Se hans "Olof Rudbek den Aeldre. Et biographisk Omrids" (1814).

***) "*Svevus juvenis, per plurimos et vastissimos, quos suscepit, labores celebris*"; säger om honom Haller.

QUIÈRE, lät kalla honom till sitt hof med anbud af fyratusen riksdalers *) lön, om han ville begifva sig i Fransysk tjenst. Men Rudbeck tackade, nekande, för den ärorika förfrågningen. Det Manhem, åt hvars gudaminnen och kämpadater han, på äldre dagar, ville i sin Atlantica uppresa en oförgånglig Valhallaborg, älskade han alltför varmt, för att ej återvända dit och qvarstanna der, — om än under vida svagare villkor.

Ändtligen steg han ånyo till skepps, och anlände 1654, öfver Stockholm, till Upsala. MAGNUS DE LA GARDIE, hans gynnare alltifrån student-åren, var nu Akademiens Kansler. Carl Gustaf hade nyss dertill förordnat sin svåger; och aldrig kunnat träffa ett bättre val, än då han bekräftade det af Akademien gjorda. Att denna korade till sitt öfverhufvud en man, som då ännu icke var af Carl Gustafs nåd offentligen upprättad från Kristinas onåd, länder både den valde och de väljande till evärdlig heder. Liksom Oxenstjerna är Sveriges störste Statsman, och en af de yppersta, som verlden ägt: så är De la Gardie Sveriges störste Mecenat, och en, som i den öfriga verlden har få sina likar. Fåfångt skulle man

*) Så öfversättas Esbergs "*Imperiales*" af både Berch och Acrel.

försöka att frånröfva honom denna ära. Några månader efter sin hemkomst, eller år 1655, utnämndes Rudbeck till Medicine Adjunkt: en lärare-beställning, som dittills ej hade vid universitetet funnits. Han var hemkommen med en den mest mångartade myckenhet af prydliga ritningar, konstrika modeller, sällsynta, ja mestadels rent af okända frön, lökar, träd, blomväxter. Genom ett anslag tillkännagaf han nu, att han ämnade visa dessa herrligheter och föreläsa öfver de främmande växterna. Hans enda bekymmer var, att kunna anskaffa en sal, nog rymlig för åskådarnes och åhörarnes antal. Lektions-timmen slog; qvarnten slog — och ingen enda infann sig. Så litet populär var då ännu Botaniken; oaktadt all den gamle Francks både välmening och verkliga kunskap. Studenterna i allmänhet hade om den saken det ungefärliga begrepp, att den angick blott apotekarne och de käringar, som desse utskickade att sammanplocka bylten af örter. Det berättas, att Rudbeck, som eljest öfverhufvud var en man af glädtigt lynne, denna gång utbrast i tårar.

Men det var icke hans sed att förlora modet. Han ägde i Upsala en hustomt med en trädgård, hvilken han genast började omskapa till botanisk; med orangeri, med lusthus, med löfgångar mellan qvarteren, som snyckades af osedda prakt-

blommor. Småningom såg han der allt flera och flera ynglingar vandra, för hvilka han nu höll föreläsningar på peripatetiskt vis. En nyfikenhet grep omkring sig, att beskåda hans anläggningar; de fingo mottaga besök än af akademiska personer, än af andra förnämliga stadsbor. Bland de sednare kom äfven stadens Borgmästare, LOHRMAN, som medförde sin vackra dotter VENDELA — och snart måste qvarlemna henne i denna blomstergård, såsom anläggarens maka. Rudbecks ekonomiska ställning kunde vid den tiden anses för brydsam: men han ägde sin rika själ och De la Gardies bevägenhet. Ehuru frånvarande i Lifland och alldeles oombedd, öfversände Kansleren en betydlig penningeskänk, med lyckönskningar till hans kärlek och bosättning, jemte anhållan, att han ej måtte lystra till utländska tillbud och ej tröttna under väntan på den bättre lägenhet, hvarom, med möjligaste första, skulle dragas försorg. Också utnämndes han 1658, med förhöjdt tjenst-arfvode, till Professor Extraordinarius i Fysik och Botanik. Samma år utgaf han öfver växterna i sin trädgård, som nu var färdig i sitt första utkast, en Förteckning; på hvars titelblad den redan bär namn af "akademisk" *). Både landsmän och utlän-

*) *Catalogus Plantarum in Horto Academico Upsaliensi, ab ipso primum Anno 1657 instructo.* Anläggningen var,

ningar förundrade sig, att, i det kalla Thule, numera så många fina och sydliga örtslag kunde trifvas; och det ej blott i drifhus, utan till och med på fria fältet. Åtskilliga växter, som nu kring Upsala frodas vilda, härstamma från Rudbecks blomstermyndlingar och blefvo Svenska först genom honom. En gammal sägen förtäljer detta om t. ex. den så kallade Kungsängs-liljan.

Året derefter erhöll han ett bref från Kanslerens broder, dåvarande Öfversten, sedermera Generalen och Riksrådet Grefve PONTUS FREDRIK DE LA GARDIE; som önskade, att Medicinska Fakulteten i Upsala måtte utse någon skicklig man, att sända såsom Fältläkare till lägret utanför Köpenhamn. Af hans svar, dateradt den 24 Oktober 1659, är följande stycke förmycket målande, för att ej böra här anföras med hans egna ord. "Klageligt är," skrifver han, "att vår *Academia* är uti något elak, trätesam och oeuig stat, och äro några hufvuden under våra Colleger, som allt vilja råda både öfver sina medbröder *Professores*, så ock öfver Studentérne; och följer deraf, att hvarken den ena eller den andra Faculteten kan af sådan stor

såsom visadt är, tidigare börjad; men förmodligen hade den först på det här utsatta året hunnit bli så pass utbildad, att han tyckte den kunna någorlunda motsvara ett sådant namn.

myckenhet Studenter, — ja väl till femtonhundra, — hafva någon karl, som (nästan till sägandes) uti någonting kan vara sitt fädernesland till tjenst. Ja, om vår Allernådigste Konung skulle här begära en vacker *Theologum*, Jurist, *Medicum*, eller någon i *Architectura*, *Artolleria*, eller Fortification verserad, eller *Physicum*, Lingvist, *Mathematicum*, &c., så säger jag, som sanningen är: så svårt skall vara här den att finna, som något perfect i sin sciens skall vara, som pomeransträn uppå Långheden. Till detta är ingen annan orsak, än någres regemente och stora oenighet; förutan största orsaken, studiernas elaka och odågliga anställande och disposition. Och ändock här någre karlar äro, som upprigtige, flitige och lärde äro till att både kunna och vilja Ungdomen rätt informera: så ligga andre dem i vägen, med afstyrkande och frånlockande. Uti *Facultate Medica* hafver, förr än jag hitkôm, aldrig varit mera än en eller två *Studiosi*; men nu likväl, sedan jag dem dagligen tre Collegier håller utan någon vedergällning, så hafver jag omtrent en femton stycken lockat till *Studium Medicinæ*. Men de äro alltför unga, att än kunna något uträtta. Och vet jag, att jag inte länge varder många af dem behållandes: ty de icke allenast tubbas derifrån, utan man kan ock intet åt dem

dem vinna H. K. Majestäts *stipendium* här vid Academien, utan stort besvär och arbete." Slutligen anser han sig dock bland sina femton lärjungar äga två, som skulle "kunna Eders Excellens' begäran fullkomna." Af dem var den ene rest till Holland; den andre afskickas med detta vitsord: "honom hafver jag uti några år i *Medicina* öfvat, han hafver sin största flit gjort och nu i en tid practicerat, samt är till en vacker physiognomi och höfliga seder."

Lyckligtvis blef snart nog, genom Stenii död 1660, den ena af de båda medicinska professionerna ledig; och Rudbeck, fastän af Consistorium Academicum föreslagen blott i andra rummet, erhöll tveklöst fullmakt till Ordinarius Professor. 1661 afled äfven Franck; och nu öfverflyttades han till dennes innehafda befattning, såsom Professor i Botanik och Anatomi. Så mycket hade han då redan hunnit verka, att de medicinska studenternas antal, år 1658 ökad från två till femton, befans år 1660 hafva stigit från femton till åttiosju. Bland dessa var den sedermera så namnkunnige Arkiatern URBAN HJÄRNE; som, tillika en ifrig älskare af vitterhet och skådespel, emellan Rudbecks föreläsningar hugnades med hans biträde vid inrättandet af en sällskaps-teater på Upsala

slott *), der, bland Hjärnes kamrater, de unga bröderna JOHAN och SAMUEL COLUMBUS blefvo de förnämsta med-skådespelarne. Mellertid ville Consistorium, då till nådåret efter Stenius inga berättigade arfvingar funnos, begagna det såsom ett nådår åt Akademien sjelf, eller "att bota de reftor, som dess Ærarium fått af oriktiga förvaltare." Men när De la Gardie, numera vorden tillika Riks-Kansler, i egen person kom till Upsala 1661, blef jemväl denna sak afgjord till Rudbecks förmån. Deremot skänkte Rudbeck nu åt Universitetet sin botaniska trädgård, till evärdelig ägo. Den afföning, som tillhört honom i egenskap af Adjunkt, anslogs, på hans begäran, åt en Örtagårdsmästare, som införskrefs från Holland med åttahundra slags frön, för att sköta den dyrbara gåfvan under hans uppsigt. På detta område, invigdt af en tvåfaldig kärlek — kärleken till blommor och kärleken till en brud, som sedan med honom samlefde nära intill femtio år i ett det lyckligaste äkteuskap — byggde han, enligt äfvenledes beviljad önskan, ett hus, till boställe för sig och sina efterträdare. Det

*) Hjärne berättar i sina Memoirer: "jag förskaffade mig tillstånd att uppå slottet uti den bästa salen upprätta en theater; hvartill Prof. Olof Rudbeck den äldre, som var en älskare af allt hvad qvickt och artigt var, med all allvare och flit bidrog och halp."

var samma hus, som sedermera beboddes, samma trädgård, som sedermera än vidare förkofrades och förskönades af LINNÉ.

Sedan han sålunda vid trettio års ålder fullständigt blifvit Professor, utvecklade han alla sin själs förmågor med en verksamhet, som i eld, styrka och riktningarnes mångfald troligen är utan like. Först och främst bidrog han med sitt inflytande, att den andra medicinska professionen gafs åt hans jemnåriga *) ungdomsvän, HOFFVENIUS: en i både teoretisk och praktisk hänsyn ypperlig läkare, som varit bredvid honom i tredje rummet föreslagen efter Stenius, och nyss hemkommit från Holland, dit han ett par år tillförne hade rest med Rudbecks förord. Och nu började Medicinen vid Upsala Universitet på samma gång sitt egentliga lif och sitt första blomstrings-tidehvarf. Till en början tyckas ock Rudbecks Kolleger allmänt nog hafva erkänt värdet af hans öfverlägsna personlighet. Man har efter dåvarande Professorn i Historien, den sedan såsom Carl XI:s informator till GRIPENHJELM adlade och slutligen till Riksråd upphöjde FIGRELIUS, ett latinskt bref,

*) Hoffvenius var med Rudbeck född på samma år (1630).

hvari han yttrar om den nyblifne medbrodern: "Rudbeck filosoferar skarpsinnigt; undervisar troget ungdomen med röst och hand; omsköter samvetsgrant de sjuka; författar skrifter af allmänligt gagn; sjunger, spelar, målar; riktar de åtskilliga vettenskaperna och konsterna dagligen med nya och förträffliga uppfinningar; förrättar ensam allt och går i land med alla saker, liksom med hvar och en för sig" *). Man har nyss sett, huru han afhjelpade bristen på en botanisk trädgård, — en brist, till hvars fyllande hans företrädare Franck hade med trägna böner förgäfves, äfven hos sjelfve Oxenstjerna, anhållit om en jordlapp. Hans nästa omsorg blef nu, att bygga en Anatomisal. Consistorium hade derom fått befallning sexton gånger; men ännu var den obbyggd. Rudbeck uppförde nu ofvanpå det Gustavianska Lärohuset en kupol efter egen ritning, inredde den till en på tvåhundra åskådare beräknad anatomisk teater, var sjelf byggmästaren, och uppspikade hvarenda list med egen hand. Så väl der, som i den nyssnämnda trädgården, belönades numera hans föreläsningar af ett talrikt Ungdomens tillopp. Trädgården utvidgades; och på hans öfvertalande skänkte år 1666 den fräjdade diplomaten, Kansli-rådet COYET, som året

*) Se GEZELI Biografiska Lexikon, artikeln Olof Rudbeck.

derefter afled i Breda under fredskongressen, till Upsala Bibliotek ett af Holländaren BURSERUS i trettio stora band samladt Herbarium, hvilket Rudbeck med egna samlingar jemförde, ökade och sålunda lade till första grunden för ett ofantligt botaniskt verk, "*Campi Elysii* eller *Glysisvald*," hvarpå han i årtionden arbetade. Särskilt för Läka-revettenskapen var af synnerlig vikt, att nu, på hans bedrifvande, de ynglingar, som egnat sig åt Medicinen, i mån af sin skicklighet förseddes med stipendier och tillika frikallades ifrån bivistandet af alla de föreläsningar, hvilka ej enkannerligen tillhörde detta kunskapsämnes omkrets. Härigenom blef deras studium ett mera koncentreradt; de sammanbundos fastare vid sitt syfte; de öfriga Professorerne kunde ej längre, — såsom det påstods vara dittills skedt, — "med lock och pock rycka dem än hit, än dit." Sjelf föreläste dock Rudbeck derjemte ej blott i de ämnen, som tillhörde hans profession, utan ock i hvarjehanda annat, der han tyckte ungdomen sakna tillbörlig undervisning. Man finner t. ex. angifvet, att han under ett halfår hade föreläst i sex särskilta kunskapsarter; hvaribland äfven Fysik, Matematik och Musik. Huru varmt den sista ännu städse låg honom om hjertat, och huru högt han skattade den äfven såsom ett vid akademisk uppfostran vä-

sendtligt daningsmedel, skall innan kort än vidare skönjas. För öfrigt gjorde han ock sitt hus till en personlig umgängs- och bildnings-skola, som i synnerhet af adliga ynglingar och deras vederlikar flitigt besöktes. Troligen voro några deribland pensionärer. Der sjöngs, der musicerades, och man tillhölls äfven att rida och fäkta *).

Till skingrande af den hos oinvigde naturliga afskyn vid anatomiska sysselsättningar, nyttjade han jemväl muntra infall och månet lustigt påfund. Bland annat försmädde han icke att stundom till sina sektioner inbjuda genom kungörelser på svar-ta taflan, så förunderliga och tokroliga, att studenterna hopströmmade i stora skaror, för att se hvad han lofvade förevisa. En sådan anmälan, utfärdad den 1 Maj 1677, har blifvit bevarad såsom prof. Den väckte redan derigenom ett allmänt uppseende, att den — tvertemot då gällande plägsed — var författad på Svenska. Der förkunnade han, att man skulle få skåda till sin varning, huru alla de ”nya sätt och maner på högfärd i kläder,” som voro i svang, ägde sina förebilder i det inre af människokroppens ”un-

*) Se IRRÉS berättelse derom, i hans åminnelsetal öfver den yngre Olof Rudbeck. Der säges uttryckligen, att *Rudbeckiana domus* var *commune tum primariæ Nobilitatis hospitium*.

derligt tillsammansatta konsteliga bräcklighet och eländighet," hvarest man kunde tydligt igenkänna dem (såsom t. ex. florshufvan, i hjernhvarvet eller *rete mirabili*). En mängd af dessa moder och deras motsvarigheter uppräknas under sina ömsesidigt lika besynnerliga namn; och derefter heter det: "summa: allt hvad saxen har uppdyktat till mäns och qvinnors högfärd, det skall eder i dag, i människans kropps uppskärande, ögonskenligen visas." Den fördom, att anatomiserandet af en människokropp lände den döde och hans anförvandter till vanära, hade föranledt en temligen länge bibehållen sed, enligt hvilken anatomiserade lik alltid begrafdes med en viss ståt: Professorn anmanade dessförinnan "*Spectatores att frequentius ad exsequias* komma tillstädes;" liket uttogs ur Consistorii förstuga, och begge Medicine Professorerne gingo i processionen. Denna gång lät Rudbeck, när sektionerna voro slutade, inbjuda till en dylik jordafärd med följande tillkännagivelse: "Såsom J, gode Herrar, samteligen hafven Eder till nytto afklädt denne *Microcosmi* prydnad och den innerligen i alla vinklar och vrår beskådat: alltså är, efter Kongliga Constitutionernas innehåll, *Facultatis Medicæ* vänliga begäran, det J denne *Microcosmum* viljen hederligen beledsaga, att med äran blifva lagd uti *Macrocosmo*. Man skulle Eder

med sådant omak förskona, derest J, gode Herrar, kunden alla samteligen så nått tillsammansätta hans lemmar, som J hafven dem sönderdelat. Men jag fruktar, fast alle skräddare från Adams tid allt intill denne dag (undantagandes Den, som gjorde den enfaldige fårskins-pelsen, den nu intet mer i mod är) voro tillstädes, så kunde de ej det åstadkomma. Hvarföre kommen då flitigt tillstädes och beviser honom den äran, som Kongliga Constitutionerna förmå, och för den tjenst han Eder på det anatomiska bordet bevist hafver; i dag strax klockan 2 är slagen." På det ingenting till högtidligheten måtte saknas, utdelades i handskrift åt dem, som infunnit sig, ett af Rudbeck författadt griftoqväde, der Microcosmus sjelf stod ofvan verserne afritad såsom ett benrangel med staf i handen, och dessa ord till vänster: *Mortuus viventes docens*; till höger dessa: *Coecus videntes instruens*. Qvädet, som är en afskedshelsing från den döde, tyckes föröfrigt antyda, att Microcosmus varit hängd; ty der säges:

*Ja! mången sjunga kan ock sjelf sin svanesång;
Som du väl veta kan, att det af mig är gjordt:
Jag gick till grafven frisk; men blef straxt annat
spordt.*

*Den grafven var fast hög; ej högre nå'n kan ha:
Bevar' dock Gud hvaren, att till den grafven dra.*

Man märke, att den berömde läraren hade, när han tillät sig detta gyckel, redan i nitton år varit Professor. Under de första åren af sitt professorskap slog han sig visserligen långt oftare lös på sådant vis: men fullt upphörde han dermed aldrig. Väl var han från begynnelsen öfvertygad, att tidsomständigheterna gjorde det nödvändigt, och att för ungdomens lynne passade ett glädtigt framställningssätt äfven af allvarsamma ämnen. Men det låg honom ej blott nära till hands, utan ock kanske alltför nära. En stark dragning till lek och putslustighet genomgick, i grunden, hela hans snille; och det ser nog ut, som hade han, icke så sällan, deråt hängifvit sig något för mycket. Hvad likväl beträffar det första tidskiftet af hans professors-bana, så ser man ej annat, än att de bland hans Kolleger, som i slika upptåg sågo endast ett missfirmande af den professorliga värdigheten, ännu stannade vid enskilda axelryckningar sins emellan. Detta tidskifte utmärktes å deras sida af en fördragsamhet, som troligen motsvarades af en liknande hofsamhet å hans.

Gerna dröjer blicken vid denna tid af en den gladaste verksamhet. Med själen full af den, hade han ock kastat långt bakom sig hvarje tanke på de Bartholinska stridigheterna och på hvad dervid hade sårat honom mest, van Hoornes mer

än tvetydiga uppförande *). Sedan han i Upsala 1657 låtit trycka ett sändebref till Bartholin **), hvori han genom ytterligare anföranden af data och omständigheter bevisade sin företrädesrätt till de omtvistade uppdagelserna, lät han saken bero på sig sjelf och utlät sig i tryck aldrig deröfver med ett ord mera. Efter några års förlopp var Bartholin härmed så ypperligt belåten, att han — liksom hade intet det minsta fiendtliga emellan dem förefallit — började skrifva till Rudbeck vänskapsfulla bref, skänka honom sina skrifter, begära hans upplysningar och bidrag m. m. Rudbeck svarade i samma ton. Han var stolt, men försonlig. Dessutom öppnade sig för honom ständigt nya rymder af sträfvanden, som gjorde, att han allt mera såg framåt och allt mindre tillbaka. — Utan tvifvel var denna tidpunkt, då utländska motståndare afväpnade sig och de inhemska ännu ej hade väpnat sig, af hela hans tjenstemanna-lif både den vackraste och den lyckligaste. Det kan i allmänhet icke skönjas, om han än från början ägde bland sina medbröder en och annan afunds-

*) Dennes på skrufvar ställda testimonier för begge parterna tyckas onsider förråda, att han, sedan Rudbeck ej längre vistades i Leyden, var mera rädd för Bartholin.

***) *Olai Rudbecki Sveci ad Thomam Bartholinum Danum epistola &c. Upsaliæ 1657.*

man eller ovän, att de då ännu störde eller sökte hämma honom i en gång, som onekligen förde till ändamålet, — ehvad man ock månde dömma om de dertill stundom begagnade medlen. Föga troligt är, att deras sinnesstämning i afseende på Naturkunskap och Läkarkonst var mycket förändrad; vi se likväl ej, att hans första åtgärder till dessas bästa mötte hos dem någon motverkan. Så t. ex. hans förslag, att till akademiska trädgården inköpa en mängd närliggande tomter. Ja, då han ett par år efter sitt inträde i Consistorium Academicum blef Universitetets Rektor, och under det halfår, som Konstitutionerna hade utstakat för detta embete, sågs i alla riktningar utveckla de sällsyntaste egenskaper af styresman, vann han i så hög grad Kollegernes bifall, att tiden af denna hans tjenstbefattning fördubblades, på deras enhälliga åstundan; hvarvid Kansleren ej var sen att bifoga sin tillstyrkan. Från Kongl. Förmyndare-Regeringen kom en särskilt skrifvelse med tillkännagifvande, att "Kongl. Majestät med särdeles nåde och behag erkänner den trohet, flit och åhåga, som Professoren Olaus Rudbeckius vid sitt Rectorat visat hafver," och de många goda ting han dels "practicerat," dels "introducerat," — uppifrån Akademiens högsta angelägenhe-

ter *), som här uppräknas, ned till "tryckarordningen" och "ordningen kring humle- och kålgårdar."

Men detta gyllne tidskifte varade ej länge; och orsaken låg nära till hands.

En gång kommen i fart att tillvägabrinda förbättringar, fann Rudbeck oupphörligt, att än flera voro nödvändiga. T. ex. större ordentlighet och sammanhang i föreläsningarnas hållande; uppgift af hvar och en föreläsande till Rektor, om deras ämnen och antal; verkställandet af vissa oumbärliga byggnader; öfverhufvud en ökad liflighet i alla inre och yttre ärendens bedrifvande. Snart gjorde han sig den fråga: hvad kan vid allt detta uträttas utan en vidgad och varaktigare makt? Sedan han under sitt Rektorat hunnit förvärfva en fullständig öfversigt af Universitetets tillstånd, syntes detta honom i de flesta hänseenden dåligt. Hos den akademiska Senaten, tröghet, försumlighet, oroda; mellan Professorerne, split och missgunst — så, att några skydde ingen utväg för att locka åhörare från de andra; bland studenterna, vanvårdad sedlighet, rå lefnadston, frånvaro af tukt och ordning.

*) Att ej Musiken var glömd, kan lätt gissas. Bland Exercitii-mästare skulle äfven vara "en Italienisk och Spanisk Språkmästare," samt, jemte en Dansmästare, också en "Votjige-mästare."

Slutet af alltsammans blef en afgjord smak för nöjet att regera, nu förhöjd genom full sjelfmedvetenhet af förmågan dertill. Med hågkomsten af Homeri bekanta sats:

"Ej mångvælde till något är godt; en herrskaren vare" — kunde han ej undgå, att i Consistorium finna sig allena utrustad till regent. Bland dess medlemmar satt visst en och annan vettenskapsman af hög fräjd. Men desse voro antingen — liksom t. ex. LOCCENIUS och SCHEFFERUS — förmycket fredälskande och inkom boklärde, för att ej helst låta det hela gå bäst det ville, blott de finge dväljas i ro bland sina böcker och papper; eller ock, om än mera praktiske och drifvande, — liksom t. ex. VERELIUS, — dock i alla fall inga ämnen till styresmän. Hvarken Verelius eller Hoffvenius tillhörde de naturer, som sjelfmant, eller utan eggelse och stöd utifrån, öfverskrida sin egnaste verksamhetskrets för att ingripa i andra och fjernare. Återstod således blott Rudbeck: om hvilken ju redan af en embetsbroder var sagdt, att han kunde "ensam förrätta allt, och med allt gå i land."

Kortligen: i Upsala började glunkas, att Rudbeck, som flitigt uppvaktade Kansleren på Venn-garn, dervid icke just förmånligt utmålade de akademiska sakernas ställning. Man misstänkte, att han vid dessa tillfällen förtalade sina kamra-

ter, eller — såsom man uttryckte det — "smorde en gås" för mången af dem. Plötsligen, vid slutet af hans Rektorstid, kom till Consistorium det rykte, att Akademien skulle ställas under en särskiltare uppsigt än Kanslerens, eller en ny myndighet, hvars benämning skulle bli "Curator." Det mottogs med allmän skräck och förtrytelse. Man skyndade i största hast, att till Kansleren uppsätta en skrifvelse, der man, under klagan öfver ovänner som svärtade Professorerne inför Konungen och de Förnäma, sökte bevisa, att slikt förmynderskap slätt icke behöfdes; hvilket man derföre vördsammast undanbad sig. Brevet underskrefs af alla ledamöterna — utom Rudbeck. Han höll sig afsides; och detta tycktes bekräfta gissningarna om hans hemliga förehafvanden. Men kalken måste drickas. Från De la Gardie kom genast ett skarpt svar, dateradt Jakobsdal *) den 28 Febr. 1663. Der förehölls dem deras uppstudsighet mot Prokansleren, den gamle Erkebiskopen Lenæus; deras inbördes tvedrägt och kif; deras försummelse med lektionerna, jemte mycket annat; hvidan slutligen förklarades, att den ifrågasatta Curatelen vore dem högst nödvändig och nyttig. Liktidigt ankom ett den Kongl. Regeringens bref af den 14 Febr. 1663, hvori kungjordes, att Akade-

*) Det nuvarande Ulriksdal.

mien numera vore ställd under trenne Curatorer. Desse skulle hafva en jemn tillsyn öfver Professorernes flit vid föreläsningarna; draga försorg, att Akademiens förfallna hus blefve iståndsatta och andra nödiga byggnader uppförda; öfverhufvud bestyra om allt, som i någon måtto kunde lända Akademien till heder och upprättelse; och endast genom dem ägde Consistorium att med Kansleren brevexla. Till Curatorer åter voro utnämde: i första rummet, Prokansleren, Erkebiskopen Lenæus; i andra rummet, Landshöfdingen i Upsala, Rålamb; i tredje rummet — Professoren Rudbeck.

På honom stormade nu kamraternes ovilja löst. Ingen kunde misstaga sig på, att han vore der sannskyldige Curatorn; vid hvars sida den nittioårige Erkebiskopen och Stadens Landshöfding stodo såsom figuranter. Enständigt bedyrade Rudbeck, att han i denna åtgärd haft ingen andel, och att det nya uppdraget hade lika mycket öfverraskat honom sjelf, som dem. Få, eller ingen, trodde det. Fåfångt sökte han genom några utvändiga eftergifter mildra sitt erhållna företräde: t. ex. genom att i processioner bibehålla sin plats såsom Professor, i stället för att såsom Curator gå närmast Rektor m. m. Dylika artigheter, beledsagade af flerehanda enskilda tjenstvilligheter, gjorde

t

icke, att det väkde kändes mindre tryckande, hvilket han mellertid oförtöfvadt tog i besittning. Åtrån att regera fick han tillfredställa: men också i rikt mått skörda de obehag, som så ofta åtfölja makten; särdeles, när den anses vunnen genom list eller våld. Den ovanliga utmärkelsen blef en outömlig källa till vedervärdigheter; ty de fleste Consistorialerne förbyttes, från denna stund, till dels uppenbara, dels hemliga fiender. Blott tre eller fyra, som lätt från de andra urskönjas, förblefvo honom oföränderligt tillgifne. Det betydde härvid intet, att äfven de hade underskrifvit brevet till Kansleren. Antingen ville de ej, vid en så kinkig anledning, stöta alla de öfriga för hufvudet; eller voro de missnöjde med den nya myndigheten i och för sig betraktad, utan att vara det med dess (förutsedda) anförtroende åt Rudbeck; eller befarade de, att den skulle för Rudbeck sjelf bli mera skadlig, än nyttig. Sannolikt är, att de bestämdes af alla dessa grunder tillsammantagna; och visst, att deras vänskap för honom aldrig svigtade. — Rudbecks eget förhållande till den nya myndighetens inrättning torde vi utgissa rättast, om vi förmoda, att hans och De la Gardies tankar dervid hade mötts på halfva vägen, eller ömsesidigt förstått halfqväden visa.

Agget

Agget hos de andra steg hädanefter oafbrutet, i jemnbredd med hans anseende och inflytande. Olja göts på elden, då Kongl. Regeringen, året derpå (1664), skänkte två bondhemman, att af Rudbeck och hans hustru besittas på lifstid. Icke heller bidrog till dess dämpande, att han under följande året (1665) utnämndes till "Commissarius öfver Landt-Culturen, med säte och heder såsom Assessor i Kongl. Commerce-Collegium"; hvilket Regeringen genom bref af den 23 Mars gaf Consistorium tillkänna, jemte tillåtelse för Rudbeck, att "eximeras ifrån *laboribus publicis* vid Akademien, de tider han af bemälda embete blefve hindrad." Hemmanen gäfvos honom i anledning af den för Akademiens väl rastlösa nitälskan, som alltredan hade ådagalagt sig äfven genom enskilda uppförringar. Dessa stodo synnerligen i förbindelse med hans byggnadslust. Öfver den upphofvo omsider kamraterne ett nästan enhälligt klagoskri. Man påstod, att den gick alldeles för långt i en tid, då akademiska Räntkammaren ännu blott med största svårighet kunde till Professorer och Stipendiater verkställa sina utbetalningar. Man tillade, att han i allmänhet hushållade liksom han byggde, — nemligen rent af enväldigt, utan att rådföra hvarken Consistorium eller Räntkam-

marns Styrelse. Han befallde — sades det — ideligen Aerarium att utgifva den ena summan efter den andra, afspisade dess Inspektors invändningar med snöda utlåtelse, och brydde sig aldrig om att förete någon redovisning. Onekligen var Rudbeck, i sin ifver för Universitetets både inwertes och utwertes upphjelpande, ej mindre sjelfrådig och egenmyndig, än redlig och driftig; dessutom en hetlefrad man, som, jemväl eljest icke nogräknad om sina uttryck, i vredesmod rundeligen utdelade ömsom bannor och ömsom stickord. Derför båtade honom föga, att han emellanåt — ofta länge nog — betedde sig med större försigtighet. Särdeles ville han så litet, som möjligt, synas vid förhandlingarne mellan Kansleren och Consistorium. Det halp ej. Ingen skenbarhet kunde hölja verkligheten.

Huru jeldfängdt Rudbecks lynne var, visar sig nogsamnt vid den första stora stridighet, som emellan honom och Kollegerne föreföll. Den uppkom visserligen af en annan orsak, än missnöjet mot Rudbeck; men detta ingick deri till ej ringa del. Hoffvenius, som i tillgifvenhet för Cartesii lära — ehuru på ett för Medicinen mera fruktbarande vis — fortsatte hvad Stenius börjat, hade 1665 författat en fysiologisk disputation, öfver hvilken Teologerne kommo i största oro. Den

blef, på deras yrkan, af Consistorium förbjuden att utgifvas. Mot författaren, såsom en kättersk nyhetskrämare i både Teologi och Filosofi, anställdes i Consistorium ett formligt åtal. Bland dess mångfaldiga klagopunkter var den första: att han sagt sin läromästare, en Calvinist, nu vara "bland de salige", — hvarvid det härtill nyttjade grekiska ordasättet *) uttyddes såsom en kanonisering, "hvilken heder ingen af den sekten någonsin gör åt de Lutherske"; den andra: att han hade användt de betänkliga termerna "*Mens, Spiritus*" m. fl. på alla de ställen, der "renlärige *Theologi*" bruka *Anima rationalis*; den tredje: att af hans sats, det *Essentia Materiæ* består *in actuali extensione, longitudine et latitudine*, kunde man, med Calvini efterföljare, ledas till tvifvel på Kristi lekamens närvaro i Nattvarden. Hoffvenius begärde att få skriftligen försvara sig. Men hos Rudbeck hade sinnet genast runnit till, och häftigt föreställde han "otjenligheten af slikt förhållande"; tilläggades, att "om på det sättet en Fakultet eller Professor blir handterad, må ingen ärlig karl skrifva något *publico* till nytta. Jag" — fortfor han — vore väl galen, om jag det gjorde; ty jag erkänner ingen att censurera något mitt arbete, förr

*) 'Εν ἀγίοις.

än han visar sig i de saker, som Naturen angår, kunna mera än jag. *Theologi* må ej påstå, att denna disputationen är så förargelig: ty sjelfva Bibeln, som allmänt i världen läses, är mångom förargligare. Bör den derföre förkastas? Skulle man vara så obetänkt, så är dock Cartesii filosofi mycket tjenligare att försvara vår Religion, än den gamla Skolastiska: ty den förre säger t. ex. att materien är *indefinite extensa*, men den sednare, att hon är *quanta*, hvilket är redan *determinatum*". Teologerne gáfvo sig likväl ej förr tillfreds, än de öfvertalt pluraliteten samtycka till en skrifvelse, som borde från deras Decanus, Domprosten (sedermera Erkebiskopen) STIGZELIUS, afgå till Kansleren med anhållan: att, när hädanefter en Medicine Professor ville utgifva en disputation i fysik, skulle den — fastän fysiken då tillhörde medicinska Fakulteten — först granskas och godkännas af den filosofiska; "ty, om då fel finnes derutinnan, blefve sådant *Philosophis*, och icke *Medicis*, tillräknadt". Förgäfves erbjöd sig helt saktmodigt Hoffvenius, att "hålla inne med hela disputationen, på det den icke må de gode Herrar vidare besvära". Detta afstående utträttade intet; beslutet om brefvet var orubblig. Nu tyckte Rudbeck, att enfäldigheten och vrångheten gingo utom alla gränser. "Skall en Fakultet", — utbrast

han, — ”så låta sig af andra censureras, vore bäst, om Akademien efter denna dag finge pojkar till Professorer. Jag råder Hoffvenius att rifva sönder sin disputation eller uppbränna den, och aldrig skrifva något, hellre än att låta sig så ord ifrån ord skolmästra. Aldrig skall jag gifva mitt samtycke till, att han på sådant sätt disputerar”. Dermed åtskildes Consistorium, i full förbistring.

Men dermed var saken icke afgjord. Just nyss hade det vid en riksdag i Stockholm församlade Presterskapet samdrägteligen öfverenskommit, att den ”nya filosofien” borde qväfvas i sin linda. Det uppvaktade fördenskull Riks- och Akademi-Kansleren med en deputation, som afmålade henne med de mörkaste färgor och bad, att hon måtte genom ett Konungabref helt enkelt vid lärosätet förbjudas. Kansleren blef dock ej riktigt klok på, hvori faran bestod. Till vinnande af närmare underrättelse, begaf han sig alltså, i Augusti månad 1665, till Upsala. Der samman kallade han Consistorium, vände sig till Teologerne, och äskade nu af dem ett ”redigt begrepp om de skadeliga consequentier, som denna nya filosofi kan med sig föra i vår Religion”. Den — såsom GEZELIUS förtäljer *) — allmänt för ”en ge-

*) Biogr. Lexicon, art. STIGZELIUS.

nomöfvad *Philosophus* och grundlärd *Theologus*" ansedde Stigzelius tog då sålunda till orda: "Ehuru vi för någon tid sedan ej visste af denna filosofien, innan *Domini Medici* begynte den *privatim* läsa; likväl förnummo vi strax, att *Studiosi* tvehåge och i åtskilliga meningar blefvo om *principiis philosophicis*, icke vetandes hvad de skulle hålla sig vid. Hvad *realia* vidkommer, höra vi införas misstänkeliga och mörka ordasätt om åtskilliga saker, som stöta in på *doctrina fidei*. Sedan kom Doktor Hoffvenius med en disputation, hvori några nya opinioner syntes och en del med korta och mörka ord uppsatta, att man ej visste hvad dess rätta mening vore. Derföre hade Fakulteten begärt förklaring på dessa och flera noviteter. Men Herrar Medici togo det illa upp, och sade, att de ej erkände någon Censor öfver sig". Härpå genmälte Rudbeck: "Oss är i vår Fakultet det ombetrodt, som de andra i sin; jag erkänner fördenskull ingen Censor öfver mig i min profession, så länge Hans Majestät ingen öfver mig sätter". De Cartesianiska satsernas irrlärighet skulle nu af Stigzelius bevisas, och en ordvexling derom uppstod, hvarvid Cartesianismen hufvudsakligen försvarades af Hoffvenius, understödd af Rudbeck med ett och annat krafthugg. Ändtligen lemnade Teologerne och deras medhållare syllogismerna derhän, men

började i stället tala om det dåliga rykte, hvori denna nya filosofi vore öfver hela riket; att Biskoparne ej ville till skol-sysslor mottaga Upsalienser, af farhåga för smittan af dess villomeningar; och att Cartesius vore vid de protestantiska Universiteterna i Tyskland alldeles förkastad, enligt hvad den lärde CONRINGIUS derifrån skrifvit. Nu inföll Rudbeck: "Jag vill ej jemföra Luther med Cartesius; jag vill ponera, att Luther felat uti intet och Cartesius i mycket. Men skall Cartesius missaktas derföre att de Tyska Akademier honom förkasta, så bör Luther vida mindre aktas: emedan han i förstone icke allenast i Tyskland, utan till och med allestädes var förkastad". Slutet på denna drabbning mellan Cartesianismen och Skolastiken, der Rudbeck ställde sig i spetsen för den vettenskapliga friheten, blef en förmaning till samtliga Professorerne, hvori Kansleren bad dem iakttaga tre ting: "först se till, om den nya filosofien är tolerabel, eller onyttig; i förra fallet bör det goda utväljas och med klara ord föreställas; sedan, att Akademien så härvid, som i annat, ej lider; sist jemväl, att *tranquillitas Ecclesiæ*, som ock är ett "pretieust" verk och värddt att bli ett ögnamått för alla våra actioner, ej störes genom att alltför ifrigt följa *præjudicia Auctoris*".

Man ser, att genom detta utslag öfverlemnades, i sjelfva verket, den nya visdomsläran åt sakens egen utvecklingsgång och framtidens afgörande. Likväl försökte Presteståndet ännu tjuguett år sednare, eller vid riksdagen 1686, en ny stormlöpfung mot Cartesius. Denne hade dock nu hunnit vinna hela filosofiska Fakulteten på sin sida. Carl XI, en stor älskare af "Kongliga Commissioner", tillsatte en sådan äfven för denna saks utredning. Till ordförande utnämndes LINDSKÖLD. Hoffvenius var då afsomnad; men Rudbeck upplefde, att den förkättrade filosofien omsider genom en Konungens resolution 1689 frikändes och blef i sina billiga rättigheter insatt.

Bardalekarne i Consistorium om Cartesii lära sammanhänge icke litet med de åtskilliga anledningar till knot, som år från år hopade sig mot Rudbecks Curators-förvaltning. Till ytterligare harm för de missnöjde var Akademiens Räntmästare VERELIUS på samma gång ej blott Professor i Fäderneslandets Antiqviteter, utan tillika — bredvid Hoffvenius — Rudbecks förtroligaste vän. Från honom kunde således intet medhåll påräknas. Ändtligen beslöto Professorerne SCHEFFERUS och ARRHENIUS, uppmanade och uppmuntrade af de öfrige, att till Kansleren frambära deras gemensamma klagan öfver Rudbecks enrådiga och

för ingen redogörande hushållning. De voro Räkenskammarns Inspektorer; de måste alltså till detta steg synas både närmast berättigade och närmast förpligtade. De ingåfvo en högst bitter skrifvelse, i hvilken de jemväl besvärade sig öfver enskilda förolämpningar; så hade Rudbeck t. ex. på en anmärkning af Arrhenius gifvit blott det svar: "Jag skall lära Eder qvåda en annan visa". — Anklagelsen var icke den första af detta slag, som De la Gardie fått mottaga; men den hårdaste. Troligt nog är, att Arrhenius var skriftens egentlige uppsättare. Schefferus, i allmänhet den förtjenstfullaste och ädlaste af Rudbecks motståndare, var i sig sjelf en fromsinnad man. Kanske hade man härvid förstätt begagna hans misslynthet öfver det ogillande sätt, hvarpå Verelius, och med honom Rudbeck, upptogo den då kort förut offentliggjorda bok, som innehöll Schefferi påståenden om be-lägenheten af det fordna Upsala och dess afgudatem-pel.

Kansleren reste nu ånyo till Upsala. Den 4 Juli 1670 uppträdde han i det församlade Consistorium. Sedan alla hade satt sig, uppstod Rudbeck och utbad sig Hans Exellens' lof att få tala. Begynnelsen och slutet af detta märkvärdiga tal må fullständigt anföras; det öfriga i sammandrag.

"Hvar och en menniska," — började han, — "om ock dess embete vore aldrig så ringa, kan, näst Guds nåde, aldrig större lugnad hafva, än visa Allmänheten redo, huru han det förvaltad. Jag hade ofta ärnat att göra detsamma; om icke det varit i vägen, att jag skulle synas vara den, som derigenom ville söka stort namn, ära, beröm och belöning; helst mig sådant ofta blifvit förekastadt. Men om detta ock vore ett fel: så är det dock drägligare att draga i dygden, än skam, nesa och försummelse i odygden." Härpå upptog han besvärspunkterna, och afgaf redovisningen. "De åklagade inköpen och byggnaderna," — sade han, — "hafva ej varit onödiga, utan längesedan befallda. Så Botaniska Trädgården: Akademien har för den utgifvit 6227 daler kopparmynt; men jag sjelf, af egna medel, tillskjutit 9500. Här äro de bestyrkta räkningarna. Theatrum Anatomicum har jag byggt för 6893 daler: men den byggnaden kan väl ej kallas onödig, ty den har öfver sexton gånger varit oss anbefalld. Sjelf har jag dertill, utan arfvode, gjort ritningen, varit byggmästaren och fastspikat hvarenda list, som der är. Till Apotek har jag köpt ett hus vid torget för 5000 daler och dervid låtit uppbygga ett Laboratorium af bräder för 365 daler: men andre må dömma, om de kunna umbäras. Så

måste man fuller ock reparera Akademiens Qvarn; dertill utgingo 909 daler: men den summan kostade Akademien ej en fyrk; ty jag lät Räntmästaren draga den af min lön. Taket på Akademi-huset har jag låtit omlägga; ty det var alldeles förfallet; likaså var Orgelverket i Domkyrkan: båda har jag understött med egna medel. För att öfva ungdomen i Musiken, hvilken jag vid detta lärosäte upparbetat, har jag i mitt hus hållit tre Musikanter med kost och allt öfrigt. En bro öfver ån vid Svartbäcken har jag föranstaltat och gatorna i hela staden låtit stenlägga: men ock sjelf erbjudit mig att betala utgifterna för dem, som tredskades, eller ej hade råd. Alla förtretliga saker, som ingen annan velat åtaga sig, har jag måst taga på mig: såsom, att utreda balansen efter Räntmästaren Cruzelius; att utföra Akademiens rättegångar mot staden; att från denna processa åt Akademien tvåhundra tunnland åker, till Borgerskapets stora förtret; att söka vederlag för Akademiens reducerade gods, hvaribland Qvarnen var. Dessutom har jag, såsom Akademiens Curator, aldrig sökt företräde framför mina embetsbröder, såsom vid andra Akademier likväl i akt tages. I mitt första Rektorat höll jag uppsigt öfver Lektionerna och lade böter på dem af Professorerne, som försummade sig; men i det sedna-

re upphörde jag dermed, till att undfly det namn af för mycket myndig, hvarför jag nu beskylles. Jag har opartiskt handlat med Akademien i alla mina göromål och åhugat att i allt vara Consistorium och dess ledamöter till tjänst: såsom t. ex. dermed, att jag till Consistorium skänkt en himmel af plys, som kostade mig 378 daler, med mera; äfvensom, bland andra ting af mindre värde, åt Professorerne inrättat en sumpbåt, hvarigenom de kunna i hvar vecka få till hushållen färsk fisk. Af större vigt är, att här icke fans en ordentlig Boklåda; en sådan har jag, från det Elzeviriska bokhandelshuset i Holland, på egna vägnar införskrifvit. Ja! jag kan med dessa räkningar bevisa, att jag till Akademiens nytta har af egen kassa utgifvit 19000 daler, utom hvad alla de resor kostat, som jag i Akademiens ärender gjort till Stockholm. — Allt detta räknar jag för intet. Men mig falla åtskilliga människors oförtjenta omdömen så svåra, att, fast jag ock hade Bucephali ben eller Darii elefanter rygg, förmådde jag dock icke längre draga dem. Jag anhåller därför i vördsammasté devotion, att från denna min så högst besvärliga Curatel varda frikallad.”

Nu tilltalade Kausleren de församlade Fäderna sålunda: ”Gode Herrar! Sannerligen tycker jag på mitt samvete, att man gör synd, om man

är otacksam emot en man, som Akademien så mycket godt gjort hafver. Derföre böra ock hans gerningar ej illa uttydas; tvertemot, att han nu så dilacereras. J veten kanske icke, hvad afund han en- och annorstädes i Hofvet på sig dragit, för det att han sökt Akademiens bästa; men jag vet det. Vidkommandes hans anhållan, att honom ifrån Curatelen befria: så kan jag dertill iungenting göra; utan måste det anmälas hos Hans Kongl. Majestät, som honom tillsatt hafver. Men Eder, gode Herrar Schefferus och Arrhenius, hvilkas ingifna skrift nu gått honom så högt till sinnes, kan jag försäkra, att jag aldrig har funnit Olaus Rudbeck med någon vrånghet omgå, men väl, att han sökt tjugu hos mig att tjena och ingen att skada. Vi böra ej suspiciera så ondt om honom, som ville han någons värsta praktisera. På min salighet kan jag gifva honom det vittnesbörd, att jag aldrig funnit i honom någon arghet, en eller annan illa att utföra. Ingen bör förmenas att säga sin tanka; och det kan väl vara möjligt, att han med någon hetta utfarit emot Professoren Arrhenius. Men så bör man vakta sig för stickord, ty man kan snart få ett hastigt ord igen: *nam qui dicit quae vult, quae non vult audiet.* Skulle Rudbeck med de orden: "jag skall lära eder qvada en annan visa", velat låta Eder förstå, att

han skulle Arrhenium hos mig illa uttyda: så beder jag Eder, det J ej hafven den mening om mig, att jag då genast skulle tro honom. Jag är nu så gammal, att jag vet hvad jag i sådant fall bör göra. Jag kan väl höra en; men jag hör ock den andre. Jag såge fördenskull gerna, att J hvarken om honom eller mig gjorden så släta omdömen: om honom, att han lupe med sqvaller; om mig, att jag det älskade och kunde låta mig deraf omföras. Bäst hade varit, om J, Herr Arrhenius, sagt åt Rudbeck mellan fyra ögon: si, så och så talte J uti Consistorium, jag vet intet huru jag det skall upptaga; så tyckes mig, att Rudbeck skulle strax alla vidriga misstankar afböjt och svarat, att icke borde läggas på hjertat, hvad han af hastighet talat hade. Jag går till mig sjelf, som kunde ofta nog hafva orsak något att skärpa, och låter dock *tranquillitatis ergo* mycket falla; helst *in loco publico*. Fuller är jag intet så lindrig, att jag i min kammare spar säga en sanningen, och, af hvad sägas bör, något skonar. Men uti *publico* har jag dock konsideration det att göra; såsom ock J, gode Herrar, väl skolen kunna räkna, huru ofta jag hafver någon här *in loco* bannat”.

Härmed afskedades vederbörande. Denna akt, som alltså egentligen bestod i en åt Rudbeck gifven lysande upprättelse, förfelade kanske just der-

igenom allrämest sin åsyftade verkan, att försona sinnena. Rudbeck byggde, förvaltade, hushållade liksom förut, och fortfor, vid sina mångartade företag, att lika litet spara enskilda omkostnader, som allmänna. Regeringen uppmuntrade honom därför ytterligare med en skänk af tolf skeppund koppar, såsom byggnadshjelp; med frihet att få mynta dem och tillika njuta den deraf utgående slagskatten. Vidare hugnades han, den 29 Mars 1674, med en gåfva af 500 daler, till understöd vid utgifvandet af hans "geografiska verk öfver Sverige"; dermed menades, af orsak som innan kort skall angifvas, hans *Atlantica*; med hvars författande han då redan hade ett par år varit sysselsatt. Hos hans ovänner glödde förtrytelsen i samma mån: om än, någon tid framåt, med en smula mer aska bredd öfver elden. Man lurade på tillfällen att spela honom spratt och bringa honom att förgå sig.

På sådana behöfde ej länge väntas. Först hände sig, att Rudbeck, som förmodligen ansåg det tillhöra sin Curators-makt, utnämde till en ledig Cursorsbefattning*) en person vid namn SALOMON. Karlen var rask och välkänd; men — Rudbecks klient: och detta skäl var för Consisto-

*) ACREL säger till och med, blott "interims-vis".

rium tillräckligt att föredraga en annan, som Rudbeck ej kunde tåla. Antingen nu Kansleren ej var underrättad om Rudbecks åtgärd, eller tyckte sig i en småsak gerna kunna efterkomma flertalets önskan: allt nog, man ställde så till, att den andre blef af Kansleren tillsatt, utan Rudbecks vetskap. Denne, hvars skyddling alltså gick miste om sysslan, upptog det såsom en ärerörig skymf, med lågaude vrede. Han gick från den dagen ej mera upp i Consistorii sammankomster och afsade sig derjemte all vidare befattning med Akademiens rättegång mot Räntmästaren Cruzelii arfvingar: en sak, för Akademien af synnerlig vigt, och hvare ej någon ägde en så stor kunskap, som han. — Icke dessmindre fortsattes anfallen. Rudbeck hade till svåger Akademi-boktryckaren CURIO. Om denne sades, att han var illa gift och börjat söka sin tröst i brännvin. Troligen var Rudbecks syster en "storråda", som endast deruti bråddes på sin broder. En dag anklagades i Consistorium bemälte Curio af flere Professorer, såsom den der förstörde Akademiens tryck och stilar, vore i allo vårdslös och odrägligt dyr. Följden blef ett beslut, att han skulle från sysslan afsättas. Ömmande om sin släktings välfärd, gjorde sig Rudbeck till hans fullmäktig; och

det

det må honom förlåtas. Men den harm, som emot Consistorium brann uti hans till Hofrätten ingifna skrivelser, var hejdlös. Han skonade der icke eus sin beskyddare Kansleren; förmodligen af den orsak, att han ej tyckte sig från honom röna ett nog afgjort bistånd. Lyckligtvis tog den ädelmodige De la Gardie mera i åtanka hans förtjenster, än dessa åt Hofrätten meddelade utgjutelser. Dock fann han billigt, att denna gången tillrättavisa äfven Rudbeck sjelf.

Upsala var af ålder de Svenska Konungarnes kröningsstad; och berättigad att vara det, äfven genom det — ännu i dag gällande — skäl, att ett ståtligare kröningsstempel, än Upsala Domkyrka, ej finnes i Norden. Der kröntes Carl XI år 1675. Begagnande sin deraf föranledda tillstädesvaro, uppträdde Kansleren en dag i Consistorium ånyo och höll till samtliga dess medlemmar ett ganska skarpt tal. Utdelande till höger och venter skrapor, vid hvilka han nu icke heller undantog Rudbeck, slutade han med att tillstyrka allmän förlikning. — Fåfångt! Åt ingendera sidan gaf man efter. De, som afsatt Curio, ville ej återkalla sin dom; Rudbeck ville på annat villkor ej höra nämnas bemedling. Den i Hofrätten anhängiga rättegången varade flera år: hvarunder

parterna, tidt och ofta, reste till Stockholm och der anhöllo, hvar å sin sida, om de Storas förord. En af dessa, "hvars höga nåde" Rudbecks motståndare "troinnerligen solliciterade", gaf till svar: "Ju mindre J kunnen träta, gode Herrar, ju bättre hafven J, och ju bättre går Eder i hand". Ändtligen fann sig Consistorium 1685 bekräftadt i sin rätt att afsätta Boktryckaren: men fick dock smälta, att dess process kallades i Hofrättens utslag en "olaga hållen, som gifvit Rudbeck till en stor del anledning att sig beklaga"; hvarmed och hans hvarjehanda hårda "expressioner" mot Consistorium förklarades qvittade. I så mycken aktning stod han ännu å högre ort, ehuru — vid detta tidskifte — De la Gardies lyckostjerna redan hade slocknat. Det är desto troligare, att den långa tvisten eljest hade förkortats och äfven nu lyktat med Rudbecks seger. Att utgången ändock blef för honom så pass förmånlig, härrörde väl kanske närmast från den omständighet, att Kanslerens son, Kongl. Rådet GUSTAF ADOLF DE LA GARDIE, var just vid samma tid blifven Hofrättens President; enkom ditsatt, för att "befordra till skyndsamt afslutande de der befintliga oafgjorda rättegångssaker och ärender". Ett särskilt äreminne borde egnas åt denne man, som sedermera krönte sina öfriga förtjenster med den,

att, vid Reduktions-systemets så högst opolitiska tillämpning på Lifland och Pommern, presidera i Pommerska Reduktions-kommissionen på ett sätt, hvaraf både Konungens nästan obegränsade fordringar tillfredställdes och Svenska Regeringen bevarades från vådan att göra sig hatad *). Åt slik minnesteckning öfverlemna vi nöjet att skildra en ädling, som med sällspordaste själsstyrka löste den ännu långt svårare uppgift,

*) Genom honom, och dernäst genom hans likaledes rätt-rådige medhjelpare BJELKE, som då var Guvernör öfver Pommern, blef Reduktionens bedrifvande derstädes en fullkomlig motsats till HASTFERS våldsbragder i Lifland. Med hvilken skuggsida det likväl äfven i Pommern var behäftadt, skönjes i de öppenhjertiga brefven från Bjelke till WREDE. — I en skrifvelse till Bjelke från Carl XI, som började ledsna vid hans betänkligheter, är följande uppmaning ganska karakteristisk: "Gud gifve Herr Kongl. Rådet kunde snart bringa de oförnuftige Pomeraner med godo till att göra, hvad de sin utaf Gud tillförordnade öfverhet äro skyldige! K. R. lärer väl nu redan bekommit staten; och är *intet mera resonera med dem*, utan säg: *det behöfves*". — Ögonskenligt är, att både Bjelke och De la Gardie hyste några kätterska satsar i afseende på den gällande Suveränitets- och Reduktions-läran. Men De la Gardie, som väl ock i allmänhet var mera försiktig, dog i rättan tid för konungagunstens bibehållande; Bjelke deremot upplefde dess förlust, och blef slutligen (såsom bekant är) den martyr, som intager en sorgligt oförgätlig plats i Carl XII:s historia.

att troget tjena en Konung, af hvilken han med de sina var utarmad, och hvars beteende mot hans föräldrar, hjertlöst redan i sin glömska af blodets band, tillika måste synas honom ej mindre blottadt på mensklig rättskänsla, än på kunglig högsinnighet *). Här må blott nämnas, att äfven han var Rudbecks vän och beundrare.

*) I Palmblads Biografiska Lexikon (art. G. A. De la Gardie) berättas, att Konungen en gång yttrade "harm" öfver hans klena aflöning; men icke, att aflöningen förhöjdes. Emellertid, och om än ekonomiska bekymmer tillätos intill grafven förfölja den ädle fränden, som genom trägna mödor till hans tjänst bräckte sin helsa och förkortade sitt lif, visade sig dock Monarkens bevågenhet frikostig på ett annat vis: den erbjöd honom nemligen — att få taga sig titel efter något gods, hvilket förmodades ännu vara i hans besittning. På det nådiga anbudet svarades: "I hela världen äger jag hvarken gods eller torp, mycket mindre något, hvaraf jag skulle önska att föra namnet; utan som min faderfaders fader för 120 år sedan intet infört med sig i Sverige än namnet De la Gardie, så måste jag ock hädanefter allenast dermed och med ett godt samvete tillfreds vara. Mot förfädrens förtjenster kunna mina ej i comparation komma; så har ock lyckan ingenting numera lemnat mig, hvaraf jag mig gloriera kundé". Minnesvärdt skref ock detta det tåligaste af alla Reduktionens offer engång till Lindsköld: "Jag ärnar antaga något arrende uti Vestergötland eller Småland, hvarest jag *in sudore vultus* måtte mig föda. Att jag härtills *littus aravi*, lærer intet göra till saken. *Quae me genuit Svecia, quoniam alere non vult, occultet saltem, donec tegere poterit.*"

Tillställdes, från begynnelsen, Curios afsättning endast för att såra Rudbeck? Vi vilja ej antaga det; men väl misstänkte han ej utan all grund, att i bemälda sak var detta just hufvudsaken. Han hade mellertid — längesedan — tagit sitt parti. Curio lät han flytta till sig i sitt hus, underhöll honom, och gaf honom sin *Atlantica* att trycka; sjelf göt han stilarna dertill, "på det man måtte se, att Olof Rudbeck hafver intet mycket låtit oförsökt i verlden" *). Från Consistorium tog han redan 1675 ett slags formligt afsked, förklarande sig hädanefter personligen tillhöra Upsala stad, och lät inskrifva sig såsom Kontingent-Borgare under dess jurisdiktion. — Det skönjes likväl icke, att han blef någonsin skild från befattningen af Curator. Hvad vi känna af den brefvexling, som han förde med De la Gardie under de sista åren af dennes lefnad, synes tvertom röja, att han åtminstone i verkligheten, — så långt denna numera berodde på Kansleren, — var det lika mycket hädanefter, som förut. Och då man der finner honom, ännu i Maj 1684, anhålla om "frihet från Consistorii sessioner, sedan han nu tjenat i trettio år": så kan deraf slutas, att han under tiden (förmodligen

*) Så i ett bref till M. De la Gardie af d. 5 Aug. 1685.

ock på De la Gardies förmaning) hade öfvergifvit sin föresats att aldrig bivista dem; om han ~~en~~ icke gjorde det oftare, än han fann sin närvaro alldeles oundgänglig. Han fortfor alltså ända till slutet, att vara, i alla Universitetets ärenden, sin Kanslers höggra hand, ståthållare och närmaste rådgifvare. Men just därför blef han på ganska kännbart vis invecklad i sin beskyddares öde, och måste erfara, huru Curatorns makt, under detta ödes inflytelse, stod på samma svaga fötter, som Kanslerens.

De mångfaldiga förtretligheter, som honom sålunda tillfogades af motspänstiga och gräliga Consistorialer, samverkade att ingifva honom afsmak jemväl för de egentligt professorliga göromålen. Tidigare, än man i anledning af hans första uppträdanden skulle väntat, kallnade alltså äfven hans ifver för det värf, att undervisa genom offentliga föreläsningar. Så till vida blef hans interesse för Anatomien och Medicinen aldrig mer, hvad det tillförne varit. Det utslocknade visserligen icke; ja, han sökte också nu, då och då, att hos den akademiska ungdomen nylifva dess eld genom medel, som liknade hans fordna. Ett sådant var den redan beskrifna tillställning, hvarmed han 1677 ånyo lockade en

talrik menighet till anatomiska sektioners bivi-
stande. Men — det var ej längre han, som för-
rättade sektionerna. Märkelig är den hos honom
sjelf uppkomna leda vid slik befattning, eller den
till och med fysiska vämjelse dervid, som fram-
skymtar i detta ställe af inbjudningen: "Jag skul-
le väl, såsom i förra tider, Eder, gode Herrar,
sjelf allt visa; men såsom min mage begynner nu
åldras, så fördrager han intet mera så friska ste-
kar; dock skall den höglärde Herren, min Collega
Doktor Hoffvenius, likafullt göra Eder godt nöje".
Åt denne sin trofaste skötvän öfverlemnade han i
allmänhet läkarekonstens utöfning. Först efter
Hoffvenii frånfälle, som till hans stora sorg in-
träffade redan 1682, återtog han den; men en-
dast till en ringa del. Likväl hade han äfven
såsom praktiserande läkare utmärkt sig genom en
ovanlig förmåga. Bland andra bevis derpå för-
täljes, att han engång, vid svår barnsbörd, för-
lossade sin egen hustru genom den såkallade kej-
sarsnitten, med en skicklighet, som bevarade både
modren och fostret vid lif. Det kan väl tyckas,
att ungdomens undervisning borde kunnat varak-
tigare bibehålla hans omedelbara deltagande. Men
denna ungdom syntes honom nu vara blifven en
ofruktbar jordmån; det förekom honom, som hvälf-

de sig hela dess diktan och traktan, mer än någonsin, blott "*de pane lucrando*" *).

I alla fall var det icke blott den angifna mångfalden af förargelser, som bragte honom att mer och mer undandraga sig från sitt egentliga professorskap. Dertill bidrog ock en helt annan mångfald, vida mäktigare och behagligare: det städse växande antal af olikartade sysselsättningar, hvari han alltmera fördjupade sig, under det största möjliga fördelande af en ofantlig arbetskraft.

Man må nemligen ej föreställa sig, att han under de omtalta stridigheterna satt liksom en Achilles afsides i sitt läger, frätande sig sjelf i dådlös harm. Tvertom: han var nu som bäst inbegripen i allehanda vettenskapliga, arkitektoniska, mekaniska och administrativa företag: vid hvilka samtligen han ägde i sigte, utom de behandlade ämnenas förkofran såsom sådan, framför allt fäderneslandets bättnad och ära, samt i närmaste rummet Upsala universitets och Upsala stads. Ändtligen ordnade sig dessa otaliga sträfvanen under tvenne hufvudbøjelser: den kärlek för botanisk forskning, som vi sett framträda redan i hans yngre år; och den kärlek för antiqva-

*) "Ingen studerar Anatomik och Botanik; alle söka *de pane lucrando*". Bref till M. De la Gardie från denna tid.

kisk eller arkeologisk, som vaknade och utvecklade sig under hans sednare lefnad. Begge fortforo alltsedan att dela hans jättevarelse i tvenne hälfter, hvardera styrd af en medelpunkt, som åt den andra inrymde ett jemlikt herravälde. Dock var det långt ifrån, att härvid någon enda af hans öfriga riktningar bortglömdes eller försattes i hvila. Således ej heller den, som, till trots för all utifrån mötande frost, klarast yppade det i hans lynne poetiskt blommande och oförvissneligt glada. Han arbetade redan på sitt stora botaniska verk "*Campi Elysii eller Glysisvald*", när han hjälpte den unge Hjärne, vid den elfva-årige Carl XI:s ankomst 1666, att på Upsala slott, med begagnande af drägter från Drottning Kristinas fordnä Balletter, uppföra en af Hjärne skriven "Tragoedia om Drottning Rosimunda och de Longobarders Konung Alboino"; hvarvid bland skådespelarne uppträdde tre sedermera bekanta poeter, COLUMBUS med de båda bröder WOLIMHAUS, hvilka sedan adlades till GYLLENBORG och LEJONSTEDT. Likaledes var han ock redan försänkt i den första folianten af sitt under namnet *Atlantica* verldsberömda "*Atlund eller Manheim*", när han, till samme Konungs kröningsfest i Upsala 1675, åtog sig bestyret med byggnaderna i kyrkan och på slottet, äfvensom med dekorationerna,

musiken och fyrverkeriet. Han förslog dervid ensam till allt hvad som äskades: han uppfann, han tecknade, han snickrade, han målade; han var, i den musik som uppfördes, på samma gång komponist, direktör och förnämste sångare; han gjorde dessutom både tillredande och utförande fyrverkartjenst. "Konungen", förtäljer härvid BERCH, "gaf fuller sin befallning, att han för så mångfaldigt besvär skulle få en hederlig skänk utur Räntekammaren: men Rudbeck, af ömhet för fäderneslandets strax derefter öfverkomna olyckor genom ett mattande krig, brydde sig ej om att hos Riks-Skattmästaren utkräfva hvad som lofvadt var".

Om en man af sådant sinnelag kan väl tros, då vi se honom afhålla sig från katedern, att han upphörde föreläsa, mindre af ledsnad vid saken i sig sjelf, än för att inspara tid åt andra förrättningar, till hvilka han visste sig allena i Sverige vara utrustad. Men onekligen fick Consistorium, härmedelst, ett verkligt skäl till knorr. Icke obilligt kunde nu honom sjelf tillvitas en ännu längre drifven försumlighet, än den, för hvilken han fordom hade ställt andra till rätta. En fritagelse "från *laboribus publicis* vid Akademien" ägde han dock, åtminstone i viss mån, redan genom det omnämnda Kanslers-brevet af den 23

Mars 1665. Men denna tyckes han försmått att återopa. Han gaf blott det svar, att hans tid vore upptagen af Botaniska Trädgården, och att han gånade fullt opp så mycket genom den, som om han föreläste "öfver Sperlingens Fysik eller Riolani Anatomi". Dervid förblef det. Han höll föreläsningar, så ofta han sjelf fann för godt, och dessemellan — inga. Kansleren delade hans egen mening, att han bättre tjenade både samtid och efterverld genom andra värf.

Ogillas måste tvifvelsutan alltid det öfvermod, hvarmed han emellanåt slungade omkring sig sarkasmens pilar mot illviljande embetsbröder. Dock utmärktes det öfverhufvud mindre af en bitter harmsenhet, än af en ständig lust till ungdomliga skalkstreck. Under det Europas lärde i täfning öfverhopade honom med loford, täflade de förre lika rastlöst i hans förtalande, och påstodo (bland mycket annat), att han vore en "mäster allt i alla", som, noga betraktad, kunde ingenting. Det sista gaf anledning till ett gyckel, som han 1679 såsom Rektor tillät sig på sjelfva Lektions-katalogen. Han lät der tillkännagifva, att han ämnade föreläsa öfver det nyttigaste, ädlaste, finaste, mest invecklade och högst berömliga af alla ämnen: *de Nihilo*; samt klarligen ådagalägga dess lönnliga upprinnelse, oräkneliga gestaltningar, beundransvärda egen-

skaper och beprisliga tillämpligheter, så i Teologi, Jurisprudens, Medicin, Filosofi, som i de mekaniska konsterna och i det allmänna borgerliga lefvernet. Detta begabberi, klädt i formen af en lång och paradiskt grundlig intimation *), bragte dem, som funno sig träffade, i raseri. De klagade himmelshögt och anropade de högre myndigheterna om en rättmätig näpst. Prokansleren, Erkebiskop BAAZIUS, förfrågade sig hos Kansleren, huru dervid borde förfaras. Också tyckte Kansleren sjelf, att detta puts nog långt öfverskred höfvan. Han betygade Rudbeck sitt missnöje deröfver; men denne ursäktade sig hos sin gynnare med ett nytt skämt: "vid en visitation på Apo-

*) "*Olaus Rudbeck utilissimam, nobilissimam, intricatissimam, subtilissimam et nunquam satis laudandam materiam de Nihilo suis auditoribus proponet; ejusque Nihili generationes et corruptiones varias atque infinitas adfectiones, admirabiles proprietates, virtutes et vitia, multiplicemque usum in Theologią, Jurisprudentiā, Medicinā, Philosophiā, omnibusque artibus mechanicis et communi vitā, illustrabit. Atque si tempus propter varias occupationes permiserit, istius materiæ resolutionem in materiam primam, destillationes, rectificationes, cohobationes, calcinationes, strata super strata, idque igne aperto vel clauso in Balneo Mariæ, cineribus, fimo &c. ad oculum, variis instrumentis, retortis, alembicis, phiolis, cucurbitulis &c. declarabit; sicque invincibilibus argumentis, horā consueta, demonstrabit: quod nihil scitur*".

teket”, genmälte han, ”erhöll jag occasion af det *simplici medicamento*, som kallas *Nilül*, att om den materien läsa; och således explicera, på huru många sätt den *terminus Nilül* kan tagas, uti alla scientier”. De la Gardie fann sig väl ej kunna godkänna förebärandet, ej heller denna ”*ingenii lus in retam seriu*”, men öfverlät åt Prokanslerens egen pröfning beifrandet deraf, med en påminnelse om mannens många rättigheter till det Allmännas tack och om de ”invidiens och ondskans machinationer”, för hvilka ”den gode Herr Rudbeck har olyckan vara utsatt”. — Det ena med det andra visar den höjd af gunst och skydd, på hvilken han orubbligt hos De la Gardie qvarstod.

Men det var ej blott i och för omedelbart akademiska förhållanden, som Rudbeck fick röna en hätskhet, hvaraf han understundom förleddes att onödigt göra ett för hans ovänner kränkande bruk af sin personligt öfverlägsna ställning. Gamla fiender förstärktes af nya: synnerligen efter den förändring, som denna ställning derigenom undergick, att den mäktige Kansleren sjelf blef en sol nedgången i skyar. Den obetydlighet, hvar till Carl XI:s sjelf-regering hade genast från sin början dömt universitetets dittills allrådande styresman, røjde sig snart i förvånande prof, och

gaf, så utom som inom Consistorium Academicum, uppmuntran åt beredandet af förödmjukelser, med hvilka man hoppades nu ändtligen kunna slå Rudbeck till jorden. Man föreställde sig icke, sedan man sett Kansleren störtad, att Curatorn skulle mäktas ensam stå upprätt. Ja, till hans vederdelomän sällade sig omsider äfven sjelfva Antiquitets-Kollegium; och vi skola snart få se, huru De la Gardie nödgades, i sina sista dagar, väpna sig med hela den ringa öfverlefvän af sin myndighet, för att mot ett samfund, som var hans egen stiftelse, taga Rudbeck i hägn. Det blef dock synbart innan kort, huru mycket man hade misräknat sig på dennes medel till sjelfbestånd.

En företeelse af nyss antydda syftning är ögonskenlig i den behandling, hvarmed den nya regeringen fann för godt att avsluta den ryktbara striden mellan SCHEFFERUS och VERELIUS.

I det nyssnämnda Antiquitets-Kollegium, som De la Gardie hade instiftat år 1666, voro, alltifrån begynnelsen, både Schefferus och Verelius ledamöter. Den sednare var derjemte Riks-Antiquarius, hvartill han likaledes under samma års förlopp blifvit utnämnd. Förhållandet emellan de begge fornforskarne, ända dittills ett vänligt, började omkring slutet af just detta år att störas genom Schefferi skrift *Upsalia antiqua*, som då

utkom. Der framställdes nemligen, på stöd af ERICUS OLAI, den sats: att det fordna, det hedniska Upsala varit beläget på den ort, der det nya står, och dess tempel på det ställe, som numera upptages af Trefaldighets-kyrkan. Verelii åsigt deremot var den, som — åtminstone hvad ortligheten angår — än i dag allmänneligen gäller: att det fordna Upsalas plats varit platsen af den by, som ännu heter "Gamla Upsala"; att så väl dess tempel, som dess konungaboning (från hvilken ock ännu en af denna bys gårdar har namnet "Kongsgården"), haft sin belägenhet invid dess ättehögar, som alltifrån urminnes tider kallats "kongshögarna" och ansetts förvara stoftet af det äldsta Svithiods konungsliga Gudahjeltar; att templet stått emellan kongsgården och högarne; och att vi se dess kvarlevor i de uråldriga murar, dem ögat, vid skärskådandet af den nuvarande sockenkyrkans yttre, urskiljer från de sednare, som tillbyggdes vid det genom eld förhärjade afgudahusets omskapning till kristlig bestämmeelse. Dessutom härledde och förklarade de på olika sätt sjelfva ordet "Upsala"; hvadan de ock tvistade om dess rätta böjning och ändelse i latinsk skrift.

Verelius förhastade sig likväl icke. Först 1672, i en af Noterna till sin då utgifna Herverarsaga, uppträdde han med sina motbevis. Men

sedan blef skriftväxlingen desto lifligare. Med stor åskådlighet framstår i Verelii stridskrifter hans förhållande till Rudbeck. Denne hade nyligen — och det just i anledning af Verelii Hervara-Saga — sjelf börjat de antiqvariska forskningar, hvilka omsider skulle vid hans namn fästa det egentliga verldsryktet. Uppenbar är den innerliga bundsförvandtskapen, men äfven den växande grad af inverkan, hvori Rudbecks öfvertygelser understödde och vidare utvecklade hans egna. Så t. ex. kan visserligen den sats med starka skäl anses tvifvelaktig, att den äldsta beståndsdelen af Gamla Upsala kyrka är en qvarbefintlig del af sjelfva afgudatemplet. I de nyssnämnda noterna dristar Verelius ännu icke bestämdt autaga den; der säger han sig blott förvissad, att det åldriga murverket härrör från samma tid och tillhört någon byggnad af offentligt ändamål *). Deremot har
all

*) "*Non audeo quidem dicere hoc ipsum fuisse templum trium Deorum, quod longe illud splendidius fuisse scriptoribus memoretur; et sine dubio a Christianis penitus excisum sit, ad abolendam memoriam idololatriae. Vix fallor tamen, si eorundem temporum, et publici etiam usus fuisse dixerō*" (Herv. Saga p. 64). Längre ned bifogas denna gissning: "*Cuicunque tandem usui destinata quondam fuerit undique pervia haec et fornicata structura, certe inter ipsam regum habitacionem "konungsgården" et tumulos sepulcrales sita est;*

all villrådighet upphört i det till RUDBECK dedicerade och af ett SCHEFFERI genmåle framkallade *Auctarium* till dessa Noter, hvilket han år 1674 utgaf. Att de ifrågavarande murarne äro ett stycke af det fordna templet, har numera — förtäljer han — den fräjdade vännen för honom ådagalagt genom skäl, som undanrödja hvarje tvekan *). Det har blifvit en plägsed, att tillvita honom en otillbörlig hetsighet i nitälskandet emot dem, hvilkas betänksammare forskning ej unnade Sveriges fornminnen vara tillfyllest urgamla. Enligt GEZELIUS skall han till och med hafva skrivit ”på ett ställe, att lagen borde anse den med straff, som vågade tvifla, att de Göter, som intogo Rom, utgått från Sverige; och att man väl måtte slå den i pannan med runstenar, som förnyade deras ålder”. Dessa utlåtelse har man ideligen upprepat; och de utgöra ungefär allt, hvad man nu om de Vereliska stridskrifterna känuer. Det af

ut conjectare possis regum emortualia hic peracta, aut publicas istas comessationes ”Konungs arföl”.

*) ”*Saxeam illam molem . . . in notis Hervorianis recensui, ejusque delineationem apposui; non tamen ausus asserere, fuisse illam templum illud paganicum longe celebratissimum. Quod tamen affirmare jam non dubito, cum Cl. Dn. Olaus Rudbeckius argumento sufficientissimo omnem mihi dubitationem exemerit*” (&c. &c. p. 15).

GEZELIUS icke angifna stället finnes likväl ingenstädes i någon af dem; det förekommer (ehuru icke alldeles så stiliseradt) i ett af honom sjelf ogilladt ungdoms-arbete, som ock under hans lifstid förblef outgifvet *). Fåfångt skall man i uppsatserna mot SCHEFFERUS efterleta den vresige slagskämpen, som af öfverspänd fosterlandskärlek hänfördes ända till berserksgång. De utmärka sig genom lika mycken humanitet, som romersk latin och gammalsvensk ärlighet. Han var till och med icke "den angripande", såsom vanligen försäkras: ty det i en not till Hervara-Sagan afgifna yttrandet var uttryckligen (hvarom han ock sedan påminte) riktadt mot Ericus Olai; om SCHEFFERUS påståenden säges der icke ett ord. Men de grundade sig på den förres auktoritet; och således fann SCHEFFERUS sig sjelf antastad med detsamma. Näppligen torde den tou, hvori han genast anstämde sitt första svar, kunna frikännas från en viss olämplig förnämbhet. I alla fall var det icke VERELI fel, att denna strid urartade till en icke-litterär. GEZELIUS berättar, att SCHEFFERUS, sedan han mot VE-

*) *Epitome Historiae Sviogothicae et Gothorum rerum extra patriam gestarum*. Först omkring femtio år efter hans död utgafs det, för sin förträffliga latinitet, af Lexikons-författaren SCHENBERG; med företal och anmärkningar af Biskop RHYZELIUS.

RELI *Auctarium* utgifvit 1677 en *Epistola defensoria de situ et vocabulo Upsaliae*, "så begick saken i Consistorio genom sin måg, Professor JOHAN COLUMBUS, att VERELIUS blef förbjuden att svara". Vi hoppas, att GEZELIUS råkat häri göra SCHEFFERUS orätt, eller kasta oförtjent skugga på en karakter, visserligen för hedersam till en så lumpen utväg. Consistorium höll dock ej under sin värdighet, att vidtaga den. Sådant yppar tillfyllest, huru man der var sinnad mot både VERELIUS och RUDBECK.

Vid detta tillfälle bad mellertid VERELIUS sina Kolleger, att någre af dem måtte resa ut till Gamla Upsala och der sjelfve besigtiga det hufvudsakliga tvistämnet. Naturligtvis vägrade de: "ingen ville göra sig i denna kontrovers delaktig". Då uppstod RUDBECK och sade, att han skulle låta skärskåda det genom främmande och oväldige män, som deröfver kunde dömma med fri rätt-rådighet. I staden befunno sig händelsevis en Tysk Regements-Pastor PLAGEMANN, jemte hans Öfverste TROPP och elfva andra Tyska Officerare. Dessa tretton personer förde han med sig till Gamla Upsala den 2 Maj 1677. Öfver de undersökningar, som der auställdes, och bland hvilka nämnas "matematiska afvägningar" gjorda af Öf-

versten sjelf, uppsatte de ett med sina namn under-tecknadtt intyg. VERELIUS lät trycka det. Ehvad man än må tänka om dess bevisningskraft, så är detta intyg dock läsvärdt: ty väl är intet tvifvel, att de under-tecknande sågo egentligen genom RUDBECKS ögon; men också intet, att ju, för nära tvåhundra år tillbaka, åtskilligt har i och vid Gamla Upsala kunnat vara synligt, som efteråt hunnit försvinna. VERELIUS åter, då han ej fick trycka sina *Notae in Epistolam defensoriam Schefferi*, lät genom tvenne Professorer leverera dem skrifterna i sin motparts händer. Denne yttrade dervid, att han ej ämnade läsa dem, på det han icke genom deras "*solenni dictorum acrimonia*" skulle bli nödgad till ett nytt svar. Men året derefter framkom VERELIUS med ett fragment, som, under titel af *Annotationes ex scriptis Caroli Episcopi Arosiensis excerptae*, anmälde sig såsom aftryck ur en gammal af RUDBECK meddelad pergaments-urkund. Nu grep SCHEFFERUS genast till pennan. Den från ERICUS OLAI åberopade uppgiften var nemligen, genom ett och annat ställe i detta fragment, fullligen vederlagd. SCHEFFERUS förklarade det, i ett *Judicium de excerptis annotationibus ex scriptis Caroli Episcopi Arosiensis*, för rentaf uppdiiktadt. Sant är, att dess äkthet, obetviflad ej blott af PERINGSKÖLD, SPEGEL, med flera, utan till och med

af den ingalunda okritiske ERIK BENZELIUS, blef sedermera förnekad af IHRE. Men om i dokumentet låg något bedrägeri, så voro säkert både VERELIUS och RUDBECK sjelfve bedragne. Mot RUDBECKS historiska kritik gifves mycket att invända; men intet mot hans personliga ärlighet. Det för-ra vet hela världen; det sednare vet enhvar, som är i tillfälle att öfverskåda det hela af hans lefnadsvandel. Jemförd med RUDBECK, var VERELIUS i sjelfva verket mera kritisk än han; men imponerades, vid gemensamma sympatier, ganska naturligt af sin snillrike vän, utan att dervid äga på sitt samvete den ringaste oredlighet. Dessutom ansåg han sig (och ej utan skäl) hafva sjelf vederlagt ERICUS OLAI; han behöfde således ej biståndet af någon understucken forn-urkund, ehuru han med fågnad måste se sin mening bekräftad genom en verklig. Man borde alltså funnit mindre underligt, att han *nu* blef förbittrad. Han var på väg att stämma inför borgerlig domstol sin vederdeloman, såsom den der velat stämpla honom till *impostor*. Då kom Schefferi död — 1679 — emellau.

Redan ett par år förut var från skådeplatsen för detta örlig försvunnen en man, som, af båda de stridande lika vördad och bådas gemensamme vän, hade alltigenom gjort sitt bästa till

en ömsesidigt mildrande inverkan. Det var SCHEFFERI svärfar, den gamle, sjelf i Upsala högskolas tideböcker ärorikt fräjdade hädforskaren LOCCENIUS. Tvifvelsutän är det en märkvärdig syn, när man påminner sig både LOCCENI och SCHEFFERI egenskap af Tyskar, att finna begge i ett det litligaste deltagande för svensk historia, svensk litteratur, svensk ära, lika fullständigt nationaliserade till Svenskar. Men då hos mågen detta deltagande yttrade sig i enlighet med hans mera skeptiska och kritiska natur, tjustes deremot svärfaderen af RUDBECKS och VERELIUS upptäckter ända derhän, att (såsom det berättas) "gubben gret af glädje". Desto mindre kunde han i sin tillgifvenhet för dessa män göras vacklande af den rättmätiga aktningen för sin måg; hvars växande hetta i den antiqvariska bardaleken han ej sällan försökte dämpa.

Ej heller var VERELIUS otillgänglig för de känslor af försonlighet, som icke gerna uteblifva vid underrättelsen om en i månet afseende prisvärd motståndares fränfälle. Men han förmodade nu, att den egentliga orsak, som hindrat utgifvandet af hans sednaste Noter, vore borta; de syntes honom i sig sjelfva oförgrifliga; änskönt de visserligen förråda en ifver, för första gången genom beskaffenheten af motparternes krigskonst

uppgjagad till något öfvermått. Han lät förden-
skull 1681 trycka dem. Till hans och RUDBECKS
högsta öfverraskning framljungade dock strax der-
efter ett konungabref, af den 27 September sam-
ma år: hvori, uuder mycket beröm öfver SCHEFF-
FERI flit och arbeten, qvarstad lades på VE-
RELII skrift och dess kringspridande förbjöds,
vid Konungens onåd jemte tusen daler silfver-
mynts vite. Denna åskvigg hade SCHEFFERI arfvin-
gar mäktat utverka hos LINDSKÖLD. Upplagan för-
seglades och förvarades i Consistorii Arkiv; der
hon mestadels uppbrann i den stora vådelden
1702. Icke förr, än 1721, frigåfvos de återstå-
ende exemplaren. — Det var Konungen värdigt
att offentligen erkänna SCHEFFERI stora förtjenster;
men ovärdigt att göra det på bekostnad af en
annan högtförtjent undersåtes heder och billiga
yttranderätt. Också lade VERELIUS denna kränk-
ning djupt på sinnet. Redan året derpå, eller
1682, gick han, tänd af tredjedagsfrossa och än
mer af grämelse, ur verlden. Dock hade han
mellertid låtit omtrycka den urkund, som SCHEFF-
FERUS påstått vara diktad, och i sammanhang der-
med de Tyska Officerarnes intyg. Den beledsa-
gades af ett företal, der han underrättade om för-
budet att försvara sig och tillika om den om-
ständighet, att han mot SCHEFFERUS utgifvit ingen-

ting, som ej undergått censur, men att dennes *Epistola defensoria* fått utgifvas censurfri. Sjelfva dokumentet bar nu en påskrift af tvenne Professorer (Juris Professor GARTMAN och Eloquentie Professor NORCOPENSIS), att de sett det åldriga originalet och funnit afskriften till alla delar öfverensstämma. Sannolikt befann sig detta bland RUDBECKS i mångfaldig måtto dyrbara samlingar, som, tillika med hans bibliotek, år 1702 förvandlades till aska.

LINDSKÖLD ångrade snart befallningen. Men den var engång gifven; och det hörde till konungamaktens ofelbarhet, att den ej kunde återtagas, eller någon ändring dervid göras. I alla fall hvilade nu VERELII stoft i den jord, som af honom sjelf var skänkt till begravningsplats för stadens fattighjon, och sedan blifvit utvidgad till Upsala stads gemensamma kyrkogård. RUDBECK, den sörjande vapenbrodern, uppkastade öfver grafven en väldig kämpahög och reste derofvanpå en lika ansenlig runsten, med en inskrift, som, från fornspråket öfversatt, lyder ungefär så: "Här under stenen, under trädets rötter, hvilat den man, som lärde sin samtid fornålderns häfder och vishet".

Uppenbart är, att de makthafvande, under hela striden, gjorde åtskillig mannamån till SCHEF-

FERI fördel. Dess utgång företer ändock den besynnerligaste af dess flerahanda egenheter. Det förhöll sig nemligen så, att Konungen sjelf, äfvensom alla de (mer eller mindre) litterata bland hans gunstlingar, omfattade just RUDBECKS och VERELII fornhäfds-åsigter med sitt fulla och varma bifall. Bevis derpå hade redan blifvit gifna; och icke längre derefter, än fyra år, hugnades RUDBECK med en kunglig skrifvelse *), som prisade både hans och VERELII arbeten med stora loford. Ja, efter blott ännu ett års förlopp fick en ung fornforskare **), som sedermera blef sjelf desse mäns nitiske anhängare, förnimma genom en skarp tillrättavisning, att man å högsta ort med misshag upptog hvarje offentligt yppande af någon tviflan på deras satser. — Vi åtaga oss ej att förklara denna förunderlighet. Men hvem kan tveka, att utgången hade blifvit en annan, om icke DE LA GARDIE nu varit en man, hvars åsidosättande och förföljande hörde i främsta rummet till dagens ordning? Äfven han och hans son, som sjelf varit SCHEFFERI lärjunge, värderade högt denne ypperlige lärde: men aldrig skulle de gifvit honom en upprättelse af den art, som skymfade VERELIUS och afkortade hans dagar.

*) Se dedikationen framför andra delen af hans *Atlantica*.

***) Den sedan till PERINGSKÖLD adlade PERINGER.

Väl var, vid allt detta, den fordne Riks-Kansleren ännu Akademi-Kansler. Men snart blot-tades än fullständigare, huru lätt han numera var befunnen på maktens vigtskål, och huru oför-synt så väl han sjelf, som RUDBECK, kunde trot-sas. Mot båda uppträdde nemligen en man, som af bådas alla motståndare troligen var den lump-naste, men icke dessmindre lyckades vinna ett medhåll, ett skydd, hvaröfver efterverlden ej kan nog förundra sig. Det var en rå och skamlös grälmakare, vid namn SCHÜTZ, som från en dålig Bibliotekarie blifvit förvandlad till en ännu säm-re Teologie Professor, och såsom sådan tillvällade sig att enkannerligen handhafva den censur-myn-dighet, hvilken Teologiska Fakulteten alltjemt i möjligaste måtto utsträckte. Det ser ut, som hade han äfven, för någon tid, från Konungen eller Konungens omgifning förmått tilltubba sig ett slags särskilt befullmäktigande till slikt cen-sorskap. Visst är, att Consistorium, som tyckt sig i RUDBECK äga en despot, nu var nära att i SCHÜTZ bekomma en tyrann. Öfverallt uppvä-drande kätterier, sökte han jemväl i andra hän-seenden öfverallt anledningar till kif. Han gick således deri till väga med en viss oväldighet: han hade trätat på LOCCENIUS och VERELIUS; men också på SCHEFFERUS. Nu gjorde han allt upptänk-

ligt, att förtreta RUDBECK. Häri var han visserligen flertalet af Consistorialerne till nöjes. Men äfven dem hade han gjort harmsna genom hvarjehanda öfverdådigheter och kitsliga tilltag. Så t. ex. var det ett bland hans många oro-stiftande infall, att såsom Bibliotekarie anställa efterräkningar med sina företrädares sterbhus ända till för trettio eller fyrtio år tillbaka, och dervid strängast hemsöka den allmänt vördade LOCCENII ålderstigna enka. RUDBECK, som af henne anlätades om hjälp, men gerna bedref allting i stort, inskränkte sig ej dertill; utan uppgjorde, med oförtruten möda, öfver samtliga de antastade sterbhusens förhållanden till Biblioteket en "generalräkning": vid hvilken dock SCHÜTZ, naturligtvis, fann mycket att klandra. En skrifvelse från Kanslaren till LINDSKÖLD, af den 10 Mars 1684, är förmycket målande, för att ej böra i utdrag anföras. "Ifrån alla tider hafver väl Upsala den olyckan, att der formeras onyttiga och onödiga trätor af oroliga hufvuden; det är en *morbus inveteratus*, med nya *symptomata* förökad alltför beklagligen; men nu på några år tager det alldeles öfverhanden I synnerhet hafver Gud straffat Akademien med en man, Professoren SCHÜTZ; om hvilken i sanning sägas kan: *mala mens, malus animus*. Jag vill intet ihågkomma den vanvörd-

nad jag af honom måste utstå, . . . utan allenast provocera till hela Consistorium Academicum, huru han sig comporterar i sitt embete såsom ock i sitt lefverne, och om icke sant är: att han läser aldrig *publice*, disputerar intet, håller inga *collegia privata*; kommer sällan eller nästan aldrig i kyrkan; när detta *in Consistorio* blef honom reprocheradt, svarade han (såsom Consistorii protokoll vittnar till hans *perpetuam ignominiam*): "*non omnes sunt sancti, qui calcant limina templi*, och jag gör bättre gagn hemma, än de som gå i kyrkan"; han svär och bannar som en rasande, far ut vid Consistorii-bordet med hot och skällsord, sköter hvarken *Procancellarii* eller *Rectoris* förmaningar, pockar på sitt *appui* vid Hofvet; är *nullius doctrinae* och af ingen soliditet, beflitar sig icke heller mer om studier, utan löper i Gamla Upsala omkring med en bössa och skjuter sjelf ihjel grannarnes hästar och svin, om de göra honom ohägn; predikstolen förestår han så, att han stänger igen kyrkodörren, af räddhåga det några studenter skola få höra hans ringa gåfvor; *in summa*: han är hvarken Professor eller Prest, utan en *Rabula*, som lefver af trätor. Hvad han nyligen begynt mot de trenne meriterade döda männen LOCCENIUS, SCHEFFERUS och VERELIUS, är förmodeligen kunnigt, och huru han nu Professoren

RUDBECK så infamt angriper Gud frälse oss ifrån denne mannen! Och bevisar Kongl. Maj:t mig och hela Akademien en stor nåd, om det sker" *).

Sådan var den person, som förvärfvade sig utmärkelsen att vara den argaste och oförsyntaste af alla RUDBECKS afundsmän. Det kan nu ej förundra oss, att han enkannerligen mot RUDBECK gjorde gällande sina anspråk på censors-makt, nekade honom låna böcker från Akademiska Biblioteket, beskyllde honom att hafva "förfalskat" Bibliotekets räkenskaper; och slutligen, då RUDBECK lät trycka en samling af in- och utländske Lärdes vitsord **) om sina arbeten (hvaribland

*) Med anhållan, att "Herr Cancelli-Rådet ville vara betänkt på någon utväg huru man kunde blifva honom qvitt", föreslås derföre, att han kunde få efterträda "den unge Doctor GEZELIUS" (Professor i Åbo), som af ryktet berättades vara förordnad till Biskop i Reval. "Dock" (tillägges det) "vet jag icke, om jag med godt samvete kan till en *Ecclesiae* förman på någon ort föreslå honom, som så kvalificerad är". — Lättare togs saken af RUDBECK, som skref till Kansleren i Juli samma år, att man borde efter SPJEGEL, som troligen skulle nämnas till Biskop i Skara, gifva "Gottlands Superintendentia" åt — SCHÜTZ: såsom varande "mindre tjenlig i Upsala, än der".

**) *De Viri Clarissimi Dn. Olavi Rudbeckii Atlanticæ Diversorum Testimonia*, hvarvid är bifogad en *Testimoniorum classis alia de Cl. Rudbeckii ingenio et la-*

främst det Atlantiska), på tryckeriet ryckte ur sättarens händer manuskriptet, "görande sig så till *actorem, judicem et exsecutorem* på en gång". De sista orden äro RUDBECKS egna, i bref till DE LA GARDIE (1684); med tillägg: "dylikt har ej skett den ringaste student; äfven då något blad måst omtryckas, har han sig förut fått förklara". I dessa bref anropar han Kansleren om skydd och beklagar sig bittert. Öfver allt annat förtretade honom, att bli underkastad censur; och det af en slik censor. "Så måste nu en ärlig man handteras af ynglingar, fördda disciplar. Aldrig hafver här till dags någon Professor censerat en annan Professors skrifter *). Den ene är i sin fullmakt så god som den andre . . . Så blir omöjligt, att utgifva de följande delar af *Atlantican*. Pre-

boribus in Anatomicis, Botanicis, Physicis, Mathematicis &c.

*) Vid detta påstående glömde han dock uppträden, till hvilka han, ej långt förut, sjelf hade varit vittne. — I allmänhet var censur en sak, hvarmed den tidens Professorer ej sällan chikanerade hvarandra. Gerna begagnade man i sådant fall den sjelfskrifna rättighet dertill, som ansågs inneburen i Dekanats-värdigheten. Teologiska Fakultetens Dekanus ville vara gemensam Öfver-Censor. Men understundom hände ock, att enskilda Professorer omedelbart af Regeringen bemyndigades med Censors-uppdrag, som ägde laga kraft för någon viss afsigt och tid.

sidenten THEGNER" (en af de nya makthafvande) "har dock sjelf yttrat längtan efter de följande delarne, med utlåtande, huru få de äro i Sverige, som skrifva något, och att de, som det göra, vanligtvis äro främmande — såsom LOCCENIUS och SCHEFFERUS. Men man afstår hellre, än att låta en kamrat, nyss en lärjunge, mästra sig". Det var ock här, som han bönföll om befrielse från bivistandet af Consistorii sessioner. Då han satt der (skref han), måste han taga uti med kraft och upplysa Kansleren om vederbörandes konster; strax ropade de: *delator!* Han hade nu tjent i trettio år, och önskade lugn. I ett nytt bref, skrifvet några månader seduare (1685), berättade han, att det olidliga censorskäpet nu vore fullständigt legitimeradt: Schürz hade i Consistorium uppvisat en konglig instruktion för alla tryckerier, af det innehåll, att ingenting hädanefter skulle få tryckas förr, än det blifvit "censeradt" antingen af en akademisk Dekanus, eller vid Konungens Kansli. I anledning häraf frågade RUDBECK, huru han borde förfara med sitt stora botaniska verk, hvars tryckning redan var börjad. Skulle han fortsätta den, — ehuru här i riket icke finnes någon, som är tillräcklig Botanicus att bedömma ett sådant arbete? Skulle han låta det ligga, tilldess engång det hela vore i handskrift

färdigt, — ehuruval utgifningen då skall kräfva en vida större penningssumma, än om det finge, såsom hittills, tryckas under hand? — Emellertid hade Kansleren verkligen, till både RUDBECKS skydd och sitt eget, försökt göra bruk af den näpsande myndighet, hvilken honom såsom Akademiens öfverhufvud tillkom. Men "den mäktige Professor Schütz" (såsom han i ett af de Rudbeckska brefven kallas) var ej lättskrämd. "Såsom en rå och grof bestia" drog han ej ett ögonblick i betänkande, att vända hornen mot DE LA GARDIE själf med fördubblad illska, och öfverhopa honom i skrivelser med så ohöfviska tillmälen, att själfve Kansleren tvangs anropa Lagen och Majestätet om värn emot en underlydande tjänsteman, som fräckt förklarade sig veta raka vägen till Konungen och platt icke behöfva "admonitioner" af någon mellan-auktoritet, ehvad den månede heta, — Consistorium, Prorektor, Prokansler eller Kansler. Den sistnämde trodde sig väl destomera kunna påräkna ett rättmätigt understöd, som han från Consistorium Academicum hade rönt en nästan oförtänt hugnad: oförtänt, emedan dess pluralitet eljest, i denna tidpunkt, röjde mycken skygghet och njugghet vid sina vördnadsbetygelser mot en Vägörare, som blifvit ett dagligt föremål

remål för den kongliga onådens åskstrålar. Consistorium hade nemligen, då ordningen att väljas till Rector Magnificus nu var kommen till SCHÜTZ, i en skrifvelse anmält sig obenäget att till sin närmaste förman utkora en ledamot, som förolämpat Akademiens Kansler och ännu ej försonat sitt uppförande.

Men (såsom DE LA GARDIE kort derefter skref till RUDBECK) "det förspordes nu, hvad SCHÜTZENS patroner förmådde". Konungen lät förleda sig — liksom, tyvärr, ej sällan, och helst mot sin faders gemål — till en nästan otrolig orättvisa: icke blott utfärdades en resolution, som bekräftade SCHÜTZ i full rättighet att genast väljas till Rektor; utan denna resolution ställdes och skickades jemväl omedelbarligen till Consistorium, med fullkomligt förbigående af Kansleren; som först ifrån Consistorium erhöll den meddelad *). Det var, såsom denne i brefvet till RUDBECK berättade, enligt LINDSKÖLDS egen enskilda tillkännagivelse ett "hof-streck"; jag är, tillade han, nu "van vid dylika och måste dem dagligen spörja; men *virtutis vera sacramenta sunt, bona facere et mala pati*". Tvifvelsutän ville hans fiender reta honom,

*) De la Gardiska Arkivet, D. VIII sid. 45.

att, beröfvad alla sina öfriga embeten, också afsäga sig Kansleriatet. Bevekt af Consistorii nyss visade grannlagenhet, gjorde han det likväl icke: dock afgaf han både till LINDSKÖLD och till Consistorium den förklaring, att han, till undvikande af den skandal, att Kansler och Rektor låge i process med hvarandra, väl ville uppskjuta sin personliga yrkan på upprättelse, tilldess SCHÜTZ upphört vara Rektor, — men att han ämnade dittills rakt afhålla sig från all befattning med akademiska ärenden. Då han dermed höll ord, eller åtminstone sköt ifrån sig hvarje deras offentliga handläggning, — tillät sig SCHÜTZ en ny oförskämdhet: han klagade hos Konungen, att han ej kunde det honom i nåder uppdragna rektors-embetet utöfva, enär han ej dristade uppvakta Universitetets Kansler. DE LA GARDIE svarade derpå, att han af SCHÜTZ, som "hämtade styrka för sin ondska från tidens beskaffenhet", ingenting vidare äskat än en "honest excuse"; men — tillade han — "huru svårt det är att både af den ene och den andre utstå förakt och allahanda torter, vet Gud; jag är nu uttröttad och söker blott ro". Han anhöll nu hos LINDSKÖLD, och derjemte i en till Konungen ingifven böneskrift, om "protection emot denne professors grofva anfall". Den "ro" och "protection" man unnade honom blefvo snart

(eller året derefter, 1685) synbara, då Hofrätten, på begäran af sin Ordförande, som var Kanslerns son, hade, i trots af den gensträfvighet hvar med SCHÜTZ pockade på en inkom för honom tillförordnad Kommissorial-rätt, instämt honom till ansvar. Hvem frestas ej att misstro sina ögon, när man läser, att Konungen förklarade denna instämning ogilltig? Och likväl skedde så. Hans fasters make, grånad i rikets högsta värdigheter, såsom Universitets-Kansler oförgätlig genom förtjenster, hvilka troligen aldrig inom Sveriges landmären skola öfverträffas eller ens uppnås; hans syskonbarn, hvars oafbrutna sjelfförsakelser och sjelfuppostringar han dock täcktes låta sig väl behaga (såsom det tyckes, knappt anande deras vidd); hans Hofrätt; den Curator, som visserligen medelst DE LA GARDIE blifvit dertill upphöjd, men vid denna tidpunkt var den ryktbaraste och anseddaste af Sveriges vettenskapsmän: — alla fingo sålunda gemensamt orätt mot en uppblåst och trätgirig odugling, som, af sina kamrater allmänt föraktad, hade med förolämpning på förolämpning antastat sina förmän. Sannerligen! man kommer ej på de vackraste föreställningar om bildningen och tänkesätten hos de kameral-storheter, som nu ägde Konungens öra och stodo i spetsen för riksårendernas förvaltning, när man ser deras flerå-

riga bevågenhet mot denna nya upplaga af Homeri Thersites, hvars enda skicklighet var att ideligen uppvakta i Stockholm och kringlöpa i deras trappor. Men visserligen hade han ock utmärkt sig såsom en trogen adept af deras finans-lära, då han velat tillämpa dess grundsatser på sina företrädares enkor och arfvingar, utan minsta bryderi öfver de consistoriella godkännanden, genom hvilka dessa sedan årtionden ansett sig fredade.

Bland de nyuppkomlingar, som, med förstärkning af en och annan affälling ur Högadelns egna leder, hade samverkat till denna Högadels fall och dervid företrädesvis till störtandet af dess glansfullaste representant, den gamle för detta Riks-Kansleren, var mellertid — så vidt vi kunna skönja — LINDSKÖLD den mest ädelsinnade. Knappt tillhörde han väl någonsin, i egentlig mening, DE LA GARDIES ovänner. Af de många, för hvilka denne öppnat vägen till lycka, var fastmera LINDSKÖLD en bland de få, som åtminstone ej rentaf förmådde glömma sina förbindelser mot den till armod och smälek dömde välgöraren. Visserligen fortfor han länge att besvara sin fordes chefs klagomål med höfligheter i stället för verkligheter: men kanske var detta en oundviklig följd af hans egen ställning. I alla fall befläckade han sig aldrig genom deltagande i de åtgärder af

omättnlig skadefröjd, med hvilka en plebejisk afund, sjelf ändtligen kommen till välde, njöt af att långsamt, med styng efter styng, till döds pina sitt offer. Fullständig var icke denna njutning, om man ej äfven kunde göra den enda återstående af DE LA GARDIES embets-befattningar så tung, att han i förtviflan öfvergäfvde den och dymedelst lyktade sina dagar med att bli — såsom han skref till RUDBECK — "den mest inconsidererade person i landet." Huru djupt man dervid nedlät sig i låghet, gränsar till det knappt tänkbara. Så t. ex. narrade man en enfaldig Respondens att utstyra en Disputation, som handlade *de Ephoris*, med en till DE LA GARDIE ställd tillegnan, der man insmög åtskilliga "otjenliga expressioner" angående Konungamakten; för hvilka man sedermera, så snart den hunnit väl kringspri- das, lät med stort buller inhibera den. Vid slikt handlingssätt kunde det anses nästan för en småsak, att utan hans vetskap tillsätta akademiska lärare, och i allmänhet låta Konungen afgöra Universitetets angelägenheter så, som om alls ingen Kansler funnes. Det är vid så mycken nedrighet en glädjande syn, att LINDSKÖLD omsider bemannade sig. Nya befordrings-sökaude, som kommo att göra houom sin uppvaktning, blefvo skarpt tillsagde, att "dylikt spring ej längre skulle tålas."

att de borde först anmäla sig hos Kansleren, och att ingen rekommendation bakom dennes rygg vore gällande. Kort derefter kullslög han ock de stolta luftslott, i hvilka SCHÜTZ hade förespeglat sig rolen af en Universitetets beherrskare. Redan vid sommarens början 1685 hugnade RUDBECK, i ett bref, sin gamle gynnare med den tidning, att SCHÜTZ nu hade gått miste om hela sin afsigt med censur-väsendet och nödgats ursäktas sig: förebärande, att han ifrat blott af troskyldigt embetsnit, och förklarande, att hädanefter skulle han ej oftare någon censur påyrka, än vid de särskilda tillfällen, då Konungen sådant ålade. Fram på hösten samma år förtäljer RUDBECK vidare, och ej utan triumf, att man vid hofvet nu ändtligen börjat "ledsna på SCHÜTZENS spring och sladder", och säga: "man hafver alltid sport hvad RUDBECK uträttat, men ännu intet sett SCHÜTZENS meriter." — Detta var det enda slags upprättelse DE LA GARDIE erhöi: han dog få månader derefter *).

RUDBECKS belägenhet vid denna tid var för öfrigt högst egen. Betraktad nemligen endast såsom OLOF RUDBECK, stod han redan nu ganska väl anskrifven, ej blott hos LINDSKÖLD, utan ock hos flera af de egentliga "Reduktions-herrarne", ja, i ej ringa mån hos Konungen sjelf. Men i

*) Den 26 April 1686.

CARL XI:s regering var en anda, som ofta nog gick sin bana fram liksom ett öde, oberoende af både Konungen och hans gunstlingar. Den hade i Reduktions-tribunalet sin allmänna sinnebild. Detta åter liknade, om icke i annat, åtminstone deri den Spanska Inquisitionen, att det stundom vände sig jemväl mot sina egna befrämjare, utan att låta sjelfva konungagunsten tillbakahålla sin jernhårdt oblidkeliga fortgång. Vi sågo ej längesedan, huru strängt VERELIUS näpstes af en Öfverhet, som dock redan då hade antagit hans fornhistoriska trosbekännelse till sin. Således måste nu RUDBECK, en tid framåt, röna de inverkningsar af sitt sammanhang med DE LA GARDIES lefnadslott, hvilka han var för stolt och för vänfast att undfly. Äfven hans ekonomiska omständigheter ledo deraf; och mörka töcken af flera slag bredde sig öfver hans själ, som likväl alltid snart åter afskuddade dem. Det är i sådana sinnesstämningar, som man frestas till grämselse öfver hvad egentligen aldrig borde förekomma oväntadt: människornas otacksamhet. Ett bref till Kansleren af den 1 Juli 1684, hvori han till Professor Extraordinarius rekommenderar HARALD WALLERIUS *), begynner derföre med den-

*) Fräjdad såsom Musicus och Mathematicus; några år sednare utnämnd till Matheseos Professor; död 1716.

na inledning: "Huru kär Akademiens uppkomst hafver mig varit, är ingen, näst Gud den Högste, ett större vittne än Eder Höggrefl. Excellens; och hafver jag, efter både Guds, Naturens och min nådiga Öfverhets befallning, alla älskare af dygd och lärdom sökt att förhjelpa till bröd; så att jag, alltifrån det jag sjelf kom till Akademien, intill denna stund, talt och skrivit för trettio-två personer, som äro komne till profession. Väl har mig händt såsom bonden, som aldrig hade sett en orm: då han mot vintren fann en liggande på en väg halfdödan, menandes (efter den var så kall) att den var af köld förderfvad, förbarmade bonden sig och lade ormen i sin barm; men när den blef varm, stack den honom i armen. Likväl hafver jag intet aflåtit att af ett troget och välment hjerta tala för alla, emedan jag sett dem klädde i fårakläder; fastän en del invertes varit glupande ulfvar; det jag då intet hafver kunnat märka". — Icke dessmindre varseblifva vi hvarken RUDBECK tröttna, att till akademiska sysslor, utmärkelser, stipendier rekommendera skickliga män och ynglingar, eller DE LA GARDIE hålla sig för god, att till uppfyllandet af sådana önsknings anlita LINDSKÖLD, ja stundom en och annan af sjelfva "Reduktions-herrarne", om förord.

Antiquitets-kollegii anfall, till någon del riktadt ur samma synpunkt som de föregående, men till en större del också ur en annan, förtjenar i sednare afseendet en egen och mera dröjande skärskådning. Syftande nemligen mindre åt Kollegan och Curatorn, än åt Vettenskapsmannen och Fornsägnstydaren, leder det oss att närmare, än vi hittills kunnat, betrakta RUDBECK å den sida, genom hvilken han allmännast ådrog sig en häpnande samtids uppmärksamhet och djupast inpreglade hos efterverlden sin åminnelse. Och sådan är här ämnets art, att vi ej bättre, än med ett ögonkast på nyssnämnda samfunds upphof och ändamål, kunna inleda en öfversigt af den verldskunniga urhäfvs-dikt, hvarigenom han plötsligt intog platsen af allbeundrad fornforskare, ja, skapade för den forn-skandinaviska häfdateckningen ett eget tidehvarf.

Under hela vår medeltid hade sägner och sånger fortplantat sig, som förtäljde om ett uråldrigt Göta-välde, hvilket ej blott varit hufvudmakten i Skandinavien och den stolta begynnelsen till hvad nu kallades Svea- och Göta-rike, utan äfven genom kämpaskaror, som derifrån utvandrat, tagit jordens herrligaste länder i besittning medelst odödliga bedrifter och nya rikens upprättande. Redan under tider, då svenska folklynnat

ej tycktes äga skäl till annat än nedstämning, sökte det genom sjelfpåminnelser om detta ärorika fordom återgifva sig tröst och mod. Så t. ex. finna vi hos JOHANNES MAGNUS förvarad en inför Kyrkomötet i Basel — och således under Unions-tiden — hållen oration, hvori Erkebiskopen NICOLAUS RAGVALDI uppbjöd all sin vältalighet och historiska lärdom, för att hos de församlade fäderna och sändebuden inskräpa Svenskarnes betydhet såsom oförfalskade ättlingar af de verlds-eröfrande Göter, hvilkas urförsta rike, ännu blomstrande i Europas yttersta Nord, utgjorde just hans fädernesland; hvaraf den klara slutföljden vore, att detta rikets och dess stormäktigste Konungs ombud, i fall ej högre ändamål kräfde slik rättighets uppoffring, borde i en sådan församling intaga, om icke den första, dock åtminstone den andra rangplatsen. Och likväl var den furste, i hvars namn då talades, ingen annan än den eländige ERIK XIII; som väl näppligen tänkte någonsin på Göternes och Svearnes anborna höghet, eller ock endast i afsigt att stäfsja och förödmjuka den! För öfrigt voro de författare, hvilkas vitsord den svenske Prelaten åberopade, idel sådana, som i Synodens omdöme gällde mycket; och hvem bland dem alla kunde synas mera vittnesgill, än JORDANES? Sjelf Göt, hade ju denne, genom aufö-

randet af de syd-europeiska Göternes egna traditioner om sin utvandring, på afgjordaste vis bekräftat den hågkomst deraf, som ännu i det ursprungliga hemlandet var outplånad. Något försök att till en verklig och fullständig historia utbilda innehållet af de föreställningar, hvilkas flesta grunddrag redan i detta tal framträda, hade dock hittills ingen vågat. Slikt äfventyr blef, ungefär hundra år sednare, en ännu lärdare Erkebiskops värf. Vi veta ej, i hvad mån Biskop HEMMING GADD, sjelf ej mindre lärd än krigisk, hade i sina ty värr förlorade, men af den äldre STEN STURE högt beundrade *Commentaria de Sveticis et Danicis antiquitatibus* *) haft något sådant i sigte. Men det blef den uteslutande för kyrkan och vettenskapen lefvande JOHANNES MAGNUS, som företog sig det. Hans tankar hade varit riktade deråt alltifrån hans första ungdom **); han fullbordade det, såsom landsflyktig, bland Venedigs laguner.

Så uppkom ändtligen en på täflan med Danskarnes SAXO beräknad riks-häfdabok, der Göter-

*) Så kallar han dem sjelf i ett (af JOHANNES MAGNUS anfördt) bref till Erkebiskopen JACOB ULFSON. STJERNMAN berättar, att STEN STURE nästan alltid förde dessa kommentarier med sig, "likasom ALEXANDER MAGNUS gjorde med HOMERI skrifter".

***) Se hans egen berättelse derom, i sin *Praefatio*.

nes och Svearnes bragder förtäljdes på vacker latin och i ordnadt sammanhang, ned till GUSTAF I uppifrån NOACHS äldste soneson MAGOG; som i detta verk, med uttrycklig egenskap af Göternes förste "inhemske" eller i Sverige bosatte Konung, och börjande sin regering på det åttionionde året efter Syndaflo den, upptager ett eget kapitel *). Sedan i de föregående trenne blifvit bevisadt ur Philo och Berosus (med flera), att NOACH, som emellan sina söner utskiftade jorden, sjelf mestadels vistades i dess nordliga trakter eller de snart så kallade Scythiska, och att dessa fördenskull tidigare bebyggdes än verdens öfriga delar: intygas i detta fjerde kapitel medelst "trovärdigheten af fosterlandets egna äldsta häfder" **), att MAGOG i spetsen för ett alltredan talrikt folk inflyttade från Finland, der han först hade nedsatt sig, äfver Finska viken och Östersjön till den sydligare del af Skaudiska halfön, som fick namnet Götaland i de dagar, när folket blef efter hans söner Sven och Gethar — "hvilken andre kallat

*) Framför hvilket han ock, till yttermera visso, står i trädsnitt med krona, hermelins-mantel, svärd, riksäpple m. m. Lifligt påminner sig detta Minnes författare det nöje, hvarmed han åskådade besagda Magogsporträtt under sin gossålder, då han läste Johannes Magnus och Curtius med ungefär jemlik förtjusning.

***) "*Ut publica patriae historiae fides habet*".

Gog" *) — till ena hälften benämndt Svenar, Sve-
ar, Svenskar, till andra hälften Geter eller Göter **);
hvarefter Svearnes och Göternes gemensamma huf-
vudstad, Upsala, redan före Abrahams tid bygg-
des af den yngste bland MAGOGS söner, UBBE.
Man ser, hvilken tidrymd författaren hade fram-
för sig att fylla med konunganamn, hjeltar, hän-
delser. Men han var ej förlägen om fyllnaden.
Å ena sidan kunde han, enligt sin synpunkt, för
detta syfte tillgripa allt, hvad han hos äldre och
nyare utländska skriftställare såg berättadt om
Scyther, Massageter, Geter, Gother, — emedan
desse, samtligen, för honom voro blott ett enda
folk och Svenskarnes ursprungliga landsmän; å
andra sidan fogade han dertill och hopflätade ef-
ter godtycke, utom hvad han fann begagnansvärdt
hos SAXO och i de gamla svenska krönikor vi kän-
na, hvarjehanda antydningar ur sagor och visor,
som för oss äro till större delen okända, och som
troligen af honom ansågos för rent historiska. Sjelf
beskrifver han på det ståtligaste den höga åldern,
märkvärdigheten och ymnigheten af de forndags-

*) "Eller Göje", tillägger hans öfversättare SCHRODERUS.

***) Enligt VERELIUS, i hans till JOHANNES MAGNUS sig an-
slutande *Epitome Historiae Sviogothicae*, uppkommo
namnen Geter och Gother genom sammandragnin-
gar af det ursprungliga namnet Magogeter.

underrättelser om sitt fädernesland, hvilka han, innan han nödgades för alltid öfvergifva det, lyckats förskaffa sig genom egna och vänners trägna efterspaningar *); dock tyckas dessa inhemska ur-

*) Ehuru förhindrad "*a conscribendis historiis*" genom de honom ålagda högre värfven att vara påflig Legat och Erkebiskop, hade han likväl (se Företalet) äfven till det nämnda ändamålet sökt begagna sin dymedelst erhållna ställning. "*Omnes patriae angulos*" (fortfar han), "*in quibus veterum monumenta recondita putabantur, lustravi, atque ut ceteri, qui sincero patriae amore tenebantur, diligenter inquirerent effeci. Verum cum persecutio in me et totam Christi Ecclesiam, a reprobis excitata, non permitteret me intra patriae terminos patriae historias conscribere: quicquid meâ, vel amicorum operâ, ex veterum monumentis conquistum erat, subito in sinum corripui, et more eorum, quos undique flamma invadit, confestim exilire curavi*". När han sedan närmare skildrar sina källor, angifver han i främsta rummet dels "*carmina et versus*", der "*praeclara majorum facinora*" voro berättade "*patrio sermone*", dels inristningar af sådana "*in rupibus et saxis*" ("*a quibus*", påstår han, "*ego non parvam scribendae historiae materiam mutuare curavi*"), dels "*non pauca antiquissima volumina, publicâ sacerdotum Upsalensium fide et Gothico sermone ac caractere conscripta, atque hinc illinc dispersa*". På ett annat ställe (L. IV. c. I.) tillägger han: "*Non solum novas et veteres patriae historias, verum etiam obeliscos, pyramides, quibus Regum Heroumque gesta inscripta sunt, immo vetustissima patrii idiomatis carmina et librorum fragmenta perquirentes, nihil usquam non perscrutatum relinquamus*". Några blad efteråt (L. IV. c. IX.) åberopar han, i afseende på ett af

kunder, hvad de egentligen äldsta tiderna beträffar, hafva bestått nästan blott i en handskrift af Vilkina-Sagan och derjemte i åtskilliga det södra Sverige tillhörande sägner och qväden, som väl mestadels, i hans tid, ännu bland Göta-landska-pens invånare mundtligen qvarlefdé *). Dessutom försmådde han visst icke heller, — hvad framförallt blifvit honom förebrådt, — att tillägga äfven enstaka uppfinningar ur sin egen fatabur **).

SAXO förbigånget örlig mellan Göter och Danskar, "*vetustissima fragmenta Danicarum et Anglicarum rerum*", som förvarades i Rom "*in aedibus D. Birgittae*". — Till och med om de utländska Göterne försäkrar han, att ännu i hans tid funnos "*nonnulla vetustissima fragmenta in eorum primâ patriâ, ex quorum antiquitate aliquando consummatio historia de Gothicis rebus elicietur*".

*) Man synes kunna antaga detta, då t. ex. den visa om den "förste Erik", som hos JOHANNES MAGNUS läses i öfversättning på salfisk vers, ännu i VERELII och HADORPHS dagar var oförgäten af folket i Vester-götland och Dalsland. Också när han berättar, att han sjelf hört sjungas ett och annat af de qväden, som hos SAXO (mer eller mindre fullständigt) meddelas i latinsk tolkning, ligger deruti visst icke någonting i ringaste mån osannolikt.

***) Hit har man väl ej utan skäl räknat vissa porträtter af gräsliga (framförallt religionsföraktande och giriga) tyranner, som näppligen blifvit målade utan hänsigt på GUSTAF I; hvilken han eljest, i de få rader som vid slutet af boken egnats åt denne Konung, nöjer sig att utan all karakteristik ställa under Guds och framti-

Dock var han ingen ljugare i vanlig mening: han diktade öfverhufvud mest genom sjelfva bemödandet att på så beskaffad grund, eller af beståndsdelar på sådant vis sammanförda, tillvägabrinda ett häfdaverk af vettenskaplig tillförlitlighet. Också har en sednare tids granskning deröfver afkunnat en förkastelsedom, som omöjligt kunde utelämnas: men som drifvit sin skoningslöshet ända till ett öfvermått, hvaraf slutligen våra nyaste häfdforskare blifvit förledde att knappt bevärdiga hans bok med en flygtig bläddring, och att således till egen skada der förbise åtskilligt, hvare han — särdeles vid behandlandet af den tidsålder som låg honom sjelf närmast — onekligen förtjenar både uppmärksamhet och förtroende *). Inför
nutidens

dens dom. Dock synes han, för halfbeslöjade hänpekanden åt detta håll, knappt behöft att tillgripa den rena uppdiktningen: ty hans bok röjer på otaliga ställen en icke ringa skicklighet, att anbringa sådana äfven vid tecknandet af furstar, hvilkas verklighet ingalunda kan dragas i tvifvelsmål. (Det oförtäckta utfallet i L. XV. c. 1. är mera vänt mot Konungens Reformatörer, än mot Konungen sjelf).

*) Så t. ex. förtäljes här om CARL KNUTSON, icke blott, att han, efter sin sista återkomst till riket, tillsatte sina fogdar med stor urskillning och derigenom hastigt återvann sin forna popularitet; utan ock det ännu märkvärdigare, att han öfverträffade alla sina företrädare i nit för den inre riksbushållningen, för odlin-

nutidens läsare bör det i alla fall komma honom till godo, att han, biltog för sin tro, gäst på främ-

gar, för städers och gårdars byggande, — kort sagdt, att han var vår Medeltids Braut-Anund. Efter orden: "*Quicquid ad augendam conservandamque patriae libertatem et commoditatem spectabat, infatigabili animo exequebatur*", tillägges nemligen: "*Nullus enim priorum Regum tam diligentem curam pro agriculturâ, pro extendendis pratis, pro excidendis sylvis, pro novalibus ampliandis, pro exstruendis oppidis et villis adhibuit, quantum hic Carolus; qui*" (nu tala patrioten och den katolske prelaten på samma gång) "*si Ecclesiae libertatem pari diligentia conservasset, paucos meliores reges Gothi, vel Sueones, antea vel postea habuissent*". Om CARL KNUTSONS fogdar af första uppsättningen säges: "*Erant in legibus patriae taliter eruditi, ut magis juris, quam justitiae, consulti haberentur*". — Det svenska regent-idealet för JOHANNES MAGNUS är STEN STURE den Äldre: hvilken han tecknar med tvifvelsutan ej mindre sanning än förkärlek, men tillika på ett sätt, som utgör en indirekt föreläsning för GUSTAF I. Mot Danmark och Unionen hyser han en ovilja, föga blidare än HEMMING GADDS; hvars bittra (och till en del äfven humoristiska) oration mot Danskarne, hålLEN till Lübecks sändebud, han i sin bok utan afkortning infört. Ja, han synes icke känna, eller vill åtminstone ej erkänna, tillvaron af någon egentlig Union. Han betraktar de Danska Konungarnes regeringar i Sverige ungefär såsom enskilda tillställningar af vissa stämplande *nobiles et proceres Regni*; hvarvid han dock uttrycker sig om de dithörande andliga Herrarne så mildt som möjligt, för att ej blottställa Kyrkans värdighet.

mande jord i armod och bekymmer, ansträngde sina sista krafter att upphöja och kring hela den bildade världen utsprida äran af ett genom en kättersk konung olyckligt, men lika oföränderligen kärleksvärdt och älskadt fädernesland. En af hans tidigaste klandrare *) förevitade honom, att sjelf hafva tillstått sig "vilja hellre dö, än icke svara till beskyllningar, som gjordes hans landsmän". Häraf de felsteg, till hvilka han fördes genom tidsbegreppens missvisning. Vi kunna inse dessa lyten; men också, att han åtminstone af Svenskar har förskyllt något annat, än en obegränsad — och numera blott på eftersägningar grundad — missaktning. Det är icke för tidigt att trehundra år efter hans död göra honom denna lilla rättvisa.

Annorlunda dömde hans närmaste Svenska efterverld. Protestantisk vorden, gaf hon med likgilltighet den katolske Erkebiskopens personliga minne till spillo, men höll med smak till godo hans forn-historiska vågsatser; och omfattade dem — åtminstone i alla hufvudstycken — med en tro, som hvarken lät sig störas af bröderne PETRI's invändningar, eller synnerligen förändras genom MESSENII flerfaldiga nedprutningar och jemkningar.

*) ROSEFONTANUS.

Så stark och djuptgripande var inflytelsen, att den har kvarlemnadt spår, som till och med aldrig kunna upphöra. Det är JOHANNES MAGNUS, som t. ex. gjort vår Tolfte CARL för evärdeliga tider till den *Tolfte*; ty hans konungalängd uppställde ofvanom CARL SVERKERSON sex Carlar, dem vår historia sedan har borttappat. Efter samma konungalängd numrerade sig sjelf ERIK XIV, som i sitt fängelse började en öfversättning af det dråpliga verket. OLAUS MAGNUS, dess utgifvare efter broderns död, hade djerfts dedicera det till GUSTAF I:s Söner. Men lika öfvertygad, som desse och någon annan i sitt rike, var sjelfve GUSTAF om Svea-folkets intill Syndaflo den uppstigande ålder och om de verldsstormande Göternes ursprungliga Svenskhet: en sak, för hvilken man, längre fram, tornerade vid GUSTAF ADOLFS kröning. Och huru mycket behag sistnämde Konung fann i JOHANNIS MAGNI arbete, skönja vi bäst af hans befallning till den bekante riks-öfversättaren SCHRODERUS, att "detta verket försätta uppå vårt modersmål, det kära fäderneslandet till heder och prydnad". Om sjelfva tolkningen, som utmärkes genom mången förtjenst, må här nämnas blott, att SCHRODERUS påtagligen dervid haft samma afsigt, som i våra dagar GRUNDTVIG vid sin fördansning af SAXO: han ville göra boken till en egentlig folks-bok.

Desto mera var han berättigad, att med en till-
egnan, hvori han billigtvis äfven låter falla några
vänliga ord om författarens person *), frambära
den till sin konungslige uppmanare. Men med en
naiv fullständighet har han uttryckt i den Svenska
titeln, hvad man i ett sådant verk enkannerligen
sökte och älskade. Det kallas nemligen der "Svea
och Göta Krönika, hvarutinnan beskrifves, icke
allenast de inrikes Konungars lefverne och namn-
kunniga bedrifter uti deras eget fosterland; räk-
nandes ifrån MAGOG JAPHETSON, Göta förste Regent,
intill den stormäktige Konung GÖSTAFF; utan ock
de utländske Göters löfliga regimente och stora
mandom, som de utöfver vida verlden, och sär-
deles uti Hispanien och Italien, bedrifvit hafva".
För öfrigt bör ock märkas, att det var OXENSTJERNA,
som uppmuntrade VERELIUS (då ännu en ung Acade-
micus) till det från JOHANNES MAGNUS inspirerade
sammandrag af Svea- och Göta-folkets häfder, som
blef hans första historiska arbete.

Om äfven under omständigheter, som för nam-
net "Svensk" voro de minst fördelaktiga, detta

*) "Ändock han somligstädes införer något, som synes
hafva en smak utaf den påfviska villfarelsen: så kan
man eljest nog samt utaf hans skrifter colligera, och
honom det lofordet hembära, att han hafver haft ett
besynnerligt nit om sitt kära fäderneslands välstånd,
och varit en rättsinnig Svensk Man".

stolta ättlings-medvetande ej kunde kufvas: hvad var naturligare, än att det skulle utveckla sig med jättefart efter den med jubel helsade morgonrodnan till GUSTAF ADOLFS sol, eller i samma mån, som Svearne och Göterne ånyo funno sig vara blifna ett verldshistoriskt folk? Den berusande ärelust, som nu mer och mer blef nationens gemensamma lidelse, vände sig åt dess fornålder med lika utsträckning och eröfringsbegär, som åt dess framtid; de nya bragder, till hvilka de gamlas dotter blef moder, återkastade på de längst förflutna tidehvarfven ett skimmer, som mångdubbelt stegrade det redan förut magiska behaget af deras betraktande; de sagolika och ändock uppenbart sanna storverken tycktes ej mindre förutsätta än bevisa, att ett sådant hjeltefolk sjelfnödvändigt måste härstamma från anor, som i ålder och glans lemnade till och med Greklands och Roms ett ansenligt stycke bakom sig *). Nyss ifrån det öfriga Europa sedan århundraden fjermadt och nästan spärradt, inom sig förvirradt och sönderslitet af sekelslånga inbördes tvister, hade Sverige med ens lagt sitt svärd i de Europeiska statsförhållandernas

*) VERELII "*Epitome*" begynner fördenskull ock med dessa ord: "*Sviones Gothique... qui magnam orbis partem armis subegerunt, initia, tantis facinoribus paria, habuerunt.*"

vigtiskål, — med ens blifvit Protestantismens hufvud och hufvudmakten i Europas Nord. Det genomförs dervid förlåtligt af en känsla att vara det fordna, nu återupplifvade Göta-väldet; och i en tid, då på Sveriges thron sutto konungar, som liknade, ja öfverträffade THEODERIK och TOTILA, kunde denna känsla desto mindre sätta i fråga, att de Öst- och Syd-europeiska Göterne — såsom "*Gothi extra patriam*" — tillhörde sitt ursprungliga fäderneslands häfder, eller att de Italienska och Spanska Göta-konungarne ägde ungefär samma rättighet till en plats der, som en RING från Östergötland eller en ROLF från Vestergötland *).

Om GUSTAF ADOLF har en af våra äldre häfdatecknare **) på följande vis anfört en äldre Italiensk författares utlåtelse: "När CARAFFA yttrar sig, att Sverige aldrig haft hans like, och att den öfriga världen skall framgifva få, har han onekligen sagt sant; och *man väntar ännu att få se någon af de få*, som den öfriga världen skall meddela". Än i dag är denna väntan ouppfylld. Ett bland hufvuddragen i hans makalöshet är det alltomfat-

*) I VERELII nyssnämnda skrift anföres såsom ett afgörande bevis på de utländska Öst- och Vestgöternes Svenskhet, att deras namn, fastän utslöcknadt i Italien och Spanien, ännu i vårt Östergötland och Vestergötland kvarlefver alltifrån urminnes tider.

**) LAGERBRING.

tande kultur-sinne, hvare han äger blott ALEXANDER och CESAR till likar. Just från denna i sanning konungsliga själ, der utrymme fans för alla stora och sköna tankar, blef den nyss skildrade känslan fylld af sitt ädlaste innehåll: en uppfordran, att Svearne och Göterne nu borde äfven åt sina snillekrakter bereda en fräjd, jemnhög med sina vapens, eller äfven i språk, sinnesodling, koust, vettenskap eröfra ett förstlingsrum. Dertill ansåg man visserligen höra, att det folk, som öfverträffade alla andra i krigisk bedrift, också öfverträffade dem i historisk ålder; att Svenskan, i sin äldsta form såsom Götiska eller Scythiska, vore de öfriga språkens moder, och näppligen åt sjelfva Hebreiskan behöfde afstå slikt företräde; att vår Nord varit all högre kulturs rätta urhem; att jordens berömdaste nationer vore våra förfäders lärjungar. Utan tvifvel var alltså mycken svindel i den förening af arkeologisk och poetisk entusiasm, hvarmed nu några fosterländska snillen vände sig oskiljaktigt. åt Svenskt fornspråk och Svensk fornhäfd, för att i båda riktningarne samfält uppdaga spåren af en urtida folks-storhet och uppvisa dess sammanhang med den samtida, hvare de "yfverborne Svears och Göters" var återfödd. Men dervid bör dock ej glömmas, att de ville just dymedelst göra denna sednare uppmärksam på de dyrbara och stränga

förpligtelser, hvilka den från sådana förfäder hade ärft jemväl för sitt tal, sin dikt, sin forskning. Så böra vi förstå den art af fosterlandsnit, som hos STJERNHJELM var hans skalde-ingifvelses egentliga ursprung, och hos VERELIUS mera särskilt fullföljde den förres bemödanden för Svenska forn-häfdens och språket *). Så böra vi ock begripa Rud-

*) Huru lifligt VERELIUS med honom öfverensstämde äfven i den enkom vittra synpunkten af dessa ämnen, intygar hans i *Vereliana* förvarade Bref till STJERNHJELM, då han under sin vistelse i Leyden hade erhållit och läst dennes "Hercules". Han önskar der till och med, att STJERNHJELM måtte, "*aliis sepositis curis*", företrädesvis öfverlemna sig åt Svenska Poesien. Bitterligen klagar han dervid öfver dåtidens herrskande osed att misshandla modersmålet. "*Ea jam linguae nostrae incubuit calamitas, ut, dum nitore et cultu perfici existimatur, in peregrinitatem penitus eat. Pudet nos ingenuitatis, probitatisque ingenuae; et gallicizare, quam parentum nostrorum more loqui, amamus; nobis dedecus, sanis omnibus ludibrium debentes. Aversatus sum saepe pessimum morem et deterioris aevi foetum adulterinum. Dum enim nemo, nisi e vulgo, maternâ incorrupte utitur: fit, ut vulgare et contemnendum existimetur, quicquid elegantium hominum usu non splendescit. Tuum est, Amplissime Vir, fastuosam istam persuasionem reprimere, et exemplo melioribus praecire, quo fucos istos et linguae nostrae dehonestamenta discant contemnere. Nihil autem reperiri, quod nostrâ linguâ eleganter et adposite non possit dici, Hercules tuus satis confirmabit. Scio multos, Te duce, rectam viam inituros, sed defuit hactenus, quem sequerentur*".

BECKS uppflygt till den ännu djerfvare luftfärd, på hvilken han trodde sig i Svithiod återupptäcka PLATOS Atlantis, och företog sig att med en bevisning, som skulle för alltid vara ovederlägglig, bestyrka samtliga nyss anförda påståendens visshet. Den innersta syftningen med alltsammans var: Svensk vitterhet och vettenskap på rent Svensk grund; men så, att både grunden och byggnaden skulle fullt motsvara det Gustavo-Carolinska kämparikets herrlighet.'

Allbekant är om den tidens Sverige, att Statens hufvudmän! länge härutinnan lifvades af en gemensam anda med Litteraturens. Bland de förra voro, utom GUSTAF ADOLF sjelf, under hela sjuttonde århundradet OXENSTJERNA och CARL GUSTAF de, som klarast hade uppfattat tanken af hvad Sverige (då ännu) så väl kunde som borde vara. Sannolikt voro de till och med de ende, som hade uppfattat denna tanke med fullkomlig klarhet. De två sednare hindrades dock af dels lika, dels olika, men i båda fallen lätt angifliga orsaker, att i allmänhet omhulda fäderneslandets Litteratur, och särskilt dess Antiquiteter, med en mera enkom deråt egnad omsorg. OXENSTJERNA medhann visserligen åtskilligt af vigt för den lärda undervisningen öfverhufvud; men föga någonting för den fosterländska ålderdomsforskningen. På

ingen deremot hade denna i sitt uppstigande byggt större förhoppningar, än på den hjelte af forngötiska sympatier, hvilken sjelf förekom sig såsom en ny ALARIK *), och hvars beundran för STJERNHJELM, beledsagad af den furstligaste frikostighet, nogsam tillkännagaf, hvad Svensk vitterhet och fornhäfd af honom ägde att vänta. Men han bortrycktes nästan vid begynnelsen af sin konungabana, och under förhållanden, som blottställt honom för oblida omdömen af den art, hvilken ofelbart skulle drabbat äfven t. ex. Preussens vidtbeprisade FREDRIK, om denne hade dött före slutet af sitt (till utseendet) så fantastiskt företagna sju-åriga krig **). Hvad honom förnekades att främja, var beskärdt åt hans svåger, den för sina svag-

*) Man erindre sig hans utlåtelse till Franske Ambassadören TERLON.

***) Hvarvid man ock hvarken bör förgäta FREDRIKS lycka att öfverlefva Kejsarinnan ELISABETH, eller CARL GUSTAFS olycka att öfverlefva CROMWELL. — En intressant teckning af denne Konungs planer för Sveriges makt och välstånd förekommer i NORDINS "Minne af Ambassadören COYER" (Svenska Akademiens Handlingar D. 2. sidd. 336, 337); och dermed må jämföras, hvad om samme Monark framställes i den yngre JÄRTAS "Äreminne öfver Konungarne GUSTAF II ADOLF och CARL X GUSTAF" (Svenska Akademiens Handlingar D. 17, sidd. 283—375). Troligen erhålla vi snart, från en tredje hand, en ännu fullständigare ådagaläggning af CARL GUSTAFS sanna storhet och mångsidiga regentvärde.

heter öfver höfvan straffade och för sina dygder under höfvan vitsordade MAGNUS DE LA GARDIE, att under sitt mildrika Jarla-välde bringa till uppblomstring.

Sjelf alldeles ur STJERNHJELMS och VERELII synpunkt betraktande den fosterländskt-antiqvariska riktning, hvars förnämste målsmän de voro, skulle han, naturligtvis, med synnerlig bevågenhet hugna och hägna den. Genast, såsom Förmyndare-Regeringens medlem och Riks-Kansler, vid alla tillfällen ledande denna Regerings uppmärksamhet åt hvarjehanda åtgärder för Litteraturens bästa, finnes han ock tidigt hafva i Rådet påmint om dyrden af alla i fäderneslandet ännu kvarvarande fornlemningar, och med kraftig nitälskan tillstyrkt anstalter, genom hvilka sådana kunde dels bevaras och samlas, dels än yttermera uppdragas. Redan GUSTAF ADOLF hade förordnat sin och STJERNHJELMS gemensamme ungdomslärare BUREUS, Runkenskapens återuppväckare, jemte ett par andra män af mindre rykte *), till "Riksens Antiqvarier och Häfdasökare", samt kort före sitt korståg till Tyskland utfärdat **) till deras efterrättelse ett "Memorial" eller en i femton punkter affattad instruktion: der dem ålades, att "samla alla rune-

*) ASCHANEUS och AXEHJELM.

**) Den 20 Maj 1629.

skrifter, så i böcker, som i stenar; alla krönikor, historier, urminnes sagor och dikter om drakar, lindormar, dvergar, resar; alla sägner, kämpa- och rimvisor, — deras toner icke förgätandes att uppspana; uppsörja folkets klädedrägter, sedvanor, gamla vapen, dryckeshorn, olika landskapers olika sinnelag; öfverallt samka förråd till ett fullständigt Svenskt Lexikon”; — med mera. Icke dessmindre fann DE LA GARDIE sig äga skäl, ännu den 14 December 1666, att i Rådet öfverklaga en ”incuriositet, som allestädes i landet förspörjes i det som våra Antiquiteter rörer, så att man icke det ringaste låter sig derom vårda”. Vi se alltså, att den stora hopen då af råhetens okunnighet fortsatte den vandalism, hvarmed, i den oss närmaste tiden, en så kallad ”upplysnings” okunnighet rasat mot våra fornminnen. Derföre utgafs ungefär samtidigt *), på DE LA GARDIES bedrifvande, ett kongligt påbud om gamla monumenters och andra forn-sakers hägn, med allvarligt inskräpta förmaningar och anmaningar. Uttryckligen togos här i Majestätets beskydd: Borgar, Stenskansar, Stenkummel, ruiner af gamla hus och fästen; Runstenar (hvilka förklarades för Konungens egendom, borde i hvarje socken af dess Pastor inventeras, och orubbade på

*) Den 28 November 1666.

sina platser qvarstå); Ättehögarne (hvilka blott af Antiquarier finge öppnas och igenläggas, för att "cognoscera modum sepulturae"); Kristne Konungars grafvar i kloster, kyrkor o. s. v.; Offerlundar och Offerkällor; Slagfält; Målningar i Kyrkor; Runeböcker, Munkeböcker, Lagböcker, Sagoböcker; dessa borde noga samlas, äfvensom "Kämpa- och Historie-visor" antecknas; likaledes gamla Mynt, jemte andra "tänkvärdiga" *fossilia*, förvaras. Plakatet afsändes, med ett tryckt bref som innehöll motivering och närmare utläggningar, till alla Landshöfdingar och Biskopar. För långt blefve här att förtälja, hvad dessutom, allt på Riks-Kanslerens anmälan och under hans ledning, gjordes för antiqvariska ändamål: såsom t. ex. anslag för böckers och ritningars utgifvande, för handlingars uppletande, för gamla skrifers tolkande på nyare Svenska, för flitiga ålderdomsforskares lönande, för resors anställande *) inomlands och till Island. Jag inskränker mig alltså blott till ett tillägg af högsta vigt, om hvilket vi nu af namnet Island påminnas: att fältet för all denna verksamhet hade blifvit öfverskådligen vidgadt just vid den tidpunkt, då den erhöll DE LA GARDIE till skyddsherre. Bland Sveriges eröfringar 1658 fans en, som sällan om-

*) Riks-Kansleren sjelf gjorde 1669 en antiqvarisk resa i Vestergötland, åtföljd af HADORPH och BRENNER.

talas, men ingalunda var en af de minsta: den unge Isländaren RUGHMAN, uppsnappad under segling från sin hemö till Köpenhamn, kort derefter skickad till Upsala, och medförande dit en skatt af okända urkunder, sagor, qväden, jemte sin redebogenhet att biträda såsom deras tolk. De Svenska fornforskarne mottogo den främmande ynglingen såsom en skänk från himmelen. VERELIUS omfattade honom faderligt, och DE LA GARDIE beredde genast ett anslag till hans uppehåll. Man hade dittills måst åtnöja sig med strimmorna af några torftiga inhemska sägner, äfvensom af några hos Antikens och Medeltidens auktorer spridda under rättelser. Nu såg man dem plötsligt förstärkas genom jätteflamnor, som öfver nordhafvet hitkastades från Heklas ö; och med drucken tjusning helsade man det öfver Manhem uppglimmande nya skenet. Blicka vi dock på t. ex. förespråket till Snorre-Eddan, på inledningen till Heims-Kringla, på begynnelsekapitlen af Hervara-Sagan, med mera: så förstå vi, hvarför detta sken, under dåvarande omständigheter, ehuru rikt på strålar af sanning, till en början verkade nästan mest såsom bländsken.

För den nitiske Kansleren återstod mellertid ännu någonting, hvars nödvändighet syntes påtaglig. Man hade visserligen redan länge tillförord-

nat enstaka Antiquarier på stat och Antiquitets-Professorer (VERELIUS var beggedera), för att dy-medelst åt kärleken för Sveriges fornminnen gifva en säkrare vägledning och en lifligare fart. Men ändamålet kunde nu — med skäl — tyckas mer än någonsin äska, icke blott en talrik tillstädes-varo af personliga krafter, utan framför allt deras förenade samverkan. Dertill behöfdes alltså ett sällskap, hvars hufvudbestämmelse just en slik samverkan vore. Och detta sällskap, — i sjelfva verket en förnyelse och utvidgning af den Antiquitets-kommission, som GUSTAF ADOLF hade utnämnt, — blef det i Upsala inrättade Antiquitets-Kollegium.

Till denna stiftelse, som längre fram af CARL XI flyttades till Stockholm och förvandlades till ett "Antiquitets-Archivum", var Regeringens beslut fattadt redan den 14 December 1666: men dess närmare anordning, jemte specificerad förslag till arbetets fördelning mellan ledamöterna, stadfästades och utfärdades den 20 November 1667; då äfven bestämdes, att sjelfva arbetet skulle börja den 25 Januari 1668. Till Director eller Preses utnämndes STJERNHJELM, med yttrad önskan, att han måtte nu förnämligast rikta hitåt användandet af sin återstående tid och sina så högst ovan-

liga kunskaper *). De förste Assessorerne voro LÖCCENIUS, VERELIUS, SCHEFFERUS, M. CELSIUS (Helsinge-Runornas upptäckare), och den ännu kvarlevande AXEHJELM. RUGHMAN, hittills VERELII enskilde amanuens, anställdes vid detta samfund såsom Adjunkt och Translator. Till sammankomsterna borde ledamöterna taga sina skrifter och anteckningar upp med sig, för att öfver dem conferera. Alla Kollegier, Guvernörer, Landshöfdingar, Akademier, Pastorer o. s. v. skulle vara förpligtade, att svara på Antiquitets-Kollegii frågor och lemna de upplysningar, som begärdes. Vid resor i landet ägde ledamöterna att påkalla samtliga Kronobetjeningens hand-

*) "Han kunde den följande månaden utgifva, hvad han skrifvit under den förra. Studenter med dubbla kongliga stipendier skulle ej felas honom till hjälp". Se, om allt detta, "De la Gardiska Arkivet" D. VI. — I Upsala skulle han få boningsrum i Kanslerens egen gård, och, med bibehållande af sin lön såsom Krigsråd, bekomma 300 D:r Smt af Akademiens medel. Enligt ett bref, som han några dagar före sin död diktade och med darrande hand underskref, hade hans "nådiga Öfverhet" sedermera skriftligen förvissat honom om 1000 D:r Smts årligt arvode, utom Krigsråds-lönnen. Men det måtte på slutet ha gått förunderligt till med hans aflöning. Ty han låter i nyssnämnda bref anmäla hos Kansleren, att "hvad på Presidentskapet oppföres, är dragit af min Krigsråds-lön: hvadan jag således finner mig härutinnan allsicke vara något beneficrad". ("De la Gardiska Arkivet", D. X sid. 88).

handräckning. Till Akademi-Kansleren, under hvars särskilda styrelse detta Kollegium ställdes, borde det vid hvarje års början ingifva en berättelse om det föregående årets värf. Ofvan Consistorii Academici sessionsrum skulle det erhålla sitt: och inredningen af ett sådant uppdrogs åt RUDBECK. Troligt är, att han äfven några år sednare blef såsom byggmästare anlita'd, då — såsom synes af förhandlingar i Rådet den 1 Juli 1674 — en särskilt byggnad, hvartill Kansleren försköt mycket af egna medel. uppfördes åt denna hans älsklings-stiftelse.

Till taflans fullständighet hör det förträffliga tal, med hvilket Kansleren, i en Consistorii-sammankomst, beledsagade sin dyrbara skänk af forntida böcker och handskrifter, underrättade om Antiquitets-Kollegii inrättning, och framställde dess djupt fosterländska betydelse. "Afsigten" (sade han) "är, att genom kännedom af fädrens tungomål och vitterhet, vår historia skall få ljus, våra monumenter förklaras, vårt språk förskönas. Fädernes bragder och vishet, deras tungomåls renhet och majestät, förtjena i rikt mått ett sådant studium. Konung CARL GUSTAF önskade uppväcka det; men hann blott strida och segra" *). — Icke mindre

*) Se det af WIESELGREN (i "Sveriges sköna Litteratur", D. III, sid. 243) meddelade sammandraget.

minnesvärdt är, att Rikets Ständer, i riksdagsbeslutet 1668, betackade Regeringen för dess åtgärder till Antiquiteternas studium och flor, samt utlofvade att dervid på allt sätt (med upplysningar, med framlemnande af fynd o. s. v.) gå den tillhanda *).

Den, som ej tillförne har sig bekant gången af RUDBECKS lefnads-utveckling, men i allmänhet hört omtalas det ryktbara verk, som till det mesta upptog sednare delen af hans lif, skall förmodligen med undran finna honom, då ett Antiquitets-Kollegium inrättas, använd, icke till ledamot, utan blott till byggmästare. Men han hade då ännu ej — åtminstone ej på fullt allvar — förflyttat sitt forskningsbegär inom det antiqvariskt-historiska området. Sannolikt skall dock än mer den underrättelse öfverraska, att han jemväl efteråt aldrig blef detta samfunds medlem. I det följande

*) "Blott Presteståndets v. Taleman ENANDER beklagade, att Presteståndet intet mycket förstod sig på plakatet; och ansåg derföre, att män, kunnige i antiqvariska studier, måtte kringskickas i landet att förklara det" (De la Gardiska Arkivet, D. VI, sid. 172). Ett nog oväntadt utlåtande af en Presteståndets Taleman! — 1674 yttrades i Rådet: "Med fågnad förnimmes, att nit för Antiquiteter vaknar. Landshöfdingarne täfla i att snoka upp och insända. Bönder lemna in både upplysningar och gullringar" m. m.

kommer att förklaras, hvarför han fastmera, längre fram, af åtminstone några bland dess ledamöter betraktades med hätska ögon. — Men viktigare är att utreda, huru han öfverhufvud råkade in på detta fält; och med detsamma befria honom från de ohemula beskyllningar, som påbördade honom, och ur föga värdiga bevekelsegrunder härleda brottet af ett lättsinnigt affall från Naturvettenskapen till Arkeologien.

Först och främst må påminnas, att han aldrig från Naturforskningen afföll. Han utbytte der endast den anatomiska forsknings-kretsen mot den botaniska; och denna sednare förblef han trogen intill sin sista stund. Hvad åter beträffar, att hans kärlek i samma mån, som den å ena sidan kallnade för Anatomien, å andra sidan upplågade för den fosterländska Fornhäfden: så behöfver man, till orsak, hvarken antaga ledsnad vid en i Sverige enslig ställning såsom Anatom och Fysiolog *); eller harm öfver den Bartholin-ska skolans äretjufnad; eller medfödd ostadighet i smak och lynne; eller säkrare utsigt på de Högas gunst; eller mättandet af en omåttlig fåfänga genom triumfen, att i ett samtidens mode-studium

*) En ställning, som väl dessutom, under dåvarande tidsförhållanden, äfven för en Botanist ej blef stort mera sällskapsrik.

öfverflygla allt hvad dittills hade blifvit gjordt deri. De verkliga skälen äro två, och ligga så nära tillhands, att de ej borde kunna förbises. Det ena är hans polyhistoriska natur; det andra, hans med ständigt ökad lidelse brinnande fosterlands-dyrkan.

Aldrig har i Sverige, och näppeligen i världen, funnits en personlighet, som varit på oinskränkta vis polyhistorisk. Att så är, må väl redan till en del synas ådagalagdt; och en sammanfattande öfversigt af detta snilles oerhörda mångsidighet skall ej uteblifva. Sägas kan, om man så vill, att sådana väsenden snarare äro "store, genialiske mångfrestare, än store män af stilla, evärdliga förtjenster". Man har ej orätt deri. Men de äro, hvad de måste vara; de uträtta och fullborda jemt upp så mycket, som de, i följd deraf, kunna; och man får ej glömma, att sjelfve LEIBNITZ tillhör deras antal. Billigt, men fåfängt, skattar man såsom en stor förlust både för Naturvetenskapen och för hans eget rykte, att han ej öfverlät sig åt utarbetandet af det i hans sista stridsbref till BARTHOLIN utlofvade verk, som, under namnet *Nova Animalium Fabrica*, skulle inbefatta hela hans anatomiska och fysiologiska lära. Just i den grundegenskap, att vara född till polyhistor, låg såsom en ren natur-nödvändighet, att

RUDBECK skulle, i likhet med LEIBNITZ, göra än det ena, än det andra af sina mångfaldiga forskningsinteressen till hufvudmål.

Men hvad var det då, som ändock, omsider, drog honom med öfvervigt åt det sednast antydda målet? — Det oföränderliga under all hans föränderlighet: en fosterlandskärlek, i alla omskiftningar, i alla skepnader lika glödande. Till den själsriktning, som ingaf honom hans *Atlantica*, hvilken ännu THORILD kallade en "bibel af inspirerad Antiquitet", kan visserligen uppspanas en yttre, och dubbel, anledning: nemligen dels en allmän, i den stämning, som från STJERNHJELM meddelade sig åt den vaknande svenska snilleödlingen; dels en enskilt, i det förtroliga umgänget med dennes förnämste lärjunge i fornforskning, VERELIUS, Runornas och den nyupptäckta Isländska Litteraturens dåvarande grundligaste tolk. Men den väsendtliga anledningen bar han ändock inom sig sjelf i den glädjeysel, hvarmed hans stora hjerta klappade för ett fädernesland, som då bestrålades af både forntida och samtida ära. Hade denna känsla varit blott hans enskilda, så hade hon likväl ej så omotståndligen hänfört: men hon var fastmera brännpunkten för en allmän, för de utmärktares bland hans folk. Den hänförande makten deri var således, framför allt, en objektiv

makt. Gå vi att närmare beteckna den, så möta vi just den tankbild af Sverige, som under sjuttonde århundradet eldade dess ypperste män; som i RUDBECKS dagar syntes nära sin verkliggörelse; och som ännu i GUSTAF den Tredjes kunde förlätligt locka en svensk konung med sin präktiga hägring.

Med ett närvarande stort Sverige sammanslöt denna tankbild, såsom vi sett, nästan ovillkorligt ett fordomdags ännu större: ett Svea- och Göta-välde, som tillvarit redan i en urtid, och som för det nyare stod såsom ett föremål att både likna och öfverträffa. Men hvarpå låg härvid enkannerliga vigten för RUDBECK? — Derpå, att det forn-nordiska väldets principat skulle företrädesvis vara ett principat i kultur. Ju nogare han riktade sina studier hitåt, desto mera tycktes honom allting vilja bidra till klarnandet och stadfästandet af den insigt, att från herrligheten af de anor, på hvilka det nyare Sveriges hjeltelynne ättades, härstammade jemväl allt det herrliga hos till och med de högst bildade bland jordens folkslag, så långt detta låg inom Myternas och Ursagans omkrets. Redan JOHANNES MAGNUS hade om detta förhållande yttrat någon aning. Bestämdare hade det blifvit af STJERNHEJLM antydt, ja förfäktadt. Men det egentliga utförandet och fullbordandet af

bevisningen återstod. För detta, som vore all fornsvensk ålderdomsforsknings hufvudsak, verkade Antiquitets-Kollegii bemödanden visserligen mycket, genom allehanda detalj-undersökningar och sammanskaffade materialier: men det syntetiska ordnandet och begagnandet syntes honom öfverstiga ledamöternes förmåga. Sedan han en gång hade inom denna forskningskrets inträdt, kunde icke lång tid förgå, innan han kände sig öfvertygad, att han ensam vore mannen för ett sådant verk. Och månne vi ej nu, då vi sålunda försätta oss i hans synpunkt och syfte vid sin framställning af det urgamla Manhem, kunna förlåta honom, att han slutligen i tillvägbringandet af en sådan sitt folks urhistoria fann det mål, som framför alla andra var hans ärelystnad värdigt?

Med få ord kan ingen nogare beteckna detta företags grundmening, än han sjelf i den sinnebild, hvarmed sista sidan af hans boks första del blifvit smyckad. Der skådas nemligen en krans i trädsnitt, inom hvilken en värja ligger med en korsvis öfver henne hvilande penna, och denna omskrift på kransens blad: "genom Pennan lefver Värjan".

Den tillfällighet, som omkring RUDBECKS fyrtionde lefnadsår införde honom på det antiqvariska området, torde väl rättast anses för blott

sista påstöten till frambrottet af en böjelse, hvar-
af hans inre redan länge varit genomgripet. Såsom
han gjorde ungefär allting, gjorde han äfven Kar-
tor. Stadd i förehafvandet att utgifva Hervara-
Sagan, beställde fördenskull VERELIUS af honom en
sådan, att upplysa sitt arbete. RUDBECK anade
visst icke, när han härtill svarade "ja", att han
dermed kastade tärningen för sin litterära framtid.
Hans egen berättelse härom läses framför hans
Atlanticas första del, i dess just deraf förauledda
tillegnan till VERELIUS. "Detta mitt ringa verk",
säger han, "tillskrifver jag Eder: ty att J ären
både första orsak till dess begynnelse, så ock att
det är kommet så hastigt i ljuset. Och såsom
andre lära undra, huru jag, som andra sysslor
handterar, kommer till att tänka på sådana gamla
handlingar; så kunnen J sjelf detta bäst bevittna:
att när J villen låta i ljuset komma Hervara-Sa-
ga, som sannerlig utaf alla de verk nånsin äro
här i vårt fädernesland utgångna, är det ädlaste,
både för Sagans eller Historiens ålder och många
tillsammans-stämningar med de Grekers och La-
tiners historia, sedan för Språkets ålder och de
gamla Skaldeqvad deri finnas, så ock för de mär-
keliga anteckningar som J till den gjort hafven;
då begärden J af mig, att jag en landtafla öfver
hela Sverige göra ville, som tjena skulle till denna

eder Saga. Hvilken när jag tog på att utarbета, och, hvad jag i Hervara läste, jmförde med de Grekers och Latiners historier: rann mig i hufvudet, att jag något i min ungdom hade i dem läst, som kom öfverens med rum, ställen, personers och folks namn, nu funna i Hervara. Ty fattade jag i pennan mina ringa tankar”.....

Men härmed var han ock kommen ut på ett haf, der icke blef lätt att hastigt nå land. Snart fann VERELIUS sig ej kunna förutse, när den löfvade kartan skulle bli färdig; och utgaf därför (1672) sitt arbete utan den. Blott ett litet stycke af den tillämnade landtaflan, en afritning af Mälaren och Mälaretrakten emellan Upsala och Stockholm, hann i några få exemplar bifogas. RUDBECKS eldsjäl åter, nu redan allsvåldigt betagen af den nya banans retelser, störtade sig i full låga ut öfver hennes omätliga rymder. Främst uppgick för hans minnesrika åskådning såsom en glänsande vision, hvad han i yngre dagar, hos flera gamla författare och synnerligen hos PLATO, hade läst om den stora, underbara, af ett mäktigt och vist folk bebodda, men slutligen genom en öfversvämmning försvunna ön eller halfön Atlantis; hvilken, liggande i den af Grekerne obefarna vestliga eller nordvestliga Oceanen, syntes honom så beskrifven, att med denna beskrifning öfverensstämde

på fullkomligaste sätt, å ena sidan i allmänhet de Gamles skildringar af Europas yttersta Nord och särskilt af dess rättfärdiga och lycksaliga Hyperboreer, å andra sidan den verkliga (dels fordna, dels ännu förhandenvarande) beskaffenheten af det Manhem, som, efter att hafva varit de märkligaste Japhetiska folkens och deras sinnrikaste myters vagga, ännu qvarstod i sin Nord såsom Svears och Göters herrliga rike. Omkring denna vision, som förblef oförändrad, ordnade sig nu, städse mera stadfastande, de undersökningar han företagit. Äntligen framvisade han för VERELIUS ett utkast, eller sin "första tanka om våra Gamlas handlingar, sådan som hon var, ännu ej en gång renskrifven eller af författaren igenomläsen".

Förvånad och förtjust, öfvertalte honom vännen att äfven meddela det åt LOCCENIUS. Denne, hänryckt ända till glädjetårar, skref derom till Kansleren den 28 December 1673: "Professor RUDBECK hafver sammanskrifvit ett verk om Sveriges första uppkomst och ålder, med sådan flit och förstånd, att Sverige uti sådana handlingar aldrig hafver sett härtilldags dess like". I samma lofprisande ton, men med utförligare angifning af förtjensterna, skref ock VERELIUS den 20 December 1673 till bemalte Herre och lade honom på hjertat, huru önskligt det vore, att ett verk, som så

"märkeligen tjenar till fäderneslandets heder och beröm, ju förr ju heller komme på trycket"; hvarvid likväl skulle falla dess auktor för svårt att "sådant med sina egna medel utföra". DE LA GARDIE, som nu lät tillsända sig det, stycketals, alltefter som det flöt ur författarens penna, visade genast (säger RUDBECK i dedikationen) sitt eget omdöme deröfver "med både ord och gerningar". Understöd kom *), och verket lades under pressen. Gerna hade RUDBECK velat före tryckningen genomläsa sitt arbete några gånger och låta ordentligen renskrifva det; men VERELIUS, i fruktan att författaren ej skulle upplefva dess fullbordan, yrkade så ifrigt på skyndsambhet, att denne måste lemna det åt boktryckaren "allenast ark efter ark, mången gång utan att hinna lefverera rena copior**). Och detta" — fortfar RUDBECK — "lägger jag något vidlyftigare ut, än jag annars behöfde göra; på det, att om icke allt är så prydsamt och sirligen taladt, eller allestädes i den form och ordning, som jag gerna hade önskat, så måsten J, min gode

*) Beslutadt i Rådet den 29 Maj 1674, "för utgifvandet af OLOF RUDBECKS geografiska verk öfver Sverige": 500 Dlr Smt.

***) "*Adeo ut sine fuco confirmare queamus, scriptionem nostram et typographorum operas uno eodemque die finem sortitas*"; tillägger härvid den latinska öfversättningen.

Herr VERELI, som derpå drifvit hafver, draga halfva lasten. Dock förmodar jag, hvad sjelfva hufvudsaken angår, att det skall vara Eder och den gunstige Läsaren till godt nöje". — Han visste ganska väl, att det allraminst kunde föfela sin verkan på den trofaste medbrodern, som redan hade till deras gemensamme beskyddare skrivvit: "Alltsammans hafver varit mig så mycket kärare, som det tjenar till en säker stadfästelse och bekräftning på det ringa, jag sjelf tillförene hafver kunnat komma tillväga med".

Det hade först varit ämnadt att utgifvas blott på Svenska. RUDBECK begagnade i allmänhet gerna sitt fosterlands tungö mål. Han var ibland alla Upsala-Professorer den förste, som tillät sig offentligen utfärda en på svenska språket affattad föreläsning-anmälan. Begynnelse-orden af denna redan omnämnda kungörelse, hvarmed han den 1 Maj 1677 kallade till ett anatomiskt föredrag, lyda så: "Gunstige Läsare! Jag hade väl nu, såsom åtskilliga gånger tillförene, ärnat bjuda Eder, gode Herrar, med ett latinskt anslag. Men alldenstund jag uti inga böcker ännu har funnit, att ARISTOTELES eller CICERO hafva gjort det Götiska eller Scythiska språket, som likväl är det äldsta, den äran, och derigenom den studerande ungdomen till några dygdenes öfningar kallat: alltså

vill jag ARISTOTELI, CICERONI, och hela deras anhang, den vanliga äran denna gången afbryta, och så, som de på sitt modersmål, nu på goda rena Svenskan, vårt modersmål, Eder alla, gode Herrar, samtligen inbjuda". Den häpnad och förgrymmelse, med hvilka ett så oerhördt vågspel upptogs *), voro honom ej oväntade; och de afskräckte honom icke. Tvertom ville han endast på "rena Svenskan" utsända i världen sitt förevarande arbete: i hopp, att "om det vore af värde, skulle väl sedan finnas de, som det på Latin, Fransyska,

*) I "Småsaker till nöje och tidsfördrif", D. 4, der detta Rudbeckska program är aftryckt, finnas ock (sidd. 46—55) ett par strax derefter anonymt utkomna latinska kritiker, som i ej ringa mån fullständiggöra bilden af den tidens Upsala-förhållanden, och särdeles af sinnesstämningen hos RUDBECKS kamrater. Der säges med klara ord: "*Scriptum hoc sermone Suetico est, quod nec Upsaliae nec in ullâ aliâ Academiâ unquam factum, ex merâ Auctoris ignorantia Latinae linguae et praepostero novitatis studio*". "De utmåla honom för öfrigt ej blott såsom okunnig i Latinen, oförmögen äfven att skriva ordentlig Svenska, och i allmänhet en den fräckaste charlatan; de anspela hånfullt jemväl på hans seder, den hos hans egen familj herrskande flården i klädsel m. m. Ej utan en viss qvickhet kallas hans skrifart "*nova haec eloquentia Scytho-Gothica, ipso tanto viro idoneoque auctore, perpetuò mansura in luce et celebritate Academicarum orbis Sveo-Gothici*"; hvarefter tillägges: "*Sustulit hic signum; sequentur exemplum, quotquot ventosam eruditionem jactare malunt inaniter*".

eller annat språk skulle tolka; såsom det är skedt med andra mäns böcker." Men VERELIUS, och flere med honom, tillrådde oafslåtligen, "att en latinsk tolkning derjemte strax borde följa". Ändtligen beqvämmande sig dertill, men sjelf "alltid högre värderande att om många saker bekomma en noga och viss kunskap, än länge bry sitt hufvud med grammatiska curiositeter", hade han (såsom han vidare förtäljer) lyckats vinna "en god vän, som största omaket i tolkningen på sig tagit hafver". Och så blef urskriften försedd med den äskade öfversättningen: på det vis, att hvarje sida innefattar två spalter, en svensk och en latinsk. — Den "gode vännen" förekommer icke nämnd: men var, sannolikt, en med RUDBECK i nära förbindelse stående NICOLAUS SALANUS; den äldste bland tre i Upsala lefvande bröder af detta namn, gemensamt fräjdade såsom dråplige Latinare, och innan kort synlige bland de ifrigaste af RUDBECKS historiska lärjungar *). Förmodligen ville han icke nämnas, emedan RUDBECK ändock (såsom vi af det ofvanstående se) med egen hand deltog i tolknings-mödan. Denna sista omständighet är vigtig: ty den förklarar, hvarför öfversättningen ganska ofta afviker från svenska texten; ej blott

*) Enligt BERCH, voro de hans systersöner.

i försköningar och retoriska amplifikationer (stundom äfven förkortningar), utan jemväl i åtskilliga tillägg af uppgifter och närmare bestämningar.

Huru arbetet oupphörligt växte under tryckningen, synes bäst deraf, att denna, ehuru börjad 1675, icke hann — oaktadt all VERELII brådskande pådrifning — afslutas förr än 1679. Det förra årtalet står på titelbladet såsom tryckningsåret; således hade RUDBECK förmodat, att boken skulle bli färdig inom det årets förlopp. Men redan på sid. 120, i en kalendarisk undersökning, talas om att afdraga "detta innevarande år 1677"; sid. 171 förmäles, att "Professor CELSIUS var nyligen ute med mig" (vid Gamla Upsala) "den 22 Juli 1677"; sid 260 berättas om antiqvariska undersökningar och upptäckter i afseende på Gamla Upsala kyrka, gjorda i sällskap med Professorerne CELSIUS, NORCOPENSIS, WALLERIUS o. s. under Augusti och September 1677; sid. 877 heter det: "*Marmor Arundelianum* fick jag först anno 1678 till köps"; och då här icke bifogas ordet "innevarande", synes han vid denna rads nedskrifvande redan varit inne på det följande året. Att boken på detta år — 1679 — verkligen utkom, bevisas af dedikationen till Konungen framför dess år 1689 utgifna andra del: ty der säges uttryckligt; att den första "nu uti tio samfälta år" varit tillgänglig för lärda

mäns omdömen. Dessutom förtäljer ett bland RUDBECKS *Testimonia* infördt bref, ifrån Leyden af den 29 Maj 1679, att de berömda Professorerne GRONOVIUS och RYCKIUS just då läste den med beundran; den hade således då nyss utkommit. Och på köpet yttrar sjelfve RUDBECK, i en skrifvelse till DE LA GARDIE af den 16 Nov. 1685, att CURIO, som hade tryckt boken, "slöt tryckningen i Februari 1679" *).

Likaledes hade RUDBECK föreställt sig, att frukten af dessa hans undersökningar, skulle rymmas inom ett folioband. På flera tomer tänkte han, i det längsta, icke. Men när han hunnit till det tjugusjunde kapitlet, "om Gudarnes och Konungarnes Namns ursprung och härkomst", fann han skäl att sid. 682 tillkännagifva: "Läsaren till tjenst, vill jag det här korteligen eftersöka; emedan verket har vuxit öfver förmodan, och tvertom pun-gen smalare blifvit, än jag kunde trott. Ty dessa tjugusex kapitel voro ärnade att blifva allenast fjerdedelen af hela verket, och tryckas på ett ABCD **); men hafva nu intagit fyra. Dock skall jag, der Gud den Högste vill mig lifvet och hel-san

*) "De la Gardiska Arkivet", D. VIII, sid. 37. Men då der tillika säges: "han började trycka den i Januari 1677": männe ej detta årtal är tryckfel i stället för 1675?

***) Arkens signaturer.

san förunnna, och månen vill åter stiga till fylle, det mera förklara uti en tilläggnig, eller annan bok". Samma afsigt upprepas sedan flerstädes. Mot slutet af dedikationen ser man därför en följande del bestämdt förkunnas. "Såsom emellertid många märkeliga vittnesbönder, vårt fädernesland angående, mig dageligen af de Gamles skrifter för ögonen komme äro: måste jag allt både i annan form och ordning föra, än första utkastet var, och större parten som skrifven är lemna till verkets tilläggnig, eller, snarare sagdt, andra del". — Och så utkom äntligen den väldiga folianten, 891 sidor stark, jemte en mängd dertill hörande teckningar och tabeller.

Man bör veta, att utgifvandet var äfven i finansiellt hänseende ett hjelte-äfventyr. Understödet förslog ej på långt när till förlags-kostnaden. Det betänkliga sätt, hvarpå "månen hade kommit till fylle", träffas berättadt af RUDBECK sjelf i ett bref till DE LA GARDIE af den 31 Maj 1685 *), då Atlanticans andra del var under arbete. "Jag vill visst" — skrifver han der — "illustrera mitt fädernesland" (detta var den egentliga synpunkt, hvarur både han och hans gynnare sågo saken);

*) "De la Gardiska Arkivet", D. VIII sid. 29.

men kan ej längre risquera de minas bergning; helst då jag snart går på grafbrädden. Vål är Hans Excellens god: men en PHARAO kan komma, som ej vet af JOSEPH, och *Emeritorum privilegia* kunna då lätt omändras. Vid första delen var jag djerfvare. Då gick jag åstad och lånte af Vestmanlands Student-kassa på pant; och af andra goda vänner, dem jag sedan betalt; och af Akademiska Studentkassan, der jag än sitter i 996 Dlr's skuld och mitt silfver pantförskrifvit; och ändå hos en god vän 1500 Dlr's skuld dertill. Törs ej spänna bågen högre". Det skall snart visas, huru, och i hvilka omständigheter, DE LA GARDIE halv till bågens nya spänning.

Vid verkets allmänna hufvud-benämning, "Olf Rudbecks Atlaud eller Manheim", är på första delens titelblad denna öfversigt af innehållet bifogad: "dädan Japhets afkomma, de förnämsta Kejsersliga och Kungeliga Slægter, till hela verlden, henne att styra, utgångna äro; så ock dessa efterföljande Folk uttågade, nemligen: Skyttar, Borbarn, Asar, Jättar, Giotar, Phryger, Trojaner, Amaisor, Traser, Lyber, Maurer, Tussar, Kaller, Kämpar, Kimrar, Saxer, Germän, Svear, Longobarder, Vandaler, Herular, Gepar, Tydskar, Anglar, Paitar, Danar, Sjökampar, och flera de sóm i verket visas skola". Ej utan skäl anföres här

den långa titeln: ty mera åskådligt kan sannerligen ej antydias, hvarken den sak, hvarom här frågan är, eller det ordspel med namn-likligheter, som sedan, hela boken igenom, utgör ett af hufvudmedlen för bevisningen. Att med Skyttar menas Schyter, och med Amaisor (längre fram äfven Hamaisor kallade) Amazoner, skall väl enhvar utgissa; men att t. ex. med Borbarn menas *Barbari*, med Tussar *Tusci*, med Kaller *Galli*, med Kämpar *Cimbri*, med Sjökampar *Sicambri*, inser knappt mången utan att taga den nedanföre tryckta latinska öfversättningen till hjälp.

Strax vid ingången finner den "gunstige Läsaren" sig helsad af ett enkom till honom stäldt förespråk, som ock verkligen i hög grad förutsätter och pröfvar hans "gunstighet". Det möter honom nemligen med en fordran, som kan äfven hos de modigare injaga skräck. Det säger vara rådligast, ej blott, att "der han intet hafver tid detta verket en gång genomläsa, han ock intet blad deraf läser"; utan tillika, att "der han intet hafver tid det tio gånger genomläsa, han intet heller läser det en gång. Ty hela verket är såsom en ked, på hvilken om en länk är förglömd, så binder hon intet, fast hon aldrig så stark vore". Författaren hoppas ock, att "läsaren går sakta igenom verket; så, som jag hafver tillbjudit att upp-

rödja den vägen, som för tre- eller fyratusen år sedan är igengrodd med skräckeliga stora och höga trån, som Pindarus i sin Pyth. Ode 10 pekar på *) och jag nu har knappt fått hugga mig igenom; ehuru väl en del stubbar stå qvara, och vägen än är ojemn, förrän han blifver väl nött och brukad; hvilket jag hoppas allt med tiden, genom Guds den Högstes hjälp, skall sig låta göra". — Dock, hans begäran i detta företal är ännu en småsak. Sedan han lagt framför läsaren två stora folianter till, förnyar han sitt kraf, i tredje delen, med dessa ord: "Det hafver en lärd man, ehuru han berömt min *Atlanticam*, likväl tyckt, att jag alltförmycket röfvat ifrån andra Konungar och Länder deras beröm; fast han intet (tror jag) vetat, hvad mitt namn Olf hafver haft att betydä **). Men han far vill i sin mening. Jag hafver röfvat igen det Sanningen tillkommer, och andra verldens delar uti fyratusen år från vårt Sverige bortröfvat. Och hafver jag lemnat hvar och en den friheten, att komma till Sverige och det på min omkostnad, derest han finner nå-

*) Förmodligen åsyftas yttrandet i vers. 29, 30 om "vägen till Hyperboreernes fester."

***) RUDBECK har näst förut visat, att ordet Olf betydde en Höfding för Sjörfvare, en Sjökonung (Sidd. 304, 305).

got osant vara af det jag bringat i ljuset, som är sjelfva grunden till *Atlanticam*; har ock lemnat hvar och en vägen att taga tillbaka det, till hvilket han fullkomliga skäl kan hafva: dock först, att han väl läst *Atlanticam* tio gånger igenom. Tör ock hända, att hon behöfver läsas tjugu och flera gånger igenom, innan en kan minnas, huru alla skälen hänga tillsammans”.

Omisskännligt framlyser i allt detta liflighet, styrkan, den hela subjektiva sanningen af RUDBECKS öfvertygelse. Å andra sidan kan jag trösta nutidens läsare dermed, att verkets innersta kärn-innehåll och ledande grundtankar kunna de redan genom blotta första delens bekantskap, och redan medelst en enda gångs genomläsning, åtminstone ungefärligt lära känna. Tryter ej tålmodet till fortsättning, så skola de följande delarne visserligen intressera: ty de innefatta kommentarier, försvarande gemälen, utförligare bevisningar och utredningar, tillägg af alla slag, ifyllnader till de i första delen uppdragna konturerna; stundom äfven rättelser. I alla fall trötta jätteboken mindre genom vidden i och för sig sjelf, än genom det myckna, som i denna vidd röjer sig vara en följd af den tumultuäriska brådskan vid både författandet och tryckningen: en skrifart, i allmänhet vidtsväfvig, vanligtvis föga

städad, ej sällan alldeles ovärdad; en framställning, der ämnets utveckling gång efter gång afbrytes genom ofta blott löst sammanbundna eller om hvarandra kastade digressioner; exkursioner, episoder; äfvensom esomoftast återkommande upp-
repningar af redan sagda saker. Dessa lyten, som derjemte (mest likväl i de tvenne sista delarne) icke sällan beledsagas, än af sjelfmotsägelser, än af andra skiljaktigheter i påståenden och tydningar, fördröja onekligen det helas öfverblick och försvåra dess rediga uppfattning. Mindre bjert falla de i ögonen, då man läser den latinska öfversättningen; hvars förtjenst ofta sträcker sig längre, än till den stilistiska fejningen eller blotta skriftsättet. Mellertid afvexla de med ställen af upphöjdt uttryck, till och med af skaldisk, någongång episk lyftning: ett sådant är, i första delen, den på sidd. 887—889 gifna summariska sammanfattningen. Öfverhufvud framträda de anmärkta bristerna minst i verkets första del. En sorgfälligare omhugsan af kompositionen, af språket, af hela framställningen är åtminstone i dess förra hälft synbar; hvaremot egen-
skapen af ett ogenomsedt eller knappt genomsedt utkast visar sig i de sednare banden med långt färre afbrott. Att så är, oaktadt både det andra och det tredje haft sig inrymdt ett årtionde till författande och utgifning, kan tyckas mindre ursäktligt:

men ögonmärket fästades alltmera uteslutande blott på sjelfva forskningen och bevisningen. Dertill kom väl ock, att en med åren växande ålderdomsmaklighet mer och mer skyggade tillbaka för den sista handläggningens mödor; helst som han äfven under dessa år var emellanåt sysselsatt med många andra ting. Kanske skall ändock det, som i föredragets behöriga fulländning saknas, finnas i någon mån ersatt genom dess åldtfaderliga god- och gladlynthet, dess jemväl i de klyftigaste undersökningar ofta ynglings-yrt gycklande qvickhet, dess ogemena gammaldags-ärlighet och naiva obryddhet; och i sådan händelse torde nygirigheten eggas af tillräckliga locknings-ämnena, att oförtrutet genomströfva både den första delens fyratio kapitel och de trenne följandes fortsatta utvidgningar af en drömrymd, som ur den oerhördaste lärdoms vankor framgått med lika oerhörda anspråk på alla kännetecken af den hållfastaste verklighet.

År 1689 utkom den andra tomen: "uti hvilken" (såsom det på titelbladet heter) "innehålles, huru Solens, Månans och Jordenes dyrkan allraförst är begynt längst uppe i Sverige hos Kimiboerne, och sedan utspridd vorden till största delen af hela världen; hvilket allt så väl af de främmandes, som våra egnes historier, och i

synnerhet af de gamla och underliga Gåtor *), de der härtilldags aldrig varit af någon rätt förklarade, bevisadt varder; och dessutom, att, efter Solens och Månans lopp, Årets rättaste omgång här allraförst aktad och uträknad är; tillika med många andra märkeliga ting, som allt härtill legat fördolda". Denna andra del blef dedicerad till Konungen: som hade "med en unsenlig gåfva hulpit den komma i ljuset", sedan han i ett det "allranådigaste bref, af den 6 Oktober 1685", äfven hade till författaren yttrat sin önskan om snar tryckning af "det, som ännu af hans Atlantica återstår; hvilken, efter många lärda mäns berömliga omdöme, med mycket goda och fasta skäl fulltygar Svea Rikes Antiquitet, och dessförutan gifver ljus i många härtills förborgade vetenskaper till fäderneslandets heder och förmån" **). I en såsom företal inrättad skrifvelse, vände sig RUDBECK derefter ånyo till de "höglärde männen och förnäma ledamöterne i åtskilliga Europas riken", tackade dem för deras lifliga deltagande och i allmänhet gynsamma domar, samt anhöll om ursäkt, att han esomoftast, i anledning af orternas afstånd jemte all utländsk brevexlings osä-

*) Myter.

**) I samma bref talades ock om den stora tryckvärdheten af "salig Professor VERELII nyttiga arbeten"!

kerhet och långsamhet, lemnat anmärkningarna, tviflen, frågorna i deras många kärkomna bref obesvarade; denna nya del af hans verk borde anses såsom det ändtligen gifna och gemensamma svaret. Förgäfves — tillägger han — hade han nu i tio år väntat, att någon vidtberestare och vidtbelästare man skulle angifva något land, som på nogare och fullständigare vis, än Sverige, motsvarar alla de kännemärken, med hvilka Atlantis beskrifves "af PLATONE, HOMERO, MAXIMO TYRIO, PLUTARCHO och andra gamla visa män"; kännemärken, som här uppställas till ett antal af åttiofyra, — med den tillsats, att dessutom ock "många andra" kunna nämnas. "Skulle dock ännu någon finnas, som Sveariket dessa tecknen frångå vill, så må han Svearikets land och dess uråldriga hufvudstad Upsala sjelf besöka; dess läge, minnesvårdar, lagar, seder, gamla regements-skapnad sjelf utforska; och om han kan upptäcka, ett jag i en enda omständighet ljugit, skall jag gerna vara skyldig honom resan fri hålla. . . . Och består alltså Atlantis såsom Sveriges ö intill denna dag, sådan hon till alla tecken af de gamle Lärdes hela skara beskrifven är, så länge tills Gud den Högste behagar en ombytning göra" *). — Både i slutet af

*) Liksom flerstädes i det följande, är den anförda svenska texten här, i ett och annat, rättad efter den latinska.

detta sändebref, och i begynnelsen af det första kapitlet, anmäles, såsom följd af ämnets vidd och vikt, att en tredje del kunde förväntas, — och kanske ännu flera.

Också framträdde den tredje delen, efter ungefär lika lång tids förlopp. Dess titelblad, som har tryckningsåret 1698, förkunnar, att der "beskrifvas våra fäders äldsta Skrifter på stenar, bok och näfver, och när de sådant begynt att göra; sedan, Gyllentalets bemärkelse för hvart år, våra Himmelsteckens ursprung och betydning, och huru de äro komna till de Greker och Latiner; derefter de första sex Tiderna eller Åldrarne efter Noachs flod; hurudan våra Atlänningars första regements-skapnad varit; hvilka uttåg och krig äro skedda under BORES eller SATURS, och under hans sons THORS eller JOFURS regemente; samt våra Schyters, Phenicers och Hamaisors uttåg under dem till Indo-Schytien, Palæstina, med flera länder; förutan många artiga Gåtor uttydda, som härtills fördolda legat". Tillegnelsen är här ställd till den unge Konung CARL XII: med gladaste hågkomst af "den öfvermåttan nåd och gunst, som Eders Kongl. Majestät, ifrån Dess barndom, hafver täckts genom Dess ljufliga ansigte och ögon låta emot mig, Dess underdånigste tjenare, konungsligen lysa". Nederst på titelbladet står: *typis et impen-*

sis Auctoris. Dock hade väl äfven den nye Konungen biträdt vid förlagskostnaden med någon äreskänk. Huru högt han sjelf skattade detta slags forskningar, — uppammad, såsom han var, vid de Vereliska Kämpasagorna liksom vid CURTIUS, — visade sig ock i hans utlåtelse till den yngre OLOF RUDBECK, när denne uppvaktade just med den tredje delen af sin faders atlantiska verk; ty han uppmanade då jemväl honom att "med all flit lägga sig på fäderneslandets Antiquiteter". En förmaning, hvilken den icke med faderns snille begåfvade sonen, tyvärr, alltför hörsamt åtlodde! — Det vanliga förespråket till de "Höglärde Männen" m. m. helsar oss föröfrigt äfven här.

Under de allrasista åren af sin lefnad tycktes RUDBECK hafva egnat sig nästan endast och allenast åt sin Atlantica. Kanske hade hans son, redan länge medarbetare i hans *Campi Elysii*, då öfvertagit hela bestyret om det verkets fullbordan. Förebådad i tredje delen på sid. 754, blef den fjerde skyndsamt färdig att läggas under pressen. Redan 1702 hade dess tryckning framskridit till sid. 210: då den, genom en plötslig olyckshändelse, dömdes att för alltid vara ett fragment. Den gräsliga vådeld, som nyssnämnda år lät det mesta af Upsala stad uppgå i lågor,

skonade ej heller RUDBECKS hus, tryckeri och de förvaringsrum, der de osålda exemplaren af Atlanticans tredje del befunno sig jemte hela upplagan af den påbörjade fjerde. Härifrån kommer, att tredje delen anträffas betydligt mera sparsamt än de båda föregående, och att fragmentet af den fjerde är en bland världens allrastörsta sällsyntheter. Knappt tio exemplar deraf blefvo' räddade; och bland dem knappast fem, som innehålla samtliga de tryckta arken. Dessa äro (så till vida) fullständiga; men äfven för de ofullständiga hafva biblioteker och samlare betalt ofantliga summor. Titelblad, dedikation, förespråk finnas lika litet i de förra, som i de seduare. Upsala universitets exemplar är ett af de fullständiga. Det afbrytes vid sid. 210, innan fjerde kapitlets slut; midt i en ny bevisning, att Geter och Göter äro samma folk, och midt i en citat från HEINSIUS. — — Huru långt författarn hade ämnat utsträcka sitt verk, är af detta fragment omöjligt att inse. Han supplerar och fortsätter här den ur-rikshistoria öfver Atland, Manhem eller Sverige, som han i tredje delen börjat. Men vid afbrottet i fjerde kapitlet har han ej hunnit längre än endast till ABRAHAMS tid, eller hunnit förtälja, hvad våra föfäder uträttade mellan åren efter världens skapelse 1600

och 2000, i patriarkerne NOACHS, SARUCHS, NAHORS och THARAHS tidsåldrar *). Det är då, i sanning, vanskligt att gissa, hvar han ämnade sätta sin gräns, eller huru många folioband till skulle komma att behövas. Troligt synes dock, att han omsider, oaktadt sjuttio-talet af sina lefnadsår, framflyttade deuna gräns ända till tiden af Kristendomens ankomst till Sverige. Ty på ett ställe i fjerde delen (sid. 153), der han säger sig ämna framdeles visa "huru många Götiska ord äro inlutna i det Latinska språket", lofvar han att det skall ske "när jag kommer, vill Gud, till Göternes seduare uttåg efter Kristi tid".

Temligen viss emellertid, att icke mången af mina läsare ämnar åt *Atlantican* egna något eget studium, torde jag göra flertalet en tjänst, om jag, i möjligaste korthet, här tecknar en närmare utsigt öfver hennes underbara innehåll; med anhöllan i

*) I sjelfva texten är det andra kapitlet här ej åtskilt från det första. Blott af rubrikerna öfverst på sidorna finner man, att, efter det första, som handlar *de consensu Sacri Codicis et Scriptorum Profanorum in rebus ultimae Antiquitatis*, handlar det andra *de rebus sub Diluvio et huic tempore proximo gestis*. Der- efter berättar det tredje *de rebus sub Sarucho et huic proximo gestis*, och det fjerde *de rebus sub Nachoro, Tharacho et Manno, atque tempore proximo gestis*. (MANNUS är den Konung MAN, efter hvilken Manheim fått namn, och om hvilken jembäl TACITUS hört talas.

förväg om ursäkt för den bristfällighet, som oundvikligt måste vidlåda detta i sitt slag första försök.

Det är, i det nästföljande, RUDBECK som talar.

Önska vi vinna någon rätt kännedom om vårt fäderneslands bebyggande och äldsta invånare, så måste vi fly till de vittnen, som i allmänhet undervisa om forntida handlingar: Sägen (muntlig berättelse, *Traditio*); Saga (skrifven berättelse, *Historia*); de Gåtor och Fabler, i hvilka dessa begge ofta framställas (*Mythologia*); och hvilka "ingalunda äro idelig lögn", såsom dock många människor, "ja ock ibland de Lärde", falskeligen mena; vidare Jordbeskrifning (*Geographia*), hvarvid vi böra framförallt efterse "de stora skäl, som uti Naturen sjelf äro såsom oombytliga, — ty intet gäller, hvad vi vilja, efter vår hjerna, uppdikta"; alltså Naturkunskap och dess vittnesbörd (*Suffragia Naturae*); derefter åldriga Byggnader och lemningar efter dessa (*Rudera*); slutligen, med gamla bokstäfver eller bilder ristade Stenar och Grafhällar (*Cippi*), samt Ättehögar (*Tumuli sepulcrales integris familiis proprii*). Ymnigast är hos oss förrådet på Sägner, äfven än i dag fortlefvande hos gemene man, och mera oförändradt bibehållna, än hos andra

folkslag *). Deremot finnes i Saga, eller skrifven Historia, ej särdeles mycket af våra fornfäder upptecknad; och i Jordbeskrifning än mindre. Naturen sjelf har dock många ting att förtälja oss; på gamla byggverk och spillror är stor tillgång, till och med större, än någorstädes; likaledes på Sten-minnesmärken; och dessa, om än kanske ej fullt så talrika som hos de Romare, utvisa i det stället en långt högre ålder. Ja: genom de undersökningar, som Konung CARL XI låtit den "lärde Herr SPARFVENFELT" anställa i Europa och Afrika längs efter Medelhafvets kuster, har blifvit utrönt, att inga egentliga motsvarigheter till våra Runstenar, Bautastenar och Segerstenar der finnas. Också gifvas visst icke i något annat land Ättehögar till så oräkneligt antal, som i vårt: "endast här omkring Upsala äro ännu öfver flera tusende behållna"; otaliga hafver jag öppnat, och i dem en myckenhet högst märkliga fornsaker anträffat. Det allraäldsta monumentet äga vi likväl i vårt Språk. Betraktadt i samband med vårt folks

*) "Jag tror knappast, att de i någon ort så bibehållas från slägte till slägte, som hos oss; äro ock mindre genom tiderna ombytta, än hos andra: ty vårt land har aldrig af främmande herrskap varit öfverväldigadt; icke heller med handel och vandel så öfverhopadt, som andra; hvarigenom de våras sägner äro minst med främmandes beblandade". Del. I, sid. 13.

urgamla Skapnad, Seder och Lagar, sprider detta öfver de fordna tiderna ett ljus, hvilket på det klaraste framter våra förfäders ojemförliga mått af ursprunglighet, obemängd egendomlighet, och vidt kringgripande inflytelser. Hvad en grundlig Språk-kunskap och Språk-jemförelse kunna lära oss om folks urförhållanden, åtskillnader och släktskaper, är oberäkneligt; och det destomer, ju mera vi hålla oss till just hvad i hvarje språk är sjelfva allmogs-tungomålet. Så t. ex. kan Svenskans nära frändskap med Persiskan bestyrkas (visserligen ej ensamt, men på det mest slående vis) genom ord af så låg art, att man väl minst ifrån dem har väntat upplysningar i så höga ämnen *). Också skönja vi, att Perserne, hvilkas monarki började, när de två liktidiga första — den Schythiska (Forn-Svenska) och den Kaldeiska (Assyriska) — hade upphört beherrska Asien, sjelfve erkänna sin härkomst från vårt Mannahem. Till ursprungligheten af vårt språk hör ock, att ursprungligheten af dess äldsta Bokstäfver, Runorna, är lika strängt bevislig.

Alldeles så litet, som utseendet nu tyckes angifva, skref man likväl ej i vår fordna Nord. Men minsta delen af dessa skrifter har kommit till oss.

Under

*) Del. III, sidd. 161, 162.

Under OLOF Skötkonung, sedan Påfven SYLVESTER II yrkat, att Runorna borde afskaffas, och Sanct SIGFRID dertill fogat sin trägna förmaning, blefvo — enligt ett riksmötes-beslut — alla rune-böcker, som kunde sammansökas, kastade på elden. SCHRODERUS upptäckte år 1637, "på ett gammalt stycke pergament", en berättelse derom; hvaraf han meddelat ett utdrag i företalet till sitt *Lexicon Latino-Scondicum*. Der säges, att "största delen af gamla historier uppbrändes då; ibland andra, JORUNDERS, GISSURS, SKULE Bergmans och ATLE hin Stores skrifter; deras qväden och sagor, deras almanackor på runstafvar, och deras på balkar inskurna lagstadgar" *). Utan tvifvel bestodo den ti-

*) Att detta verkligen händt, är väl icke troligt: ty dels vore underbart, huru minnet af en så vigtig tilldragelse kunde ha försvunnit på ett för öfrigt så spårlöst sätt; dels var Hedendomen ännu långt efter OLOF Skötkonung så mäktig i landet, att den skulle hafva störtat hvarje Konung, som försökt genomdrifva ett sådant beslut och dess verkställning; dels känner man af annat, huru litet OLOF var mannen att diktatoriskt imponera på ett allshärjarting; dels var han sjelf en den nordiska fornhäfdens och folksångens älskare, som gerna omgaf sig med isländska hofskalder — och man vet, huru trofast de alla, äfven efter sin religionsförändring, fasthängde vid hedniska ålderdomsminnen. Men berättelsen, som tvifvelsutän var uppskrifven under vår medeltid, är af det skäl högst märkvärdig, att

Sv. Akad. Handl. fr. 1796 Del. 23. 31

dens böcker af sammanhäftade bräder — helst af bok (hvaraf ock både "bok" och "bokstaf"), och dernäst af rönn (ursprungligen run-träd); ett bruk, som sedermera längst bibehöll sig hos våra skeppare, hvilka på sådana inskuro sina sjökort *). Att man till runstafvar gerna begagnade rönn, kan synas ock deraf, att våra bönder, hvilka nu icke lika allmänt som förr nyttja runstafvar till söndags-käppar, vanligtvis ersätta dem genom rönn- (eller run-) påkar. Väl räddades, utom åtskilliga dylika run-kalendrar, också en anseelig mängd run-stenar — och dymedelst flerahanda icke obetydliga underrättelser — undan de åtgärder, som vid nyss angifna tillfälle beslötos äfven mot dessa sagor i sten. Men jemväl af dem har dels tidens längd gjort många oläsliga (så t. ex. HARALD HILDETANDS af SAXO omtalta runskrift på en klippa i Blekinge), dels människors åverkan förstört andra eller undangömt dem (så t. ex. ligga hundratals runstenar i murarne eller under grunden af Sveriges äldsta kyrkor; Upsala Domkyrka

den förvarar en då hyst föreställning — och tradition — om en uråldrig inhemsk litteratur.

*) "Det jag sjelf" — tillägger RUDBECK — "lärde af Skepparen Knägubben, och aftog jag då sjöfarten mellan Upsala och Stockholm på samma sätt, som sedan i koppar stucket är".

har under sig ensam omkring trettio). De äldsta inhemska böcker vi nu äga qvar, äro de på pergament skrifna, som blifvit ända till våra dagar bevarade på Island: bland hvilka det dråpliga qvädet "Vafthrudnismal", skrifvet långt före Kristi födelse af den äldre ODEN, här i Sverige upptäcktes år 1100 och afskrefs af Isländaren SÄMUND FRODE *). Alla dessa skrifter äga oskattbart värde; men äro dock blott en ringa öfverlefva af en rik forn-litteratur. Den isländske Biskopen BRYNJOLF SVENSON, i sitt bref till STEPHANIUS 1642, intygar sjelf detta; omnämner äldre författare, hvilkas verk gått förlorade; och främst deribland en fullständigare Edda, hvaraf både SÄMUNDS och SNORRES äro blotta små sammandrag.

Och ändå förefinnas flera skriftliga källor till fornkunskap om vårt land och folk, än man i allmänhet förmodar. Hafva våra urfäder — åtminstone jemförelsevis — ej skrifvit mycket, och har af detta lilla det mesta förgåtts: så hafva deremot Greker och Romare, som sjelfve bekänna att deras förste Lärare, Hjeltar och Gudar kommit ifrån Norden, just derföre om denna vår Nord och dess invånare antecknat desto mera; och det

*) Del. III, sid. 129. Af ordställningen i den latinska texten synes, att det var PERINGSKÖLD, som ur sin "Ättebok" hade härom underrättat sin mästare.

högtberömliga, som i deras vittnesbörd om våra fäder innehålles, bör kunna desto snarare tros, då det icke af dessa är skrifvet till egen berömmelse. Jemföra vi alltså, under sorgfällig ransakning, det sålunda erhållna med våra inhemska urkunder, Eddorna, Sagorna, Skaldeqväden, jemte SAXO och ADAM från Bremen: då komma vi sanneligen ännu till en så vidsträckt och nöjaktig kunskap om vår äldsta forntid, att ingen, som ej sjelf har verkställt samma ransakning, någonsin kunnat sig det föreställa.

Astronomiskt och kalendariskt låter sig bevisas, att den tidpunkt, vid hvilken Sveriges invånare hafva begynt sin årsräkning, inträffar på ungefär år 1700—1800 efter verdens skapelse. Geologiskt låter sig detsamma bevisas af våra ättebackar: när man efter beräkning af den tidrymd, som all svartmylla kräfver till sin daning, tager i betraktande den höjd eller tjocklek, som svartmyllan på de äldsta af dessa ättebackar uppnått; ty jemväl då kommer man, vid frågan om Sveriges första bebyggande, till samma ungefärliga årtal; eller att Sverige åtminstone innan år 1900 redan varit af våra urfäder bebodt *). Med allt detta samman-

*) Med anledning af iakttagelserna på svartmyllan få vi ock i förbigående veta, att man redan på 1670-talet plögade i Upsala rödfärga husen.

stämmer på yppersta vis den historiska, geografiska, mytologiska bevisning, som står att hämta, å ena sidan hos de gamla Greker, Romare och Egyptier, å andra sidan i de gamla Skandinavernes egna skriftliga qvarlåtenskap, samt i ömsesidigheten af deras bekräftelser, ytterligare bestyrkt af de i Bibeln förvarade underrättelserna om jordens första tidsålder. Och emedan denna var i allmänhet en Gåto-tid (*tempus Mythologicum*), så bör af sig sjelft vara klart; att dess innehåll aldrig af den historiska forskningen utletas, om ej den mytologiska anlitas till hjälp. Ty dessa äldsta Gåtor och Dikter skilja sig från andra deri, att, då i de andra allt är uppdiktadt, och således äfven sjelfva ämnet, är deremot i de förra ämnet alltid ett sant, eller något som innebär en ren sanning. För dessa samtligen ligga sanna personer, händelser, ting till grund; och först och främst förgudade Konungar, eller konungslige Hjeltar och Samhälls-fäder betraktade såsom Gudar. Hittar man på rätta uttydningen, så framstiga ur förblommeringens omböljen de första Konungarnes bedrifter; och då kan äfven inses, hvarför vissa Naturens makter och verkningar blifvit med dem bragta i samband, ja, huru dessa ändtligen sjelfva kommit att dyrkas såsom gudomliga väsenden.

Det Skytiska eller Götiska väldet, i allmänhet betraktadt, tog — såsom ock *Chronicon Alexandrinum* bestyrker — sin begynnelse vid NOACHS tid; och dess första epok sträcker sig från Syndaflodens upphörande intill den förbistring, som följde på Babyloniska tornbyggnaden. Men genast derefter fullbordade våra fornfäder det uttåg, som, i någon mån, redan dessförinnan varit börjadt: de tågade upp till vår Nord, och nedsatte sig i Sverige, omkring hundrade (eller halftannat hundrade) år efter Syndafloden. Tåget gick öfver Svarta Hafvet och Meotis, uppföre de strömmar och vattendrag med mellanliggande sjöar och kortare landsträckor (Tanais, Volga, Volchova, Ladoga o. s. v.), genom hvilka de omsider kommo in i Östersjön; bosättande sig, till en början, längs efter dess nordliga och nordvestliga kuster *).

*) Denna urgamla, sedermera ömsesidiga kommunikationsväg mellan våra urfäder och deras asiatiska utgångsland, finner RUDBECK angifven hos flera forntida författare: ifrån ORPHEUS ned till ANTONIUS DIOGENES, af hvars tjugufyra böcker om Thule PHOTII *Bibliotheca* förvarar ett utdrag. Bland annat berättar denne DIOGENES om några män från Fenicien, som hade besökt Thule, och på hvilkas grafvård i Tyrus, när staden eröfrades af ALEXANDER, lästes, inskuret i cypress-taflor, allt hvad dem under resan händt och hvad de i Thule förnummit. En af dem hade hos Helsingarne haft en sierska MÄRTA (*Myrto*) till lärmästarinna; för en annan hade man visat Sjörånernas (Sirenernas) graf m. m.

Mågen torde undra, huru en slik långväga flyttning, ifrån Sinears-trakterna upp till dessa jordens nordligaste bygder och obygd, kunde falla dem in. Men det låg dem helt nära, då skräckminnet af den stora öfversvämningen ännu var så nytt, och då dess ödande verkningar förorsakat en länge fortfarande brist på djur och vvillebråd, att uppsöka boningsorter, på samma gång de möjligast högländta, de möjligast fiskrika, och de för flyttfåglar möjligast lockande. Sådana funno de här; samt öfverhufvud ett herrligt klimat*), oaktadt vintrarnes längd, högst gynnande för helsa, styrka, fruktsamhet, och der ljuset har en underbar sommarmakt, hvarom sjelfva snönätternas glans påminner. Så var naturen här enkom afpassad för ett folk, som till större delen bestod af jägare, skyttar och fiskare. Dervid får man ej glömma den äfventyrs-lust, som tillhörde deras egeuskap att vara företrädesvis ett krigarfolk. De utgjorde blomman af JAPHETS stam; och denna var alltifrån sin början en hjeltestam. "Af SEM upprann det andliga riket och ståndet i verlden, af JAPHET det världsliga, och af CHAM det trälaktiga" (träl-

*) "När vintern är här, är han klar, sund, nyttig och frisk; är här ock sommar, är han natt och dag så ljuslig, att ingen ort söder till kan med honom jämföras". Del. I, sid. 85.

folkens). JAPHETS SON MAGOG var deras konungslige höfding ATLE, hvilken ock af t. ex. HESIODUS omtalas såsom *Atlas Japeti filius*. Han herrskade öfver sina bröder och dem i kraft af sin förstfödslo-rätt: deraf blef Atle en furstlig äre-titel, som utmärker den till höghet och makt förstfödde. Af Atle-släkten — Atlingar — äro benämningarne Adel och Ädlingar ännu kvar.

Att "JAPHETS Barn" hade flyttat upp åt "Hedningarnes Öar": att dessa voro belägna i nordlig riktning; ätt "MAGOGS land" utgjordes af världens "ändar norr ut": derom udderrättas vi, först af MOSES (B. I. Kap. 10), och sedan HESEKIEL (Kap. 38, 39). Med "öarne" förstås England, Irland, Danmark, Sverige, Finland. "Ändarne norr ut", och "nordan efter", säger HESEKIEL, voro GOGS "rum" eller rike: han herrskade i MAGOGS land (Sverige) och var tillika en "furste öfver herrarne i Mesek (Finland) och Tubal" (Ryssland). Namnet Gog är vårt forn-nordiska Gogur, Gaukur, Gyger, egentligen en jätte-hjelte; och således ett vid den förste Nordkonungen (MAGOG = ATLE) ursprungligen fästadt ärenamn, betecknande att han var herrskare öfver ett folk af jättelik kroppsväxt och mannastyrka. Deraf ock de för storlek och manhaftighet prisade *Caucones*, som omtalas af HESIODUS och TACITUS; desamme, som af JORDANES

kallas *Gogeni*: Gogs — eller GAUK Jättes — af-föda. Vid profetens beskrifning på hans folk (Kap. 39, vers. 3), som bär i venstra handen bågen och i högra pilen, igenkännas genast våra Skyter eller fornsvenska Skyttar; vill man se, huru deras afkomlingar än i dag bära bågen och kolfven, så behöfver man blott resa upp till Dalarne och Helsingland. Ännu finnas i Sverige många benämningar qvar efter MAGOG: t. ex. Magogsby, i Bro socken af Westmanland; Magogsås, i Orsa socken af Dalarne; Magogstorp i Avesta socken; Magogstad i Sätters o. s. v. Likaså efter Gog: t. ex. Goghammar och Gogberga i Upland, Goglunda i Södermanland, Gogenäs i Nerike m. fl. Äfven efter MESEK, som var Finnarnes stamfader, heta orter i Finland än i dag. Efter namnet af TUBAL, hvars ätt bebyggde Ryssland och Venden intill Svarta och Kaspiska hafven, återstår blott staden Tubol eller Tobol (Tobolski). — För öfrigt dröjde icke särdeles länge, innan våra urfäder ådagalade sig vara det folk, på hvilket NOACHS förutsägelse hade syftat, då han förkunnade, att "JAPHET skulle bo i SEMS hyddor och CANAAN vara hans träl". Ty så långt kring jorden sträckte sig deras tidigt verldseröf-rande (men tillika verlds-upplysande) utflyttningar; efter hvilka den ryktbara hitvandring, som i

ALEXANDER den Stores tid företogs och anfördes af den yngre (eller Ynglinga-Sagaus) ODEN, var en återflyttning.

Grekiska och Romerska författare hafva beskrifvit det uräldsta Sverige under åtskilliga namn, med flera eller färre, med mer eller mindre tydliga kännetecken. Ingen har dock gjort det med större fullständighet och igenkännlighet, än PLATO i de skildringar af ön eller (egentligen) halfön Atlantis, hvilka finnas dels i hans "Timæus", dels i hans till oss blott såsom fragment komna "Kritias". I båda — och i den sistnämnda särdeles utförligt, med angifvande af en mängd högst speciella omständigheter — afmålar han detta ö-land såsom ett stort, fordom i oceanen utanför Herculés' stoder beläget, och dess invånare, Atlantiderne, såsom ett vist och mäktigt folk, lyckligt genom sina naturförhållanden och samhälls-inrättningar, samt enkom gynnadt af NEPTUNUS, som der hade till öfverkonung insatt sin förstfödde son ATLAS, efter hvilken riket benämndes, och till fylkeskonungar hans nio bröder; i både fredliga och krigiska dygder länge beherrskande större delen af jorden, hade det dock omsider af fallit till orättrådighet och girighet; hvarefter Gudarne låtit det herrliga landet gå förloradt genom

en dränkaude öfversvämning *). Timæus antyder, att berättelsen erhållits från Egyptens prester. Troligen lågo till grund Feniciska eller Kartagiska skeppar-sägner om en utanför Medelhafvet befintlig ö-verld i den ocean, dit eljest ingen vågade sig. Orimligt hafva somlige antagit, att hos PLATO hela detta Atlantis är blott en fiktion, med hvilken han velat sinnbildligt tillkännagifva, huru en väl inrättad stat bör vara beskaffad. Att han berättat en sann historia (*ἀληθινός λόγος*), och icke en gåto-fabel (*μύθος*), försäkrar han sjelf i "Timæus" uttryckligen. Den omständlighet, hvarmed han beskriver landet, hufvudstaden, dess punktligt i stadier utsatta afstånd från de nordliga och sydliga landsändarne, dess närmast omgifvande, af strömmar vattnade, väna och frukt samma slätt, dess tempel, konungaboning och kungliga rännarbana (hippodrom), äfvensom der efter landets seder, lagar, offer, stats-författning, och så vidare, vore i sednare fallet alldeles för minutiös, och mestadels omöjlig att symboliskt uttyda. Ty om än t. ex. någon andemening kunde ligga deri, att landet, i allmänhet rikt på ädla malmer, var det i synnerhet på koppar: så är

*) Denna undergång berättas af Timæus; Kritias afbrytes, då Zevs har sammankallat Gudarne för att meddela dem sitt beslut derom.

dock rentaf obegripligt, hvad slags samhälls-förträfflighet skulle betecknas dermed, att hufvudstaden låg tretusen stadier från den ena landsändan, der halfön sammanhänger med fastlandet, och tvåtusen stadier från den andra; eller att den höjd, som bar kungshuset, var belägen femtio stadier från hafvet; eller att bjelkar och ved flottades till staden på blott tvenne år; eller att invånarne förde örlig mot Grekerne m. m. Ej heller motsvaras beskrifningen på Atlantis af Amerika; lika litet, som af Canarie-öarne eller af någon annan utanom Gibraltars-sundet belägen ö-grupp. Ett af hufvudskälen, hvarför ej Amerika här bör påtänkas, är den kända ömkligheten af dess infödda menskostammar och dess fullkomliga saknad af spår efter något forntida kulturfolk. Ju närmare allting öfverväges och pröfvas, desto klarare framlyser, att med Atlantis intet annat land kan menas, än vår Skandiska halfö, samt enkannerligen Sverige; och att sundet mellan "Herculis stabbar" är Öresund. Den sednare hälften af denna sats kan bestyrkas genom aderton kännetecken; den förra, genom öfver hundra *). Äfven om

*) Uppställningen af dessa bevis är — ehvad man ock eljest må säga — lika glänsande, som öfverraskande. Allt, hvad genom den ymnigaste beläsenhet, skarp-sinnighet och fyndighet kan göras, är der gjordt, att

DIODORUS SICULUS ej hade uttryckligen sagt, att Grekerne tänkte sig Atlantis ligga från dem i vester och norr, skulle vi af den platonska skildringen inse både detta nordvestliga läge, och att de geografiska och geometriska igenkännings-tecknen, liksom sedermera de öfriga, utmärka Sverige såsom den enda bland Europas öar och halföar, på hvilken de passa. Så visar det sig t. ex. obestriddigt, att hufvudstadens afstånd, å ena sidan från Torner Norrbotten lyktar, å andra sidan från Skånes yttersta kust, är hos PLATO med strängast riktighet utmätt; och öfverhufvud att denna stad, der, efter NEPTUNI (NIKUDERS, NECKENS, Sjö-ODENS) förstfödde son, sedermera dennes förstfödde — led

ställa saken åtminstone på sannolikhetens gräns. Riktig är anmärkningen mot den mening, att det platonska Atlantis skulle vara en sinnbildlig fiktion. Hvad åter Amerika beträffar: så upplefde RUDBECK icke de först nyligen i dess öcknar och skogar gjorda upptäckter, som hänvisa på ett längesedan försvunnit kulturfolk af stor makt och konstrikhet, hvars kommunikation med Egypten, Fenicien, Kartago tyckes uppenbar. Besynnerligt är likväl, att han, som på ett ställe i sitt verk (Del. III, sid. 335) ihågkommer den åt PRZARRO bestämda ofantliga lösen af gull, hvarmed Peruanerne ville rädda sin olycklige siste Inka, ändå vid Amerikas bedömande rentaf bortglömde de riken i Mexiko och Peru, hvilka (ehuru visserligen långt yngre) åtminstone intyga, att icke Amerika varit i alla tider bebodt endast af vildar och uslingar.

efter led — bodde såsom de nio beslätgade fylkeskonungarnes öfverkonung, är vårt i sjelfva Tiundalandet och i midten af den fagraste slätt befinthga Gamla Upsala. Och hvilka äro de tio Neptuni-sönerne? Inga andra, än de oss redan ur inhemska urkunder välbekanta sönerne af den äldste ATTIN eller ODEN; fastän här förklädde bakom namn, af hvilka PLATO har meddelat de flesta blott i grekisk öfversättning *). Lika afgjordt uppdagas genom hvarje sorgfälligt jemförande af PLATOS text med hvad ännu kan skådas på sjelfva stället, att ur murarne af Gamla Upsala kyrka framskymtar återstoden af just det tempel, hvarom PLATO talar; "det äldsta som i verlden är bygd och ännu behållet, dock från SAULO blifvet PAULUS". Det var ursprungligen, säger PLATO, bygd i barbarisk art; men sedan öfverdraget

*) De äro, enligt RUDBECKS tydning, följande: ATLE (d. ä. den förstfödde — *Atlas* — Eddans Thor); GAUTER eller GAUTE (*Gadirus*); BALDER (*Ampheres*, d. ä. Ringhorns-ägaren); NIORDER (*Eudämon*, d. ä. Lycko-bringaren); HÖDER (*Mneseus*, d. ä. den Minnesvärde); VALE (*Autochthon*, den af Jorden framfödde); VIDAR (*Ela-sippus*, d. ä. Häst-ägaren — tuktaren af häornas eller trollens hästar); ULLER (*Mestor*, d. ä. Mästaren i skytt och skidkonst); HEIMDAL (*Azaes*, d. ä. den hvite Asen); BRAGUR eller BRAGE (*Diaprepes*, d. ä. den Ypperlige, Förnämlige, den för vishet, värtalighet och skaldskap högtaktade).

med silfver och gull. Undersöka vi dessa lemningar noga, så skönjes tydligt, att det uppfördes, i den konstlösa tiden näst efter Syndaflo den, af gråstenar utan murbruk, eller ock sammanbundna blott af lera och sand; och tillika, att man i en sednare tid, när en större prakt äskades och konstfärdigheten framskridit, men vördnaden för gudaboningens höga ålder ej tillät nedrifva och ombygga den, valde den utväg, att bekläda det gamla murverket med bräder, och bräderna med plåtar af gull och silfver *). Att så både PLATOS och ADAMI BREMENSIS beskrifningar böra förstås (äfven SCHEFFERUS har så uttolkat den sednare), intyga ock flerfaldiga nyligen gjorda undersökningar **).

*) En dylik gull- och sölf-beklädnad är, i sig sjelf, icke otrolig. Man får ej förgäta, hvilken ofantlig massa af gull och silfver inbragtes i landet genom de ständiga sjöröfverierna och andra härnadståg.

**) Såsom 1674, då "vördige Herr ERIK PISCATORIUS" visade för RUDBECK "den gamla kungliga Rännarbanan, med mera, som der vid Kyrkan var att akta"; och 1677, då dels på våren hans svärfader Borgmästaren LOHRMAN begaf sig dit med några medhjelpare att söka efter ålderdoms-qvarlefvor, dels på sommaren och hösten (den 20 Augusti och den 6 September) RUDBECK sjelf med en hop arbetskarlar och ett sällskap lärde män; bland hvilka Professorerne CELSIUS och NORCOPENSIS, Bibliotekarien (sedermera Professorn) WALLERIUS, Antiquit. Studiosus TÖRNEVALL, med flera. (Den sistnämde ditskickades den 13 Oktober s. å., att

Man har vid dem, dels utanpå murarna mellan gråstenen under den kalk, som efter templets brand påslogs vid dess omskapning till kyrka, dels i jorden der närmast omkring, funnit än stora kol genomstungna med förgyllda och försilfrade spikar, än silfverklimpar bland käftar, tänder, fötter af dels brända, dels obrända hästar, svin, oxar och hundar, än sammanlöpningar af kol, murbruks-stycken, slagg med gull och silfver, — ömsom kopparblandadt, ömsom "så klart och fint (äfven efter anställda kemiska prof), att intet af det nu brukas går upp deremot". Af stadens inre murar är nu ingenting kvar, och af Kungsgården blotta namnet. Om den sednare har dock en gammal borgare PEHR ÖSTENSON, som är född i Gamla Upsala och nu hundraårig, berättat mig, att han af sin fader hört, och äfven sjelf minnes, huru sten till byggnaden af Nya

Upsala

anställa åtskilliga afmätningar). Om detta allt berättar han i första delen. I den andra tillägges, att han "för några år sedan, uti många Baroners, Professorers och andre gode mäns sällskap, låtit uppgräfvå två altaren, som funnos under jorden i Gamla Upsala vid hedna-templet, det enå på norra, det andra på södra sidan; och att der invid altarfoten lågo två af kopparblandadt silfver gjorda krok- eller krokknifvar af det slag, hvarmed Gudamodrens prester plögade snöpa sig".

Upsala Slott plögade föras ifrån Kungsgårdens då ännu synliga grundmurar och källarhvalf, som till stor del bestodo af tälgsten; detsamma säga han, och andra gubbar, vara skedt tillförne, när Domkyrkan byggdes; till hvars grund man, bland annat, tog de skönaste run- och bautastenar, som i och omkring Gamla Upsala funnos, och af hvilka en mängd stod i ringar kring dess ättehögar uppställd. Läget af Rännarbauan, hvars storlek äfven befinnes noga motsvara den hos PLATO angifna, har blifvit mig visadt — jemte mycket annat till ortens fornkunskap hörande — af tre (nära) hundraåriga män: Upsala Slotts-befallningsman ENGELBRECHT SVENSON, "som under sju Konungar har lefvat och under flera af dem tjent", min svärmoders fader Borgaren GÖSTAF LARSSON, och salige Ärkebiskopen LENÆUS; de båda förra, nittioåtta år gamla; den tredje, som var född i Lena socken ej långt från Upsala, nittiosex. Konungarne JOHAN och CARL inrättade en ny rännarbana vid det nya slottet; men "Konung CARL brukade ringrännande, några gånger, ännu på den gamla". Ja, sällan har någon ort blifvit topografiskt noggrannare utmärkt, än af PLATO denna uråldriga Guda- och Konunga-bostad: med dess tempel, dess kungsgård, dess slättbygd vattnad af sjö och fem åar

(Tensta-ån, Skyta-ån, Samna-ån, Jumkils-ån, Svartbäcken*), Fyris-ån, bland hvilka två ännu — alldeles såsom PLATO berättar — tjena att till staden framföra ved och timmer); dess tre hamnar Fyrishamn**), Ultuna-hamn, Kungs-hamn; dess heliga lund och källor (Urdals- eller Urdar-brunnen, Minnurs- eller Mimers-brunnen, och Blota-brunnen) med sina vattenledningar och broar, hvilkas lemningar syuas "när allt vattnet utsläppes genom slussen vid Nya Upsala"***); hvarvid ej heller få glömmas dessa dess yttre murar, som än i dag af allmogen kallas "Gamla Upsala murar och portar", de genom socknarna Danmark, Funbo, Rasbo, Lena, Ärentuna, Skuttunge, Bälinge, Jumkil, Vänge och Läby strykande bergshöjder, hvilka mur-liket kringvärna trakten och

*) Som nämligen fordom sjelf var en å.

***) Vid Fyrisholmen; sedan kallad "Studentholmen", emedan Ärkebiskopen JACOB ULFSON der — enligt MESSERII vittnesbörd i *Sveopentaprotopolis* — "uppförde Akademiens byggnad ganska herrligen, med starka murar, vindbro och portar; på det rummet, hos qvarnen, der Konungens sågeqvarn nu står".

****) För Konung CARL XI, då han den 19 Juni 1696 gjorde ett antiqvariskt besök vid Gamla Upsala och den invid Olfva qvarn befintliga "Olfva blots-källan", visades äfven lemningarne efter åtta sådana platoniska broar. (Stället, säger RUDBECK, har sitt namn af Olf, Sjöhöfding: här Sjöguden Nikuder eller Necken).

öppnas af bergpasset vid gamla vägen mellan Upsala och Ultuna.

Detta resultat af oförtrutna undersökningar och samlade underrättelser, af egna resor och af de äldsta chartors *) beskådande, finnes ock i allt, hvad landets borgerliga, sedliga och religiösa författning beträffar, på förvånande vis bestyrkt af idel öfverensstämmelser mellan PLATOS teckning och den fornbild af vårt fädernesland, som är oss tillgänglig ur inhemska sägner och skrifter. Tro- ligen var SOLONS umgänge med den vise Skyth- fursten ANACHAR (*Anacharsis*) första källan till slik närmare kunskap om det äldsta Manhems skick, i fred och krig; alltifrån landets indelning i fylken och hundari (med bestämd utsättning af hvarjes andel i den gemensamma ledungs-utrust- ningen), alltifrån lagarna, tingen och offren, in- till plägseder, hvilkas rena svenskhet väl äfven den tveksammaste ej kan undgå att erkänna. Så-

*) Bland hvilka främst återopas en, hvarpå HADORPH gifvit honom anvisning. Den var funnen bland papperen efter en Math. Professor MART. STENIUS, som hade uttagit den ur Konungens Arkiv, "när honom blef pålagdt af glorvyrdigste K. GUSTAVO MAGNO att göra landtaflor öfver hela riket". Den utvisade, huru Upsala-trakten och Gamla Upsala tempel sågo ut vid den tid, då den nuvarande kyrkan nyss hade blifvit tillbyggd.

dan är t. ex. den, att Atle-männen, när de gingo till tings, voro alltid klädde i blått — ännu de svenska drägternas nationalfärg; äfvenså den, att vid furstliga bröllopp ledsagades brudparen med offentlig högtidlighet till sängs i en öppen sal (hos PLATO sjelfva templets); en sed, som möter oss redan i HERRÖDS Saga, men fullständigare och med christlig helgelse hos OLAUS MAGNUS, samt ännu i min ungdom (eller för ungefär trettio år sedan) var allmänt bruklig*). — Atlantidernes krigiska konungar och eröfrings-uttåg omnämner PLATO (med undantag af deras kamp mot Athenarnes förfäder) blott i allmänhet. Men det är af mycken vigt, att han åtminstone antyder dem. Ty dessa här-färder, om hvilka fullständigare kännedom vinnes ur andra källor, hafva tillvägabragt nya bevis, att Atland är Sveriges halfö: genom de Myther ("de Gåtor och förblommerande Liknelser"), som med-följde dess äldsta gudalika konungar till Grekland, Asien, Egypten, Libyen, och der småningom erhöillo omgestaltningar, i hvilka ännu genomskina de tydligaste motsvarigheter till de i våra Eddor, Sagor och Sägner förvarade originalerna. Utan lång eftertänkning, kunna sjuttiofem sådana anfö-ras**); och, vid något närmare besinning, många

*) Se, om denna bröllops-sed, Del. I, sidd. 253, 254.

**) Del. II, kap. 3.

flera. — För öfrigt må ingen undra, att PLATO i ett och annat har dels missförstått, dels dunkelt förstått, hvad han förnummit. Undransvärdare är förvisso, att han dock i det mesta har sett och talat klart, och i det andra kommit sanningen så nära, att den med lätthet kan urskönjas. Kort sagdt: "allt inträffar så, som PLATO har beskrifvit det, just på ett hår med dess lägenheter än i dag uti Sverige. Ja! vore än halften af hans kännetecken borta, så vore dock allt det andra nog kraftigt att visa Atlants ö vara Sverige. Jag önskar, att någon kunde taga halften af de tecknen och visa dem finnas annorstädes; det skulle mig kärt vara. Jag hafver sannerligen ingen stund eller bok spart, att dem igensöka. Den, som tänker att jag detta gör allenast *) för mitt fäderneslands heder, sannerlig, om han än aldrig förr farit vill ifrån sin barndom, så försäkrar jag honom på min ära och redlighet, att han då först farer vill. Ty jag skattar den intet värd vara att nämnas ibland menniskor, mycket mindre bland sökare af förstånd och visdom, som bär större kärlek till sitt fädernesland, än till sanningen" **).

*) Ordet "allenast" finnes ej i Svenska texten; men i den Latinska.

***) Del. II, sid. 125.

- Bland alla de af PLATO anförda omständigheterna gifvas blott tre, som i hast tyckas motsäga identiteten af Atlantis och Sverige. Dessa äro: att landet frambragte vin; att der funnos elefanter; och att det omsider dränktes genom en öfversvämning, hvarefter gyttna och bankar gjorde hafsvägen dit ofarbar. Men grekiska och romerska författare gifva stundom namnet "vin" äfven åt öl och mjöd (så t. ex. talar ATHENÆUS om "korn-vin"); och dessutom bör man veta, att i Sveriges norra landskaper växa vid fjällen vildt (och i stor ymnighet) vinbär; af hvilka — liksom man först nyligen åter i några förnäma hus har begynt — våra fornfäder beredde ett vin, lika ljufligt som starkt *). Med elefanterne åter menas våra elgar **), som

*) Den förra förklaringen möter oss i första delen; redan i andra delens företal börjar han dock tänka på vinbär; och i tredje delen, sedan hans son gjort sin Lapplands-resa, framställes denna sednare förklaring i följd af sonens berättelser. Enligt dessa, äro de vilda norrlands-vinbären också "mycket större, än de vi här nedre i våra trädgårdar med flit plantera". I "våra historier och kungs-sagorna läses", att man af dessa bär "gjorde sig vin att dricka", när krigshärlar drogo öfver fjällen mellan Sverige och Norrige.

***) I första delen vill han bevisa, att med "elefanter" menades ulfvar. Men GUSTAF ADOLF DE LA GARDIE hade i en skrifvelse frågat, om ej troligare vore, att PLATOS sagesmän hade menat elgar. RUDBECK mottog med liflig tack denna tydning, och anbragte den i företalet till andra delen genast.

genom långväga sägner blifvit sålunda ombildade. Och med den stora öfversvämningen betecknas endast den stora förhärjande krigsflod, som, då den vid de Atländska kämparnes första eröfringståg utflödade kring verlden, gjorde (till en början) sjelfva deras hemland nästan tomt och öde, samt för långliga tider spärrade det dessutom ofta isfyllda farvattnet dit med ströfvande vikingsfartyg. Derföre se vi ock, att hos flera efter PLATO lefvande författare (t. ex. DIODORUS SICULUS) omtalas Atlantis såsom ännu tillvarande.

Atlandet (eller Atle-landet) är ett namn, hvarom ännu många orter i Sverige påminna; så i Jemtland, Atlefjäll, Atlesjö, Atlestad, Atle-hatt; så i Upland Atlanda härad (nu af hvardags-talspråket förvrängdt till Olanda, liksom Atleby — såsom det på 1400-talet kallas i permebref — till Alby). — Förekommande hos många grekiska och romerska skribenter, utbytes det af dem stundom ock mot Ogygia; der (enligt HOMERUS) "Atles dotter" bodde. Detta namn är Ogyrs-ey eller Ogs-ö: det utmärker en ö, som enkom tillhörde Ogg, d. v. s. den öfver hafvet rådande (Nikuder, Necken). Hos ORPHEUS, DIODORUS SICULUS, PLUTARCHUS, POMPONIVS MELA, SOLINUS m. fl. finnas både landet och folket beskrifna. Både ORPHEUS och HOMERUS voro af Götisk — eller Sky-

thisk — härkomst; den sednare till och med omedelbart en sonsons sonson af HABALDUR (den Höge Baldur, *Apollo Hyperboreus*), och således en furstlig ädling af ATLES släkt; en börd, hvarom ock redan hans namn (Hörparen, Harparen) erinrar. Den äldsta skalde-kunskapen om forn-nordisk vishet och vårt första Manhems mysterier är kommen från Sierskan VOLUSPA *), som lefde vid pass år 2260 efter verdens skapelse; tvåhundra år efter henne lefde den BALDER, som blef frejdad såsom Hyperboreernes Apollo; lika långt efter honom hans ättling ORPHEUS; omkring fyrahundra år efter denne, HOMERUS och HESIODUS, hvilka bägge "voro af hans afkomma". Man ser häraf, huru kedjan af traditioner fortgick, och huru äfven till de båda sistnämde forn-nordiska sägner kunde fortplanta sig. Särdeles tillförlitlig är ORPHEUS: emedan han sjelf hade besökt Skandinavien tvenne gånger, ja, kommit ända upp till slutet af Bottniska viken; den sednare gången i sällskap med Argonauterne, som nödvändigt ville hafva honom med sig, alldenstund han redan var bekant med dessa för dem okända trakter. Sina resor hit upp gjorde han kort före ULYSSES' hit-

*) Detta ord (som numera läses Völu-Spá och betyder Valas Spá- eller Siare-qväde) var för RUDBECK namnet på sjelfva Sierskan.

komst, i den tidsålder, då Israel regerades af Domare; ungefär 2600 år efter verdens skapelse, eller 3000 år före RUDBECKS tid. Tågande på floderna, träsken, sjöarna och genom skogarna mellan Tanais och Östersjön, bärande sitt båt-skepp öfver land från det ena vattnet till det andra *), hunno de omsider upp till Kimmi (Kimi, Kewi); hvarifrån de begåfvo sig till hafs, till Agronden (*Acheron*, Malströmmen), och derifrån, längs efter Europas vestkuster, nedåt Medelhafvet och till sin hembygd. "ORPHEUS hafver bekänt sig mången fördold visdom och kunskap här i Sverige bekommit". — Märkvärdigt är, hvad de Gamle berätta om vårt högnuordliga lands sunda luft och dess invånares långa lifstid ("desse rättfärdigaste af menniskor", säger POMPONIVS, "lefva både längre och lyckligare

*) RUDBECK andrager härvid dels ORPHEI egen beskrifning öfver denna färd, dels DIODORI. I Del. I. sidd 665—672 äro alla vattnen och skogarna angifna, och afstånden emellan dem utmätta. Sidd. 671—672 berättas, huru RUDBECK, för att uträkna huru lång tid Argonauterne behöft att sålunda färdas ifrån Mäotiska träsket upp till Östersjön, och huru stort deras skepp *Argo* varit för att inom vissa dygn kunna öfver en viss landsträcka bäras eller släpas af ett visst antal män, lät på 2,400 fots afstånd från sjön bygga trenne jakter, hvardera femtio fot lång; och den ena nedbäras till sjön af åttio karlar, den andra öfver smorda lunor ditsläpas af femtio, och den tredje framföras öfver rullar, också af femtio.

än alla andra”), deras spådoms- och drömsiar-anda, deras djupa astronomiska insigter; alltsammans egenskaper, som ännu bland deras ättlingar alls icke äro sällsynta. Hvad FESTUS omförmåler, att de i allmänhet lefde intill hundra år, fortfar hos oss att vara till och med vanligt. Enligt uppgifter ur kyrkoböckerna i Vesterås stift, gående från 1600 till 1673 och meddelade af ”min Bröder D. NICOLAO RUDBECKIO” *), funnos der ”allenast inom tolf socknar” tvåhundra-trettio-två (”endels ännu lefvande”) personer, som blifvit öfver nittio och intill hundra år gamla; ”förutan ISRAEL i Hofvesta, som var hundrafyrtiosex år, och THOR ULFSON, som var tvåhundra-sextio, och livars barn uti sjette, sjunde och åttonde leden lefde tillika med honom. Tuna socken allena hade sjuttiofyra sådana högåldriga. Ifrån samma socknar äro öfver åttahundra-sextio antecknade, som alla äro emellan sjuttio och nittio år gamla. Och således hålles intet här (såsom utomlands) för något underverk, att till hundra år komma” **). Spådoms-

*) Biskop i Vesterås.

***) RUDBECK påminner här om de tre gubbarne ”den berömlige Ärkebiskopen LENEUS, Slottsbefallningsmannen ENGELBRECHT SVENSON och min Svärmors fader Borgaren GÖSTAF LARSSON, hvilken året förrän han dog var af den styrkan, att han gick från Upsala till Falun, som är sexton svenska mil”.

och syn-andan bibehåller sig likaså; och ej blott hos våra "kloka gubbar och gummor", våra häxor, våra Lappar. Äfven den fordna astronomiska kunskapen har ej utdött: den fortlefver på ett sätt, som ingenstädes har sin like, i våra bönders vetenskap att inskära kalendrar på runstafvar, hvilkas uttydning de från led till led troget bevara. Det är just detta land, som af forntida författare plägar med så mycket beröm omtalas under namnet *Insula Hyperboreorum*: de Yfverbornes ö. Egentligen är "Yfverboren" detsamma som Högbornen. Det betecknar i första rummet den, som omedelbarligen tillhör BORES (eller ATLES) ätt, och dernäst enhvar, som tillhör det med denna ätt beslägtade och af henne beherrskade folket; i sjelfva verket detsamma, som Upp-Svear. I en ännu på en runsten qvarbefintlig skrifvelse från Esterne till Svea-konungen ERIK Segersäll, kalla de honom "Yfverborne Konung". Märkas bör, att titeln lyder "Atle- och Yfverborne Konung" på ett gammalt pergament, der samma skrifvelse blifvit hittad.

Uppenbart är öfverhufvud, att de flerfaldiga benämningar, under hvilka vårt fädernesland förekommer hos de gamle Greker och Romare, samtligen betyda Konungarnes, Hjeltarnes, Gudarnes, de Lycksaliges, Ädlingarnes, de Ypperstes ö. Sådana äro t. ex. *Basilis*, *Balthia*, *Bannomanna*, *Ose-*

rieta, Vergion, Insulu Deorum, Beatorum, Atlanticorum m. fl. Anledningen låg i våra urfäders höga frejd, och att i de första tiderna var ATLES afkomma det ädlings-folk, hvars konungar icke blott voro Nordens öfverkonungar, utan tillika hade underlagt sig Europa intill Etrurien, äfvensom Asien intill Egypten. *Basilis* är tydligen Basse-ey, d. v. s. Kungs-ön: ty Basse, Bjesse, Buss o. s. v. betyda ursprungligen Gud, Konung, Kämpe (så t. ex. "vild-basse", drott ibland odjur; af basa, som är aga, tukta, regera). *Balthia* är lika ögonskenligt Baldurs-ö, den Båldes ö. *Bannomanna* hos PLINIUS är påtagligt en transposition af *Mannobanna*, d. ä. Manna-bana, Man-rymd, Manland, Manhem. *Osericta* är Äsir-Reks-ey, d. v. s. Asa- (eller Guda-) Hjeltarnes ö; i *Elixoia* eller *Helixoia* igenkänna vi Heligs-öja, de Heliges, de Lycksaliges ö; i *Vergion* deremot Varge-ön, Varegs-ön, d. ä. Sjörofvar-ön, Vikings-ön. *Gallia* är Kalland, Kalle-land, hvarifrån Kallarne — d. v. s. karlarne *par excellence*, Manhems-kämparne — först utvandrade. Likaså är *Chersonesus Cimbrica* Kimbernäs, d. v. s. Kämparuäs. Detta bör nämligen sökas, icke i Jutland, utan i det nordligast vid Östersjön belägna Kimmi-landet, Kimmernes land; såsom ur de af ORPHEUS och HOMERUS gifna beskrifningarna omötsägligt skönjes.

Det "cimmeriska mörkret" är mörkret hos Kimmerne eller Kim-boarne. (Än i dag betyder på vårt språk kim mörker, skorstens-sot; kim-rök, en viss svartmörk färg. Kim-boar alltså: de, som bo, hvar mörkret är).

Bland de Gamles öfriga namn på Sverige gifves ej heller något, som ej likaledes låter igenkänna sig såsom ursvenskt. Så *Scythia*, Skyttlandet, ett namn, hvaraf ännu många orter i Sverige bära spären (t. ex. Skyti-jerfvi (af Finnarne kalladt Kyti-jerfvi), Skytingsberg, Skyteån, Skytunge eller Skyttunge, med de dervid belägna och i synnerlig grad högländta Skytekullarne eller Mannekullarne, hvilkas svartmylla visar dem vara de äldsta i landet, eller äga en ålder af 3500 till 3700 år); så *Scandia* eller *Scandinavia*, egentligen Skand-ey (som betyder Skepps-ö), sedermera Skan-ö (hvaraf ännu Skåne); så *Gothia* eller *Codanonia*, Göta-ön; så *Thule*, Tjul-ö, d. v. s. den yttersta ön af hela världen. Efter sin mellersta del kalladt *terra Hyperboreorum* (de Yfverbornes, de Ypperstes land, Upland), kallas det efter sin nordligaste *Scythia* (Skytt-ön), efter sin sydligaste *Scandia* (Skand-ö, Skan-ö, Skåne), och efter de i sydvest boende Göternes land *Codanonia* (*Gothanonia*). Äfvenså äro Grekernes och Romarnes *Montes Rhipaei* de Rip-

hällar, de Rifs- eller Rifels-berg, som utgöra de Sverige omslutande Seve-fjälens (Kölens) yttersta nordostliga sträckning. PLINIUS hade hört, att vid dessa fjäll, i *Balthia* eller *Basilia*, bodde de vidtberömda Ingevönerne eller Ingevönerne ("Ynglingarne"), om hvilka sedermera TACITUS förtäljer, att de härstammade från MANNI SON INGE eller INGVE ("Yngve"); vidare, säger PLINIUS, bodde i *Scandinavia*, Hillevionerne eller Hellevionerne, d. v. s. Hillefingarne, Helsingarne*); — hvarvid han dock begår det misstag, att anse *Balthia* och *Scandinavia* för två särskilda öar. Dessutom kallade man vårt fädernesland jemväl *Terra Gigantum*, emedan — såsom AELIANUS berättar — människorna der voro dubbelt så stora, som i Söderlanden; en föreställning, som noga motsvarar det Jotunheim eller Jättehem, hvilket enligt inhemska sägner och skrifter låg i norra delen af vår halfö; och som tillika bekräftas af "de många ättebackar, der jag stundom funnit ben efter människor af fem till sex alnars längd, men otaliga gånger efter sådana, som varit fyra alnar långa.

*) Här synes MESSENI gissning, då han vid namnet *Helleviones* tänker på Holavids-bor, vara fyndigare; helst som PLINIUS tycks angifva deras land såsom ett sydligare och bekantare. Deremot förtjenar den RUNBECKSKA tydningen af *Ingevones*, onekligt, att läggas på minnet.

År 1679 kom till mig en bondedräng från Roslagen, som hade kol att sälja; och när han skulle stiga in i min stuga, som hafver tre alnars höga dörrar, måste han temligen bocka sig. Jag mätte honom; och fann hans längd åtta fot *). Än i dag äro gemenligen Ångermän och Helsingar större, än de som bo nedre i Sverige; hvilket jag profvat hafver både af den ungdom derifrån som här studerar, och af de soldater som genom Upsala marcherat hafva" **). Också bodde på nordsvenska kusten de *Laestrigones* (Lästriker) och längst uppåt norr de *Cyclopes* (Kiklöpare, stundom ock kallade *Sciapodes* eller Skidfötter), som gjorde ULYSSES så mycket bryderi. Efter Læstrigonerne, som vid hans förbifärd bebodde trakterna kring Sotaskär, lefver namnet ännu qvar i Lästringe socken.

Vid närmare påseende hör ock hit mycket af det, som hos de Gamle förtäljes om Äthiopien. Ty synbart är, att blott på ett nordligt Äthiopien och ett der befintligt Atlas-berg kunna t. ex.

*) "Jag tillböd att skaffa honom en vacker tjenst i Hans Kongl. Majestäts Gardie, efter han så lång var; men han nekade". Sättet af hans fostran och uppväxt, hvilket han vid löftet om "penningar och dricka" bekände, påminner om vissa kämpars i de gamla Sagorna.

***) Del. I, sidd. 638, 639. Del. II, sid. 127.. Del. III, sid. 245.

de skildringar lämpas, som förekomma i HANNOS resbeskrifning och hos PLINIUS. Ännu pläga, i nejderna kring det i vår Nord belägna Atle-fjället, under den heta årstiden de eldar brinna och det gny deromkring af pipande, trummande och ropande skaror förnimmas, hvarom HANNO berättar, att de, i motsats till dagarnes djupa tystnad, gjorde nätterna så sällsamt lifliga. Tvifvelsutan hade han sett dels våra präktigt flammande svedjefall, dels de eldar, som upptändas för att med röken fördrifva ifrån boskapen mygg och annan ohyra, men derjemte tillika bli lusteldar för bygdens ungdom, hvilken omkring dem fröjdar sig vid vallhorn, nyckelgigor, pipor och trummor. Hade den karthagiske sjömannen varit tillstädes på Jella vid de lustbarheter, som der föranstaltades af H. E. Kongl. Rådet Grefve GYLLENBORG, till att roa Drottning ULRIKA ELEONORA med skådespelet af allahanda ursvenska sedvänjor och lekar: sannerlig skulle han, då äfven trettio till fyrtio skogsherdinnor eller vallkullor i sina horn blåste dertill gamla melodier, ånyo sagt sig förspörja en *clamor innumerus*, som kunde höras ända upp i himlen. På det, som samme HANNO förmäler om ett härboende folks ludenhet, bör man icke stöta sig: ty ännu gifvas här somliga personer, hvilkas "hullhår

hår är så tjockt, att man knappt kan se huden inunder; det jag vet om tretton stycken i min egen slägt". — Hvad åtskillige af de Gamle berättä om Ättiopernes långa skägg, passar ock endast på de Nordiska: ty de Afrikanska voro, såsom de än i dag äro, skägglösa. Våra fornfäder voro utmärkte genom ovanligt sida, vördiga skägg; och deras ättlingar vanslägtas icke. "Jag har i Sverige sett blott en enda skägglös man *), men deremot sexton, hvilkas skägg räckt ända nedanom naflen....Ser man till THORGNY Lagman, hvars konterfej jag här infört, och till alla våra fordna Konungars konterfejer, så skall man finna hvad hederliga skägg största delen haft; och den högst-priseliga Gustavianska familjen hafver intet stort gifvit dem efter....Men vill man känna igen oss af de gamle Svears och Göters hår och skägg, så måste man nu, sedan *anno* vid pass 1650, intet söka vid Hofvet, Akademier och Städer: ty der hafver det allt mera och mera tagit af. Af min salige Faders konterfej (och fleres som då lefde) kan ses, hvad för ett hår och träffeligt stort skägg han haft; jag, som sonen är, hafver väl långt

*) "En, som hette VAST och var Akademi-Bokhållare; som hvarken hufvudhår, skägg, ögonhår eller hullhår på sin hela kropp hade".

hår, men allenast ett par fjärilvingar öfver munnen; men mina barn hafva hvarken hår eller skägg; så att, om de taga sina peruker af sig, skulle man mena dem vara födde längst bort i Söderlanden, derest icke deras hvita hy i ansigte och kropp skulle dem afskilja. Presterne i Sverige hafva väl skägg ännu; men någre begynna redan det stäcka; kauske innan hundra år äro ock de helt bare. Och lærer så hela antiqviteten stanna allenast i våra bönders skägg *).... Ty kan jag glädja mig än i dag, när jag får se ifrån Gamla Upsala, der Gudarne fordom setat, en tolfman benämnd SEFRE MATTON VINTER, som har ett mäktigt stort skägg, och ANDERS THOMESON, en man öfver hundrafemton år gammal, som orkar till fots gå hit till staden, och hafver ett rödbrusigt ansigte med hvitt hår och ett skägg, som täcker hans bringa, skinande som snö. Jag tycker mig då se originalen af våra forna Gudar och Konungar, som inkräktade hela verlden; och önskar jag att våra bönder ville, allt intill verdens ända, sålunda de gamle Gudars konterfej i deras skapnad och hederliga skägg behålla" **).

*) I den latinska tolkningen heter det: "*atque sic ex tot tamque egregiis majorum nostrorum moribus sola tandem rusticorum barba nobis superstes manebit*".

***) Del. III. sidd. 513, 514, 516, 521.

Det nu, sedan långliga tider, allmännaste bland vårt fäderneslands namn — Svea-rike (*Svevia, Svionum civitates in Oceano*) — är det sedanast uppkomna. Om våra förfäder såsom Svear talas först hos CESAR och TACITUS. Det *Svevia*, hvarom CESAR förtäljer, är icke det tyska, eller det nuvarande Schwaben; hvilket, likasom Schweiz, ursprungligen blifvit från Sverige befolkadt. Från Sverige uttågade nämligen Geirmännen — de "med spjut och svärd allt-ödande" — till Tyskland, som deraf fick namnet Geirmanna- (eller Germanna-) land. Det sannskyldiga *Svevia, Svedia* eller Svithiod, är Svearnes: hvilka i fordom-timma beherrskade Tyskland, Polen och Ryssland ända till Meotiska träsket. De förblefvo ock alltsedan, bland samtliga Geirmännen, de tappreste. Tyskarne plägade fördenskull (enligt CESAR) gifva dem det vitsord, att "med Svenskarne kunna ej engång de odödlige Gudarne jämföras"*) . — TACITUS menar, med Svever, Svearne eller Svenskarne i allmänhet (hvadan han ock kallar Östersjön *mare Svecicum*); med Svioner, sjelfva Upp-Svearne. Till dessa förhöllo sig de öfrige, äfvensom nabo-

*) Hvarvid RUDBECK, i parentes, blygsamt anmärker: "nästan för högt sagdt". — Besynnerligt nog kallar han, i sina citater, JULIUS CESAR på de flesta ställen "Kejsaren JULIUS".

folken, såsom underlydande eller tjenande. Häraf Dan-mark, som upprinneligen är Than-mark: de tjenandes eller tjenarnes land. Styrkan af de fordna Upp-Svearnes vapenmakt till sjös, hvars rykte hunnit till TACITI öron, kan ock temligen uträknas genom tillhjelp af "de aflevor, som funna äro uti gamla *Archivo* efter Konung GUSTAF I, af Prof. Mathes. STENIUS, då han och gamle BUREUS skulle affatta Sveriges landtaflor". I allmänhet var tiden ifrån A. M. 2000 till A. Chr. 800 den, då svenska sjömakten stod i sitt högsta flor; ty så snart det hade lyckats Konung GORM i Danmark och Konung HARALD i Norige att göra sig till envålds-konungar hvar i sitt rike, och äfvenså Kejsar CAROLUS MAGNUS att underkufva Tysklands många småkonungar, måste, då Uppsvea-konungen numera upphörde att vara alla dessa rikens öfverkonung, i samma mån äfven hans flottas afgjorda öfvervigt upphöra *). Till allt hvad öfrigt berättas om Svevernes gulhårighet, höga kroppsväxt och gränslösa gästfrihet, finnas ännu i Sverige allmänt motsvarigheter. I synnerhet äro våra Norrlänningar lika gulhåriga, som långa **).

*) Del. III, sid. 314 o. följ.

**) Helsingarnes "för detta Gouverneur, Baron WELLINGK," hade berättat för RUDBECK; att de ända till omkring år 1500 noga undvikit gifva sig med småqvinnor eller qvinnor af småväxt folk, för att bevara sin reslighet.

— Äfven ADAMUS BREMENSIS intygar, att, ehuru jemväl Danskar och Norrmän utmärkte sig genom tapperhet och gästfrihet, voro dock Svenskarne, liksom det mäktigaste af alla de nordiska folken, så äfven det både mest tappra och mest gästfria. I Sverige, säger han, går den seduare dygden så långt, att man till och med träter och slåss om lyckan att få mottaga en främling till gäst.

Men äfven de föreställningar, som Greker och Romare hyste om *Inferi*, om *Tartarus*, om *Campi Elysii*, hade sina urbilder här. Det låter sig förklaras, huru Grekerne och deras Lärde, i följd af deras lands läge, kommo till att anse Norden ej blott för jordens ända, utan ock för dess nedan-sida, dess undre del. Egentligen voro *Inferi* desamme, som *Cimmerii*: de, som bodde längst nordanåt, vid verdens ända, i mörkrets eller nattens rike. Här var *Acheron* (Agrund, Afgrunden), hvartill anledningen togs från Malströmmen; här *Tartarus* (eller Hell), hvars namn, kommet från träsket och floden *Darra* eller *Tarra* (*Tarra-jaur*, *Tarra-jock*), betecknade dessa hemska vatten och bergtrakterna deromkring; här voro de långa vinternätterna med deras skarpa köld och dystra skuggor. — Märkligt är i PLATOS dialog "Axiochus," huru föreställningarna om denna underjord, sedan de blifvit öfvertlyttade på den

verldsrymd, som emottager människorna efter döden, äro så till punkt och pricka lånta från Sveriges fordna (samt till stor del än i dag bibehållna) skick och inrättningar, att de aflidne t. ex. tänkas såsom dömde af Lagmannen Minnur (*Minos*) och hans förnämste Rådman (*Radamanthus*). Också HOMERUS i Odysseen, då han skildrar den sistnämde såsom "gulhårig", visar dermed, att han hört talas om våra (oftast åtminstone) gulhårade Rådmän. Äfven Blut- (eller Blot-) salen — *Aula Plutonis* (Bluters eller Blot-Odenssal) — är hämtad från den i vår Nord befintliga förebilden och dess återspeglung i Valhall. I samma dialog underrättar oss PLATO dessutom, att innehållet af dessa föreställningar stod inriktadt i koppartaflor från Hyperboreernes land, hvilka förvarades på Delön (*Delos*); hvaraf kan ses, att de hade kommit, tillika med Bokstafskriften, härifrån till Grekland. — Att likaledes *horti Hesperidum* (Asparlundarne) och sjelfva *campi Elysii* befunno sig häruppe i Manhem, skall man förstå, så snart man vid de beskrifningar, som på dem blifvit gjorda, ej håller sig blindt till blotta bokstafven. Det är den blott bokstafliga uppfattningen, som vållat, att detta underland, med de Odödliges boningar, med Gudarnes Glysisvall och heliga Asparlundar, hittills

ej blifvit tänkt annorlunda, än såsom ägande Canarie-öarnes eller andra dylika sommarländers luftstreck. De äldste Skalder och Vise gjorde i sina beskrifningar "såsom än i dag många Kristne göra, då de taga liknelse af de ljufligaste ting, som de här i verlden finna, att afmåla den tillkommande och dess eviga glädje;" de valde "förblommerade ord" till det möjligast lifliga skildrande af den sanna lycksaligheten; om hvilken de ganska väl visste, att den består, icke i "fruntimmers-vällust" *), utan i ett gudfruktigt och rättrådigt lefverne, fördt intill en hög ålder i enighet, rolighet, välvillighet, barmhertighet, i en ständigt helsosam luft, i reslig kroppsväxt med stor styrka och manhaftighet. Läggom härtill de

*) På ett annat ställe kallas den rent af "käringe-vällust." — I D. II, sidd. 128, 129, begabbas de, som vid de Lycksaliges boningar, eller Glysisvall, ej kunna tänka sig annat än "Neckar- och Muscatell-vin, Pomerans, Chinesiska Äpplen, Marsipan" o. s. v. I samma del anför han ur AELIANUS, att i Elysium, vid Glädjens flod, växte en Lönn: emedan detta träd "utaf alla här i Norden är det skönaste, till sina stora och herrliga löf, så att alle om sommaren hafva lust att under det spatsera eller sig hvila." Men då nämde författare äfven i Tartarus, vid Bedröfvansens flod, sätter en motbild till detta träd: så ser man deraf (fortsär RUDBECK), att lönn är, i allmänhet, egentligen lönnens träd — eller en sinnebild af "den lön, som Gud efter döden gifver åt hvarjom och enom såsom han förtjent."

af silfver och andra ädla metaller fyllda bergen, de fagra, bördiga dalarna, rikedomerna på skogar, sjöar, strömmar, källor; ymnigheten af boskap, villebråd, fågel, fisk, säd, frukt (hvilken också, alldeles som DIODORUS *) säger, äges under större delen af året); en frisk mage, att all sådan Guds välsignelse gladeligen förtära **); en fruktsamhet, som förklarar huru JORDANES kunnat kalla vår fädernejord "folkens moderqvad" — och hvar på min egen släkt är ett exempel ***); slutligen den

*) Vid det yttrande om de Lyckliges ö, att dess invånare "under större delen af året hafva frukt af sina trän", tänkte väl DIODORUS SICULUS näppligen på vår "vinterfrukt." Men så tydes det af RUDBECK; som dessutom äfven angifver bland Sveriges lycksaligheter, att man der, med vinterkylans hjälp, kan så länge förvara skjuten fågel och fångad fisk oskämda.

***) "Ser man till människornas uppehälle och friska mager det att förtära, så äta de här dubbelt och tredubbelt mot dem i Söderlanden; och en stadigare mat. Ty hvad äta de der? Allahanda slags frukt, såsom kastanier, äpplen, valnötter, örter, sallater; men sällan fisk och kött. Här äter man allahanda slags villbråd, oxkött, fårkött, fläsk, skinkor, och otalig fisk. Ja, om alla Svenskar kunde vara tillsammans en dag uti Italien, skulle allt, hvad der finnes af stadig mat, allenast vara en frukost för dem". Del. I, sid. 86.

***) "Af min farfaders familia äro 397 blefne på tre leder till denna tiden. Vi voro femton syskon af en fader och moder. Min mormor hade tjugufyra barn med en man. Min mormors moder tjugufem barn med

oinskränkta enstämmigheten mellan Konung och Folk, det ömsesidiga sinnelag, som gör att "vår älskeligaste Konung CARL (likasom ock Konung CARL IX, Konung GUSTAF ADOLF och många andra), ofta rest genom riket helt allena, hafvades endast en bonde eller bondpojke med sig på slädan, utan att i ett land fullt af berg och skogar behöfva annat gardie, än undersåtarnes kärlek och trohet." Sannerligen äro här för främmande skäl nog att behedra Sverige med titeln af de Lycksaliges land. Fogades nu till de öfriga gruuddragen af ett sällt lif, ljufligheten af våra stadigt lysande sommarnätter: så var bilden af Elysium snart färdig; och i sjelfva namnet igenkännes lätt vårt inhemska "Glysisvall" eller (såsom Hervara-sagan skrifer) "Glesisvall," — det "glänsande" landet, — landet af de "glisande gulltårar," det vid dess stränder ymniga "glys"

en man; oräknades nu deras barn och barnabarn. Jag skulle öfver sextio sådana fruktsamma mödrar, som hafva födt tjugu, ja trettio barn, kunna uppräknas, dem jag sjelf känner". Del. III, sid. 413. — I Del. IV, sid. 98 tillägger han ytterligare några exempel ur sin egen tid: en Kyrkoherde i Klef invid Skara, som med sin hustru haft tjugonio barn; en Linväfware i Lidköping, som med sin haft tjuguuåtta; en Kapten i Östergötland, som med sin haft trettiosex; en DANKWART i Norrköping, som med sin — och det på sju år — haft femton.

eller "gles," som af Greker och Romare kallas *electrum*, af de sednare äfven *glesum*, och af oss vanligen bernsten. — Men de sednare lärde voro endast boklärde, som ej begrepo detta.

Samma förhållande är med Hesperidernas gyllene äpplen; om hvilka förmäles, att HERCULES borttog dem med tillhjälp af ATLAS (ATLE). Mytografen APOLLODORUS säger dock till och med uttryckligen, att de funnos, icke (såsom någre menat) i Libyen, utan hos "Hyperboreernes" Atlas; och att MINERVA, som omsider fick dem af HERCULES till skänks, återförde dem till Hyperboreerne igen; hvarom AGATHARCHIDES tillägger, att hon då var förvandlad till en svala, som bar dem kring sin hals. Det är (i grunden) alldeles samma historia, som af vår gamla Edda förtäljes om IDUNAS odödlighet-gifvande äpplen, hvilka bortröfvades förmedelst LOKE och fördes med henne till Jotunheim, men dock äfven återställdes; och på det vis, att LOKE gaf henne skepnad af en svala *), med hvilken han, sjelf bärande FREYAS lånta falknamn, till Asgård hemflög. Frågas nu, hvad dessa äpplen betyda? så svara vi: Minnet (*memoria*), Målet (*Sermo*), Märket (*litterae*); således i allmänhet de minnets och målets evärd-

*) Enligt den nyaste svenska öfversättningen (Stockholm 1819) omskapades hon till en "nöt."

liga märken, som åt efterverlden förvara visdom, dygder och bedrifter; alltså öfverhufvud — Bokstäfver och Bokliga konster; emedan i sådana, företrädesvis, dessa minnes-märken bestå. Hvad särskildt Bokstafs-skriften beträffar: så har allredan blifvit antydt, att den spriddes kring verlden från våra urfäder, vid och medelst deras första uttåg. Det skall snart visas, att HERCULES sjelf var en svensk krigshöfding: en Härkalle (af kalle, en karlakar, en manhaftig man), eller en Härkollé, Härkulle (af kollé, kulle, hufvud, hufvudman.) MINERVAS eget namn, det romerska namnet på de bokliga konsternas gudinna, kommer af "minue:" hon är den företrädesvis "minnuga." I hennes förvandling till en svala ligger den betydelse, att, likasom den språksamma svalan är bland alla fåglar den enda, som älskar människan nog högt att helst (om det tillåtes) bo inne i hennes hus, så innerligt älskar Vishetsgudinnan människornas sällskap; hvadan ock de bokliga konsterna fara såsom fåglar omkring verlden. — De inhemska nordiska bokstäfverna äro Runorna. Huru gamla dessa äro, kan skönjas deraf, att svartmyllans höjd kring somliga af våra Runstenar intygar dem vara uppresta omkring 400—500 år efter Syndaflo den. Från Hyperboereerne eller (såsom PLATO äfven kallar dem) Bar-

barerne — d. v. s. Bore-barnen, Bor-barnen — erhöillo Grekerne sina första sexton bokstäfver; och det före CADMI och Trojanernes tid. De öfriga kommo sedan från Fenicien; men jemväl de hade sin upprinnelse ifrån Runorna. Uppfinnaren var vår förste Nord-konung ATLE eller ATIN; fullkomnaren vår förste Märkisman (*Mercurius*) HEIMDAL. Runorna åtföljdes af läran om Runstafvens hemliga vishet, med hvilken dock Grekerne "intet rätt kommo under vädret"; och kanske hade den "Härkollé," som var öfverbringaren, sjelf blott ytligt inhämtat den, eller förgätit den under sin långa färd ifrån hemlandet. Ty eljest skulle de nog hafva "bibehållit Gyllentalet om Månans gång mot Solen", hvars bruk likväl METON, till hvilken någon tradition derom hunnit, ej förr än "vid pass trehundra år före Kristi födelse hos dem instiktade."

"Här i Sverige hafva de bokliga konsterna sitt rätta fädernesland. Med våra fäders första uttåg, foro de ut med dem. Och hafva de visserligen kommit tillbaka med MINERVA: men jag fruktar, om vi ej dess bättre hålla dem med knäppta händer fast, att hon vänder sig åter i en svala och med andra höstfåglar drager af."

Det, som nu om rätta läget af Tartarus, Elysium och Hesperidernas lustgårdar blifvit fram-

ställdt, kan för öfrigt genom talrika geografiska och mytologiska skäl bevisas. Noga taget, var Elysium beläget mellan sextiondeförsta och sextiondefemte höjds-graden. I vidsträcktaste mening sträckte sig det land, som innefattade både Glysisvall och Hells rike, från Dal-elfven upp till Nordkyn och sjuttiondeförsta höjds-graden. Dit upp förlägger ock Hervara-sagan "Odains-akur" eller de "odödliges land," då hon omtalar Glysisvalls-konungen GUDMUND, hvars bostad var det ännu i Ångermanland befintliga Gudmundrå *). TACITUS visste om dessa trakter, att derstädes Helsingarne (*Hellusii*) bo, som sades fuller äga mennisko-ansigten, men till den öfriga kroppen vara villdjur; ett rykte, hvartill deras ännu brukliga vinter-pelsdrägt gifvit anledning. Än i dag är anmaningen: "Drag åt Helsingland!" en kvarleva från den tid, då äfven Syd-Svenskarne trodde Hells boningar — Hell-vete — ligga i vår halfös nordligaste landskaper. Jemväl namnet "Gestrikland" påminner härom: ty detta namn,

*) I Del. IV — bland flerahanda tillägg om Glysisvall, i anledning af ODENS slerfaldiga betydelser och befattningar — säges ock (sid. 126), att GUDMUNDS i Hervara-sagan angifna "kongssäte" Grund är "än i dag behålllet"; äfvenså, att vid Gudmundrå finnas "träffliga tre höga ättebackar," der "han med sina efterkommande ligger begrafven".

som blifvit fästadt vid den sydligaste delen af Gylisvall och Hells-landet, var ursprungligen Gestrike: det är ODENS (Plutos) rike. ODEN heter nemligen ock GESTUR — GESTER Blinde; blind, emedan hans ena öga var i MINNURS eller MIMERS brunn. Sammalunda är "Ljusnan," eller "Glysan," ett minne af den elysiska (eller Gylisvalls-) floden, och "Styg-sjön" (*lacus Stygius*) ett minne af motsatt art. Och emedan således både Gylisvall och Hell funnos här, eller i allmänhet de land, hvilka de Gamle föreställde sig såsom Underjorden: så hände ej sällan — och särdeles i de äldsta tiderna — att deras Siare och Hjeltar anställde resor dit, än för att inhämta dess förborgade vishet och spörja om ting, som varit och ske skola, än för att der i ro lykta sin lefnadsdag och begynna en ny. Bland de förra voro ORPHEUS, TIRESIAS, med flera; bland de sednare MENELÖS (*Menelaus*) med sin HELENA *); efter hvilka namnen Helenaön, Tyndarön, Hermionsön bära spåren, liksom Gastholmen och Bollnäs efter CASTOR och POLLUX. De, som

*) Om hennes moder LEDA erinrar RUBBECK, att namnet ögonskenligen är Götiskt: ty hon var, oakadt sin fägring, "en led och svår människa både mot sin man och mot JOFUR, som derföre måste vända sig i en svan och nyttja de allrasötaste ord till hennes bevekande." Del. III, sid. 403.

kommo för att fråga Underjordens makter, erhöillo vanligen svar af syner, af vålnader, som framkallades genom åtskilliga medel; bland hvilka Lapp-trumman oftast anlitades. Henne hade, såsom det tyckes, både ORPHEUS och andra Siare begagnat. Dessa ryktbara trummor, hvilkas sinnebilder ännu låta igenkänna fordna Svea-myter, äro nu mera, sedan århundraden, komna i Pygmännens — Pyckjemännens, Pojkmännens, Småmännens — händer. I våra Lappar se vi Grekernes Pygmeer, hvilka ock än i dag, liksom fordom, anspänna alla sina krafter att kämpa mot tranor och vildgäss *). Men af storfolkets trollkunniga fornvishet har åtskilligt hos dessa dvergar staunat kvar. Ännu i CARL IX:s tid reste hit norr upp "en förnäm Spanior af Götisk slägt," för att "genom en Lapp-trumma se de Götiska Konungars skepelse som hafva regerat i Spanien."

*) Den yngre OLOF RUDBECK, som under sin Lapplandsresa 1695 — åtföljd af Grefvarne JACOB och CARL GYLLENBORG — hade sjelf skjutit en trana och kunde bevittna dessa fåglars styrka, förtäljde jemväl, att denna jagt, vanligen anställd mot slutet af högsommaren, ofta är för jägaren vådlig, och särdeles för Lapparne äfventyrlig. Det grekiska ordet *πυγμαίος* kommer "från det finska pygmias eller pojkmias, d. v. s. en, som till växten är pojke, men till äldren man."

En slik mystisk och magisk betydelse skulle dock vårt Norrland aldrig kunnat erhålla, om icke just de nordligaste trakterna af Sverige hade varit de tidigast bebodda. Konungarne för det kämpafolk, som tågade hit upp kort efter Babyloniska förbistringen, nedsatte sig först öfverst i Sverige på de berg, som deraf ännu heta Kungavari (*regii montes*; bland hvilka Kängisvara, Kängisvara, *regius mons*.) PERINGER och HADORPH, som nyligen uppskickades till Lappland *) för att der, under tiden af solens beständiga uppevaro, anställa iakttagelser på hennes förhållanden och de förnämsta bergen, hafva utrönt, att "sjuttio dervarande berg och orter äro efter de äldsta Gudar och Konungar kallade." Så Atlefjord, Atle-fjäll, Auni-vara, Bagge- (Bacchi) träsk, Bal- (Balders-) fjord, Bore-sjö, Gylfés-tunder, Härkulsås, Jo- (Göje-) vara, Jovis-vara, Juppis-vara (begge dessa namn från THOR, som ock hette JOFUR eller JUPITER), Ogge-fjord, Sigge-vara, Torne- (Thors-) älf o. s. v. En stor del af Norra Finland bär ock ännu i dag namnet Satagunda, d. ä. SA-

TURS

*) I följd af RUDBECKS anhållan hos den nye Akademikansleren Grefve BENGT OXENSTJERNA, "som mycken försorg drager om de Gamles handlingars i ljust framkommande."

TURS eller SADURS folkland: ett minne från den tid, då denne, som af Romarne blef kallad *Saturnus* och började raden af nyssbemälda förgudade herrskare, var konung i dessa öfversta nordländer. Vål hette han såsom Konung egentligen BORE: men såsom Gud betraktades han, till följd af sin egenskap att vara "ålderfadern" för Manhems konungar och folk, såsom en Sadur, d. v. s. Så-gud, Sädes-gud, Gro- eller Gronings-gud (*Chronos*), eller såsom en Frö, Fro, Frode, d. v. s. Fruktansamhets-gud; särskilt såsom "Tidens och Årets fader," emedan i hans tid året började räknas efter Solens gång, och de första Runstafvarne skäras. De äldste och pålitligaste författare — t. ex. HESIODUS, HERODOTUS, PLATO, DIODORUS — öfverensstämma deri, att han (eller kunskapen om honom) kom till den öfriga världen ifrån Atlands-ön; och i sjelfva verket berättar JORDANES detsamma, när han säger att BERIK (BOR-REK, d. ä. Bore Konung) var den, som gjorde det första uttåget ifrån Sverige. Till den klokhet, att rätta sin tideräkning efter sol-år, måste våra längst bort belägne Nord-Svenskar hinna långt förr, än Egyptier, Greker, Romare: ty just i omständigheten, att vara de längst uppåt norr boende, lågo de astronomiska anledningarne dertill; och främst den af solens

bortovaro och återkomst, under det hon för de nyssnämnda folken är ingen gång om året borta. Med solårs-beräkningen uppkommo ock Runstafvarne: hvilka, äfvensom Solens och Månaus fester samt andra offerdagar, bibehöllos i sitt oförändrade högnordliga skick jemväl efter den under sonen THOR eller JORUR verkställda flyttningen ned till det mellersta Sverige, till Mälare- och Upsalatrakterna. De flesta nu förhandenvarande Runstafvar äro skurna efter Kristendomens införande; men säkra kännetecken gifvas, att urskilja de under Hedendomen skurna. Det sista gäller ock om Runstenarne; af hvilka dock ett betydligt större antal undslupit de kristna presternes förstörelser.

Den nyssomtalte BORE, som i vår Edda heter BÖR eller BÖRR, framställes af både inhemska och utländska forn-författare såsom son af BURE eller URE, kallad UR-ANS (*Uranus*, Himla-Konung eller Himmelen sjelf såsom Konung). Om honom förtäljer DIODORUS, att han af Atlantiderne sades varit deras allraförste Konung och Gud (aldeles i öfverensstämmelse med vår Edda): den förste, som församlat dem till ett egentligt rikssamfund, hänvisat dem på himmelen och på ordningen af himlakropparnes lopp, samt gifvit dem lagar och nyttiga lärdomar, grundade på denna ordnings beskaffenhet; hvadan hans namn öfver-

flyttades på Himlen sjelf, med hvilken den allmänna vördnaden förenade hans person till ett och samma väsende. Likaledes blef hans gemål, i anledning af sin närande huldrikhet, Jordens tidigaste incarnation. DIODORUS, som säger att hon bland hans flera gemåler var den förnämsta, kallar henne *Titæa* (Ti-deja eller Titt-deja, d. ä. *mammosa nutrix*, emedan hon tänktes såsom alla lefvande varelsers amma); och tillägger, att efter henne fingo samtliga Bure-barnen namnet *Titanes* (Thiod-aner, d. ä. jord-konungar eller folks-konungar). Föröfrigt berättar samme författare, att BURE väl rådde öfver större delen af verlden, men "särdeles hade sitt säte och sin makt uti Vester-Norr." Under sonen BORE — som jemväl var den förste ATLE — synes uppflyttningen genom Ryssland och Finland till Norra Sverige blifvit fulländad, och bosättningen derstädes verkställd. Fortgående på faderns väg, blef han en stor stjernkikare och stjerntydare. Sina astronomiska observationer gjorde han på tinnarne af våra nordligaste fjäll; bland hvilka ett än i dag bär hans namn. I närmaste grannskap af de berg och bergsträckningar, som därför ännu heta Saiva-vari (Seve-fjällen) — d. v. s. "de heliga bergen," — uppslog han sina bostäder. Odödliga frukter af hans högre vishet blefvo den

tideräkning och de bokstafstecken, som utgingo från hans uppfinning; de sednare — Runorna — användes jemväl till den förras bevarande. Så uppkommo Runstafvarne. De grunda sig på riktig kunskap om både sol-år och de tungel- eller månskiften, hvilkas förhållanden till solens tidsbestämningar utmärkas medelst det så kallade Gyllentalet. Och från denna grund kan bevisas genom de ovederläggligaste uträkningar, att begynnelsen af de äldste Atlänningarnes astronomiska iakttagelser, alltså tiden af runstafvarnes uppfinnande, infaller vid den punkt, då runealfabetets första runa (runan \forall) såsom Tungeltals- eller Gyllentals-staf betecknade årets första dag. Denna tidpunkt inträffar på vid pass år 1800 efter verdens skapelse; nogare räknadt, på år 1861; nogast räknadt, på år 1859. *) "Ifrån bemälte Ko-

*) Jemför uträkningen i Del. I, kap. V (särdeles sidd. 116—120), med justeringen och det vidare utförandet i Del. II, kap. IX "om Runstafvarnes uttydning," äfvensom i samma del sidd. 185—188, och flerstädes; jemte tillägget vid denna dels slut, och Del. III, sid. 141. I första delen antager RUDBECK året A. M. 1700 till ofvanbemälda tidpunkt; den skulle då (enligt honom) hafva sammanträffat med tiden af (eller allranäst efter) Babels-förbistringen. I följande delen skjuter han den ungefär ett århundrade framåt, och angifver skälen därför. — På ett ställe (D. II, sid. 187) låter han Runorna och Runstenarne uppfinnas vid

nung ATLES tid, som stiger till fyratusen år tillbaka, kan jag mig intet påminna någon Konung i Sverige, som enkom tagit sig före att resa så långt norr att bese Solens vägar, förr än nu vår Stormäktigste CARL XI: hvilken mig allernådigast här i Upsala, vid sin återresa, meddelte, af sin egen medförda plånbok, hvad han antecknat.*) Klart är, att Konung ATLES iakttagelser, såsom grund för en från dem utgående tideräkning, kunde göras blott i Kimi-landet eller öfverhuvud det högstbelägna Nordland, der solen störtar sig i Öridan (*Eridanus*, Östersjön) och är — såsom PROCOPIUS förtäljer enligt muntlig berättelse af "dem som kommit derifrån" — borta i fyratio dygn. Endast der kunde man derföre skära de äldsta runstafvarne: ty blott der kunde man årligen skåda, omedelbart af solens bortgång och

omkring åren 1700—1800 (latinska öfversättningen visar, att i rad. 5 nedifr. måste läsas "Runstenarnes"), men den rätta Solårs-beräkningen och Julens instiftelse vid år 1800, samt kunskapen om Månans gång och Gyllentalet vid år 1900. I slikt fall hafva således Runstafvarne antingen uppkommit sednare än Runstenarne, eller ock åtminstone tarfvat ett århundrade till sin fullkomning.

*) Denna anteckning, om besöket i Torneå klockstapel natten emellan den 14 och 15 Juni 1694, är med Konungens egna ord införd i Del. III, sid. 266. Bland hans följesmän var den sedermera så ryktbar PIPER.

återvändo, årets rätta början; för hvilken, med slik iakttagelse, en fast utgångspunkt var gifven. Än i dag hålla Kimi-boerne marknad den 1 Januari; af alla i riket den första efter solens igenkomst. Denne stjernkunnige drott; hvars uppdraganden äfven (såsom lika strängt kan bevisas) inneburo uppfinningen af de förnämsta och angelägnaste Himmelstecknen *), och hvars regeringstid inträffade nära intill tvåtusen år efter verldens skapelse, blef — i följd af det anförda — omsider sjelf betraktad såsom den års-bestämmande himlamakten. Han gjordes, i folkets föreställning, till ett med Solen: d. v. s. hans person blef Solens personifikation, och, i sådan egenskap, å ena sidan all Fruktksamhets, å andra sidan all Tidsålders fader; den Gud, som längre fram skildrades såsom FRODE och dyrkades såsom FREY; namn, hvilkas begynnelse-bokstaf ända till nuvarande dag utgör den första gyllentals-runan och dermed äfven allitterations-bokstafven i de åtskil-

*) Då jemväl vid detta påstående, i ett särskilt kapitel om Himmelstecknen, efter vanligheten en mängd äldre och nyare auktorer citeras och pröfvas; så vi derhos veta, — tillika med "ett stort och bekräftande vittnesbörd" hämtadt ur JOSEPH SCALIGERS anmärkningar till MANILI *Sphaera Barbarica*, — att RUDBECK länge fåfängt i Upsala eftersökte något exemplar af MANILIUS, "och fann det omsider hos Professor OBRECHT." (Del. III, sid. 121).

liga märkelse-verser *), som än i runkunniga bönders mun påminna om honom och att hans regeringstid var jordens "gyllne ålder," då fridens makter ännu beherrskade stridens. — Mången torde uppkasta den fråga, huru människorna någonsin, och helst så kort efter den straffande "stora floden," kunde affalla från Guds dyrkan till att tillbedja hans skapade ting. Men dermed tillgick "aldeles så, som vi dagligen se hända uti äfven det välbestäldaste rike: att gemene man, som aldrig eller sällan får se sin Kejsare, Konung eller Furste, icke hafver denne så starkt i sitt minne, som de hafva dess Fogde, Länsman eller Uppbördsman: hvilken de på allahanda sätt ära och fira, med gåfvor och ödmjukt buckande; emedan desse äro dem alltid vid handen, kunna (der de arge äro) snart stjelpa dem, och (der de gode äro) snart hjelpa. Så gjorde omsider största delen af Noachs afkomma: när de intet fingo ansigte mot ansigte se Skaparen och tala med honom, begynte de att dyrka de stora skapade ting, såsom Solen, Jorden och Månan, genom hvilka de märkte sig och alla djur hafva ljus, värma, föda; och förgåto så Den, som var högste Herren, hvilken dem alla skapat och dagligen styrde." Och

*) Del. III, kap. II. "om Gyllentals-runornas bemärkelser," sid. 74.

just i Norden måste denna dyrkan af Solen börja: emedan man der allrämest känner sig behöfva hennes gunst. Derföre var det ock endast härifrån, som den, med hela sitt blandade tillbehör af sann och falsk kunskap, utspriddes till den öfriga världen.

Lätt begripligt är, att Solgudens egenskap af Tidsfader innebar den af Jul-fader; eller att han var den gudomlighet, till hvars minne och ära man firade Julens ur-nordiska helg. Den från den gråaste forntid bibehållna julelek, som heter "Kungs-leken" *), och i hvilken jag 1651 hade äran att här i Upsala spela tillsammans med Drottning KRISTINA, vill i sinnebild afmåla Gullålderns allmänna jemlikhet och broderliga hjertelag. I allmänhet gäller dock om Jul-högtidligheterna, när de betraktas i sina ursprungliga beståndsdelar, med sina urgamla lekar, visor, plägseder, att dessa enkannerligen syfta på glädjen af solens återkomst, föregången af sorgen öfver hennes försvinnande. Till sol-gudomlighetens ära stiktades den ännu hos gemene man bibehållna (fastän i städerna och hos de förnäma aflagda) sed, att fira julnatten och julmorgouen med antändande af otaliga ljus och furubloss, — så att om julot-

*) Se beskrifningen i Del. I, sid. 696.

tan, vid färden till kyrkan, alla berg och dalar lysa af sådana bloss likasom af vandrande stjernor; och igenom samtliga julfröjderna går den nyss antydda syftningen såsom den innersta, ända från julaftons-ron intill den representation af "Kung Orre" (Året, Åre, *Orus*, *Horus* — sonen af *SADUR* och *DISA* eller af *OSIRIS* och *ISIS*), hvarmed de på tjugondedagen avslutas. Den likaledes ännu brukliga "Julklube-leken", då man skall dricka i botten en skål under det man svänger julklubban cirkelrundt omkring sitt hufvud, betyder ej annat än Solens årliga omlopp. Sjelfva Julbullan är en dylik sinuebild; med sin omkrets betecknar hon årets omgång, och med sitt kors de fyra årets tider *). I samma mån, som solårs-räkningen utfördes af våra förfäder kring verlden, vid det första uttåget i *SARUCHS* och det vida större i *ABRAHAMS* tid, spriddes ock dels kunskap om, dels äfven efterlikning af vår Julfest och dess sedvanor. *ARISTOPHANES* låter en chor i sitt lustspel "Grodorna" (Akt. I. Sc. 7.), der det omförmäles huru *BACCHUS* reste hit upp åt Norden att bese dess julgamman, sjunga med mycken kännedom om våra julgalts-skinkor, vår blindbock och andra julelekar. I de flesta af dessa herrskar ett på samma gång glädtigt och krigiskt

*) Del I, sid. 95.

lynn; i somliga åter saknaden af solen och sorgen öfver mörkret — så t. ex. i "Svanesångs-leken"*); stundom, liksom i "Blindbocken", förenad med en rastlös äflan att återvinna ljuset. — Täflande motsvarigheter till Julens lekar äro Maj-festernes, Midsommarens, och särdeles Midsommar-nattens. Till de första hör det kampspel mellan Vintern och Sommaren, hvarom OLAUS MAGNUS berättar, och som ännu årligen på den första Maj uppföres**) i Östgöta-staden Ekesjö (Ägesjö, *Neptuni portus*). Midsommar-lekarne, hvilkas fröjdetid är på Runstafvarne utmärkt genom ett furuträd och flera löfträd, "gå samtligen ut på Solens och Jordens giftermål och dess afvel, som är allahanda lefvande varelser, säd och frukt." Midsommar-nätterna sjunges ock Härkuls-visan; hvars början är: "Härkul var en mader så rask," och hvars alla verser slutas med detta ordstäf:

"Midsommar-natt, den var icke lång;

Femtio vaggor kom han på gång;

Det var en man,

*Som så kunde lulla, när han gick vall."***)*

Här är "Härkul" (*Hercules*), som upprinneligt var en ur-nordisk kämpafurste och egentligen BORES eller

*) Eller "Svane- och Gåse-lekens"; hvars utförliga beskrifning man träffar i Del. II, sidd. 246, 247.

**) Beskrifningen finnes i Del. II, sid. 137.

***) Del. II, sidd. 628, 629.

SADURS son, tagen till sinnebild af Solen. "Det är allom bekant af de Grekers sagor, att han besof femtio Konung Thespis döttrar, när han jagade och gick vall med boskapen": men här förstås Solens; kärleks-umgängelse med sin gemål Jordan, och under de femtio vaggorna de femtio års-veckorna (rätteligen femtiotvå; "men för versens ljud skull, så ock att man alltid uttalar ett rundt och jemt tal för ett ojemt, så sättes här femtio").

Ty icke blott Solens dyrkan, utan äfven Jordens, — d. v. s. den i Jordens lif sig uppenbarande stora Natur-gudinnans, — är till de andra världens delar, Europa, Asia och Afrika, kommen härifrån Norden. Emedan Jord-dyrkningen står i ett nödvändigt ur-sammanhang med Sol-dyrkningen, så måste alltså jemväl Geolatriens upphof sökas hos oss. Hvad som vid denna dyrkan låg till personlig anledning eller grund, var den förste Atlands-konungens maka DISA eller ISA (*Isis*, ett namn, som till och med i denna form förekommer på runstenar); längre fram dyrkad än såsom Göja (*Jo*), än såsom Frigga (*Phrygia Dea*), än såsom Väna-Dis (*Venus*) eller Freya. Hennes andel i sin gemåls riksbestyr är förevidgad i den bekanta och ännu i många gamla bildverk för våra ögon stående sagan om Drottning DISA, som under en hungersnöd gaf sitt råd om ett bättre

anordnande af jagt och åkerbruk, och som dymedelst räddade det genom en lång fredstid alltför talrikt vordna folket ifrån den föreslagna bistra utväg, att genom lottning utkora dem, som borde dräpas för möjligheten af de öfrigas bergning*). I följd häraf blef hon, — ehuru i grunden varande en och samma Naturmoder *Isis*, — en sammansättning af *Diana* och *Ceres*; och såsom sådau se vi henne ock afbildad: än såsom jägarinna klädd i ett nät och med en hök eller falk i handen, samt bredvid sig en hund och en hare; än såsom tillika bärande på hufvudet en kraus med inflätade kornax; än såsom en mångbröstad like af den Ephesiska Gudinnan, men nedantill nätomhöljd och med en ren bredvid sig. (Den sista skepelsen bär hon på Lapptrumorna.) För öfrigt betyder ordet *Disa* redan i och för sig sjelft en gudinna eller gudaburen furstinna, liksom ordet *Diar* betyder gudar eller gudaburna drottar; och erinra vi oss derjemte, att i samma götiska fornspråk

*) Del. II, sidd. 205—208, 496—498 m. fl. Afbildningarne — säger *RUDBECK* — kunde skådas, dels i *Upsala Domkyrka* på "en af de tolf stora marmorpelarne kring choret"; dels i de skilderier på hennes fordna säte *Vennarn*, dem sal. *Riksdrotsen M. DE LA GARDIE* låtit utgå i kopparstick; dels i "de gamla målningar, som funnos i *Vesterås Domkyrka* förrän hon hvitlimmades"; dels i andra gamla kyrkor och "pergaments-kalendarier".

betyder An's, Anes, An konung, och Ana, Anna drottning, så inse vi genast, huru namnet Disana eller Di-ana kunnat tilldanas. — Men hon deltog ock i gemålens astronomiska forskningar: hon var den första, som "lärde, att genom Månans lopp, och månader, igenfinna Solens lopp och hela årets omgång". Häraf, och af de fysiska anledningar, som göra både Jorden och Månan till en och samma Natur-gudomlighets qvinuliga representanter, blef den förgudade Drottning DISA medelpunkten, ej blott för en från vår Nord härstammande Geolatri, utan derjemte för den med både Heliolatrien och Geolatrien innerst förknippade Selenolatri, som likaledes från vårt fädernesland utgick. Alla de myter, de gåtor, lekar, visor och bruk, som stå i omedelbar förbindelse med Sol-dyrkningen, befinna sig fördenskull i nära frändskap med de till Jord- och Mån-dyrkningen hörande. Samtligas "must och saft är att föreställa Solens och Månans bortovarande längst häruppe i Norden till några veckor, och jordens, äfvensom människornas och djurens, deraf följande sorg, och åter af deras igenkomst jordens lif samt människors och djurs glädje. Hvert barn kan nu se, att dessa gåtor hvarken kunna diktas, eller äro diktade annorstädes, än här i Norden, der just sådan Solens och Månans skickelse mot Jorden finnes;

och allsicke på någon ort i Söder". Det låter i strängaste måtto bevisa sig, att äfven Jord-dyrkingen måste hafva börjat i det nordligaste köldlandet. Grekernes poeter hafva "tagit sitt ur de våras gåtor om jordens skapelse, efter som Naturen den här årligen vid handen gifver". I våra Eddor har man dessa föreställningars äldsta och urbildliga former. Också äro alla Jord- (eller Natur-) gudinnans förnämsta namn götiska. Så *Isis* (Isa, emedan hon — såsom Edda-läran visar — var först af is upprunnen); så *Opis* (Äfja); så *Demeter* (Di-moder eller Dej-moder); så *Ceres* eller *Cora* (Kärna, Korna, Korn-gudinna). Så namnet på hennes dotter *Proserpina* (Frossepina): en myt, likaledes uppkommen i och utspridd ifrån vår yttersta Nord; från dem, som bo under 65 eller 70 höjds-graden. Dess anledning var sädeskornets första införande i Sverige, och den kamp, som dess lifvande frö- eller växt-princip måste genomgå vid kälens brytande; den pina genom frysande eller frossa, som den unga Frö-gudinnan, begråten af sin moder Korn-gudinnan, uthärdar under sin omsider segerkrönta uppsträfvan till deras ånyo beviljade vår- och sommarmöte. Så jemväl namnen på de med myten om Ceres och Proserpina sammanhängande personerne *Pluto* (Bluter, om hvilken innan kort mera), *Cornabonta* (Kornabonde),

Ascalaphus (Askelabben), *Triptolemus* (Dryptelman). Derföre hafva ock de Lärde i de sydliga länder, till hvilka dessa gåtor och namn härifrån kommit, aldrig lyckats rätt förklara dem, eller lämpa dem till sina historier, orter och himmelsstreck. Huru grubblar icke PLUTARCHUS på namnet *Osiris*, som helt enkelt är det götiska Osir; en på våra runstenar ej sällan förekommande kunglig äretitel! Huru långt står icke i nyare tiden den förträfflige PIGNORIUS, "som hafver dragit utur mörkret Isis-taflan (*Mensa Isiaca*) och henuē med många både sina och andras tolkningar upplyst", ändock från hennes rätta förklaring! Visste man i allmänhet, att jemväl Egyptens myter och mysterier härstamma från vårt Manhem: då vore ej heller jag den förste, som ådagalagt, "huru Isis, längst uppe i Kemi Lappmark född, rest genom Scythien, Græcien, Lill-Asien, Fenicien, och stannat i Egypten med sin tafla; samt huru allt detta är stäldt efter våra fornsagor om Solens och Månans skickelser mot Jorden här i Norden, äfvensom efter våra runstafvars och lapptrumms afmålningar; fastän våra ritningar äro enfaldigare och plumpare gjorda; hvilket alltid utvisar en större ålder". Ja: sådant är här ännu hos gemene man minnet af våra urfäders gåtor om Solen, Månan och Jorden, att t. ex. min jakt-byggare PEHR HÅ-

KANSON vet bättre besked om betydelsen af den oxen (*Apis*), åt hvilken Isis på taflan gifver dricka, än Europas lärdaste män i nu öfver tusende år. Skickad nemligen till ett af mina bruk *) för att tillse, om vattnet, efter ett i December oförmodligen inträffadt stort flöde, hade så utsunkit att man åter kunde smida, kom han tillbaka och sade: "Jo, Stor-oxen har redan druckit nog; han lär intet få mera dricka före våren". Han hade rätt: *Apis*, såsom närd af Isis, är Jorden föreställd såsom närd af Jord-modren.

Öfverhufvud är obekantskapen med vårt språk en omständighet, som spelar både äldre och nyare fornforskare tusen spratt. Huru bråkar ej *MACROBIUS* sitt hufvud om meningen af den sägen, att *HERCULES* hade seglat öfver hafvet i en bägare (*scyphus*); icke förstående, att hjälten hade anländt i ett fartyg, hvilket han sjelf hört kallas med dess svenska namn skepp **)! Detta missöde följer dem lika vid orter, vid folkslag, vid personer. Huru skulle de

*) Af den latinska öfversättningen ser man, att de voro jernbruk och pappersbruk.

**) Härvid anmärker *RUDBECK*: "Hercules hafver alltså intet föraktat sitt modersmål, utan som en redelig Svensk nämnt farkosten med dess egentliga namn; och intet gjort såsom många nu göra, hvilka mena sig få hjertevärk, om de icke mellan hvartannat ord få slänga in af Fransyska, Latin eller Grekiska". (Del. II, sid. 22.)

de t. ex. kunna veta, att *Pontus*, af dem alltid gjord till *Pontus Euxinus*, är i historien om våra urfäder vanligen Östersjön (och särdeles dess nordliga del Botten), som kallades Bånde, — ett i vissa svenska landskap (nu såsom bonde-dialekt) gängse uttal af Bandet, d. v. s. Bältet, Bälte-hafvet; att *Carambyca* är Granviken; att *Olympus* är Hollimbo eller Hollinbo, d. v. s. "hallarnes" eller de stora salarnes borg? Lika litet kunna de utspana, att *Naucratis* ursprungligen är Necken-tuna, och *Mantua* ursprungligen Mantuna; att *Nasamones* äro intet annat, än Nasmän (Näskonungar, Vikingar); att den vest-asiatische Baal och den grekiske *Phallus* äro benämningar, som begge hafva sitt ursprung i en (nu likväl blott af pöbeln brukad) svensk; att samma fall är med det ord, hvarifrån Cybeles-presterne blefvo kallade *galli*. För oss kan det icke vara svårt, att i *Oceanus* genast igenkänna Ogge-ans, d. ä. Hafs-konungen; i *Tridens*, Tritand; i *Apollo*, Há-Balder eller Há-Bolder (den höge Balder, den höge Bålde); i *Janus*, Jon; i *Januarius*, Jona-året; i *Hyperion*, Ypper-Jon eller Yfver-Jon; i *Deucalion*, Däfkalle (en karl som varit helt däfven, en "våtman", som har uthärdat mycket vatten); i *Prometheus*, Fromader; i *Diomedes*, Thioma-

der; i *Dardanus*, Thordon (Thordån, Thordön, d. ä. Thordöns-kämpan); i *Aganthyrus*, Angantyr; i *Hebe*, Ebba; i *Amazones*, vårt Qvenlands Há-Majsor (d. v. s. höga Mör eller Jungfrur, högsinta, tappra Qvinnor); i *Osymandyas*, Osmunder; i *Typhon*, Tyfven, Tjyfven (Tjufven, af "thjof") o. s. v. Slika likheter kunna ej vara tillfälliga, ty de äro för många; de möta öfverallt. Detta kan ej heller förvåna någon, som jemförande forskat i språken af de länder, hvilka Manhems-kämparne bebott, genomtågat, eröfrat, och som dymedelst lärt sig inse, ej blott Schythernes och Göternes här af innerst bekräftade enhet (sjelfva ordet *Schytha*, är ju ej annat än Skytt!), utan ock de otaliga spår, som det Schytho-Götiska — eller ur-svenska — tungomålet sjelfnödvändigt måste i alla dessa länder qvarlemna.

För öfrigt är visadt, att ännu mäktigare, än språk-förhållanden, tala natur-förhållanden för det historiska principat, hvartill vår Nord är berättigad. Men "man ser ännu, huru illa de Lärde stundom skicka sig i de naturliga tingens egenskaper, när de alleua hänga näsan öfver boken, och intet vårda sig att med egen förfarenhet koxa i Naturens stora bok". Huru långt öfverträffas de icke af våra Bönder! Hvilka undervisningar om vår forntid, om gamla sägner och sedvanor, och

enkannerligen om runstafvarnes rätta förstående, om gyllentalets betydning, med mera, har jag ej erhållit från t. ex. en ANDERS i Röklunda; en ANDERS BENGTSON i Kulla, — som i synnerhet om Gyllentalet ägde mer att meddela, än jag hos alla lärda Danskar, Norrmän och Isländare hittills mäktat finna; en MATTS ERIKSON i Vittuls-ängen, som gifvit mig mycket ljus om Konunga- och Drakestenarne vid Gamla Upsala och i trakterna deromkring, samt om de vidskepelse, dem gemene man med dessa stenar plägat föröfva *)! Ännu lärorikare var mig "en gråhårad bonde, som i Distingsmarknaden 1689 kom till mig för att sälja bast"; just när, till min stora ledsnad, den fornkunnige borgaren JOHAN JOHANSON, en nära nittio-årig skräddarålderman, på hvilken jag nyss hade fått anvisning, var afliden. Den gamle fattige bastsäljaren **), som ägde sin farfars fars runestaf och (särdeles i afseende på tideräkning beundransvärda) insigter, kände ock till Konung AUNE, hans långa lefnad och annat sådant. På min sista fråga: "hvarför icke Distings-tunglet hos oss är kastadt tillbaka, eftersom Jul-helgen är af Kristendomen tillbaka kastad"? slutade han sin föreläsning med detta

*) Del. III, sidd. 13, 14.

***) Med hvilken jag gaf mig i samtal, säger RUDBECK i öfversättningen, *more meo familiariter*.

svar: "Våra fäder hafva det intet velat; ty då kunde vi ej visa våra runstafvars ålder af månans gång mot solen, eller huru länge vi hafva bott i Sverige". Ett sådant svar af en bonde! jag vet sannerligen intet, om jag det kunnat få af de Atheniensers hela höglärda skola *). — I allmänhet komma de herrskande obegreppen eller halfbegreppen i fornhistoriska och mytologiska ämnen dels deraf, "att man alltför hastigt genomläser de Gammles skrifter — man måste sakteligen ransaka dem, och intet löpa otvålad fram; dels deraf, att man än mindre jemför dem med Naturens bok, det är Himmelen och Jorden; som är den stora och fasta boken, hvars blad åldern och malen intet så snart förtära". Så t. ex. har jag från Svartmyllan hämtat ett skäl, att omkring fyratusen år förflutit efter Syndaflo den, och att Sverige blifvit bebygdt vid (allrasist) tvåhundra år efter denna flod, eller (allrasist) mellan åren efter verdens skapelse 1800 och 1900; "och detta skäl är vissare, än alla våras, Grekers, Latiners, Egyptiers och Kaldeers sagor. Ty här bedrages ingen af Skrifvarens penna, Tryckarens bokstaf eller svärta, Historie-skriventernes trohet, eller någon falsk BE-

*) Del. III, sidd. 633—636. Besynnerligt, att RUDBECK, som eljest alltid nämner sina sagesmän, glömt förvara just denne bondes namn!

rosus; emedan Naturen sjelf är här den visande, och står än hvar och en i denna dag att profva; hennes minnesmärken hafva varit före oss, och blifva efter oss, oföränderligen” *). Sammalunda förhåller sig med det skäl, som jag för nyss angifna tid af Sveriges bebyggande hämtat från våra urfäders Runstafvar, eller den i dem förvarade tideräkningen: emedan den är grundad på vissa eviga naturlagar och på de fasta ortliga villkor, under hvilka dessas första astronomiska eller kronologiska iakttagande blef möjligt såsom ett bestämmande af sol-år. De anordningar, som sedermera i vår tideräkning inkommo genom Kristendomen och sjelfva undergått åtskilliga modifikationer, göra härvid ingen ändring.

En invändning skulle kunna framkastas mot de slutföljder, hvartill vi här begagnat de (i sitt upphof) nordiska gåto-fablerna om Solen, Månan, Jorden och dennas förhållanden till de båda förras bortovaro och igenkomst. Man kunde säga: ”Väl är af alla dessa gåtor den förnämsta den, som talar om Solens och Månans störtning i Öridan eller Östersjön, der glys finnes: ty den visar oryggeligen Atlands-öns belägenhet, både till längden och bredden, vara Sveriges. Men alla de öfriga

*) Strödda yttranden i första och andra delen.

kunna lämpas äfven till andra orter, i Ryssland och Tartariet; så ofta vi afse sådana, de der ligga lika långt norr upp, som vår Kalix och Kimi Lappmark". — Sant! i fall några fornminnen, några sagor, några skrifter funnes, som ådagalade, att dessa orter någonsin ägt sådana myter och en sådan kultur-grad, som vårt uräldsta Manhem, och att sådana ifrån dem kommit till Greker, Romare, Egyptier m. fl. enligt dessas egen bekän-nelse. Tills man lyckas framdraga dylika motbe-vis, fortfara vi att stå fast och tryggt deruppå, att de ifrågavarande gåtorna äro endast härifrån — eller blott ifrån vår Nord — komma.

Att detta så har sannfärdeligen skett; att från den stora halfö, hvilken (såsom visadt är) Greker och Romare kallade Gudarnes, Konungarnes, de Yfverbornes, de Rättrådiges, de Heliges, de Lyck-saliges land, också både de förste Gudarne och de förnämste Konungarne hafva till den öfriga ver-ldens delar utgått, — hvadan ock deras namn leda sitt ursprung blott från deras fädernehem, eller kunna blott ur "Borebarns-språket" förklaras: det kan ådagaläggas desto lättare, som Grekerne och Romarne sjelfve tillstå, att deras ypperste Gudar voro främlingar, som hade kommit till dem ifrån Hyperboreerne eller Atlantiderne. Likaledes är oss numera tydligt, att de förste Gudarne voro

enheter af vissa natur-makter med de konungar, drottningar, vise och hjeltar, som först hade om dem bibragt människorna någon kunskap, och begagnat naturens krafter, i förening med sina egna, på ett för människorna välgörande vis. Men det återstår att tillägga något om sjelfva utgåendet; eller att gifva uppräningen till Sveriges äldsta rikshistoria. "Den gunstige läsaren skall då än vidare finna, att här bodde alla Konungars och Gudars Far, Farfar och Farfars Far". Och med honom är äfven utgångspunkten gifven.

Sveriges häfder begynna i den tredje af de sex första verlds-åldrarna: i Sten-åldern. Bekant är, att den allraförsta var Gull-åldern, och den derpå följande Silfver-åldern: dessa båda tillsammans utgjorde tiden från världens skapelse till den stora öfversvämning, från hvilken blott NOACH med sin ätt tilläts rädda sig. Under dessa åldrar styrdes människoslägtet af rent patriarkaliska höfdingar; i hvad mån de motsvarade den sednare tidens Konungar, underrättar Bibeln oss icke. Kaldeerne deremot låta sin XISUTHRUS — som är deras NOACH — föregås af nio konungar. Vår Edda känner blott fyra leder af herrskare före den stora floden, nemligen YMER, AURGELMER, THRUDGELMER och den här mot NOACH svarande BERGELMER; dock bör märkas, att Jätten YMER egentligen är blott det

personificerade utkastet till Jorden, — förestäldt såsom varande ett ännu oformligt. Efter floden började Sten-åldern, som af HESIODUS (och flera) sammanblandas med Koppar-åldern; men hvars egna namn och skaplynnne tillkännagifves dels af Bibelns berättelser om arkens stannande på berget Ararat och om den snart derefter företagna ofantliga stenbyggnaden, dels af Edda-sagorna om YMERS "ben" och hvartill dessa omskapades, dels ändtligen af Grekernes sägen om DEUCALION (deras NOACH) och PYRRHA. Det sält, hvarpå OVIDIUS förtäljer den sistnämnda, öfverensstämmer nära nog med Eddornas; naturligtvis af den orsak, att han "förnummit åtskilligt af våra Göters gåtor, under det han en lång tid såsom landsflyktig vistades i deras stad Tomta". I denna tidsålder, då ock hos de kraftigaste bland människorna började röjas ett mera hårdt och stridsamt lynne, slöt sig det kämpafolk, som innan kort uppflyttade till Atland, närmare tillsamman såsom ett särskilt, och verkställde omsider sin flyttning. I afseende på Atlands-folkets herrskare eller konungar under denna verldsålder komma dock de äldsta ätte-taflor, som vi äga att tillgå, icke alldeles öfverens: ty enligt några, är redan NOACH vår BURE och JAPHET vår BORE; enligt andra, motsvaras vår BORE af MAGOG; enligt somliga, är BORE ännu yngre och en annan

än ATLE o. s. v. En hufvudorsak till slik förvirring, som dessutom äfven sednare möter oss ingalunda sällan, är den omständighet, att desse fornverlds-konungar ofta buro samma namn: emedan de vanligtvis sinubildliga namnen betecknade än egenskaper, som kunde ägas af flera, än värdigheter, hvilka (särdeles af Skalderne) öfverflyttades från den ene på den andre såsom befogade äretitlar. Visst är i alla fall, att den historiska tidpunkten af den BORE, som var SADUR och tillika den förste ATLE, kan någorlunda bestämdt ut sättas. Efter hans tid, som (i det längsta) var så fridfull och lycklig, att den ansågs för en förnyad Gull-ålder, begynte Koppar-åldern, äfven kallad Aske-ålder: då BORES söner skapade af asketräd vår väldige Konung MAN (Taciti MANNUS), och gånvo honom detta träds namn; hvarom vår spåqvinna VOLUSPA berättar, som sjelf i detta tidehvarf lefde och diktade (fastän hennes qvåde blifvit efter hennes död fortsatt och fulländadt af någon annan). Att de skapade honom af ask (ett helgadt trädslag) och till och med kallade honom så ("Ask"), betecknar det heliga och fasta, men äfven hårda, i hans kämpavarelses grundämne *). Också uppkom i denna tid seden att nyttja pilar och klubbor af

*) Del. I, sid. 543. En annan, men mindre sinnrik, förklaring är gifven i Del. IV, sid. 132.

asketråd, äfvensom det egentliga bruket af kopparvapen. Efter denna ålder följde, såsom den femte, Gödings- d. ä. Halfguda-åldern (*aetas Heroicu*), som är helt och hållet krigisk, och alltigenom full af våra fornfäders eröfrar-bedrifter under anförande Guda-ättlingar. Dess början och lynne utmärkes af Voluspa-qvådet med de orden, att "Oden högg till och sköt midt i folkhopen och vardt så det största örlig i hela världen; och blef Gudarnes frids allmänväg igenombruten". Då gjordes det uttåg, hvars frukt blef grundläggningen af det herrliga Trojanska riket; hvilket dock vid samma tidsålders slut förstördes. Då tog den sjette åldern, Jern-åldern, sin början: den yttermera förbistrade strids-tid, hvarom det sjunges i VOLUSPAS qvåde, att "himmelen och hafvet voro sammanblandade, att THOR uppsvälde af vrede, att alla edsvurna fredsband upphäfdes, och att den Gamla satt i jernskogen"; den tid, som följde efter det stora Trojanska krig, om hvilket ej blott HOMERUS och DARES PHRYGIUS, utan äfven inhemska urkunder (såsom t. ex. Trojemanna-Sagan) berätta.

Den förste jordiske konung, om hvilken våra till Norden uppflyttade fornfäder bevarade någon hågkomst, är den, som af Snorra-Eddan kallas ZOROASTER. Hon förtäljer, att han var den förnämste ledaren af Babyloniska tornbyggnaden, och

att han, ehuru förödmjukad af detta företags utgång, gjorde sig till "konung öfver många Assyriska folkslag"; från honom, tillägges hon, kom hos dem afguderiets villa; man offrade till honom, och dyrkade honom under namn af Baal eller Bel. Skärskåda vi nogare denne uräldste ZORASTER, så igenkännes i honom en urgammal THOR: företrädesvis ryktbar såsom den yppersta hjelteslägtens (Asarnes) höfding, och därför enkom kallad Thor-Asathor; hvaraf lätteligen, när man vid det första Th bibehöll det ännu i Engelskan kvarlevande uttalet af runan þ, blef Thsorasathor, Thsorasator, Thsoreaster *). Huru han sammanhänger med vår BURE och vår nordiske THOR, är svårt att utreda; i alla fall kvarstannade han (såsom Eddan säger) i Assyrien. På intet vis får man sammanblanda denne äldste Thor-Asathor med den yngste, som efter Trojas förstörelse kom upp till Norden såsom en förman bland de tolf underkonungar, hvilka gäfvos sig de gamle Göta-gudarnes namn, "på det gemene man i Sverige skulle tro dem vara de samme och allmogen så mycket välvilligare taga dem emot" **). Eddan uppställer, i samma sitt "förespråk", två världshistoriska begynnelsepunkter. Den ena är

*) Del. IV, sid. 34.

***) Del. I, sid. 818. Del. IV, sid. 37.

bemålte ZOROASTER, som (enligt henne) grundade det Assyro-Kaldeiska väldet. Den andra är SATURNUS, hvilken jag visat vara vår BORE eller förste ATLE. Men om honom vet hon ej riktigt besked: ty hon låter honom uppväxa på Kreta och slutligen i Italien antaga namnet NJORD, sedan han dit hade undanflytt för sin son JUPITER; af hvilket allt intet vidare är sant, än att han blef dyrkad äfven såsom NJORD (hvaraf några gamla svenska handlingar gjort ett konunganamn "Nordian"). Med denne öfverdrott, rätt fattad, begynner det Schytho-Götiska eller Atländska rikets historia. Och detta förhållande står fast, huru ock ättetaflorna må i afseende på ett och annat led åtskilja sig: antingen t. ex. hans fader BURE är JAPHET (eller en sammansmältning i folkminnet af JAPHET och NOACH) och han sjelf MAGOG; eller den förre antages vara MAGOG och den sednare dennes son GOG o. s. v.

Huruvida vårt folks tågande hit upp åt Norden hann fullbordas redan under BURES spira, är dunkelt; men icke osannolikt; emedan vi se, att redan under BORES togo flyttningarna ifrån det nordligaste Sverige till det mellersta sin början. I den egenskap af Sadur eller välsignelsegivande drott, hvori han blef kallad Frode eller Frö (Frey), tillvägabragte han de första odlingarne i

det bördiga Upland, der Upsala byggdes i den trakt, hvilken man ofta i de gamla gudasagorna träffar beskrifven såsom "Ida-höjden" och Idavallen"). Själf bodde han dock helst i det ej långt från Upsala belägna, ännu hans namn bärande Frötuna. Folktron och skalderna, som gjorde verdens skapelse till hans faders verk, gjorde verdens förökning till hans eget; äfvensom de tillerkände hans trenne söner — om

*) I Del. I, sidd. 795 o. följ. bevisas: att det ursprungliga Ida-berget, hvarefter både Ida vid Troja och Ida på Kreta fått namn, ligger i Sverige; och att de beskrifningar, hvilka DIODORUS SICULUS och POMPONIUS MELA gifvit af det trojanska Ida, passa endast till det svenska. Detta sednare har för öfrigt hos RUDBECK en trefaldig betydelse: först, och i allmänhet, betyder det hela den fjällrygg, som från landsidan omsluter Sverige; sedan, det enkannerliga Ida-fjäll, som är beläget i Idre socken, mellan 62 och 63 höjds-graden; och slutligen betecknas dermed äfven, i en mera mytisk mening, den höjd, hvarpå Upsalas gudaboningar äro uppförda. I denna del finnes ock (tafl. 30) en "afmålning" af Atle-fjället, Ida-fjället, Helikons-fjället (med flera), dem RUDBECK "med egen omkostnad låtit Anno 1675 aftaga". — Erinrande härvid om den svenska ed, att önska sin ovän "draga till fjälls" (eller ock "drag för Atle-fjäll", — "ryk för Atle-fjäll"!), påminner han sig äfven ett ställe ur EURIPIDES' "Rasande Hercules", der man ser af vers. 233, att Grekerne hade från oss lärt sig denna ed; ty der säges: "Vore jag ännu ung och stark, så skulle du draga ända *ultra Atlanticos terminos*".

hvilka snart skall vidare talas — det fulländade inrättandet af världens styrelse och af ett deremot svarande Manna-samhälle. Den gyllne tid, hvaraf hans rike under en lång regering hugnades, befrämjades derigenom, att förhållandet mellan honom och hans bröder Thiodanerne (Titanerne), äfvensom emellan honom och hans egna ättlingar (barn och barnabarn), ganska länge var ett godt. Omsider ansåg han sig dock äga skäl till misstankar. Han uppskickade då den ene efter den andre till Helsingland och Tarra-nejderna, att der hållas i förvar; hvilket gaf anledning till den tro, att han låtit döda dem. De öfriga förde han till största delen med sig på det krigiska undervisnings-uttåg, som han i sin ålderdom företog till Grekland, Italien, Sicilien, Egypten, och så vidare; öfverallt utspridande sin vishets läror, och insättande sina ättlingar såsom lydkonungar (en bemärkelse, som ock ligger i ordet "Thiodan"). Slutligen återvände han hem, på erhållen under rättelse, att hans son THOR eller JORUR, den han hade qvarlemnadt i Atland till rikets styrelse, traktade efter faderns krona. Hemkommen, möttes han visserligen af ett uppror, hvars höfdingar föregåfvo, att han af grym sjelfviskhet gjort sig ledig från både syskon och ättlingar; men fann tillika sin anklagade son trogen, och i honom en väldig

hjelpare till upprorets qväfning. Mätt af bragder och ålder, satte han nu sjelf denne son till konung i sitt ställe, och drog sig undan till Vestergötland; korande till sist Visingsö till sin boningsort, der han ock afled *). Andre förmåla dock, att han i sina sista dagar återflyttade till sitt rikets nordligaste del; hvilket förorsakade den sägen, att sonen JOFUR höll honom fängslad i Tarra-mörkret. — I den sedermera utbildade mytologien blef han dy-medelst förvandlad till Utgarda-Loke.

Också var — i grunden — sjelfve den egentlige LOKE ingenting annat, än en personifikation af vissa egenskaper i just samma väsende, som för-anledde, att man i denne fornherrskare dyrkade Solens, Fruktksamhetens, Fridensgudomlighet (NJORD, FREY o. s. v.) Ty dels står lågan i närmaste släktskap till ljuset; dels visar sig LOKE öfverallt såsom margklok, slug, förslagen, alltid i sina planer föredragande förståndets och listens medel framför kämpastyrkans och vapnens. Men snart uppfattades han såsom nattsidan af — eller motsidan till — Tidsfaderns varelse, d. ä. såsom en Förhärjelsens och Mörkrets makt. Sin ombildning till en sådan erhöll han förmedelst minnet af en för Manhems-drottarne länge vådlig röfvar- och mord-

*) Del. III, sid. 395.

brännar-höfding, som utomlands hade förvandlat sig från deras följesman till deras fiende, och särdeles i Egypten höjt upprorets faua med den framgång, att hans benämning TYF eller TYFVEN der alltsedan bevarades i fasansfull hågkomst såsom TYPHON. Omsider slagen af hämnaren THOR, möter han oss i Eddorna än såsom LOKE, än såsom Jätten HRUNGNER *).

Betraktar man för öfrigt ur mytisk synpunkt vår BORE eller förste ATLE; så är han SADUR i kraft deraf, att han i främsta rummet är en ATTIN eller ATIN, d. ä. Gudafader, Allfader; hvars namn, såsom sådan, allmännare uttalas och skrives ODIN eller ODEN. Betraktar man ur samma synpunkt de tre söner, som efter honom kommo till väldet: så äro de tre särskilta väsenden, hvilka, under namnen ODEN, VE och VILE, gemensamt — men hvardera på ett eget vis — fortsätta hans makt. Den förste, som ock kallas OGGER och NIKUDER, eller NEFTUN och NECKEN (ursprungligen Nockva, hvori ett minne af Noach är kvar), bibehåller omedelbart faderns Atins-värdighet såsom allherrs-kare till sjös och lands, samt gudomlig lagstiftare, öfverdomare, öde-bestämmare; korteligen:

*) Del. I, sid. 780. Del. II, sid. 238. Del. IV, sidd. 61 o. följ.

ligen: fortsätter den egenskap af Allfader, i hvilken han är särskilt fader för tiden och tidens skickelser. Den andre, som äfven heter VE-JOFUR (den helige JOFUR), men vanligare kallas JOFUR och allmännast THOR, är enkom skiparen af Rättvisan, Lagen, Familjens och Hushållets förpligtelser, och således enkannerligen Landsfader. Den tredje slutligen, som jemväl heter AUDEN (*Aides*), ODAIN och BLUTER (*Pluto*, Blot-Oden), är företrädesvis en Andefader, en Dödens, men också Odödlighetens gud; en höga- (eller graf-) drott, i hvars skydd de döde jordas; men ej blott i den andra verlden en konung öfver de aflidnes själar, utan tillika i den nuvarande en öfverdrott för all gudstjenst, alla offer, och all dermed sammanhängande kunskaplig undervisning. Sådan är den dubbla betydelsen af den ODEN, som i egenskap af underjordens envålds-herrskare har en lifvakt med trefaldigt öfverbefäl ("Kaptenen, Fänriken, Sergeanten"), sinnebildadt i den trehöfdade hunden Kärber (*Cerberus*), Garper eller Garmen *). — Klart bör nu vara, att det är trepersonligheten af Atins-sönerne, som i Eddan jemväl

*) Del. III, sidd. 228, 229. Härmed står i närmaste sammanhang en ganska egen förklaring af namnen *Cottus*, *Gyges* och *Briareus*.

kallas HAR (den Höge), JAFNHAR (den Jemnhöge) och THRIDI (den tredje Höge).

Betrakta vi den nu skildrade tre-personligheten ur historisk synpunkt, så framstår den för oss såsom en enda person, men som i sig förenar de trenne hufvud-skepnaderne af en Konungs kall och välde, att vara "Näreståndets, Väreståndets och Läreståndets" höfding; det första såsom öfverste Domare och Hushållare, det andra såsom öfverste Krigare, det tredje såsom öfverste Lärare och Offer-föreståndare. Och detta slags trefaldighet yttrade sig på ett mera utbildadt vis, än dittills skedd var, i den konung, hvarom nu skall talas. Enligt våra fornfäders utsago var det han, hvilken i afseende så väl på borgerlig ordning (särdeles äktenskap och hushållning), som på försvar och örlig, hade inrättat deras flesta häfdvunna bruk och författningar. Född under sin faders vistande i den nordligare delen af Atland, hette den ifrågavarande konungen egentligen THYSS (TACITI *Tuisco*), hvaraf Grekernes *Dis, Zeus, Theos*, Romarnes *Deus*; men kallades allmänt, såsom sitt folks ypperste kämpe, THOR, och såsom dess rätt-rådige fader, JOFUR. I bokstaflig tydning är nemligen JOFUR en fader (fur) för sitt land (jo); hvarvid må nämnas, att både "JOFUR och "Jo" förekomma på runstenar; t. ex. på en i Ärentuna.

Egentligen var Jo, Gio, Göja, Juna, hans moder: men i mytisk mening är hon äfven hans gemål; och om det namn, som blef hennes romerska (*Juno*), påminna ännu i Sverige många orter (såsom t. ex. Juna, Junekil m. fl.) Lätt måste alltså hans eget namn förvandlas, liksom till Finnarne's Jomala, så jemväl till Romarne's *Jupiter*; ty både på en runsten, och i några gamla visor, finna vi honom ock kallad Juppe; och Jo-pitter (d. ä. Jo-pilt) var redan en bland hans svenska benämningar. Fullständigt blef dock Jupitersbegreppet först genom upptagandet af de begrepp, som betecknades med namnen Gubbe-Thor och Åke-Thor — den rättskipande verldsfadersgubben, hvilken ofta nödgas framfara med ljungeld och dunder, men äfven då är i sitt innersta (hvad vår allmoge ännu kallar dunderguden) en "Go-far". Anledningen till detta straffare-kall-uppkom genom de omständigheter, som ryckte den ifrågavarande konungen ifrån fredliga idrotter, och gjorde honom företrädesvis till hämnare, krigshöfding, eröfrare. Med detsamma uppträdde han såsom den företrädesvis häraklädde (*Herakles*), den Härkalle, Härkulle, Härkulle (d. ä. här-karl, här-hufvud, här-höfvitsman), som gaf första upprinnelsen till de söderländska sångernas och sagornas *Hercules*;

— emedan de ansågo hans fältherre-titel såsom hans namn.

I allmänhet hade nemligen Thiodanerne — d. v. s. icke blott de inhemska fylkes-konungarne, utan ock öfverhufvud jordens förste konungar såsom lyd-konungar under Atle-folket — börjat resa sig till uppror. Ännu finnes i Helsingland den Auge-ö, der en Helsingarnes thjod-konung AUGE-AS hade för slikt ändamål anlagt en stor skeppshamn med en ansenlig flotta, som till straff för hans uppstudsighet blef af Härkullen THOR alldeles tillintetgjord. (Detta är ursprungs-meningen af Grekernes fabel om "Augias-stallet"). Sjelfva upphofvet till den långa kedja af krig, som uppfyllde största delen af THORS regeringstid, kom dock — oväntadt nog — från några krigiska Qvinnor; Eddan kallar dem "öfverkäcka Thursa-Mör ur Jotunheim". Det var ett plötsligt öfverfall af de i Qvenland boende Hamajsorna (Amazonerna). Drottning DISAS föredöme hade gjort många af Nordens qvinnor till jägarinnor och sköldmör. De öfverdådigaste hade sammanflyttat till det deraf benämnda Qvenland (Qvinnolandet), och der bildat ett eget manna-trotsande samhälle. Att dessa qvinnor voro Svenskor, ådagalägges (utom af åtskilligt annat) äfven deraf, att alla de angifna namnen på Hamajsor och Hamajse-drottningar äga ett uppvisligen

svenskt ursprung (så är t. ex. *Penthesilea* uppenbart Fäntan Silia); också äro, i norra Finland och Vesterbotten, ännu efter dem qvar ortnamnen Amajsonjerfvi, Majsojerfvi, Libyaerfvi, med många flera *). Begagnande THORS frånvaro på sjötåg att till sitt rike införskaffa spannmål, föllo de in i Helsingland, framträngde der till Balenäs (*Pallenes*) och voro i full marsch till Upland (det ej långt förut bebyggda egentliga Manhem, hvarest "Mannekullarne" äro); då den blixtnabbt hemkomne THOR mötte dem med en klubbehär, och slog dem, först vid Balenäs, sedan vid Torne, — såsom en omotståndlig Härkulle vid Bottenen (*Hercules ad Pontum*). — Vid samma tid hade ock uppkommit i riket en ny stor hungersnöd: en följd af den under företrädares långa och mestadels fridsamma regeringstid öfvermåttan stegrade folkrikheten. Från rådgifvaren MINNUR (Mimer, *Minos*) utgick då förslaget, att draga ut på ett vidsträckt härtåg och taga en stor del af folket med sig. Men Hamajsonnas angrepp föran-

*) Hvilket ock tydligen (påstår RUDBECK) bekräftar, att DIODORUS, när han talar om Amazoner i Libyen, menar Amazoner i Skandinavien. — Den bekanta härledningen af namnet "amazon" förkastas af RUDBECK alldeles; på grund af åtskilliga forntida författares intyg, att dessa qvinnor ingalunda hade beröfvat sig det ena bröstet.

ledde omedelbarligen verkställandet; ty deras företag stod i förbindelse med många andra fiendtliga makters. När de voro besegrade och tagna i THORS tjenst (der de sedermera förhöllo sig troget), återstodo att tukta: först Jättarne, hvilkas bundsförvandter Hamajsorna varit; och derefter en mängd ondt i sinnet bärande furstar, som voro dels af fadern utplanterade kring jorden, dels ock sedan från Sverige fördrifne, — samtligen telningar, fastän urartade, af den kungliga Atle-stammen. Så fortgick den näpsande krigarvandringen från land till land: till Thracien, till Baktra, Indien, Fenicien, Egypten; öfverallt qvarlemnande utländska nybyggen, jemte outplånliga spår af Bore-barnens tungomål och vishet. — Sednare konungar i Norden upptogo någon gång NECKENS namn; en gång ODENS; oftare THORS; oftast likväl namnet HÄREKER eller ERIK (i grunden detsamma som "Härkulle" eller *Hercules*). En svensk konung, som hade tillagnat sig namnet NECKEN, var den som vredgades på ULYSSES, emedan denne ej ville beqväma sig till äktenskap med hans dotter, den på Oggs- (eller Neckens-) ön boende prinsessan KALYPSA.

Inhemska minnen af den nordiske eröfrarens härfärder, ehuru i mytisk omklädnad, äro Ed-dans sagor om Gudarnes — och synnerligen THORS — äfventyrliga världsresor: t. ex. ODENS med LOKE

och HÄNER, äfvensom THORS med LOKE, THJALFE och ROSKA. Det är, bland annat, roande att se, hvilken skepnad THORS bockar här bekommit; särdeles i den kända berättelsen om deras slag-tande, hudens och benens förvarande, och det haltande på ena bakbenet, som hos den ene af de återuppväckta bockarne förmärktes. Dessa ryktbara bockar voro, i verkligheten, murbräckkor: THOR hade uppfunnit dem, och nyttjade dem mot sina fienders borgar med ohämmelig framgång. Under marscherna lades de på rustvagnar; ofvanpå, eller i samma vagnar, provianten; öfver alltsammans drogos eller spändes hudar, till värn emot regn-slask och andra olägenheter. När hären skulle för-plägas, anmanades man med stränga påbud, att ej skada bockar och hudar. En gång hade dock någon, i skymning och brådska, råkat sönderlugga den ene bockens ena bakben; "han tog det kanske till kok-ved"; ett nytt ben måste då genast om mor-gonen förfärdigas och insättas, men som, till THORS billiga harm, befans ofullkomligen afmätt eller inpassadt. — Det var i anledning af sin murbräck-nings-konst, som THOR också blef kallad Bagge. Men en hans medföljande älsklings-son, som hette DIANNISSE (*Dionysus*), lärde den af fadern så grund-ligt och utbildade den sedan så snillrikt, att be-nämningen BAGGE (*Bacchus*) ej blott öfverflytta-

des på honom, utan äfven qvarstannade hos honom såsom förvandladt till ett persons-namn. Thracerne sägas varit de förste i Göta-hären, som helsade den yfverborne hjelte-yinglingen med det namnet: hvilket, i sin forngötiska mening, betyder dråplig stridskämpe af en art, hvars anfall kullslår hvarje motstånd. Eufaldigt är alltså af våra bröder i Norige, att förgrymmas, när Svenskarne kalla dem Baggar ("Norrbaggar"); detta är en urgammal svensk höflighet, som förtjenar bättre erkänsla. Bemälte son var den ene af de båda underfaltherrar, marskar eller hertigar, dem ТНОЯ satte för sin här; en sköldjungfru — den tappraste och visaste af de nu honom underdåniga Hamajorna — var den andre. Menigheten hade gillat dessas begäran härom, och låtit sin talman, den smidkunnige konstnären VOLKER (*Vulcanus*), "föreslå" Öfverkonungen detta; som likväl, då förslaget innehöll att utkora en Qvinna och Hamajsa till så högt embete, i begynnelsen "slog JOFUR så hårdt för hufvudet", att han ej utan mycket hjernebry och lång vända gaf sitt bifall. Med detsamma upptog han henne till sin dotter, och kallade henne, till betecknande af ett så nära samband, ATINA (*Athene*); eljest var hon en dotter af MINNUR, och hette deraf MINERVA. Bland andra våra gamla sägner från detta krig är ock

den om det puts, hvarigenom BAGGE, af Hamaj-sorna åtföljd, engång eröfrade en befästad stad: de anryckte i sakta mak, bärande i händerna afhuggna unga granar, tallar eller tyre-träd (*tyrsus*); hvarvid stadsboerne trodde sig se, först den i stadens grannskap belägna skogen, och sedan se blott "i syne", att den närmades; ända tills fienden var hardt inpå dem, bortkastade sina grönskande ruskor, och nedhögg de af förvåning slagne *). — Föröfrigt gick detta härtåg, efter Hamajornas nederlag i Helsingland och Vesterbotten, först igenom deras land; der, vid Ula (HERODOTI Yla), råkade "Härkullen" den drottning, med hvilken han aflade de tre sönerne SKYTT (*Scytha*), KOLLE (*Gelonus*) och ANGANTYR (*Aganthyrsus*); sedan fortsattes det genom Finland och Ryssland, hvarest han delade hären i tvenne; af hvilka den ena, under sonen BAGGES befäl, drog nedåt Indien, men den andra, under hans eget, öfver Bosforen in i mindre Asien, Fenicien, Egypten. Slutligen, sedan sonen ifrån Indien genomströfvat Bactriana,

*) RUDBECK anmärker, att berättelsen om detta "artiga påfund" förekommer — ehuru med förändring af namn och ort — äfven hos SAXO, hos JOHANNES MAGNUS, hos OLAUS MAGNUS. Hade han känt SHAKSPEARE, så skulle han visst också hafva påmint sig MACDUFFS krigslist, att låta Birnams skog framrycka mot Dunsinane.

Persien, Frygien, Lydien, — ett tåg, till hvars minne staden Baggesta (*Bagistana*) blef anlagd — sammanträffade åter båda härarne, och förenades. Hans närmaste följe, som kallades Syllungar (*Sileni*) och Bassarider (d. ä. furstliga ättlingar, furste-likar, af "Basse"), återkom dock — till större delen — ej sådant, som det, med sina långa skägg, sin beklädnad af renpelsar och björnhudar, hade utvandrat. Vistandet i Indien och andra vinländer lockade till en hängifning åt dryckenskap, hvarmed BAGGE sjelf, ehuru gerna tömmaude sin bägare i godt lag, var högligen missnöjd. Desto hellre lemnade han de fleste qvar, och begaf sig med de förständigare upp till vår Nord igen; att här sätta sig i ro. — Äfven faderen THOR slöt här omsider sina dagar. Men hans i Asien qvarstannande söner och ättlingar, THORDÅN (*Dardanus*), ERIK (*Erichton*, af Eddan kallad *Herikon*), med flere, grundade Trojanska riket: hvars medelpunkt det Ida-berg blef, som i det svenska Ida hade sin urbild.

Så vidt omkring sträckte sig dessa krigiska Nordmanna-vandringar, att vi, när vi se "uti den gamla Eddan införda namnen på alla de floder, som våra Schyther hafva i de äldsta tiderna besökt och öfverfarit", igenkänna å ena sidan ryska, thraciska, grekiska, frygiska, mediska,

indiska, feniciska, egyptiska floder, å andra sidan italienska, spanska, fransyska, tyska *). "Är så intet under, att THOR eller JOFUR, för detta så stora uttågets skull, sades vara Verldens Regent". Dess varaktiga spår blefvo många; äfven i länder, om hvilka de Lärde hittills minst något sådant förmodat. Tvifvelsutan studsa de, när de nu få höra, att dylika spår kunna uppvisas t. ex. i Fenicien och dess omgifningar. Och likväl intyga både språket och mången annan omständighet, att feniciska folkets stamfäder voro Schyther, Göter, Forn-Svenskar. De *montes Solymorum*, hvarifrån de berättades hafva kommit, äro tydligen Sulefjället, Sulitelma, Solym-vari o. s. v. De vildaste och stötväxtaste af dessa nordkämpa-söner nedsatte sig i Canaan såsom de Enakim eller Resar, om hvilka MOSES förtäljer. Basan, der jätten Og (Ogg, Ogge) bodde, är den Basse- (eller Bjesse-)landets hufvudstad, som — enligt många författares intyg — var uppbyggd af BAGGE och kallad Skyttstaden (Skyttabole, *Scythopolis*). Genomgår man, med kännedom af Sveiskan och "vår Göttiske ULFILA", de puniska verser som förekomma i PLAUTI *Poenulus*, så kunna åtminstone några

*) Del. III, sid. 692, 693. Förmodligen menar RUDBECK de floder, som uppräknas i G rimoisml; de flesta af dessa namn äro dock i nya editioner anorlunda, än i hans citat.

expliceras med temlig lätthet. Och uppställer man i en jmförande tabell de ord, som äro rent feniciska, med dessa ords motsvarigheter "i alla de förnämsta språk, som äro grunden till de andra", d. v. s. "Schythiskan eller Svenskan, Tyskan, Hebreiskan, Grekiskan, Latinet, Slaviskan, Finskan": så skall man förvånas öfver den åskådlig-het, hvarmed Feniciskan visar sig stå till Svenskan i den närmaste frändskap *). Sjelfve den ryktbare vise, "som hafver skrivit om sina landsmäns gamlaste handlingar och lefvat uti Israels Domares tid", SANKHUNIATON, har ett ursprungligen svenskt namn: dess äldsta form var nemligen "Sannkunnig-atte", d. v. s. en i eller om all sanning kunnig fader. PORPHYRIUS och EUSEBIUS, med sin förklaring att detta namn betyder "Sanningens älskare", komma således dess rätta mening någorlunda nära. — Äfven namnet *Erythra* tyckes hafva upprunnit ur missförstånd af de till Röda Hafvets strand anländande Forn-Svenskarnes utlåtelse, när de sade: "er (är) yttra (yttre) hafvet"; det uttyddes ungefär liksom en dansk högadlig jungfru i våra dagar förstod den bedräglige VIVALII **) ord, när han kallade och skref sig

*) I tredje delen äro sidd. 719—749 inrymda åt dessa jmförelser.

**) En poetisk äfventyrare, som förvärfvat ett visst namn i sjuttonde århundradets litteratur-historia.

”Ericke Gyllenstjerna”; hvilket han under rätttegången så tolkade, att han aldrig kallat och skrifvit sig annat än ”Ericke Gyllenstjerna”.

En son af THOR var den MERKURSMADER (*Mercurius*), som eljest kallades än HERMOD (*Hermes*), än HEIMDAL, och var aflad med Atles-dottren MAJA. Så till vida hade Grekerne rätt, när de sammansmälte de nio ”major” eller mör, som enligt våra inhemska sagor voro hans mödrar, till en enda Maja. Ett djupare förstånd af myten skulle dock hafva insett, att den betecknade föreningen af deras egna nio Visdoms-majors — eller Musers — snillekrafter i ett väsende, som innebar alla de betydelser och befattningar, hvilka utgöra denne guds personlighet och samtligen igenfinnas i de svenska orden ”Märka” och ”Märkisman”. Men ”de höglärde männen ORPHEUS, HESIODUS, HOMERUS, med flera, hade likväl intet utsupit grundsoppan af våra förfäders lärdom, icke heller väl öfverläst vår Svenska Grammatika, icke heller väl förstått våra Skalder”. De visste därför ock icke, att fadern till den HERMES, om hvilken de tala, är sjelf just den förste och störste HERMES, Egyptiernes THOT, af Greker och Romare med skäl vördad såsom HERMES TRISMEGISTUS: en benämning, hvori trefalden af *Nar*, *Jafuhar* och *Thridi* genomskimrar, och *Alltså* äfven THORS ursprung-

liga enhet med ODEN sjelf; som är och förblifver alla klyftiga Märkismäns fader och öfverhufvud *). — Men fortsättare af THORS regering och verldseröfringar blef en annan af hans söner, den redan såsom en trefaldig faders son omnämde Konungen MAN (Taciti *Mannus*). Han tycks hafva egentligen hetat NIORD**), men bar Manna-namnet såsom varande en på oförlikneligt vis manhaftig hjelte och härförare; tillika var han en "Minnur", eller margklok och lagkunnig. Atland, der han var född redan före sin faders stora uttåg, erhöll enkannerligen efter honom namnet Manhem. Förnämsta skådeplatsen för hans utländska bragder och inrättningar blef dock Egypten. I dess häfder kallas han MENES, son af THOT (vår THOR och Tyskarnes THEUT): han angifves der såsom Egyptens förste konung, men tillika såsom en dit ankommen främling, som blef folket missaglig genom införandet af nya seder, — särdeles offerseder; och i dessa igenkänna vi forn-svenska, (t. ex. slagtandet af svin till offer åt FREY och DISA). Denne MAN eller MENES indelade landet i lika många fylken, som vårt Manhem

*) Jemför den första delens trettiondeandra kapitel, som handlar om MERCURIUS, med tilläggen derom i tredje kapitlet af den sjerde.

**) Del. IV, sid. 164.

var indeladt i, och byggde — enligt HERODOTUS — staden Manby eller Mänby (*Memphis*). Somliga säga honom äfven hafva byggt den andra egyptiska hufvudstaden Thäby eller Thäbo (*Thebae*), d. v. s. portstad eller en stad försedd med många portar (af "thä", ett gammalsvenskt, ännu här och der hos allmogen brukligt ord för port, dörr, grind, gata). Egentligen byggde han detta Thäbo till en praktfull motsvarighet af det nordiska Thäbo, d. ä. Valhall*); men påminte sig dervid äfven, att hela Upp-Sverige plägade stundom så benämnas efter det Thäby (eller Thäbo), som då var dess förnämsta hamn, emedan det erbjöd ett inlopp, hvarigenom de, som ville fara upp till Tiundaland och Öfverkungs-sätet Upsala, hade lättare att komma, än genom det starka strömdraget af det visserligen nedanom denna in-vik belägna, men då ännu blott enströmmiga Stocksund. — I sitt hemland, Sverige, efterträddes han af sin son INGVE eller YNGVE, hvilken ock vardt kallad FREY. Enligt somliga underrättelser, var det denne, som byggde Upsala och dess tempel; andra åter säga, att han der blott

*) Vidlyftiga uppvisningar och uträkningar häraf, och (i sammanhang **dermed**) af Sveriges dåvarande folk-mängd, äfvensom **af det** (i grunden) öfverensstämmande mellan **Eddas** uppgifter och **HOMERS**, träffar man i Del. IV, sidd. **147—160.**

fullbordade sin farfader BORES eller SADURS — den förste FREYS — anläggningar.

De stora krigståg och utvandringar, om hvilka vi nu talat, började under den hebreiske patriarken SARUCHS tid, samt forforo under patriarkerne NAHORS, THARAIS, ABRAHAMS och de nästföljandes. Att dylika härfärder sedermera ofta förnyades, visar sig i allt det återstående af Manhems-folkets fornhäfder. Så t. ex. var ett af de sednare uttågen det, som Kallarne (*Galli*) gjorde; och hvar under de, anförde af sin konung BRANDER (*Brennus*), son af BELDEG (hvilken JUSTINUS kallar BELGION), intogo sjelfva Rom. — Ingen må undra, att SARUCH och ABRAHAM nämnas redan i våra allra äldsta inhemska urkunder. Vi hafva sett, att Manhems-kämpar hade inträngt i Canaan. Desse kommo i flerfaldig beröring med ABRAHAM och hans ätt; en ERIK (*Arioch*) stridde bland de fem konungar, som öfvervunno Sodoms konung och hans bundsförvandter, men straxt derefter besegrades af ABRAHAM; och det är troligt, att mången af de nordiska resarnes ättlingar, sedan JOSUA förjagat dem, begaf sig hitupp till fädernes hemland. — En högst märkvärdig del af vårt folks äldsta häfder, är historien om Troja-riket; hvars verldskunniga hufvudstad ansågs vara byggd samfäldt af

NECKEN och BALDER. Den sednare, hvars fader den förre var i sin egenskap af "Atin", är sol-ljusets bild i dess högsta renhet och skärhet; samt plägade, såsom den bland alla Atins- (eller Odens-) sönerne både skönaste och rätträdigaste, "målas i skinande blåa kläder, sittande på en trefot; såsom kan ses, af några våra gamla lagböcker på pergament skrifna, af hvilka min svåger Prof. LUNDIUS har lånat mig en, hvarutur min afmåling på tafl. 25 (fig. 92, k. k.) är tagen". Efter denne BALDER (*Apollo*, den "nordiske Baal", som derföre ock hos MOSES *) uttryckligen heter så), kallades vår Atlands-ö ofta Balders Ö; och dit kände omsider de trojanske Atle-furstarne en oemotståndlig dragning. Visadt är, att desse furstar härstammade från THOR, genom sonen THORDÅN eller THORDÖN (*Dardanus*). Men detta är viktigt framför allt derföre, att närbesläktad med dessa furstar var den SIGGE, som undanflyttade för ALEXANDER den Store, och till det egentliga Svi-thiod, hvarest han antog ODENS namn, återförde en stor mängd omkring Svarta Hafvet bosatta Göter och Svear. Namnet SIGGE var i de trojan-

*) Orden Baal Zephon (i *Exod.* k. 14.) betyda, enligt RUDBECK, den "norre" eller "nordiske" Baal.

ska bygderna ingalunda främmande*): strax invid sjelfva staden träffar man en Sig-ö (*insula Sigaea*), och i Thracien till och med ett Sigtuna (*Sigidunum*).

”Korteligen: våra fäders regemente var det första på jorden; de inkräktade alla land och satte sina barn till deras regenter och kungar; införande med sig lag, rätter, ordningar, sina gudars dyrkan, bokliga konster, krigsöfningar, och allt annat, som tjente till ett rikes välstånd. Det är således intet utan Guds särdeles försyn, att Sverige enkannerligen i sitt vapen förer tre kronor, — två lika högt vid hvarandra stående och den tredje inunder; hvilket märke eljest ingen potentat i hela världen förer (utom några till en tid, som hafva varit af Svenskt blod). Ty dessa tre kronor betyda en konungs trenne slags

*) I anledning af namnen Sigtuna, Signildsberg m. fl. bevisas ock (Del. IV, sid. 199), att skådeplatsen för HÅBORS och SIGNILDS öden är den svenska Sigtunatrakten, och allsicke kan sökas i eller omkring SAXOS ”Sigerstad”. Dervid återopås underrättelser om denna sednare ort och dess omgifningar, af Öfversten TROPP och Öfverste-Löjtnanten MÜNCHHAUSEN; hvilka, såsom tjenande i Danska hären, der på Seland länge haft sitt kvarter, och sedermera såsom krigsfångar hade gästade hos RUDBECK. Den antiqvariska utfärd, som desse officerare gjorde med honom till Gamla Upsala, har jag redan omtalat.

vällden, och med detsamma de fordna trenne öfvergudarne, samt derhos, att SEM och JAPHET äro lika i värde och välsignelse, men att CHAM, som bär den tredje eller understående kronan, är trälen. Vidare har Gud jemväl så skickat, att i hela den öfriga verlden står allt regementes omvård antingen hos Konungen allena, eller hos Förstar, eller vissa personer; äfven så äro der, mestadels, qvinnfolken såsom trälar. Men uti Sverige är löfligt alltifrån de äldsta tider, att alla stånd, att den fattigaste så väl som den rikaste, få komma till riksdag och rådgöra om det riket till nytta län-der; och äro qvinnorna der så fria, att de fordom ock i krig sig öfvade. Hvaröfver alla främmande sig förundra: såsom kan ses hos CONRINGIUS. Allt detta visar nogsammt, att i Sverige äro *de* uppfödde, som intet äro födde till trälar; utan till att alla andra i verlden styra och regera. Derföre hafva ej heller de gamle Greker utan orsak det vittnat, när de kallat Sverige Gudarnes, Konungarnes, de Yfverbornes och Lycksaliges ö" *).

Sådan visar sig i sammandrag den ofantliga arkeologiska roman, som, fordom studerad ifrigt och allmänt, i sednare tider varit känd endast till namnet. Framfödd ur den yttersta kraftspänning af en rik och djerft sammanbindande fantasi, som med godt undransvärd fyndighet och förundransvärd godt undransvärd fyndighet och förbrandskattat alla FLYNDOMENS områden, kunde den-na roman, vid FLYNDOMENS områden, kunde den-
 Inskunskapens och Kritikens all-

*) Del. I, sid. 76

mäuna skick under och närmast efter RUDBECKS tid, ej förfela att grundlägga en historisk skola, som i mer än ett halft århundrade efter hans död utöfvade på svenska folklynnnet en fortsättning af sin mästares tjusmakt. Man har uppkastat den frågan: trodde han sjelf på sannfärdigheten af sitt verk? Var han, i sin försäkran derom, tillförlitligt ärlig? Att på detta spörsmål gifva ett bestämdt svar, — det är, att återupptaga tråden af berättelsen om RUDBECKS lefnad *).

(Stulet i nästföljande Del.).

*) Af en svår sjukdom och dess följder länge hindrad att lägga sista handen vid denna minnesteckning, torde dess författare här i dubbelt afseende behöfva förlåtelse: nemligen ej blott för den sena utgifningen af förevarande Del, hvartill han allena varit orsak; utan kanske ännu mer för den vidlyftighet, som föranledt, att framställningen — emot sedvanan i dessa Handlingar — måste styckas genom ett afbrott. Måhända hade han bort motstå den frestelse, hvaraf han under den slutliga bearbetningen hänfördes, att gifva en fullständig (om än i görligaste korthet sammanfattad) öfversigt af Atlanticans innehåll. Möjligen skall dock ämnets kolossala natur ursäktla någon motsvarighet i teckningens dimensioner; möjligt är ock, att den minnebild, hvaraf denna öfversigt utgör en beståndsdel, skall just igenom *den* hufvudsakligast bidra till närmare kännedom af Sveriges litteratur under CARLARNES tidevarf. I detta hopp, och med Akademiens samtycke, har Författaren ansett sig böra begagna ett tillfälle, som här själfmant erbjöd sig, att meddela något egentligt begrepp om det — på samma gång — mest namnkunniga och mest obekanta af alla den tidens inhemska skriftverk.

Rättelser.

Sid. rad.	<i>står:</i>	<i>läs:</i>
28, 17,	hemkosen	hemkomsten
42, 5,	tidsomständigheter	tidsomständigheter
57, 7,	månader	månad
62, 20,	tig	sig
93, 3 nedifrån,	skicklighetledde	skicklighet ledde
110, 11 uppifrån,	sf	af
149, 1 i noten,	SCHRÖDERHJEM	SCHRÖDERHEIM
160, 2 uppifrån,	lard	lärd
166, 10 »	hanhända	kanhända
» 12 »	istället	í stället
185, 1 i noten,	Sockholm	Stockholm
205, 18 uppifrån,	hufvudkälla.	hufvudkälla,
222, 9 »	skåd a	skådat
259, 6 »	passa in dvergamått	passa in i dvergamått
264, 8 »	han	har
393, 1 »	antiquakisk	antiqvarisk
395, 5 nedifrån,	kan	han
397, 7 uppifrån,	retam	re tam
410, 2 nedifrån,	trätat	trätt
435, 2 »	fördansning	fördanskning
488, 4 uppifrån,	och dem	och det
511, 10 nedifrån och flerstädes,	Äthiopien	Etiopien
513, 4 uppifrån,	Ättiopernes	Etiopernes
518, 11 »	Blot-Odenssal	Blot-Odens sal
519, 15 »	manhaftighet,	manhaftighet.